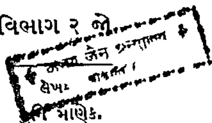
સૂયગડાંગ સૂત્ર.

સટીકનું ભાષાંતર ૩ થી ૭ અધ્યયન.

વિભાગ ૨ જો.

માણેક.

પ્રસિદ્ધ કરનાર.

શ્રીમન્ મોહનલાલજી જૈન શ્વેતાંબર.

જ્ઞાનભંડાર–ગોપીપુરા સુરત.

પ્રથમ આવૃત્તિ પ્રતિ ૧૦૦૦

વીર સંવત ૨૪૪૯ સને ૧૯૨૩ વિ સં ૧૯૭૯

મૂલ્ય રૂ. ૧॥

અમદાવાદ--ટંકશાળમાં "યુનિયન પ્રિન્ટીંગ પ્રેસ"
કંપની લીમીટેડમા શા. મોહનલાલ
ચીમનલાલે છાપ્યું

પ્રસ્તાવના.

સૂયગડાંગસૂત્રના આ બીજા વિભાગમા ત્રણથી સાત અધ્યયન પૂરા થાય છે,—તે અનુક્રમણિકામાં જોવાશે

ત્રીજા અધ્યયનમા ઉપસર્ગોનું વર્ણન છે તેમા પ્રતિકુલ અને અનુકુલ ઉપસર્ગો બતાવ્યા છે.

ચોથા અધ્યયનમા સ્ત્રી પરિજ્ઞાનુ વર્ણન છે પાચમા અધ્યયનમા નારકીનુ વર્ણન છે છઠ્ઠા અધ્યયનમા મહાવીરની સ્તુતિ છે સાતમા અધ્યયનમાં કુશીલ અને સુશીલનુ વર્ણન છે

આ પ્રમાણે પાંચ અધ્યયનો આ બીજા વિભાગમાં સમાયેલ છે, પરતુ આમા કઠણ વિષયને અંદલે સાધુને મોક્ષમા જવા માટે કેવું વર્ત્તન રાખવું તે આ વિભાગમા ઘણી સારી રીતે બતાવેલું છે.

જૈન કે જૈનેતર ગમેતે હો, તે દરેકને અમારી પ્રાર્થના છે કે તે દરેકે પોતાના આ લોક પરલોકના સુખની ખાતર આ ભાગ વાચવો જોઈએ. હૃદય પવિત્ર કરવું, પાપથી દૂર રહેવું, આવેલા કષ્ટો સહેવા; સ્ત્રીના ફંદામા ન ફસાવુ; નહિ તો આ લોકમા પરવશતા અને પરલોકમા દુર્ગતિગમન, નારકીમા થતા પીડા ભોગવવી પડશે, તથા મહાવીર પ્રભુના ગુણોવડે તેવા ગુણો પ્રાપ્ત કરવા છેવટે કુશીલ કોને કહેવા તે બતાવ્યું છે, સંસારિક વિષયસુખ સૌને વહાલું લાગે છે; પણ પરિણામે તે ભયંકર છે, તો વિચારીને પોતાની ભૂલ સુધારવી એજ સુગતિનુ અને સુખનુ સાધન છે.

નાણાં ભરનારા સુશ્રાવકોને ધન્યવાદ.

૫૧ ટાકરવાડામા થએલ ઉજમણા તરફથી વાણુ ડોસજી સાકરચદના પત્ની નાલીબાઈ

૧૦ પારી કેવળ રતનચદ તરફથી હા પ્રમચદ

૨૦ મેતા ચમનલાલ મછાચદ મારફતે

૨૫ મેતાવાળા વાણુ જેઠાભાઈ ડુગર તરફથી હા બડખાભાઈ સિદ્ધપુર

૨૫ પાલણપુરના મેતા રાજકરણ કેવળભાઈ

૧૫ મેતા મગનલાલ મીઆચદ હા વછરાજ

૨૫ મેતા ચુનીલાલ બુલાખીદાસ

સીપોરવાળા વીસનગર.

આ સિવાય જે કોઈ પુણ્યાત્મા જ્ઞાનખાતામા મદદ આપવા ચાહતા હોય અથવા પુસ્તક વહેંચવા ચાહતા હોય તેમણે સુરત ગોપીપુરા જ્ઞાનભંડારના મેનેજીંગ ટ્રસ્ટી અથવા ગાધી કેશવલાલ અમુલખને પાલણપુર લખવું.

—છપાયેલાં પુસ્તકો—

દશવૈકાલિક, આચારગ, સૂયગડાગ, આવશ્યકના છાપેલા વિભાગો મગાવી લેવા નદીસૂત્ર હવે છપાવાનુ શરૂ થવાનુ છે

અનુક્રમણિકા.

૧-૮ ઉપસર્ગના નિક્ષેપા તથા ખોટી બડાઇ સબંધી શિશુપાળનુ દષ્ટાત

૯-૧૯ સાધુપણામા પડતા જુદા જુદાં દુખો, અને તેથી કોઇનુ પતિત થવુ

૨૦-૨૫ સાધુપણામા માતાપિતા વિગેરેનો મોહ

૨૬-૩૨ તેવો મોહ સાધુએ છોડવો, ન છોડે તો ગૃહસ્થ પણ બની જાય છે

૩૩-૩૮ કાયર સાધુની જીવનનિર્વાહ માટે ચિતા, ઉત્તમ સાધુની ધૈર્યતા

૩૯-૪૪ પરવાદીના કુતર્કો, પાતરા ન રાખવા, માંદા સાધુની સાધુએ વૈયાવચ્ચ ન કરવી, તે ઉપર જૈનાચાર્યનુ સમાધાન

૪૫-૪૯ પરવાદી સાથે વિવાદ ન કરવો, તેના ઉપર ક્રોધ ન કરવો

૫૦-૫૮ સાધુને સુબોધ અપાય છે, કે તેણે અન્ય દષ્ટાતોથી ચારિત્ર ન મુકવું

૫૯-૭૨ સ્ત્રીસોગમા દોષ છે કે નહિ, તેની સિદ્ધિ કરે છે ત્રીજુ અધ્યયન પુરૂ

૭૩–૭૪ સ્ત્રીપરિજ્ઞાનુ ચોથુ અધ્યયન સ્ત્રી શબ્દના નિક્ષેપા.
૭૫–૮૪ સ્ત્રીઓની માયાજાળનુ વર્ણન, તે ઉપર સુબોધ
૮૫–૯૪ સ્ત્રીના ઠગવાના ઉપાયો, પછી અનુચિતકાર્ય કરાવે છે,
૯૫–૧૦૫ સ્ત્રી સાથે વાસ કરવાથી કે વાત કરવાથી થતા દોષો કુસાધુના અભિપ્રાયો,
૧૧૬–૩૫ સ્ત્રીચરિત્ર ઉપર કથા, બોધના શ્લોકો, સ્ત્રીનું આમંત્રણ ન સ્વીકારવું
૧૦૬–૧૧૫ સ્ત્રીને લીધે કાયરત, સ્ત્રીના ગુલામની દુર્દશા, સુસાધુને સદુપદેશ
૧૮૮ નારકીનું વર્ણન
૧૮૯–૨૨૦ વીરપ્રભુના ગુણોનું વર્ણન
૨૨૧–૫૮ કુશીલીયાનુ વર્ણન. તથા મોક્ષના ખરા કારણોનું અન્યવાદીઓનુ સમાધાન
૨૬૦ ટાકરવાડાનુ ઉજમણું

શેઠ લખમાજી જીવણજીના પૌત્ર

શેઠ દલીચંદ વીરચંદ

નવાપુરા સુરત

પ્રિ. વકીલ

રા. રા. શેઠ દલીચંદ વીરચંદભાઈના જીવનનો ટુંક પરિચય

" મોટા નાના વધુ મોટામા, તો નાનાં પણ મોટા
વ્યોમ દીપ રવિ નભ બિન્દુ, તો ઘર દીવડા શા ખોટા "

ભાવાર્થ — " મોટાને માથે મોટા છે, અને નાના હોય તે પોતાનાથી વધારે નાના આગળ તો મોટા જ છે, આટલો સૂર્ય પણ જ્યારે આકાશમા એક બિન્દુ જેવો છે, ત્યારે બિન્દુ જેવા આપણા ઘરના દિવા રાત્રે શા ખોટા ? "

જૈન સાહિત્ય અને તત્ત્વજ્ઞાન અગાધ અને ઉત્તમ કોટિનું છે, એમ પશ્ચિમના સશોધકો અને સાક્ષરો સિદ્ધ કરી આપે છે જૈનસમાજ ચાલુ જમાનામા બીજી કોમના પ્રમાણમા પછાત રહે છે, આથી સસ્કૃત-માગધી વગેરે ભાષાઓ ઉપર સામાન્ય જનતાનો કાબુ ન હોઈ શકે એ સ્વાભાવિક છે આવા ઉદ્દેશથી પ્રેરાઇ મુનિશ્રી માણેકમુનિજીએ જૈન સૂત્રોનુ સરલ ગુજરાતી સાષામા ભાષાન્તર કરીને સામાન્ય જનસમૂહ માટે ઉપયોગી વાચન પૂરૂ પાડયું છે, અને જન તેમજ જૈનેતર પ્રજાને જૈનાગમોનો પરિચય કરાવ્યો છે

આવા મહાન્ જ્ઞાનકાર્યમા રા શેઠ દલીચદ વીરચદ ભાઇએ ઉદારરકમનો ફાળો આપીને આ ખાતાને કાયમી

બનાવ્યું છે તેમની ઉદારવૃત્તિથી તેમના દાદાશ્રીના નામથી "શેઠ લખમાજી જીવણજી જૈન પુસ્તકોદ્ધાર ફંડ" હસ્તીમા આવ્યું છે, અને તેવડે શ્રીમોહનલાલજી જૈન જ્ઞાનભંડાર તરફથી જૈન સૂત્રાગમોના સટીક ભાષાન્તરની પ્રસિદ્ધી માટે જોઈતી સવડ મળી ગઈ છે

જૈનસાહિત્ય અને કેળવણીના કાર્યમા રસ લેનારા ગૃહસ્થો ગણ્યા ગાઠયા હોઈ બીજાઓને પ્રોત્સાહન મળે એ હેતુથી અને શ્રી માણેકમૂનિજીની પ્રેરણાથી જૈન આલમને અને અન્ય વાચકોને શેઠ શ્રીના જીવનનો ટુ ક પરિચય કરા વવો આવશ્યક જણાયો છે

રા દલીચદભાઈ વીશાપોરવાડ જ્ઞાતીના જૈન છે, અને મારવાડમાં આવેલા શીરોઇ સ્ટેટના ઝારોલી ગામના વતની છે તેમનો જન્મ સવત ૧૯૪૩ ના અશાડ શુદી ૭ ને રોજ થયો હતો તેઓશ્રી શેઠ લખમાજી જીવણજીના પૌત્ર અને પેઢીના વારસ છે શેઠ લખમાજીએ પોતાની પાસેથી ટુકી મુડીમાથી સારી જાહોજલાલી પ્રાપ્ત કરીને સુરતના જૈન સઘના એક પ્રસિદ્ધ અને બાહોશ આગેવાન થવા ભાગ્યશાળી થયા હતા તેમનાજ પ્રયાસથી કતારગામનુ જૈનદહેરાસર તથા ધર્મશાળા લાખો રૂપિઆ ખર્ચીને બધાવવામા આવ્યા, અને પોતે તેજ ખાતાના જીવનપર્યન્ત ટ્રસ્ટી અને વહીવટદાર તરીકે રહ્યા હતા, જે ટ્રસ્ટીપણુ હજી પણુ વંશપરંપરા ચાલ્યુ આવે છે, અને રા દલીચદભાઈ તે ભોગવે છે શેઠ લખ માજીએ તેમની જીદગી દરમ્યાન અનેક સખાવતો કરી હતી,

તે ઉપરાત તેમના મરણુ પ્રસગે રૂ ૨૫૦૦૦) ની ઉદાર સખાવત તેઓશ્રીએ અનેક ખાતાઓમા જાહેર કરી હતી

રા દલીચદભાઇ પણુ તેમના દાદાશ્રીની પેઠે જૈન કોમના કાર્યોમા અગ્ર ભાગ લઇ રહ્યા છે ચોર્યાશી તાલુકાના કપલેથા ગામમા ગુજરાતી પાચમી ચોપડી સુધીની સામાન્ય કેળવણી લીધા છતા, અનેક સામાજીક અને ધાર્મિકકાર્યો ઉપરાત ખાસ કરીને કેળવણીના કાર્યમા અપ્રતિમ રસ લેછે, અને જૈનકોમ કેળવણીમા કેવી રીતે આગળ વધે તે માટે હજારો રૂપિઆ ખર્ચવાને અને જીવન અર્પણુ કરવાને ઉત્સુક છે

તેઓશ્રી સુરતના શ્રીજૈન વિદ્યાર્થી આશ્રમના કાયમી પ્રમુખ છે, અને તેમા દરવર્ષે તન–મન અને ધનથી સારી મદદ આપી રહ્યા છે, સુરત લેડી વિલીંગ્ડન અશક્તાશ્રમના પણુ તેઓ પ્રમુખ છે સમસ્ત હિન્દુસ્થાનની શેઠ આણુદજી કલ્યાણુજીના નામથી ચાલતી મહાન્ પેઢીના તેઓશ્રી સુરત શહેર અને જીલ્લા તરફથી પ્રતિનિધિ છે, અને સુરતના શ્રી ધરમચદ ઉદયચદ જૈન જીર્ણોદ્ધારફડના મૈનેજીગ ટ્રસ્ટી છે આ ઉપરાત અનેક દહેરાસરો, ઉપાશ્રયો અને પાઠશાળા વગેરેના ટ્રસ્ટી તરીકે કામ કરી રહ્યા છે

આથી એમ સમજવાનુ નથી કે ફક્ત જૈનધર્મના જ કાર્યોમા તેઓશ્રી રસ લે છે, અને હાથ લબાવે છે, પરતુ અનેક સાર્વજનિક કાર્યોમા તેઓ મુખ્ય ભાગ લઈ રહ્યા છે, જેનો દાખલો તેઓશ્રીના અશક્તાશ્રમના પ્રમુખ અને

શ્રી મહિલા વિદ્યાલયના મેમ્બર તરીકેની કારકીર્દિને છે. રાષ્ટ્રીય કેળવણીફંડમા પણ તેઓનો ઉદાર હિસ્સો છે ગમે તે ફંડ હોય, કેળવણીને લગતું હોય, સમાજ કે ધર્મને લગતું હોય કે રાજકીય હોય,—સુરત માટેનુ હોય કે હિન્દુસ્તાનના કોઈપણ ભાગ માટેનુ હોય—તેમાં દરેક ફંડમા તેમની મદદ તો ખરીજ કોઈને પણ નિરાશ કરવાનું બનેજ નહિ

સુરતના જૈનસઘનો ઘણા વર્ષોથી ચાલી આવતો ઝઘડો પતાવવામા તેમનો મુખ્ય હિસ્સો હતો જ્યારે મહારાજશ્રી આનંદસાગરજીને સુરતમા આચાર્યપદવી આપવાની હતી, તે વખતે રા દલીચંદભાઈના તેમજ તેમના કેટલાક મિત્રોના સતત પ્રયાસથી સઘનો ઝઘડો શાંત થવા પામ્યો હતો.

પ્રજામા જે માન અને પ્રતિષ્ઠા તેઓશ્રી ધરાવી રહ્યા છે, તેજ પ્રકારની પ્રતિષ્ઠા સરકારમા અને સરકારી-રાજદ્વારી અમલદારોમા તેઓ ધરાવી રહ્યા છે જાહેર પ્રજાને યાદ છે કે કેટલોક સમય અગાઉ આપણા દેહેરાસરમા યુરોપીયન ગૃહસ્થો બુટ પહેરીને દાખલ થવાની ધૃષ્ટતા કરતા હતા, તેનો પ્રતિબંધ કરવાને એજંટ ટુ ધી ગવર્નર જનરલની પાસે હિન્દુસ્તાનના પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થોનું ડેપ્યુટેશન ગયેલુ, તેમા શેઠ લાલભાઈ દલપતભાઈ, શેઠ ગુલાબચંદજી ઢઢ્ઢા વગેરે સાથે રા દલીચંદભાઈ પણ હતા.

અને સદ્દહું ગૃહસ્થોના પ્રયાસથીજ પ્રતિબંધ સફળ નીવડી શક્યો હતો

આથી આપણને સાફ માલુમ પડી આવે છે કે ગમે તેવી ઓછી કેળવણી હોવા છતા શુભ સંસ્કારોને લઈને હરકોઈ મનુષ્ય ઈચ્છાશક્તિથી સામાજીકકાર્યમા કેટલો બધો ફાળો આપી શકે છે ।

રા હલીચંદભાઈને પોતાના જીવનનો ટુંક પરિચય છપાવવાનો છે એવું માલુમ પડયાથી પોતે દીલગીર થયા હતા, અને તે બાબતમા પોતાની નાપસંદગી બતાવી હતી આથી તેમના તરફથી પુરતી માહિતી મળી શકી નથી જે કાંઈ આજુબાજુ વગેરેથી વિગતો મળી આવી તે એકઠી કરીને સંક્ષિપ્ત વૃત્તાન્ત વાચક સમક્ષ રજુ કરવામા આવ્યો છે, આથી ભૂલચૂકને માટે ક્ષમા માગવામાં આવે છે

અંતમા આપણે ઈચ્છીયે કે રા હલીચંદભાઈ ભવિષ્યમા અનેક ઉપયોગી સામાજીક કાર્યો કરી, પૈસાનો સદ્ વ્યય કરી પોતાની કોમને દીપાવે, અને પ્રભુપ્રત્યે આપણી પ્રાર્થના છે કે તેમને દીર્ઘાયુ બક્ષે અસ્તુ ।

સંવત ૧૯૭૯ ની ચૈત્રી પૂર્ણિમા
તા ૩૧-૩-૧૯૨૩,
સુરત.

હરિલાલ શિવલાલ શાહ.
બી એ.

શુદ્ધિપત્રક

પૃષ્ટ ૪૧ મે સબંધ અધુરો છે, તે ૪૫ મા પૃષ્ઠની લીટી એક મેળવી વાચો પૃષ્ટ ૪૪ નો સબંધ અધુરો છે તે ૪૫ મા પૃષ્ટની બીજી લીટીથી વાચો

પૃષ્ટ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૪૯	૨	છે	છે ઉપર
૫૯	૧૭	૧૨	૮
૫૯	૨૧	ન	ના
૬૩	૩	ૂ	તૂ
,,	૨૦	તજ	તેજ
૭૫	૧૮	કાય	કાર્ય
૭૬	૮	ે	દે
૭૯	૩	વાળી	વાળા
૮૩	૨	तु	त
૮૫	૨૨	ा	उठ्या
૯૦	૬	૨૬	૭૬
૯૫	૧૧	ધ્ન	મ
૯૯	૧૧	भ	भ
૧૧૯	૧૦	द	पुद
૧૨૨	૨૦		કે જે
૧૪૩	૧૨	मो	धम्मो
૧૫૮	૧૩	सघा	सघा
૨૦૧	૨૨	ઘ	ઘુ
૨૧૫	૧૯	અ	આ
૨૨૪	૨૧	ञ	ज

કેટલીક જગ્યાએ રેફ માત્રા અનુસ્વાર વિગેરે ઉઠયા નથી તે વિચારીને વાંચવું

ॐ શ્રી વીતરાગાય નમઃ

સૂયગડાંગસૂત્ર.

ભાગ ૨ જો.

ટાકરવાડા ગામમા, માનએકાદશી સાર,
સૂયગડાગસૂત્રે બીજો ભાગ થશે મનહાર ૧
સજ્જન જન તે વાચીને, કરશે ધર્મંમા પ્રીત,
વિરતિ પૂરણ પાળીને, સાધશે સિદ્ધિ રિદ્ધ ૨
નરભવ નિર્મળ બોધને, શ્રદ્ધા શક્તિ હોય,
મોક્ષસુખ તે મેળવે, વિઘ્ન વિદારી સોય ૩

ત્રીજુ ઉપસર્ગ અધ્યયન–

પ્રથમ ઉદ્દેશ.

બીજુ કહીને ત્રીજુ અધ્યયન કહે છે તેનો આ પ્રમાણે સબંધ છે, પહેલામા સ્વસમય પરસમયનું વર્ણન

કર્યું, અને પરસમયના દોષો તથા સ્વસમયના ગુણો બતાવી સ્વસમયમા બોધ મેળવવા કહ્યુ, તે પ્રતિબોધ પામેલા સાધુને દીક્ષા લીધા પછી કોઈ વખત અનુકુળ કે પ્રતિકુળ ઉપસર્ગો આવે, તે સમયે તેણે સમભાવે સહેવા, માટે આ અધ્યયન કહે છે આ સબધે આવેલા આ અધ્યયનના ચાર અનુયોગદ્વારો થાય છે તેમા ઉપક્રમમા રહેલ અર્થાધિકાર અધ્યયનનો તથા ઉદ્દેશાનો એમ બે ભેદે છે તે અધ્યયનનો અર્થાધિકાર પહેલા અધ્યયનમા 'સબુદ્ધસુવસગ્ગા' ગાથાથી કહ્યો છે, અને ઉદ્દેશાનો અર્થાધિકાર નિર્યુક્તિકાર સ્વયં આગળ કહેશે નામનિષ્પન્ન નિક્ષેપામા નિર્યુક્તિકાર કહે છે

उवसग्गंमि य छक्कं, दव्वे चेयणमचेयणं दुविहं ।
आगतुगो य पीलाकरो, य जो सो उवसग्गो ॥ नि.४५

નામસ્થાપના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવ એમ છ પ્રકારે ઉપસર્ગના નિક્ષેપા છે, નામસ્થાપના સુગમ છે, તેથી દ્રવ્ય ઉપસર્ગ બતાવે છે તેમા દ્રવ્ય વિષયમા ઉપસર્ગ બે પ્રકારે છે એટલે ઉપસર્ગ કરનારૂ દ્રવ્ય ચેતનાવાળુ કે અચેતન હોય તેમા તિર્યંચ કે મનુષ્ય વિગેરે જીવતું પ્રાણી પોતાના અવયવવડે ઘાત કરે (મારે), તે સચિતદ્રવ્ય ઉપસર્ગ છે અને લાકડા વિગેરેથી ઠોકર લાગે તે અચેતન ઉપસર્ગ છે

તત્ત્વભેદ પર્યાયોવડે વ્યાખ્યા થાય છે, તે કહે છે તેમા ઉપસર્ગ ઉપતાપ છે, એટલે શરીરમાં પીડા કરવી તે

પર્યાયો છે અને તેના ભેદો તિર્યંચ મનુષ્ય વિગેરે સબંધી છે અને નામસ્થાપના વિગેરે છે અને તત્ત્વની વ્યાખ્યા તો નિર્યુક્તિકારજ પાછલી અડધી ગાથાવડે બતાવે છે

અથવા દિવ્યાદિ તે બીજા તરફથી જે પીડા થાય, તે આગતુક ઉપસર્ગ છે અને તે દેહને અથવા સયમને પીડા કરનારો છે હવે ક્ષેત્રઉપસર્ગ કહે છે

खेत्त बहूओघपय, कालो एगंतदूसमादीओ ।
भावे कम्मच्चुदओ, सो दुविहो ओघुवक्कमिओ ॥४६॥

જે ક્ષેત્રમા સામાન્ય રીતે ૧૨ ચોર વિગેરે રહીને ઉપદ્રવ કરતા હોય, તે ક્ષેત્ર બહુ ઓઘપદ છે, અથવા બહુ ઓઘભય નો પાઠ છે, એટલે જ્યા ઘણા ભયસ્થાન થતા હોય તે લાઢ વિગેરે ક્ષેત્રો જાણવાં

કાલ ઉપસર્ગ તે એકાત દુખમઆરો વિગેરે છે, વિગેરેથી જે ક્ષેત્રમા જે ગ્રીષ્મ વિગેરે કાળ દુ ખદાયી હોય તે જાણવો ભાવઉપસર્ગ તે જ્ઞાનાવરણીયાદિ કર્મોનો ઉદય થાય તે છે આ દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવના ઉપસર્ગો સામાન્યથી ઓઘ અને ઉપક્રમિક એમ બે ભેદ છે તેમા અશુભકર્મ પ્રકૃતિથી રોગ વિગેરે ઉદયમા આવે તે 'ઓઘિક' ભાવ ઉપસર્ગ છે અને ઔપક્રમિક તો દડ કશા શસ્ત્ર વિગેરેથી અસાતાવેદનીયનો ઉદય થતા પીડા થાય તે છે તેમા પ્રથમ ઔપક્રમિકનું વર્ણન કરે છે

उवक्कमिओ संयमविग्घकरे तत्थुवक्कमे पगयं ॥
दव्वे चउविहो देवमणुयतिरियायसंवेत्तो ॥ ४७ ॥

ઉપક્રમણ તે ઉપક્રમ-એટલે કર્મો જે ઉદયમા ન આવ્યા હોય, તે ઉદયમા આવે તે છે અને તે જે દ્રવ્યના ઉપયોગથી અથવા જે દ્રવ્યવડે અસાતાવેદનીય વિગેરે અશુભકર્મ ઉદીરણામા આવે, અને જેના ઉદયથી કાયર પુરૂષને સયમમા વિઘાત થાય છે એથી તે ઔપક્રમિક ઉપસર્ગ સયમને વિઘાતકારી છે અને અહીં યતિ (સાધુ) ઓને મોક્ષમા જતા સયમ મોક્ષનું અગ છે તેમા જે વિઘ્ન કારી હેતુ છે તેનો અહીં અધિકાર છે, તે બતાવે છે તેમા ઓઘઉપક્રમિકમા ફક્ત ઔપક્રમિકની જરૂર છે તે દ્રવ્ય વિષય સબધી ચિતવતાં ચાર પ્રકારે છે (૧) દેવતાનો (૨) મનુષ્યનો (૩) તિર્યંચનો (૪) અને આત્માના સવેદનનો હવે તેનાજ ભેદો કહે છે

एक्केक्को य चउविहो अट्ठविहो वावि सोलसविहो वा ॥
घडण जयणा व तेसिं एत्तो वोच्छं अहि (ही)यार(रा)नि.४८

પૂર્વે કહેલા દિવ્યાદિ દરેક ચાર ભેદવાળા છે તેમા દેવતા હાસ્ય કે દ્વેષથી કરે, અથવા વિમર્શથી કે પૃથગ્ વિમાત્રાથી કરે, મનુષ્યો હાસ્ય દ્વેષ વિમર્શ ક કુશીલ સે વનથી કરે, તીર્યંચના પણ ભયથી દ્વેષથી આહારથી કે અ-પત્યના સરક્ષણ માટે કરે આત્મસવેદન પણ ઘટ્ટ નથી

હોવાથી તે અનુકૂળ (આગળી) વિગેરે અવયવના સહેશ (સ્પર્શ) રૂપ છે, તથા સ્તંભન કે પ્રપાતન (પડી જવાથી) એમ દરેક ચાર ભેદવાળા છે અથવા વાતપિત્ત શ્લેષ્મથી તથા સન્નિપાતથી એમ ચાર ભેદ છે તથા તે દિવ્યાદિ દરેક અનુકુળ પ્રતિકુળ એમ ગણતા આઠ ભેદ થયા, અથવા દરેકના ચાર ચાર ભેદ ગણતા ૧૬ ભેદ કુલ થયા તે ઉપસર્ગોનો એમ ઘટના સંબંધ પ્રાપ્તિ અને પ્રાપ્ત થતાં સમ્યક્ પ્રકારે સહેવામાં યતના થાય છે, તે આ અધ્યયનમાં પછી કહેશે. ઉદ્દેશાનો અર્થાધિકાર કહે છે

पढमंमि य पडिलोमा हुंती अणुलोमगा य बितियंमि ।
(विइयपणाईकया य अणुलोमा)
तइए अज्झत्तविसोहण, च परवादिवयणं च ॥ ४९ ॥

પહેલા ઉદ્દેશામાં પ્રતિકુલ ઉપસર્ગનું વર્ણન છે, અને બીજામાં સગાના કરેલા અનુકુળ ઉપસર્ગ છે ત્રીજામાં આત્માનું વિષીદન તથા પરવાદિનુ વચન છે

हउसरिसेहिं अहेउएहिं समयपडिएहिं णिउणेहिं ।
सीलखलितपण्णवणा कया चउत्थंमि उद्देसे ॥ ५० ॥

ચોથા ઉદ્દેશામાં હેતુસદૃશ હેતુઆભાસ (ખોટા કુતર્કો) વડે અન્યદર્શનીઓ જૈનસાધુને ભડકાવે અને તે શીલભંગ કરવા ચાહે તો તેમને નિપુણ હેતુઓવડે બોધ આપેલો છે. હવે સૂત્રાનુગમમાં અસ્ખલિતાદિ ગુણયુક્ત સૂત્ર કહે છે

सूर मण्णइ अप्पाणं, जाव जेय न पस्सती ।
जुज्झंत दढधम्माणं, सिसुपालो व महारहं ॥ सू॰ १ ॥

કોઈ લઘુપ્રકૃતિ (ઓછી બુદ્ધિવાળો) સગ્રામમા જતાં પોતાને બહાદુર માને છે, પાણીવિનાના કોરા વાદળા માફક પોતાના આત્માની પ્રશસામા તત્પર બની ગાજે છે "કે મારા જેવો કોઈપણ લડવૈયો શત્રુના લશ્કરમા નથી," આ પ્રમાણે જ્યા સુધી સામેથી કોઈ ખુલ્લી તલવારે લડવા વાળો ન આવે ત્યા સુધી બોલે છે, તેજ કહ્યુ છે.

तावद्गजः मस्रुतदानगंडः करोत्यकालाम्बुदगर्जितानि ।
यावन्न सिंहस्य गुहास्थलीषु, लांगूलविस्फोटरवं श्रृणोति॥१॥

જ્યાસુધી સિંહની ગુફામાથી તેનુ પૂછડુ પછાડ વાનો અવાજ ન સાંભળે, ત્યાસુધી હાથીના કપાળમાથી મદ ઝરે છે, અને તે અકાળે વરસાદ ગાજવા માફક ગાજે છે આ બાબતમા દૃષ્ટાંતવિના પ્રાયે લોકોને સમજાતું નથી, માટે તે ઉપર કથા કહે છે

જેમ શિશુપાળ જે માદ્રીનો સુત હતો, તે વાસુદેવના દર્શન પહેલા પોતાની બડાઈઓ હાકતો હતો, તેણેજ જ્યારે શસ્રો ચલાવતો શત્રુની સેનાને હરાવવામા બહાદુર મહા રથવાળા નારાયણ વાસુદેવને લડવા આવતો જોયો, કે પોતે બોલવામાં બહાદુર હતો છતા ક્ષોભ પામી ગયો. તેજ પ્રમાણે બોલવામા બહાદુર હોય તેથી કામ ન ચાલે, પણ

ચાલવામા વર્ત્તવામા બહાદુર હોય તેજ કામ કરી શકે છે
આ ટુકામા કહી તેનો ભાવાર્થ સમજવા કથા કહે છે

वसुदेवसुसाए सुओ, दमघोषणराहिवेण मद्दीए ॥
जाओ चउब्भुओ,ऽब्भुयबलकलिओ फलहपसट्टो ॥ १ ॥

વસુદેવની બેનનો પુત્ર અને દમઘોષ નૃપ અને માદ્રી-
થી ઉત્પન્ન થએલો ચાર ભુજાવાળો અદ્ભુત બળથી શોભિત
કલહપ્રિય શિશુપાળ હતો ॥ ૧ ॥

दट्ठुण तओ जणणी, चउब्भुयं पुत्तमब्भुयमणग्घ ॥
भयहरिसविम्हयमुही, पुच्छइ णेमित्तिय सहसा ॥ २ ॥

આ પ્રમાણે ચાર ભુજવાળા અદ્ભુત અનર્ઘ પુત્રને
દેખીને માતા હર્ષખેદથી વિલખાગ્રુખવાળી કંપતી નેમીને
પૂછવા લાગી

णेमित्तिएण मुणिऊण साहियं तीइ हट्ठहियंयाए ॥
जइ एस तुज्झ(ब्भ)पुत्तो महाबलो दुज्जओ समरे ॥ ३ ॥

નિમિત્તિઆએ વિચારીને તેના હૃદયને હર્ષ થાય, તેવું
કહ્યુ, કે આ તારો પુત્ર લડાઈમા દુર્જય મહાબળવાન થશે.

एयस्स य जं दट्ठूण होइ साभावियं भुयाजुयलं ।
होही तओ चिय भय मुनस्स ते णत्थि संदेहो ॥ ४ ॥

આ તારા પુત્રને જેના જેવાથી બે ભુજાઓ કુદરત રહેશે,
તેનાથી તારા પુત્રને અવશ્યે ભય થશે, એમા જરાએ સ-
દેહ નથી

सावि भयवेविरगी पुत्त दसेइ जाव कण्हस्स ।
तावच्चिय तस्स ठिय पयइत्थं वरभुयाजुयलं ॥ ५ ॥

તે મા પણ ભયથી કપતી જે વખતે કૃષ્ણને દેખાડે છે, કે તેજ વખતે તે પુત્રને સ્વભાવિક બે ભુજાઓ શ્રેષ્ટ રૂપવાળી બાકી રહી, (તેથી માતાને શક પડયો કે આ કૃષ્ણથી બાળકને ભય થશે)

तो कण्हस्स पिउच्छा पुत्तं पाडेइ पायपीढंमि ।
अवराहखामणत्थ सोवि सयं से खमिस्सामि ॥ ६ ॥

તેથી કૃષ્ણની ફઇએ પોતાના પુત્રને તેના પગમા નમાડયો, તેથી તે કૃષ્ણે પણ કહ્યુ કે હુ તેના સો અપરાધ ક્ષમા કરીશ

सिसुवालो वि हू जुव्वणमएण नारायणं असब्भोह ।
वयणेहिं भणइ सोविहू खमइ खमाए समत्थोत्ति ॥ ७ ॥

પણ શિશુપાળ જુવાન થતા મદથી અસભ્ય વચનો વડે કૃષ્ણને ધમકાવવા લાગ્યો, છતા પણ ક્ષમામા સમર્થ હોવાથી કૃષ્ણે તેને ક્ષમા કરી

अवराहसए पुण्णे वारिज्जंतो ण चिट्ठई जाहे ॥
कण्हेण तओ छिन्नं चक्केणं उत्तमगं से ॥ ८ ॥

જ્યારે સો અપરાધ પૂરા થયા, ત્યારે કૃષ્ણે તેને રોકયો, છતા પણ તે બોલતાં ન અટકયો, તેથી કૃષ્ણે તેનુ માથુ

સુદર્શન ચક્રવડે છેદી નાખ્યુ આ કથા કહીને સર્વ લોકમા પ્રસિદ્ધ ચાલુ દષ્ટાંત કહે છે

पयाता सूरा रणसीसे, संगामंमि उवट्ठिते ॥
माया पुत्त न याणाइ, जेएण परिविच्छए ॥ सू. २ ॥

જેમ શૂરા બનીને લડાઈનાં મોખરે શત્રુ તરફ જતા શત્રુના સૈન્યના તલવારના ઘા આવતા કે તીરો લાગતા ભયથી સર્વત્ર આકુળ વ્યાકુળ થવાથી માતા કેડે રહેલા પુત્રને પણ ન જાણે, ત્યા શૂર બનેલો સુભટ ચક્ર ભાલો કે તીરથી ઘાયેલ થઈ કોઈ ધબ થઈ નીચે પડે છે, અને કોઈ અલ્પ સત્વવાળો તો દીન બનીને પલાયન થઈ જાય છે, હવે તેના ઉપરથી બોધ આપે છે

एवं सेहेवि अप्पुट्ठे, भिक्खायरियाअकोविए ।
सूरं मण्णति अप्पाणं, जाव लूहं न सेवए ॥ सू. ३ ॥

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે પોતાને શૂર માનતો સિંહનાદ માફક ઉત્કૃષ્ઠ ગાજતો કોઈ સુભટ સંગ્રામના મોખરે ઉભો રહેલો પાછળથી વાસુદેવ જેવો જીતનારો આવતા લડતા હારીને દીનતા ધારણ કરે છે, તે પ્રમાણે નવો દીક્ષિત પરિસહોથી ન ઘેરાતા બોલે કે, દીક્ષામા શું દુષ્કર છે? એમ ગાજતો અકોવિદ તે અજાણ્યો નવો સાધુ ગોચરીમા કે બીજી જગ્યાએ જતા સાધુના આચારમા અજાણ હોવાથી પોતાના આત્માને શિશુપાળ માફક બહાદૂર માનીને જ્યાસુધી લુખો

સયમ ન કરશે અર્થાત્ અશુભકર્મ ઉદયમા ન આવે, ત્યા સુધી શુદ્ધ આચારનો અહકાર કરે, પણ જ્યારે કષ્ટ આવે ત્યારે ઘણાએ વેષધારીને સાધુઓ ગુરૂ (બડોળ) કર્મીઓ તથા બડાઈ હાકનારો ચારિત્ર મુકી દે છે

जया हेमंतमासंमि, सीत फुसइ सव्वग ॥
तत्य मंदा विसीयंति, रज्जहीणा व खत्तिया ॥ ४ ॥

સયમની હુખાશ બતાવે છે, હેમત તે પોસ મહા માસમા જ્યારે હેમના કણ પડે તેવા વાયુની ઠડ લાગે, તેનો અતિ કઠોર સ્પર્શ અગને લાગે, ત્યારે (ઓઢવા પાથરવાનું ઓછુ મળતા) કેટલાક જડ મદબુદ્ધિવાળા સાધુઓ જેમ ક્ષત્રિઓ રાજ્ય ખોઈ બેસે ત્યારે રાંકડુ મોઢુ કરે છે, તેમ તે સાધુઓ દીનતા લાવે છે હવે ઉષ્ણ પરિસહ કહે છે

पुट्ठे गिम्हाहितावेणं, विमणे सुपिवासिए ॥
तत्य मंदा विसीयति, मच्छा अप्पोदए जहा ॥ ५ ॥

ઉનાળાના વૈશાખ જેઠ કે અસાડ માસના પ્રથમ ભાગમા તાપથી તપેલો અને તરસથી શાતના વિલખો બનેલો ઉષ્ણ પરિસહથી હારીને દીનતા લાવે છે, એટલે જેમ માછલુ થોડા પાણીમા આમ તેમ ફરી ન શકવાથી મરણ પામે છે, અથવા તરફડે છે, તેમ તે મદ સાધુ તાપ કે તરસથી તરફડી દીનતા લાવે છે તેનો ભાવાર્થ આ છે કે,

ગીષ્મઋતુમા પાણી સુકાઈ જતાં માછલાં તાપથી તરફડે છે, તેમ અલ્પસત્ત્વવાળા સાધુઓ ચારિત્ર લઈને પરસેવાના મેલથી ભીંજાયલો ગંધાતા શરીરથી અને બહાર વધારે તાપ પડતો હોવાથી કંટાળીને જલથી ભરેલા શીતળ આશ્રયો તથા ઠંડા પાણીના છંટકાવવાળા સ્થાનને તથા ચંદનના લેપ વિગેરે જે તાપમા શાંતિ આપે તેવી વસ્તુઓને યાદ કરે છે, અને સાધુધર્મમા તે ન સેવાય તેથી વ્યાકુલચિત્ત વાળા બનીને સંયમ અનુષ્ઠાનમા ખેદ પામે છે હવે યાચના પરિસહ બતાવે છે

सदा दत्तेसणा दुक्खा, जायणा दुप्पणोल्लिया ॥
कम्मता दुब्भगा चेव, इचाहंसु पुढोजणा ॥ सू० ६ ॥

ઉત્પાદ વિગેરે ૪૨ દોષરહિત આહાર વિગેરે લેવાં, તથા આખી જીંદગી સુધી પારકાનું આપેલુ લેવું, તેથી ક્ષુધા (ભૂખ) વિગેરેની પીડાથી પીડાયલો છે, વળી પારકા પાસે રોજ યાચવું તે માગવાનો પરિસહ અલ્પસત્ત્વવાળા જીવોથી દુ ખે સહાય છે, તે કહે છે

खिज्जइ मुहलावण्णं, वाया घोलेइ कंठमज्झंमि ॥
कहकहकहेइ हियय, देहित्ति परं भणंतस्स ॥ १ ॥

માગવા જતા બીજાને કહેવું પડે કે હે ભાઈ આઈ! આપો, આમ બોલતા લજ્જાથી મુખનુ લાવણ્ય ક્ષય પામે છે, બોલતા જીભ કંઠમા લથડે છે, હૃદય કંપથી થરથરે

गतिभ्रंशो मुखे दैन्य, गात्रस्वेदो विवर्णता ॥
मरणे यानि चिन्हानि, तानि चिन्हानि याचके ॥ १ ॥

મરણ સમયે જીવને જે ચિન્હો થાય છે, તે બીજા પાસે માગવા જતા ગતિનો ભ્રંશ થાય, મુખે દીનતા આવે, શરીરે પરસેવો થાય, રંગ ફીકો પડી જાય વિગેરે યાચકને ચિન્હો થાય છે આ પ્રમાણે દુખે કરીને ત્યજાય તેવો યાચના પરિસહ જીતીને અભિમાન દૂર કરીને મહા સત્ત્વ વાળા ઉત્તમ સાધુઓ જ્ઞાનાદિની વૃદ્ધિને માટે મહાપુરૂષે એ સેવેલા ચારિત્રના માર્ગે ચાલે છે, ૬ ઠી ગાથાના પાછલા બે પદમા આક્રોશ પરિસહ બતાવે છે પૃથગ્જન તે અનાર્ય જેવા મનુષ્યો સાધુના ઉત્તમ અંદર રહેલા ગુણોને વિસરી આ પ્રમાણે સાધુની નિંદાના વચનો બોલે છે, કે આ સાધુઓ પરસેવાના મેલથી નહાયાવિના ગંદા છે, માથામા લોચ કરેલા મુંડીયા છે, ક્ષુધા વિગેરે વેદનાથી પીડાયલા છે, તે-ઓએ પૂર્વે પાપ કર્યા છે, તેથી આવા દુખો ભોગવે છે। અથવા સંસારમા ખેતી વિગેરે કર્મ કરી થાકી કાયર બનીને સાધુ બની ગયા છે। તથા એ દુર્ભાગીઓને પુત્ર સ્ત્રી વિગેરે-એ ઘરમાથી કાઢી મુકેલા નિરાધાર હોવાથી સાધુ બની ગયા છે। (અથવા ઘરમા કંઇ આધાર ન હોવાથી ખાવા માટે બાવા બની ગયા છે।)

एते सद्दे अचायता, गामेसु णगरेसु वा ॥
तत्थ मंदा विसीयंति, संगामंमिव भीरुया ॥ सू० ७ ॥

ઉપર બતાવેલા આક્રોશ (અનુચિત) શબ્દોને સાભળીને તથા કોઇએ ખોટા આળ મુકી 'ચોર' કે રાજનો કે બીજાનો દૂપોચર અથવા દુરાચારનુ નપુસકનુ કલક મુકતા તે સહન ન કરવાથી ગામમા કે નગરમા અથવા માર્ગમા વિચરતા એવા આક્રોશ થતા મદસત્ત્વવાળા મૂર્ખ સાધુઓ હીન મન કરી પીડાય છે, અથવા લડાઈ કરે છે, અથવા સંયમથી ભ્રષ્ટ થાય છે જેમકે લડાઇમાં ગયેલા કાયર પુરૂષો શત્રુના ચક્ર ભાલા તલવાર શક્તિ તીરથી વ્યાકુળ તથા પટહ શખ ઝલ્લરીના નાદથી ગભીર યુદ્ધમા હતાશ થએલા પોતાનુ પુરૂષાર્થ ત્યજીને અપજશનો ચધ લઇને ભાગે છે; તે પ્રમાણે આક્રોશાદિ શબ્દ સાભળીને બીકણ સાધુઓ સંયમમા ખેદ માને છે હવે વધ પરીષહ કહે છે

अप्पेगे सुधिय मिक्खुं, सुणी डंसति लूसए ।
तत्थ मंदा विसीयंति, तेउपुट्ठा व पाणिणो ॥ ८ ॥

કોઇ વખત ભુખ્યા સાધુને ગોચરીમા ફરતાં ક્રૂર કૂતરો કરડે છે, અને સાધુના અગને કરડવાથી ખડિત કરે છે, તેવી રીતે કોઈપણ જાનવરે કરડતાં અલ્પસત્ત્વવાળો સાધુ સયમમા ખેદ પામે છે, જેમ અગ્નિથી બળેલા માણસો વેદનાથી પીડાયેલા ગાત્ર સંકોચે છે, અને બરાડા પાડે છે, તેમ સાધુ પણ ક્રૂર પ્રાણીથી કરડાતા હારીને સંજમથી ભ્રષ્ટ થાય છે. કારણકે તેવાં ક્રૂર પ્રાણી કે દુષ્ટ માણસો જે ગામમા

કાંટા રૂપે રહેલા છે, તેનો માર કે દુ ખ સહેવું ઘણું દુર્લભ છે ફરીથી પણ તેજ કહે છે

अप्पेगे पडिभासंति, पडिपंथियमागता,
पडियारगता एते जे एते एव जीविणो ॥ ९ ॥

કેટલાક ધર્મહીન અપુણ્યવાન જીવો સાધુધર્મના નિંદકો રસ્તામા મળતા સાધુને દેખીને આ પ્રમાણે બોલે છે, કે આ સાધુઓએ પૂર્વે અશુભ આચર્યું છે કે તેનાં ફળ હમણા ભોગવે છે, તેથી ઘર ઘર ભીખ માગે છે, અ ત પ્રાંત લુખુ સુકુ ખાનારા કોઈને દાન ન આપનારા માથે લોચ કરીને સર્વ ભોગ સુખથી રહિત (નિર્ભાગીઓ) દુઃખેથી જીવે છે ॥ ૯ ॥

अप्पेगे वइ जुंजंति, नगिणा पिंडोलगाहमा ॥
मुडा कंडूविणट्ठंगा, उज्जल्ला असमाहिता ॥ १० ॥

કેટલાક કુગતિમા જવાની ઇચ્છાવાળા અનાર્યો આ પ્રમાણે બોલે છે, કે આ જિનકલ્પિ વિગેરે મુનિઓ નાગા છે, તથા પિ ડોલગ તે પરના ભોજનને માગનારા બોજારૂપ અધમો છે, મેલથી મલિન છે, માથુ મુંડાવેલા છે, તથા ખરજ આવતા ખણવા (લુખસ)થી શરીરપર રેખા પડતા અથવા ખ ડિત અ ગથી વિરૂપ શરીરવાળા અથવા રોગની દવા ન કરવાથી સનત્કુમાર માફક કોઢથી ખ ડિત હોય, પરસેવો સુકાવાથી મેલા તથા અસમાહિત તે અશોભન

શરીરવાળા નિંદનીય બીભત્સ દુષ્ટો બીજા સારા ગૃહસ્થ માણસોને (શહેરમા ફરીને) અસમાધિ ઉત્પન્ન કરે છે! હવે તેવુ સાધુને કડવું વચન કહેનારને ભવિષ્યમા શું ફળ ભોગવવું પડશે, તે કહે છે

एवं विप्पडिवन्नेगे, अप्पणा उ अजाणया॥
तमाओ ते तम जंति, मंदा मोहेण पाउडा॥ ११॥

ઉપર કહ્યા પ્રમાણે તે પુણ્યહીન પુરૂષો સાધુના શ્રેષ્ટ માર્ગના નિંદકો પોતે અજ્ઞાન છતા (તુ શબ્દથી) બીજા વિવેકી પુરૂષનુ પણ કહ્યુ ન માનતા તમસઃ તે અજ્ઞાનતાથી ઉત્કૃષ્ટ તમ અધકારરૂપ અજ્ઞાનને પામે છે અથવા નીચેથી નીચે સાતમી નારકીની ગતિમા જાય છે કારણકે મદપુરૂષો જ્ઞાન આવરણીય કર્મથી અવષ્ટબ્ધ (વકજડ) તથા મિથ્યાદર્શનરૂપ મોહથી સુકૃતથી વિમુખ થએલા ખિગ ( ) પ્રાયે બનેલા સાધુના દ્વેષી બનેલા કુગતિમા જનારા છે તેજ કહ્યુ છે

एक हि चक्षुरमलं सहजो विवेकस्तद्वद्भिरेव सह संवसति द्वितीयम्।
एतद् द्वय भुवि न यस्य स तत्त्वतोन्धस्तस्योपमार्गचलने खलु कोपराधः॥ १॥

કોઈને સ્વભાવિક નિર્મળ ચક્ષુ જેવો વિવેક હોય છે, અને તેવા ગુણજ્ઞ પુરૂષોથી સગતિરૂપ બીજું ચક્ષુ છે આ બે ચક્ષુ જેને નથી, તેવો જમીન ઉપર રહેલો કોઈ ખરી

રીતે અધો હોય, તે અવળે માર્ગે ચાલે તેમા તેનો શુ દોષ છે? ॥૧૧॥

હવે દશ મશક ડાસ મચ્છરનો પરિસહ બતાવે છે

पुट्ठो य दंसमसएहिं, तणफासमचाइया ।
न मे दिट्ठे परे लोए, जइ परं मरणं सिया ॥ १२ ॥

કોઇ સ્થળે એટલે સિધુ તામ્રલિપ્ત કોકણુ વિગેરે જળથી શરદીવાળા દેશમા અધિક ડાસ મચ્છર હોય છે. ત્યા કોઈ વખત સાધુ વિહાર કરતા ડાસ મચ્છરથી કરડાતા તથા નિષ્કિચન હોવાથી ઘાસમા સુતા કાટાવાળા ઘાસના કઠોર સ્પર્શથી પીડાઇને તે સાધુ એમ ચિતવે, કે પરલોકના લાભ માટે આ દુખોવાળા ચારિત્રના અનુષ્ઠાનો કરીએ છીએ, પણ તે પરલોક મે પ્રત્યક્ષ દેખ્યો નથી કારણ કે તે પ્રત્યક્ષ નથી તેમ અનુમાન વિગેરેથી પણ દેખાતો નથી, એથી આવા દુખો સહન કરતા કદી મારૂ મરણ થશે તો પરલોકમા મને બીજુ કશું ફળ નથી ॥ ૧૫ ॥

संतत्ता केसलोएणं, बंभचेर पराइया ॥
तत्थ मंदा विसीयंति, मच्छा विट्ठा व केयणे ॥ १३ ॥

કેશના લોચથી બધી બાજુથી તપેલા એટલે કોઇનુ માથુ કાચુ હોય અને લોચ કરનાર ભૂલી જાય તો વાળનો જથો ઉપાડતાં લોહી નીકળે તો ઘણી પીડા થાય છે તેથા અલ્પ ધૈર્યવાળા ખેદ પામે છે તેજ પ્રમાણે બ્રહ્મચર્ય તે

ભીસ ગથી વિમુખ રહેવાથી ગભરાઈ જાય છે એટલે દાતો લોચથી કે પુરી ક્ષુવાનીમા કામાગ્નિથી બળતા બ્રહ્મચર્ય પાળવામાં કેટલાક ખેદ પામે છે, અને સયમઅનુષ્ઠાનમા શિથીલ થાય છે, અથવા સયમને મુકી દે છે જેમ જાળમા પકડાયલા માછલા જીવિતથી મુકાય છે, તેમ તે શંકડા સાધુ બધાને પીડનાર કામથી હારીને સયમ જીવિતથી ભ્રષ્ટ થાય છે

आयदडसमायारे, मिच्छासंठियभावणा ॥
हरिसप्पओसमावन्ना, केई लूसंतिऽनारिया ॥ १४ ॥

વળી આત્મા જેના વડે દડાય, અર્થાત્ હિતથી ભ્રષ્ટ થાય, તે આત્મદડ છે, તે આત્મદડજ જે અનાર્યોના અનુષ્ઠાન છે, તથા મિથ્યા તે વિપરીત આગ્રહમા આરૂઢ છે, અને અત કરણ ની ભાવના પણ તેવી હોવાથી કદાગ્રહી છે અર્થાત્ જેમના વિવેક ચક્ષુ મિથ્યાત્વથી હણાઈ ગયેલા છે તથા હર્ષદ્વેષથી યુક્ત એટલે રાગદ્વેષથી આકુળ છે, તે એવા હોવાથી અનાર્યો છે, તેઓ સદાચારી સાધુને ક્રીડાથી કે દ્વેષથી ક્રૂર કર્મ કરીને એટલે દડા વિગેરેથી મારે છે, અથવા કડવા વચન કહીને સતાપે છે, તેજ બતાવે છે

अप्पेगे पलियंते सिं, चारो चोरोत्ति सुव्वयं ॥
बंधति भिक्खुयं बाला, कसायवयणेहि य ॥ सू० १५ ॥

પૂર્વે કહેલા અનાર્યો આત્માનુ અહિત કરનારા મિ-

થ્યાત્વથી હણાયેલ બુદ્ધિવાળા રાગદ્વેષથી ડૂબેલા અનાર્ય દેશમા આવતા સાધુને કહે કે, આતો શત્રુ તરફથી ખબર કાઢવા આવેલો છૂપો જાસુસ છે, અથવા વેષ પલટેલો ચોર છે, એમ માનીને સારા સાધુને પણ પીડે છે, તે રહે છે, દોરડા વિગેરેથી બાંધે છે, અને બાળ અજ્ઞાનીઓ સારા ખોટાના વિચારથી શૂન્ય બનીને ક્રોધથી પ્રધાન કટુ (કર્કશ) વચનોથી સારા સાધુનો પણ તિરસ્કાર કરે છે

तत्थ दंडेण संवीते, मुट्ठिणा अदु फलेण वा ॥
नातीर्णं सरती वाले, इत्थी वा कुद्ध गामिणी ॥सू०१६॥

વળી તે અનાર્ય દેશમા આવેલા સાધુને દંડથી અથવા મુઠીથી ઠોકે છે, અથવા બીજોરા વિગેરે ફળથી અથવા તલવારથી કે બીજા હથીઆરથી કદર્થના કરે છે, તે સમયે બાળ તે ચારિત્રમા અશ્રદ્ધાવાળો અજ્ઞાન સાધુ પોતાના વહાલાને યાદ કરે છે, કે જો અહીં મારા કોઈ સગાવહાલા હોત, તો આવી પીડા ન પામત! તેનુ દૃષ્ટાંત કહે છે જેમ કોઈ સ્ત્રી ક્રોધથી ઘરથી નીકળી ગયેલી નિરાધાર બનીને માર્ગે આવતા ત્રાસની પેઠી માફક સૌ દુષ્ટોને વહાલી લાગતી હોવાથી ચોર વિગેરેથી પીડાતા પોતાના સગાને યાદ કરે છે, તેમ આ કાયર સાધુ પણ સગાને યાદ કરે છે

एते भो! कसिणा फासा, फरुसा दुरहियासया ॥
हत्थी वा सरसविता!, कीवा वस गया गिहं ॥१७॥

त्तिबेमि इतितृतीयाध्ययनस्यप्रथमोद्देशकः समाप्तः॥गा.ग्रं.१९१॥

હવે સમાપ્ત કરતા કહે છે કે હે શિષ્ય ! કે આ ઉદ્દેશામા પહેલેથી કહેલા છેવટ સુધી દશમશક (ડાસ મચ્છર) વિગેરે પીડા આપવાથી પરિસહો છે, તેજ ઉપસર્ગો છે, અને પ્રાયે સંપૂર્ણ કરશે છે, તથા ઉપર કહેલા અનાર્યોથી કરાયલા ઉપદ્રવો પીડાકારી હોવાથી અલ્પસત્ત્વવાળા કાયર સાધુથી દુઃખેથી સહાય છે, અને કેટલાકથી તે ન સહન થવાથી પુણ્યહીન કેટલાક સાધુઓ કાળો ડાઘ કર્મમા લખાવીને રણના મોખરે તીરોના મારથી આકુળ બનીને જેમ હાથી ભાગે છે, તેમ તે નિર્બળ સાધુઓ પરવશ બનીને બહોળ કર્મી સાધુઓ પાછા ગૃહસ્થ બને છે, આવું જિનેશ્વર પાસે સાભળીને હુ કહુ છુ ॥૧૭॥

ઉપસર્ગ પરિજ્ઞાનો પહેલો ઉદ્દેશ સમાપ્ત થયો

પહેલો કહીને બીજો ઉદ્દેશો કહે છે તેનો આ પ્રમાણે સબંધ છે કે આ ઉપસર્ગ પરિજ્ઞા અધ્યયનમા ઉપસર્ગોનુ વર્ણન કરવાનુ છે, તે અનુકુળ અને પ્રતિકુલ એમ બે ભેદે છે, તેમા પ્રથમના ઉદ્દેશામા પ્રતિકુળ કહી બતાવ્યા, અને આ બીજામા અનુકુળ ઉપસર્ગો કહેશે આ સબંધે આવેલા ઉદ્દેશાનુ આ પ્રથમ સૂત્ર છે.

अहिमे सुहुमा संगा, भिक्खुणं जे दुरुत्तरा ।
जत्थ एगे विसीयंति, ण चयंति जवित्तए ॥ सू. १ ॥

'જહ' હવે પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગ કહીને સાથેજ આતરા વિના અનુકૂળ ઉપસર્ગો કહે છે ઇમે–(તે હમણાજ કહી બતાવેલા હોવાથી ઇદમ્ સર્વ નામ લીધું છે) એટલે હવે કહેવાતા અનુકૂળ ઉપસર્ગો સૂક્ષ્મ છે, કારણકે તે પ્રાયે ચિત્તમાજ વિકાર કરવાથી અદર રહેલા છે, પણ જેમ પ્રતિકુલ ઉપસર્ગ તો શરીરને પીડાકારી પ્રાયે હોવાથી બાહર છે તેમ આ નથી, તે કહે છે, કે સગ તે માતાપિતા વિગેરેનો સગપણનો સબધ છે, કે જે સગ સાધુઓને પણ છાડવો મુશ્કેલ છે કારણ કે પ્રાયે જીવિતનો નાશ કરે તેવા પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગો આવતા મધ્યસ્થતા રાખવી મહા પુરૂષોથી શકય છે, પણ અનુકૂળ ઉપસર્ગો તો તેવા મહાન્ સાધુને પણ ધર્મથી પાડી નાખે છે, માટે તે દુસ્તર (મુશ્કેલ)છે આવા ઉપસર્ગો આવતા કેટલાક અલ્પસત્ત્વવાળા ચારિત્રનાં અનુષ્ઠાન (પડિલેહણ વિહાર)મા શીતલ વિહારી બને છે (શહેરોમા) અનુકૂળ મકાન ગોચરી કે ભક્તિ જોઇ પોતાના મઠ જેવા ઉપાશ્રય બનાવી બેઠેલા હાલ પણ તેવા નજરે પડે છે, અને ચૈત્યવાસી પણ પૂર્વે તેવાજ હતા) અને કેટલાક તો વધારે ઢીલા થઈ સયમથી ભ્રષ્ટ થાય છે પણ તેવા સગાના કે ભક્તોના પ્રેમી પોતાના આત્માને સયમ અનુષ્ઠાનમા યોગ્ય રીતે જોડવાને સમર્થ થતા નથી ॥૧॥

હવે તે સૂક્ષ્મ સગોને બતાવે છે

अप्पेगे नायओ दिस्स, रोयति परिवारिया ।
पोस णे ताय ! पुट्ठोऽसि, फस्स ताय ! जहासिणे ? ॥सू.२॥

(અપિ સંભાવનાના અર્થમાં છે) કે જ્ઞાતિ તે માતા વિગેરે સગા કોઇ દીક્ષા લેતાને કે દીક્ષા લીધેલાને મળતા તેને વીંટીને રૂએ છે, અને રોતા દીનવચનો બોલે છે, કે અમે તને બાલપણથી પોસ્યો હતો કે વૃદ્ધાવસ્થામાં તું અમારી ચાકરી કરીશ, તે સમજીને હવે પણ તું અમારૂં પોષણ કર! અથવા શા કારણે કે કોના દબાણથી તું અમને છોડીને ચાલ્યો જાય છે ? કારણકે તારા વિના અમને હમણા બીજો કોઇ રક્ષક નથી ! ॥ ૨૦ ॥ વળી

पिया ते थेरओ तात !, ससा ते खुड्डिया इमा ।
भायरो ते सगा तात !, सोयरा किं जहासि णे? ॥सू. ३॥

હે વહાલા ! હે પુત્ર ! જો આ તારો પિતા સો વરસને ઉલંઘેલો વૃદ્ધ છે, જો આ તારી બેન જેને તું નજરે દેખે છે તે આ અપ્રાપ્ત યૌવનવાળી નાની કુમારીકા છે ! જો એક ઉદરમાં જન્મેલા આ તારા સગાભાઇઓ છે ! આવું તારૂં કુટુંબ છતાં શા માટે અમને છોડે છે ?

मायरं पियरं पोस, एवं लोगो भविस्सति ।
एवं खु लोइयं ताय, जे पालंति य मायरं॥ सू. ४

આ જન્મ આપનારી તારી માતા છે આ તારો બાપ છે ! તેનું ભરણ પોષણ કર ! એમ કરવાથીજ તારૂં અહીં

તથા પરલોકમા ભલુ થશે! હે ભાઇ! આજ લોકે આચરેલુ છે, આજ લૌકિકમાર્ગ છે, કે વૃદ્ધ માતાપિતાનુ પાલન કરવું તેજ કહેલુ છે

गुरवो यत्र पूज्यन्ते, यत्र धान्य सुसस्कृतम् ।
अदन्तकलहो यत्र, तत्र शक्र ! वसाम्यहम् ॥ १ ॥

જ્યા વડીલો (ગુરૂ) પૂજાય છે, જ્યા ધાન્ય દેખીને રાધીને ખવાય છે, જ્યા કલહ દાતના ખડખડાટવાળો નથી ત્યા હે શક્ર! હુ વસુ છુ

उत्तरा महुरुल्लावा, पुत्ता ते तात ! खुड्डया ।
भारिया ते णवा तात !, मा सा अन्न जणं गमे ॥ ५ ॥

ઉત્તર તે પ્રધાન (શ્રેષ્ઠ) અનુક્રમે મધુર ઉલ્લાપ (કોમળ વચનો) બોલનારા આ તારા નાના પુત્રો છે! જો આ તારી નવયૌવના ભાર્યા છે! હે દીકરા! તેને આવી નાની ઉમરમા છોડીશ તો વખતે ઉન્માર્ગે ચાલનારી થશે! આ તારો લોકમા અપવાદ થશે!

एहि ताय ! घर जामो, मा य कम्मे सहा वय ।
बितियंपि ताय ! पासामो, जासु ताव सय गिह ॥ ६ ॥

હે દીકરા! અમે જાણીએ છીએ! કે તું કર્મ (મહેનત)થી ડરેલો છે! છતા ચાલ! આપણે ઘેર જઈએ, હમણા તું કઈ પણ મહેનત ન કરતો! અને પછી પણ તારે કામ પડશે, ત્યારે અમે તને સહાય થઈશુ, તારા કામમા

મદદ કરશુ, એકવારમાજ તું ઘરના કામથી કંટાળી ભાગી ગયો ! માટે બીજીવાર અમે તને જોઈશુ, અને તને બનતી મદદ કરીશુ, માટે ચાલ, આપણે ઘેર જઈએ, દીકરા, એટલુ અમારૂં કહ્યું કર! ॥ ૬ ॥

गंतु ताय! पुणो गच्छे, ण तेणासमणो सिया ।
अकामग परिकम, को ते वारेउमरिहति? ॥ सू. ७ ॥

હે દીકરા ! કદી તું તેમ ન ઇચ્છતો હોય તો એક વાર ઘેર આવી સગાવહાલાને મળીને પાછો આવતો રહેજે! અને એટલીવાર ઘેર આવવા માત્રથી તું અશ્રમણ (ગૃહસ્થ) નહીં થઇ જાય, અને તું ઘરનું કામ કરવા ઇચ્છતો નથી, તો તને તારા ઇચ્છિત ધર્મનું કામ કરવામા રોકવા કોણ શકિતવાન થશે! અથવા અકામગતે વૃદ્ધાવસ્થામા કામ વ્યાપારથી નિવૃત થએલાને સયમ અનુષ્ઠાનમા ઉદ્યમ કરતા યોગ્ય અવસરે કોણ તને રોકવાનુ છે!

जं किंचि अणग तात!, तंपि सव्वं समीकतं ।
हिरण्णं ववहाराइ, तंपि दाहामु ते वयं ॥ सू. ८ ॥

વળી હે દીકરા ! તે જે (વિનાવિચારે) દેવું કર્યુ છે, તે બધાને અમે સરખે ભાગે વહેચી લીધુ છે, અથવા ઉત્કટ દેવુ હતું, તે થોડે થોડે આપવાનુ કહી માંડી વાળ્યું છે, વળી જે ઘરમા ધન વિગેરે હતું, તે બધુ વ્યાપારમા લીધુ છે, (આદિ શબ્દથી) તથા બીજે પ્રકારે જેમ તને

ઉપયોગમા આવશે, તેમ અમે તને દ્રવ્ય વિગેરે આપશુ, માટે "હુ નિર્ધન છુ" એવો ભય પણ તારે ન રાખવો ॥૮॥ ઉપસહાર માટે કહે છે

इच्चेव णं सुसेहंति, कालुणीयसमुट्ठिया ।
विबद्धो नाइसंगेहिं, ततोऽगारं पहावइ ॥ सू ९ ॥

(ણુ વાક્યની શોભા માટે છે) ઉપર બતાવેલ રીતિએ માતા પિતા વિગેરે કરૂણાર્દ્ર વચનો વડે કરૂણા ઉત્પન્ન કરતા અથવા તેઓ દીન બની ઉભા રહેતા તે દીક્ષા લીધેલા સાધુને બરોબર શીખવે છે, અને ધર્મમાથી ઢીલો બનાવે છે, તે અપરિણુત ધર્મવાળો હોવાથી અલ્પધૈર્યના લીધે અશુભ બહોળા કર્મને લીધે જ્ઞાતિ સગાથી એટલે માતા-પિતા વિગેરેથી મોહિત થએલો ઘર તરફ દોડે છે અર્થાત્ દીક્ષા મુકી ગૃહસ્થ બને છે ॥ ૯ ॥

जहारुक्खं वणे जायं, मालुया पडिबंधई ।
एव ण पडिबंधति, णातओ असमाहिणा ॥ सू. १० ॥

જેમ વૃક્ષ અટવીમા ઉત્પન્ન થયુ હોય તેને વેલડીઓ વીંટે છે, તેમ તે સગા સાધુને અસમાધિ વડે બાધે છે અર્થાત્ તે સગા એવી રીતે કહે છે, કે જેથી તે સાધુને અસમાધિ થાય છે તેજ કહુ છે

अमित्तो मित्तवेसेण, कंठे घेत्तुण रोयइ ।
मा मित्ता! सोगइ जाहि, दोवि गच्छामु दुग्गइ ॥ १ ॥

અમિત્ર (શત્રુ) પોતે મિત્રના વેષમાં સગા આવીને સાધુના કંઠે બાઝીને રડે છે, અને કહે છે કે હે મિત્ર! તું સુગતિમા ન જા! આપણે બંને સાથે દુર્ગતિમા જઈએ! ॥ ૧૦ ॥ વળી

विबद्धो नातिसंगेहिं, हत्थीवावी नवग्गहे ।
पिट्ठतो परिसप्पंति सुयगोव्व अदूरए ॥ ११ ॥

ઉપર પ્રમાણે જ્ઞાતિ સગાથી બંધાયલાને તેનાં માતા પિતા સ્ત્રી વિગેરે તેના મનને અનુકૂળ વર્તીને તેને ધૈર્ય ઉપજાવે છે જેમ નવા હાથાને પકડવા તેને ધૈર્ય આપવા (વિસલાવવા) માટે શેરડીના કકડા વિગેરે નાંખે છે, તેમ આ સાધુને અનુકૂળ કહીને અથવા ઉપાય કરીને લલચાવે છે. બીજુ દ્રષ્ટાંત આપે છે, જેમ નવા વીયાએલી ગાય પોતાના નવા જન્મેલા બાળકને સાથે રાખી પાછળથી ખસે છે (એટલે તેના વાછરડાને ઉંચકી લે તો તેના પછવાડે જાય છે) તેમ આ દીક્ષા લીધેલાને ભ્રષ્ટ કરવા નવા જન્મેલા માફક માનીને તેના પછવાડે પડે છે, (તેથી લલચાઈ તે સાધુ ગૃહસ્થ બને છે) મહાદોષ બતાવવા કહે છે.

एते संगा मणूसाण, पाताला व अतारिमा ।
कीवा जत्थ य किस्सन्ति, नाइसंगेहिं मुच्छिया ॥ सू.१२ ॥

ઉપર બતાવેલા સગાઓ કર્મ ઉપાદાનના હેતુઓ હોવાથી દીક્ષા લીધેલા મનુષ્યોને પાતાલ તે સમુદ્ર માફક

જેનુ તળીયુ ન દેખાય, તેમ હોવાથી અતારિમ દુસ્તર છે તેમ સગાનો મોહ છોડવો અલ્પ સત્ત્વવાળાને ઘણો કઠણ છે, જેમા કાયર સાધુઓ અસમર્થ બનીને કલેશ પામે છે, અર્થાત્ પાછા સસારમા પડે છે

પ્ર૦–કેવા બનીને ?

ઉ૦–પુત્રાદિ સબધથી ગૃદ્ધ બનીને સસારમા પાછા જતા ભવિષ્યમા શું કષ્ટ ભોગવવા પડશે, તેનો વિચાર પતિત સાધુઓ કરતા નથી ! ॥ ૧૨ ॥ વળી

तं च भिक्खु परिन्नाय, सव्वे संगा महासवा ।
जीविय नावकखिज्जा, सोच्चा धम्ममणुत्तरं ॥ १३ ॥

ઉત્તમ સાધુએ આ સગાનો સગ સસારનો એક હેતુ જાણીને એટલે જ્ઞપરિજ્ઞાવડે બુદ્ધિથી આલોચના કરીને તે પ્રત્યાખ્યાન (પચ્ચખ્ખાણ) કરીને મોહ છોડે

પ્ર૦–શા માટે ?

ઉ૦–કારણકે સર્વે-તે જેટલા સગો સસારમા છે તે બધાએ મહાશ્રવ તે કર્મના મોટા આશ્રવદ્વારો છે માટે ઉત્તમ સાધુ અનુકૂલ ઉપસર્ગો આવતા અસયમ જીવિત તે ઘરમા વસવાના ફાસાને ઈચ્છે નહિ, તેમ પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગ આવતા જીવિતનો અભિલાષી ન થાય, એટલે કટાળીને અનુચિત કરીને જીવવુ વાંછે નહિ

પ્ર૦–શું કરીને ?

ઉ૦-શ્રુત ચારિત્રરૂપ ધર્મ સાભળીને, કારણ કે તે શ્રુતચારિત્રધર્મથી બીજો કોઇ પ્રધાન ધર્મ નથી, માટે મૌનીંદ્ર ધર્મ અનુત્તર છે, (તે સાભળીને ચારિત્ર સારી રીતે પાળજે) ॥ ૧૩ ॥

अहिमे संति आवट्टा, कासवेणं पवेइया ।
बुद्धा जत्थावसप्पंति, सीयंति अबुहा जहिं ॥ १४ ॥

અથ તે પછી છે, અથવા અહો તે આશ્ચર્ય છે, કે આ બધા માણસોને જાણીતું હોવાથી પ્રત્યક્ષ છે કે જે પ્રાણીને ભમાડનાર હોવાથી આવર્ત છે તેમા દ્રવ્યાવર્ત તે નદી વિગેરેમા ભમરાની માફક ચક્કર ફરીને તેમાં આવતા પ્રાણીને સપડાવી ડુબાવી નાખે છે, તથા ભાવ આવર્ત તે ઉત્કટ મોહોદયથી વિષયની અભિલાષાઓ થાય છે, તે છે, તેવુ કાશ્યપ તે શ્રીમન્ મહાવીર વર્ધમાન સ્વામીએ કેવળજ્ઞાન પામીને કહ્યુ છે તેથી તત્ત્વ પામેલા ડાહ્યા પુરૂષો આવર્ત વિપાકના કડવાં ફળ સારી રીતે જાણીને અપ્રમત્ત પણે રહીને તે કુમાર્ગથી દૂર રહેલા છે, પણ અબુદ્ધ પુરૂષો નિર્વિવેકપણે તે વિષયાભિલાષમા આસક્તિ કરીને દુખ પામે છે તે આવર્તોનેજ બતાવે છે

रायाणो रायऽमच्चा य, माहणा अदुव खत्तिया ।
निमंतयंति भोगेहिं, भिक्खूय साहुजीविणं ॥ सू. १५॥

ચક્રવર્તી વિગેરે રાજાઓ છે, તથા રાજ્યના અમાત્યો

તે મંત્રી પુરોહિત વિગેરે છે, તથા બ્રાહ્મણ કે, ક્ષત્રિઓ તે ઈક્ષ્વાકુવંશમાં જન્મેલા વિગેરે છે, તે બધાએ શબ્દાદિ વિષયભોગોની ભિક્ષુને નિમંત્રણા કરે છે, તે ભિક્ષુનું સાધુ આચારમાં જીવન છે, તેવાને જેમ બ્રહ્મદત્ત ચક્રવર્તી જેવા એ પોતાના પૂર્વ ભવના ચિત્ર સાધુ ભાઇને ઓળખીને સાધુ જીવનથી ભ્રષ્ટ થઇ ગૃહસ્થ થવા જુદા જુદા ભોગોવડે લલચાવ્યો હતો, તેમ બીજા પણ ગૃહસ્થો બીજા સાધુને વિષયસુખોથી લલચાવે, એટલે સગપણ કે મિત્રતાનો સંબંધ બતાવી યૌવનરૂપ વિગેરે ગુણોથી યુક્ત સાધુને વિષયસુખો આપવા ચાહે (જેમ વજ્ર સ્વામીને રૂક્ષ્મણિના પિતાએ કન્યા તથા અનર્ગલ ધન આપવા ઇચ્છા જણાવી હતી)॥૧૫॥ તે બતાવે છે

हत्थऽस्सरहजाणेहिं, विहारगमणेहि य ।
भुंज भोगे इमे सग्घे, महरिसी ! पूजयामु त ॥ १६ ॥

રાજા હોય તે હાથી ઘોડા રથ પાલખી ગાડી વિગેરે યાનથી તથા ક્રીડા કરવાયોગ્ય વિહાર (ફરવાના) સ્થાન ઉદ્યાન વિગેરેથી લલચાવે, (ચ શબ્દથી) તથા તે પ્રમાણે ઇંદ્રિયોને અનુકુળ વિષયોથી નિમંત્રણા કરે, આ અમારા અર્પણ કરેલા સુંદર વાજાના શબ્દો સ્ત્રીના ગાયનો સાંભળો, તથા હે સાધુ! અમે જગતમાં ઉત્તમ ગણાતી આવી વસ્તુઓ આપીને તમારો સત્કાર કરીએ છીએ!

वत्थगंधमलंकारं, इत्थीओ सयणाणि य ।
भुंजाहिमाइं भोगाइं, आउसो ! पूजयामु त ॥ १७ ॥

ચીનાશુક વિગેરે અમૂલ્ય સુંદર વસ્ત્ર કોષ્ઠ પુટપાક (અત્તર) વિગેરે સુગંધી, તે બે મળીને વસ્ત્ર સુગંધી છે (આ સમાહાર દ્વંદ્વ સમાસ છે), તથા કડાં કેયૂર વિગેરે અલંકારો, તથા યુવાન સુંદર સ્ત્રીઓ તથા પલંગ તળાઇઓ બીછાના ઓછાડ સહિત જે જે જોઇએ, તે તમે ઇંદ્રિઓને અનુકૂળ મન ગમતા અમારા આપેલા આ સુંદર ભોગોને ભોગવી મનુષ્યજન્મને સફળ કરો! હે આયુષ્યમન્! અમે (તમારા ઉત્તમ ગુણોથી) તમારો સત્કાર કરીએ છીએ!

जो तुमे नियमो चिण्णो, भिक्खुभावंमि सुव्वया
अगारमावसंतस्स, सव्वो संविज्जए तहा ॥ सू. १८ ॥

વળી તે દીક્ષા સમયે મહાવ્રતરૂપ જે નિયમ લીધો છે, તેને તે ઇંદ્રિય મનને વશ કરવાથી હે સુવ્રત! હમણા પણ ઘરમા રહેવા છતાં ગૃહસ્થભાવને સમ્યક પાળવાથી તેવીજ રીતે વ્રતો કાયમ છે, વળી તમે પૂર્વે જે ધર્મ આચર્યો છે, તેનો નાશ નથી, કારણ કે કરેલા સારા માઠા કર્મોનો (વિના ભોગવે) નાશ થતો નથી! ॥૧૮॥

चिरं दूइज्जमाणस्स, दोसो दाणिं कुतो तव ? ।
इच्चेव णं निमंतेंति, नीवारेण व सूयरं ॥ सू.१९ ॥

વળી તે ઘણો કાળ ચારિત્ર અનુષ્ઠાન પાળવાથી હવે

તને શું દોષ છે? અર્થાત્ જરા પણ નથી! આ પ્રમાણે તે રાજા વિગેરે હાથી ઘોડા રથ પાલખી વિગેરેથી તથા વસ્ત્ર ગંધ અલંકાર સ્ત્રી વિગેરેથી જુદા જુદા સુંદર ભોગોની લાલચોવડે સારા સાધુને પણ ભોગવિષયમાં બુદ્ધિ કરાવે છે, જેમ નીવાર-તે વ્રીહિ વિગેરેના દાણાથી કે કોમળ કોમળ ઘાસની લાલચથી વરાહને ફાંસામાં ફસાવે છે, તેમ સાધુને સંસારમાં ફસાવે છે

चोइया भिक्खचरियाए, अचयंता जवित्तए ।

तत्थ मंदा विसीयंति, उज्जाणंसि व दुब्बला ॥ सू. २०

ઉપર કહેલી વાતને ટુંકામાં બતાવે છે કે આ પ્રમાણે ઉદ્યુક્તવિહારી સાધુઓને ચર્યા તે દશ પ્રકારની ચક્રવાલ સામાચારી જે ઇચ્છા મિચ્છા વિગેરે રૂપ છે, તેના વડે ગુરૂએ કે વડીલ સાધુઓએ પ્રેરણા કરતાં બીજાની આજ્ઞાનો કંટાળો માનીને કાયર થએલા હોય, તેવાને અથવા ભીક્ષા લેવા જતાં કંટાળો ખાતા તેને ગુરૂ આચાર્યાદિકે વારંવાર ઠપકો આપતાં તેમની આજ્ઞા પાળવામાં અશક્ત બનીને સંયમ અનુષ્ઠાનમાં આત્માને ચલાવવા અસમર્થ થતાં મોક્ષ ગમનમાં એક હેતુરૂપ સંયમ જે કરોડો ભવે મળવો મુશ્કેલ તેને મેળવીને પણ તેમાં જડબુદ્ધિવાળા મંદો ખેદ પામે છે શીતલવિહારી (ઢીલા) થાય છે. અને અચિંત્ય ચિંતામણિ સમાન અમૂલ્ય મહર્ષિએ આચરેલા સંયમને છોડી દે છે જેમ -ઉદ્વર્યાન તે ઉદ્યાન છે, અર્થાત્ ઉંચો ટેકરો ચડતાં ભરેલા

ગાડાને ખેંચતા દૂબળા બળધીયા ખેદ પામીને ગરદન નીચી કરીને બેસી જાય છે, પણ તે ગાડાને ખેંચતા નથી, તેમ આ ભાવથી મંદ થએલા પાંચ મહાવ્રત ભારને પ્રથમ ધારણ કરી દંડણ સમય આવતાં તેને પાળવા અશક્ત બનીને ઉપર બતાવેલા ભાવ આવર્તોવડે ઢીલા બનીને ખેદ પામે છે. ॥૨૦॥

अचयंता व लूहेणं, उवहाणेण तज्जिया।
तत्थ मंदा विसीयंति, उज्जाणंसि जरग्गवा ॥ सू. २१ ॥

રૂક્ષ તે લુખો સંયમ છે, તેને આત્માથી પાળવા અશક્ત બને છે, તથા ઉપધાન તે અનશન વિગેરે બાહ્ય અભ્યંતર તપવડે હારેલા થતા તે સંયમમાં મંદ બનીને ખેદ પામે છે, જેમ ઉંચાણમાં ચડતા બૂઢો ગળતીયો બળધીયો ખેદ પામે છે ટેકરો ચડતાં જ્યારે જુવાન બળધીયો ખેદ પામે છે, ત્યારે બૂઢાનું તો શું પૂછવું?

આ પ્રમાણે આવર્ત વિના પણ ધૈર્યવાળા બળવાન સાધુ જે વિવેકી હોય તેને પણ ઢીલા થવાનો સંભવ છે, તો આવર્તોવડે ઉપસર્ગો આવતા મંદોનું તો શું કહેવું! ॥ ૨૧ ॥ હવે બધાનો ઉપસંહાર કરે છે

एवं निमंतणं लद्धुं, मुच्छिया गिद्ध इत्थीसु ।
अज्झोववन्ना कामेहिं, चोइज्जंता गया गिहं ॥ सू.२२ ॥

त्तिबेमि॥इति उवसग्गपरिण्णाए बितिओ उद्देसो समत्तो ॥ ३-२ ॥ (गाथा ग्रं० २१३ ॥

ઉપર બતાવેલી રીતિએ વિષય ઉપભોગની વસ્તુ આપવાની પ્રાર્થના કરતા જાણીને તે રાજા વિગેરેના વિષય ઉપભોગની વસ્તુ ઘોડા હાથી વિગેરે સાહેબીમા અત્યંત ગૃદ્ધ બનેલા તથા સુદર સ્ત્રીમા લલચાયેલા મૂઢ બનીને ઈચ્છામદન વિષયોમાં ચિત્ત રાખેલા સયમમા ખેદ પામતા હોય, તમને બીજા ઉદ્યુક્ત વિહારી (ઉત્તમ) સાધુએ સંયમ તરફ લક્ષ્ય ખેચતા અથવા ઠપકો આપતા તેનાથી વધારે કટાળી તે બહોળકર્મી જીવો દીક્ષા મુકીને અલ્પધૈર્યવાળા ગૃહસ્થ બની જાય છે આ પ્રમાણે જેવુ સુધર્મા સ્વામીએ તીર્થંકર પ્રભુ પાસે સાભળ્યુ તેવુ જબૂસ્વામી વિગેરેને કહ્યુ ॥ ૨૨ ॥ ઉપસર્ગ પરિજ્ઞાનો બીજો ઉદેશો સમાપ્ત

ત્રીજા અધ્યયનનો ત્રીજો ઉદેશો કહે છે

બીજો ઉદેશો કહીને ત્રીજો કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સબધ છે ગયા બે ઉદેશામા અનુકૂળ પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગો કહ્યા, તેનાથી આત્મામા ખેદ થાય છે તે હવે બતાવે છે, આ સબધે આવેલા ઉદેશાનુ ૧ લુ સૂત્ર કહે છે

जहा संगामकालंमि, पिट्टतो भीरु पेहइ ।
वलयं गहण णूमं, को जाणइ पराजय ? ॥ सू. १ ॥

મદ બુદ્ધિના જીવોને દૃષ્ટાંતથીજ બોધ થાય છે માટે પ્રથમ દૃષ્ટાંત કહે છે, જેમ કોઇ બીકણ શત્રુસાથે યુદ્ધ શરૂ થતાં પ્રથમથીજ શત્રુના ઘા ન લાગે તેવો કીલ્લો વિગેરે સ્થાન જોઇ રાખે છે, તેજ બતાવે છે વલય તે જેમા પાણી

વલય આકારે રહેલુ હોય, અથવા જેમા પાણી ન હોય, તેવો ખાડો હોય, કે જેમા દુ ખેથી પ્રવેશ થાય, તથા ધવ વિગેરે વૃક્ષોથી ગહન હોય, અથવા કેડસુધી પ્રછન્ન (છાનું) પર્વતની ગુહા વિગેરે હોય, તેને તે બીકણુ જોઈ રાખે છે

પ્ર૦—તે શા માટે એવુ જુએ છે?

ઉ૦—તે એવુ માને છે, કે આવા ભયકર યુદ્ધમા સુભટોથી લડાઈ થતા કોણુ જાણે, કે અહીં કોનો પરાજય થશે? કારણુ કે નશીબને આધીન કાર્યસિદ્ધિ છે વખતે થોડાએ માણસો ઘણાને જીતી લે છે ॥ ૧ ॥

मुहुत्ताण मुहुत्तस्स, मुहुत्तो होइ तारिसो ।

पराजियाऽवसप्पामो, इति भीरू उवेहई ॥ सू. २॥

વળી એક મુહૂર્તથી બીજુ મુહૂર્ત એવુ હોય છે કે જેમાં જય અથવા પરાજય થાય છે તે વખતે જો આપણે પરાજય પામીએ તો આપણે નાસવુ પડે, આવુ વિચારીને તે નાસવાનું સ્થાન જોઈ રાખે છે હવે આ બે ગાથામા કહેલા દૃષ્ટાંતથી બોધ આપે છે

एवं तु समणा एगे, अवलं नच्चाण अप्पगं ॥

अणागयं भय दिस्स, अविकप्पंतिमं सुयं ॥ सू. ३ ॥

જેવી રીતે બીકણુ સુભટ લડાઈમા જતા પાછળ નાસવાનું સ્થાન જુએ છે, કે મારે પાછા ભાગતા વલય વિગેરે શરણુ રક્ષણુને માટે કયુ થશે? એ પ્રમાણે કેટલાક સાધુઓ

અદઢમતિવાળા અલ્પસત્ત્વવાળા આત્માને આખી જીંદગી સુધી સયમભાર વહેન કરવાને અસમર્થ જાણી ન આવેલા ભવિષ્યના ભયને વિચારે છે, કે હું નિષ્કિંચન છુ, ત્યારે વૃદ્ધાવસ્થામાં મદવાડ વિગેરેમા કે દુકાળમા શુ આધાર છે? એ પ્રમાણે આજીવિકાનો ભય વિચારીને માની લે છે, કે આ વ્યાકરણ ગણિત જોતીષ વૈદક હોરાશાસ્ત્ર અથવા મત્ર વિગેરે શાસ્ત્ર શીખીશ, તો તે શીખેલુ ખરાબ વખતમા મારા રક્ષણને માટે થશે। ॥ ૩ ॥ તેઓ આ પ્રમાણે કલ્પના કરે છે

कोजाणइ विऊवातं, इत्थीओउदगाउ वा।
चोइज्जता पवक्खामो, ण णो अत्थि पकप्पियं ॥सू.४॥

અલ્પસત્ત્વવાળા પ્રાણીઓ છે, અને વિચિત્ર પ્રાણીઓની ગતિ છે પ્રમાદના ઘણા સ્થાનો વર્તે છે, તેથી કોણ જાણે છે, કે સયમ જીવિતથી ભ્રષ્ટ થશે? કે કોઇ એ વિઘ્ન કરવાથી મારો ભ્રષ્ટ થશે? સ્ત્રીના કારણે અથવા સ્નાન માટે કાચા પાણીની જરૂર પડતા સયમથી હુ ભ્રષ્ટ થઇશ આવા વિકલ્પો તે વરાક (રાકડા) સાધુઓ કરે છે આપણી પાસે પૂર્વે દ્રવ્ય મેળવેલુ જરાપણ નથી, કે તે વૃદ્ધાવસ્થામા કે પતિત અવસ્થામા કામ લાગશે? એથી જીદગી નિર્વાહ કરવાને ધન મેળવવા કોઇએ પૂછતા હાથીની શિક્ષા ધનુર્વેદ વિગેરેનુ જ્ઞાન કુટિલ વિટલ ( ) વિગેરે સંસારી લાલની વાતો કહીશું આ પ્રમાણે તે હીણ પુણીયા વિચારીને વ્યાકરણ વિગેરે ભણવા ભણાવવામા

યત્ન કરે છે તોપણ તે મંદભાગી સાધુઓને ઇચ્છિત અર્થની પ્રાપ્તિ થતી નથી તેજ કહું છે

उपशमफलाद् विद्याबीजात्फलं धनमिच्छतां ।
भवतिविफलो यद्या, यासस्तदत्र किमद्भुतम् ॥
न नियतफलाः कर्तुर्भावाः फलान्तर मीशते,
जनयति खलुव्रीहे र्बीजं न जातु यवांकुरम् ॥ १ ॥

ઉપશમના ફળથી વિદ્યાબીજથી ધનના ફળને ઇચ્છતા જો તેનો પ્રયાસ નિષ્ફળ જાય તો તેમા આશ્ચર્ય શુ છે ? (ભણીને વીતરાગ દશાલાવવી, તેને બદલે ધન ઇચ્છે તો પછી તે ધનથી સુખ કયાથી હોય ? અને તે નકામુ થાય તેમા નવાઇ શું છે ?)

કારણ કે નિયત ફળવાળાને કર્ત્તાનો ભાવ ફળાંતર કરવા સમર્થ નથી જેમ વ્રીહિના બીજ વાવેલ હોય, તેના ફળ તરીકે વાવેલો માણસ જવના અંકુરા મેળવી શકતો નથી ॥ ૪ ॥ હવે ઉપસંહાર કરે છે

इंचेर पडिलेहति, वलया पडिलेहिणो ।
वितिगिन्छ समावन्ना, पथाण च अकोविया ॥ सू. ५ ॥

(હવે દષ્ટાંતથી બોધ આપે છે) જેમ બીકણ સુભટો સંગ્રામમા પેસતાંજ નાસીને આશ્રય લેવા માટે વલયાદિક શોધતા રહે છે, તેમ તે દીક્ષા લીધેલા સાધુઓ મંદભાગ્યથી અલ્પસત્વવાળા બનીને આજીવિકાના ભયથી વ્યાકરણ

વિગેરે જીવન ઉપાયપણે વિચારે છે

પ્ર૦-કેવા બનીને ?

ઉ૦-વિચિકિત્સા તે શંકિત ચિત્તવાળા થાય છે, કે આ લીધેલા સંયમને પાળવા હું સમર્થ છું કે નહિ ? એવી શંકા લાવે છે. તેજ કહ્યું છે

लुक्खमणु ण्हमणिय य कालाइक्कंतभोयणं विरसं ।
भूमीसयणं लोओ, असिणाणं बंभचेरं च ॥ १ ॥

તે બીકણ સાધુ વિચારે છે, કે લૂખું ઠંડું અનિયમિત મોડું વહેલું વિરસ ભોજન આખી જીંદગી સુધી રોજ ખાવાનું છે, જમીનમાં સુવાનું છે, લોચ કરવાનો છે, નહાવાનું બનશે નહિ, અને બ્રહ્મચર્ય પાળવાનું છે, આ બધા કષ્ટો ચારિત્રમાં છે, તેથી સંયમ કેવી રીતે પળશે ? આવી રીતે શંકામાં પડે છે જેમ માર્ગનો અકોવિદ (અજાણ્યો) માણસ વિચારમાં પડે છે કે આ રસ્તો આપણા ઇચ્છિત ગામે જાય છે કે નહિ, એવી શંકામાં પડેછે, તેમ આ બીકણ સાધુઓ મનમાં ડરે છે કે સંયમ વખતે ન પળે તો શું કરશું ? તેથી તે બિચારા નિમિત્ત ગણિતાદિક આજીવિકા માટે શીખી રાખે છે ॥ ૫ ॥

जेउ संगाम कालंमि, नाया सूर पुरंगमा ।
णोते पिठमुवेहिंति, किं परं मरणं सिया ॥ सू. ६ ॥

હવે મહાપુરૂષનું વર્ત્તન બતાવે છે પણ જે મહા સત્વવાળા છે, તેઓ શત્રુ સાથે લડતા પ્રખ્યાત થએલા છે,

પ્ર૦—કેવી રીતે ?

ઉ૦—તેઓ શૂરપુરંગમ એટલે શૂરાઓમાં મુખ્ય છે, તેવા સુભટો યુદ્ધ સમયે લશ્કરના મોખરે રહે છે અને બહાદુર બનીને સંગ્રામમાં શત્રુ સાથે લડવામાં પ્રવેશ કરીને નાસીને રહેવાનું ઠેકાણું દુર્ગ વિગેરે પછવાડે જોતા નથી તેમ બીજું રક્ષણ વિચારતા નથી, તેઓ અમગતૃત બુદ્ધિવાળા છે, તેઓ આ પ્રમાણે વિચારે છે, કે આપણને અહીં બીજું શું થવાનું છે ? ઘણું થશે તો મરણ પામીશું, તે મરણ પણ શાશ્વત યશના પ્રવાહવાળું છે, તેથી તેનું દુઃખ આપણને જરા નાત છે ! તેજ કહ્યું છે

विशरारुभिरविनश्वरमपि चपलैस्थास्नु वांछतां विशदं ।
प्राणैर्यदि शूराणा, भवतियशः किंनपर्याप्तं ॥ १ ॥

નાશ થવાના સ્વભાવવાળા ચપળ પ્રાણોવડે જો અવિચળ નિર્મળ યશ વાંછતા કદાચ શૂરોનું મરણ થાય તોપણ તેમને શું નથી મળ્યું ? ॥ ૬ ॥ હવે તે શ્રેષ્ઠ સુભટના દૃષ્ટાંતથી બોધ આપે છે

एवं समुट्ठिए भिक्खू, वोसिज्जाऽगार बंधण ।
आरंभं तिरियंकट्टु, अत्तत्ताएपरिवए ॥ सू. ७ ॥

ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે નામથી કુળથી શૌર્યથી શિક્ષાથી જે સુભટો વિખ્યાત થએલા છે, તેઓ બખતર પહેરેલા હાથમાં તલવાર લીધેલા શત્રુના સુભટને ભેદી નાખનારા પછવાડે જોતા નથી, તેમ મહા સત્ત્વવાળો સાધુ પરલોકમાં

સુગતિમા જતા ઇંદ્રિયોના વિષયો કષાયો વિગેરે શત્રુરૂપે વિઘ્ન કરનારા છે, તેને જીતવા સમ્યક્ સંયમ સંસ્થાવવડે તૈયાર થએલો છે, કહ્યુ છે કે

कोहं माणं च मायं च, लोहं पंचिंदियाणि य।
दुज्जयं चेवमप्पाण, सव्वमप्पे जिए जियं ॥ १ ॥

ક્રોધ માન માયા લોભ અને પાચ ઇંદ્રિયો આપણા આત્માને જીતવી દુર્લભ છે પણ જેણે પોતાના આત્મા (મન) ને વશ કર્યું તેણે સઘળુ જીત્યુ

પ્ર૦—શુ કરીને તે દીક્ષામાટે તૈયાર થયો છે?

ઉ૦—ઘરનો ફાસો છોડીને તથા સાવદ્ય અનુષ્ઠાનરૂપ આરંભ છોડીને આત્મભાવે તે આત્માને કલંકરૂપ સંપૂર્ણ કર્મથી નિર્મળ કરવા તૈયાર થયો છે, અથવા આત્મા તે મોક્ષ છે, અથવા સંયમ છે, તેનો ભાવ તે સંયમ માટે પ્રયાસ કરે, સંયમની સંપૂર્ણ ક્રિયામા ખરેખર લક્ષ્ય રાખનારો થાય, (યથાયોગ્ય ક્રિયા કરે) ॥ ૭॥ આ પ્રમાણે નિર્યુક્તિકારે કહેલુ કે અધ્યાત્મ વિષીદન ઉપસર્ગ આવતા થાય તે કાયર સાધુ આશ્રયી બતાવ્યો, અને સારા ઉત્તમ સાધુને તેવી કાયરતા ન હોય, તે બતાવ્યુ, હવે પરવાદીના વચન રૂપ બીજા અધિકારને કહે છે

तमेगे परिभासंति, भिक्खूयं साहुजीविणं ॥
जे एवं परिभासंति, अंतए ते समाहिए ॥ सू. ८ ॥

તે સાધુને કેટલાક પરોપકારરહિત દર્શન માનનારા લોઢાની સળી સમાન છે, તેવા ગોશાળાના મતને અનુસરનારા આજીવિક કે દિગંબરો આ પ્રમાણે કહે છે તે આગળ કહેશે પણ આ સાધુઆચાર એ પરોપકારપૂર્વક શોભનજીવન છે, તે પરોપકારી જીવનવડે જીવતા શ્રેષ્ઠ સાધુને પ્રશંસવાને બદલે નિંદા કરે છે તેથી તેઓ સમાધિથી દૂર છે, અર્થાત્ સાધુના નિંદકો મોક્ષથી સમ્યગ્ધ્યાનથી અથવા સદનુષ્ઠાનથી વેગળા રહે છે હવે સાધુના નિંદકો શું બોલે છે, તે કહે છે

सबद्धसमकप्पा उ, अन्नमन्नेसु मुच्छिया, ।
पिंडवायं गिलाणस्स, जं सारेह दलाह य ॥ सू. ९ ॥

એક ભાવવડે અને પરસ્પર સ્વાર્થવડે જીવન ગુજારી પુત્ર સ્ત્રી વિગેરેના સ્નેહપાશથી બંધાયલા તે સંબદ્ધ છે, તથા સમાન વ્યવહાર જેમનો છે, તે સમકલ્પ છે ગૃહસ્થના જેવું અનુષ્ઠાન કરનારા છે, જેમ ગૃહસ્થો પરસ્પર ઉપકાર કરવાવડે જેમ માતા દીકરાની ચાકરી કરે તો દીકરો માતાની ચાકરી કરે, એ પ્રમાણે મૂર્છા રાખીને તેમ તમે ગુરૂ ચેલાની ચાકરી કરોછો ! જેમકે ગૃહસ્થોનો આ ન્યાય છે, કે એક બીજાને દાન વિગેરે દઈ ઉપકાર કરવો, પણ તે યતિ (સાધુ)ઓને આવું કરવું યોગ્ય નથી હવે તે વાદીને કોઈ પૂછે કે જૈન સાધુઓ માહોમાહે કેવી રીતે ઉપકાર કરે છે? ઉ૦-ને કહે છે, જ્યારે કોઈ સાધુ માંદો થાય ત્યારે ગુરૂ બીજા સાધુને કહેકે આ રોગીની સારવાર કરો, તથા તેને યોગ્ય આહાર

આપો, તેજ પ્રમાણે આચાર્ય ઉપાધ્યાય વિગેરેને યોગ્ય વસ્તુ લાવી આપો, તેથી આ પ્રમાણે વડીલોની સેવા કરનારા સાધુઓ ગૃહસ્થ જેવા આચારવાળા છે (આ પ્રમાણે જૈનેતરમા કોઈએ જૈનસાધુઓને ગુરૂની કે માદાની સેવા કરવા બદલ ગૃહસ્થ જેવા બનાવ્યા) તેને ઉપસહાર કરે છે

एवं तुब्भे सरागत्था, अन्नमन्नमणुव्वसा ।
नठसप्पहसब्भावा, संसारस्स अपारगा ॥ सू. १० ॥

તે વાદી કહે છે કે હે જૈનસાધુઓ ! તમે સાધુ ઉપર રાગ કરવાથી ગૃહસ્થ જેવા સરાગી છો, તથા અન્યો અન્ય સેવાની ઇચ્છા રાખવાથી પરવશ છો, અને યતિઓ નિ સગપણાથી કોઇને આધીન હોતા નથી, કારણ કે એ ગૃહસ્થોને આચાર છે, તેથી તમારો સન્માર્ગનો પરમાર્થ નાશ પામ્યો છે, અને ચાર ગતિમા ભ્રમણરૂપ સસારથી તમે પાર જવાના નથી આ પ્રમાણે તે વાદીનો પૂર્વપક્ષ કહીને જૈનાચાર્ય તેનો ઉત્તર આપે છે

अह ते परिभासेज्जा, भिक्खु मोक्खविसारए ।
एवं तुब्भे पभासंता, दुपक्खं चेव सेवह ॥ सू. ११ ॥

જો વાદીઓ તે પ્રમાણે કહે તો જૈનસાધુ જે મોક્ષ માર્ગ સમ્યગ્ જ્ઞાન દર્શન ચારિત્ર રૂપ છે તેનો પ્રરૂપક છે, તે બોલે, કે હે વાદીઓ ! તમે લીધેલો પક્ષ અસત્ પ્રતિજ્ઞાના સ્વીકારરૂપ છે, તેથી દુષ્ટ પક્ષને સેવો છો, અથવા રાગ દ્વેષરૂપ બે પક્ષને સેવો છો, કારણ કે તમારો પક્ષ દોષિત છતાં

તેનો આગ્રહ કરોછો તેથી તમે રાગી છો, અને અમારો માર્ગ કલકરહિત છતા તેને નિંદો છો, તેથી તમને દ્વેષ છે, માટે તમે રાગ દ્વેષરૂપ બને પક્ષને સેવો છો. તે આ પ્રમાણે બીજ પાણી તથા ઉદ્દિષ્ટ ભોજન ખાવાથી ગૃહસ્થ જેવા છતા વેષ ધારીને સાધુ કહેવાઓ છો તે આગળ કહેશે અથવા તમારૂ અસત્ અનુષ્ઠાન છે, અને સત્ય અનુષ્ઠાન કરનારની નિંદા કરો છો ॥૧૧॥

तुब्भे भुजह पाएसु, गिलाणो अभिहडंमि या ।
तं च बीओदगं भोच्चा, तमुद्दिस्सादि जं कडं ॥ सू. १२॥

હવે આજીવિક વિગેરેના અસદાચાર બતાવે છે કે તમે અપરિગ્રહી કહેવાઈ નિષ્કિંચન બની પાછા ગૃહસ્થના કાંસા વિગેરેના વાસણમા ખાઓ છો, તેથી તમને અવશ્યે પરિગ્રહ થશે તથા અમુક આહાર ખાઇશુ, એવી મૂર્છા કરો છો, તેથી તમારી નિષ્કિંચનપણાની પ્રતિજ્ઞા નિર્દોષ કેવી રીતે છે ? વળી માંદાને ભિક્ષા લેવા જતા શક્તિ નહોવાથી બીજા ગૃહસ્થો પાસે મગાવી ખવડાવતા સાધુના લાવવા સિવાય ગૃહસ્થે લાવતા દોષનો સદ્ભાવ છે તે તમને અવશ્ય લાગશે, તે બતાવે છે ગૃહસ્થોએ બીજ કાચુ પાણી વિગેરે ઉપમર્દન કરીને માંદાને ઉદ્દેશીને જે આહાર બનાવ્યો છે, તેનુ વધેલુ તમારે માટે જરૂર શેષ રહેશે, માટે આ પ્રમાણે ગૃહસ્થના ઘરમાં તેના વાસણમા ખાતા તથા માંદાની ચાકરી ગૃહસ્થો પાસે કરાવતા તમે બીજ પાણી વિગેરેના

लित्ता तिव्वाभितावेणं, उज्झिआ असमाहिया ॥
नातिकंडूइयं सेयं, अरुयस्सावरज्झती ॥ १३ ॥

વળી છજીવ નિકાયની વિરાધનાથી બનાવેલુ ઉદ્દિષ્ટ ભોજન ખાનારા તથા અભિગૃહીત મિથ્યાદષ્ટિપણે સાધુની નિંદા કરવાથી કર્મબંધરૂપ તીવ્ર અભિતાપવડે ઉપલિપ્ત (લેપાયલા) છે, તથા ઉજ્ઝિત તે સદ્‌વિવેકથી શૂન્ય છે, કારણકે ભિક્ષાના સાદા પાત્ર ત્યાગી ગૃહસ્થના સુંદર વાસણમા જમવાથી તથા ઉદ્દેશિક ભોજન જમવાથી તથા નિર્દોષ જૈનસાધુની નિંદા કરવાથી શુભ અધ્યવસાય રહિત અસમાધિ વાળા છે હવે દૃષ્ટાંતદ્વારા ફરીથી તેમના દોષ બતાવે છે. જેમ અરૂપ તે ફોડલા ગુમડાના ઘાને ખણુજ આવતા ખણવાથી શોભન (સારૂ) નથી; પણ નખોથી ખણેલુ ફાયદાને બદલે ઘા વધારે છે રૂઝ આવવા ન દે, તેમ તમે પણ નિર્ષ્કિચન બની છજીવનિકાયના રક્ષણરૂપ ભિક્ષાનુ પાત્ર વિગેરે સયમ ઉપકરણ ત્યાગી દેવાથી અવિવેકી છો અને તે સયમ ઉપકરણના અભાવે અશુદ્ધ આહારનો ભોગ અવશ્યે થશે તેથી દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ ભાવને ન વિચારવાથી ઘણું ખણતા જેમ સારૂ નહિ, તેમ તમને સારૂ નથી

तत्तेण अणुसिट्टा ते, अपडिन्नेण जाणया ।
एस णियए मग्गे, असमिक्खा वती किती ॥सू १४॥

વળી જિનેશ્વરના વચનવડે પરમાર્થથી તત્ત્વની

યથાવસ્થિત અર્થ પ્રરૂપણાવડે તે ગોશાળાના મતવાળા કે બોટિકોને તેમના દોષપ્રતાવી બોધ આપેલ છે,

પ્ર૦-કોણ બોધ આપે છે,

ઉ૦-મારે આ અસતને પણ સમર્થન કરવું એવી પ્રતિજ્ઞા (કદાગ્રહ) ન કરનારો અપ્રતિજ્ઞ રાગ દ્વેષ રહિત. સાધુ પોતે હેય ઉપાદેય પદાર્થનો પરિચ્છેદક હોય તે સાધુ બોધ આપે

પ્ર૦-કેવી રીતે બોધ આપેલ છે!

ઉ૦-જૈનસાધુ તે વાદીઓને કહે કે "તમારૂં માનવું આ છે કે સાધુઓ નિષ્કિંચન હોવાથી ઉપકરણના અભાવથી પરસ્પર ઉપકાર કરવો તે અયુક્ત છે તથા તમે કહ્યું કે માંદાને માટે આહાર લાવી આપે તે ગૃહસ્થ જેવા છે" આ તમારૂં બોલવું વિનાવિચારનું છે તથા તમારૂં ગૃહસ્થ પાસે માંદાનું કાર્ય કરાવવું, તેપણ વિનાવિચારનું છે અમે અને તમારી ભૂલો ૧૩મી ગાથામાં થોડામાં બતાવી છે કે ઘણું ખણવું તે સારૂં નહિ તેમ તમારે યોગ્ય ઉપકરણ ત્યાગવાં સારા નથી, ફરીથી તે દૃષ્ટાંતસહિત તેજ બતાવે છે ॥૧૪॥

एरिसा जा वई एसा, अग्गवेणु व्व करिसिना ।
गिहिणो अभिहड सेयं, भुंजिउं ण उ भिक्खुणं ॥१५॥

તમારી વાણી આ છે, કે સાધુએ માંદા સાધુ માટે ન લાવી આપવું, આ તમારૂં કહેવું વેણુ (વાંસળી) આગળ

આગળ ખેચતા તુટી જવાથી દુર્બળ છે, તે કહેછે જો સાધુનું લાવેલુ માદો ખાય તો સારૂ નહિ, પણ ગૃહસ્થનું લાવેલુ માદો ખાય તો વધારે સારૂ છે, તે તમારી વાત વિચારતાં આગળ નહીં ટકી શકે, કારણકે અમે કહીશુ કે ગૃહસ્થે લાવતા અયત્નાથી લાવતા છજીવ નિકાયને દુ:ખ દઈ લાવી આપશે, તથા દોષિત આહાર લાવશે, પણ સાધુ તો ઉદ્દગમ આદિ દોષરહિત ભોજન લાવી આપશે ॥ ૧૫ ॥

धम्मपन्नवणा जा सा, सारभा ण विसोहिआ ।
ण उ एयाहिं दिट्ठीहिं, पुव्वमासिं पग्गप्पिअं ॥ सू. १६ ॥

વળી તમારૂ કહેવુ આ છે કે ધર્મની પ્રરૂપણા સર્વજ્ઞોએ આવી કરેલી છે કે સાધુઓને દાન વિગેરેથી ઉપકાર કરવો એ ગૃહસ્થોની વિશોધિકા (પાપથી બચાવ) છે, અને સાધુઓને તો પોતાના સાધુ અનુષ્ઠાનથીજ વિશુદ્ધિ છે, પણ તેમને દાન આપવાનો અધિકાર નથી, તેના દોષ બતાવે છે ગૃહસ્થે માદાની ચાકરી કરવી સાધુએ નહિ, આવી ધર્મની પ્રરૂપણા પૂર્વે સર્વજ્ઞોએ કરી એવુ તમારૂ કહેવુ નિરર્થક છે, કારણકે સર્વજ્ઞો પરિફલ્ગુ જેવુ (નકામુ) વચન પ્રરૂપે નહિ, કે એષણાદોષથી અજાણ્યા ગૃહસ્થો માદા સાધુની સેવા કરે, પણ એષણાદોષના જાણીતા સાધુ માદાની સેવા ન કરે વળી તમે પણ માદાનો ઉપકાર સ્વીકાર્યો છેજ, કારણકે ગૃહસ્થને પ્રેરણા કરવાથી, તથા તે માદાની સેવાને અનુમોદવાથી તમે માદાની સેવા કોઈ અ-

તથા ઉદ્દેશિક આહારના અવશ્યે ભોગવનારા થયો ॥ ૧૨ ॥ એ કરવા છતા નિર્દોષરીતે અમે માહાની સેવા કરીએ છીએ તેની નિંદા કરવાથી તમે સાધુધર્મના દ્વેષીછો, તે સિદ્ધ થયું ॥ ૧૬ ॥

सव्वाहिं, अणुजुत्तीहिं, अचयंता जवित्तए।

ततो वाय णिराकिच्चा, ते भुज्जोवि पगब्भिया ॥सू.१७॥

ઉપર બતાવેલા વાદીઓ જૈનોની સર્વ અનુકૂળ યુક્તિઓ હેતુદૃષ્ટાંતવડે પોતાના પક્ષમા આત્માને સ્થાપવા અસમર્થ થયા છે, તેથી સમ્યગ્ હેતુદૃષ્ટાંતોવડે સંવાદ છોડીને વાદ ત્યાગવા જતા પણ ધૃષ્ટતા ધારણ કરીને આ પ્રમાણે કહે છે.

पुराणं मानवो धर्मः, साङ्गो वेदश्चिकित्सितम्।

आज्ञासिद्धानि चत्वारि, न हन्तव्यानिहेतुभिः ॥ १ ॥

મનુષ્યોનો ધર્મ પુરાણ (જુનો) છે, તે અંગોપાંગસહિત વેદ નિશ્ચયપણે માનવાનો છે, તે ચારે વેદો આજ્ઞાસિદ્ધ છે, તેમા હેતુ વિગેરે પૂછીને તેનું ખંડન ન કરવું, (એમ માની લેવું) વળી આ અહીંદની અનુમાન વિગેરેની યુક્તિવડે ધર્મપરીક્ષા કરવામા શું કરવું છે? કારણકે બહુ જનોથી સંમત પ્રત્યક્ષજ રાજા વિગેરેએ આશ્રય આપવાથી અમારો માનેલો ધર્મ શ્રેય છે, પણ બીજો નથી, આવું વેદવાદીઓ બોલે છે, તેમનો ઉત્તર જૈનાચાર્ય આપે છે, કે અહીં જ્ઞાનાદિસારરહિત એવા ઘણા વડે પ્રયોજન નથી, કહ્યું છે, કે

एरंडकट्ठरासी जहा य, गोसीसचंदनपलस्स ।
मोल्ले न होज्ज सरिसो, कित्तियमेत्तो गणिज्जंतो ॥१॥

એરંડાના લાકડાની ભારી આપી હોય, અને ગોશીર્ષ ચંદન પલભાર હોય, તોપણ ગણતરીએ ગમે તેટલું ગણતાં અને મૂલ્યમાં સમાન ન હોય

तहवि गणणातिरेगो, जह रासी सो न चन्दनसरिच्छो ॥
तह निविण्णाणमहाजणोवि सोज्झे विसंवयति ॥ २ ॥

જેમ ગણનાથી અતિરેક એવા ચંદનની તોલે એરંડો ન આવે તેમ વિજ્ઞાનરહિત મહાજન પણ મૂલ્યમાં ગણવામાં ન આવે

एक्को सचक्खुगो जह अधलयाणंसएहिंवहुएहिं ।
होइवरंदट्ठवो णहुते बहुगा अपेच्छंता ॥ ३ ॥

જેમ એક દેખતો અને સેંકડો અંધા હોય, તો ઘણા અંધળા ન લેવા, પણ એક દેખતો લેવો

एवंबहुगाविमूढा, ण पमाण जेगइण याणंति ।
ससारगमणगुविन्ने णिउणस्स य बंधमोक्खस्स ॥ ४ ॥

એ પ્રમાણે જે મૂઢો ન જાણતા હોય, તે ઘણાએ નકામા છે, પણ સંસારગમનમાં વક્ર અને બંધમોક્ષમાં નિપુણ એવી મોક્ષગતિને જાણનારો એક પણ પ્રમાણભૂત છે ॥ ૧૭॥

रागदोसाभिभूयप्पा, मिच्छत्तेण अभिदुता ॥
आउस्सेसरणं जंति, टंकणा इव पव्वयं ॥ सू. १८ ॥

આ પ્રમાણે પ્રીતિ લક્ષણવાળો રાગ અને દ્વેષ તેથી વિપરીત લક્ષણવાળો છે તે રાગ દ્વેષથી હણાયલા આત્મા વાળા અન્યદર્શનીઓ મિથ્યાત્વ તે વિપરીત બોધવડે વ્યાપ્ત થએલા સુયુક્તિવડે વાદ કરવામાં અસમર્થ બનીને ક્રોધવડે અસભ્યવચનરૂપ આક્રોશોને વાપરે છે, અથવા લાકડી મુઠી વિગેરેથી મારવા તૈયાર થાય છે, તે ઉપર દૃષ્ટાંત કહે છે જેમ મ્લેચ્છ જાતિના ટંકણો દુર્જય છે, છતાં બળવાન શત્રુ રાજાથી હથીઆરવડે લડતાં તેના સૈન્યથી હારી જાયતે, અસમર્થ બનીને પર્વતને શરણે જાય છે, એમ તે કુતીર્થિઓ વાદમાં હારી જાય તો આક્રોશ વિગેરેનું શરણ લે છે, પણ તેથી જૈનસાધુએ તેમના સામે આક્રોશ ન કરવો, કહ્યું છે કે

अक्कोसहणणमारणधम्मब्भंसाण बालसुलभाणं ।
लाभमन्नइधीरो, जहुत्तराणं अभावंमि ॥ १ ॥

આક્રોશ હનન મારણ આ ધર્મભ્રંશો જે બાળક જેવા છે, તેમને સુલભ છે, પણ ધીરપુરૂષ તેમને યોગ્ય ઉત્તર આપવામાં અભાવ માનીને (ચૂપ રહેવામાં) વધારે લાભ માને છે ॥ १८ ॥

बहुगुण प्पगप्पाई, कुज्जा अत्तसमाहिए।
जेणऽन्ने णो विरुज्झेज्जा, तेणन्न तं समायरे ॥ सू. १९ ॥

સ્વપક્ષસિદ્ધિ અને પરદોષ બતાવવા વિગેરેમા સમર્થ અથવા મધ્યસ્થપણું વિગેરે પ્રાપ્ત કરાવનાર તથા આત્મામા બહુ ગુણો જે જે અનુષ્ઠાનોમા ઉત્પન્ન થાય, તે બહુગુણ કલ્પ છે, અથવા પ્રતિજ્ઞાહેતુ દૃષ્ટાંત ઉપનય નિગમન અથવા મધ્યસ્થપણાના વચનોવાળા અનુષ્ટાનો વાદના સમયમા સાધુએ યોજવા (સુયુક્તિ વડે પક્ષસિદ્ધ કરવો) તેજ કહે છે ચિત્તની સ્વસ્થતારૂપ સમાધિ જેને છે તે આત્મ સમાધિવાળો છે, તેનો પરમાર્થ આ છે, કે જે જે હેતુ દૃષ્ટાંત સ્થાપવાવડે આત્મસમાધિ થાય, માધ્યસ્થ વચન વડે પરને અનુપઘાતરૂપ લક્ષણવાળો પોતાના પક્ષની સિદ્ધિ માટે વાદ કરે, તથા જે અનુષ્ઠાન કે વચનથી ધર્મ શ્રવણ વિગેરેમા અન્ય તીર્થિક વિરોધ ન કરે, તેમ બોલવું એટલે પરને ક્રોધ ન થાય તેવુ વચન કે કૃત્ય સાધુએ કરવુ. ॥૧૯॥

इमंच धम्ममादाय, कासवेण पवेइय ॥
कुज्जाभिक्खु गिलाणस्स, अगिलाए समाहिए ॥सू.२०॥
संखायपेसलंधम्मं, दिट्ठिमं परिनिव्वुडे ॥
उवसग्गेनियामित्ता, आमोक्खाए परिव्वएज्जाऽसि सू.२१
त्तिबेमि। इति ततीयअज्झयणस्स तईओ उद्देसो समत्तो ॥
(गाथाग्रथ २३४)

આ પ્રમાણે પરમતનું નિરાકરણ કરી ઉપસંહારવટે સ્વમત સ્થાપે છે કહેવાયલો દુર્ગતિમા પડતા જીવને ધારી રાખવાથી ધર્મ છે, તે શ્રીમહાવીર પ્રભુએ કેવળજ્ઞાન થયા પછી દેવમનુષ્યોની સભામા કહેલો છે, તે ધર્મ સમજીને સાજો સાધુ માંદા સાધુની વેયાવચ્ચ વિગેરે કરે

પ્ર૦-કેવી રીતે?

ઉ૦-પોતાની શક્તિ પ્રમાણે કરે તેનો સાર આ છે કે પોતાને પણ સમાધિ રહે તેટલુ જ કષ્ટ સહેવું, પણ એવુ ન કરવુ કે પોતે માંદો પડી જાય, તેમ તે માંદાને યોગ્ય ગોચરી વિગેરે લાવી આપી સમાધિ ઉત્પન્ન કરાવવી ॥ ૨૦॥

પ્ર૦-શું કરીને?

ઉ૦-કહે છે, કે આ ધર્મ સર્વજ્ઞ પ્રણીત શ્રુત ચારિત્ર એવા બે ભેદવાળો પ્રાણીઓની અહિંસા રૂપ સુંદર છે પ્રીતિ ઉત્પન્ન કરાવ નાર છે,

પ્ર૦-ધર્મ કેવો છે?

ઉ૦-સદ્ભૂત પદાર્થમા રહેલ દૃષ્ટિ તે સમ્યગ્ દર્શન જેને છે તે યથાર્થ વસ્તુને જાણનારો સાધુ રાગ દ્વેષ દૂર થવાથી શાંતિરૂપ થયેલો છે, તે ધર્મને સુંદર સમજીને અનુ ળ પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગો આવતા તેને સહન કરે, પણ કંટાળીને [illegible] ન આચરે, એ પ્રમાણે મોક્ષપ્રાપ્તિ થતાં સુધી સંયમ અનુષ્ઠાનમા તત્પર રહે આ પ્રમાણે સુધર્મા સ્વામી જંબુસ્વામીને કહે છે

ત્રીજા અધ્યયનનો ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો

ત્રીજા અધ્યયનનો ચોથો ઉદ્દેશો કહે છે

ત્રીજો ઉદ્દેશો કહીને ચોથો કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સબધ છે, ગયા ઉદ્દેશામા અનુકૂળ પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગો કહી બતાવ્યા, તે ઉપસર્ગોથી કદાચ કોઇ સાધુ શીલ (બ્રહ્મચર્ય) થી ભ્રષ્ટ થાય, તેવા સાધુને (પાછો ધર્મમા સ્થિર કરવા) અહીં બોધ અપાય છે આ સબધે આવેલા આ ઉદ્દેશાનું પહેલુ સૂત્ર કહે છે

आहंसु महापुरिसा, पुव्विं तत्ततवोधणा ॥
उदएण सिद्धिमावन्ना, तत्थ मंदो विसीयति ॥ १ ॥

કેટલાક પરમાર્થને ન જાણનારા આ પ્રમાણે કહે છે, કે મહા પુરૂષો તે વલ્કલચીરી તારાગણ ઋષિ વિગેરે પૂર્વના સમયમા તપ કરવાથી તપોધન છે, તેમણે પચાગ્નિ તપથી કાયાને ઘણી તપાવી છે, અને તેઓ શીત (કાચુ) પાણી વાપરીને તથા કદમૂળ ફલ વિગેરે ખાઇને મોક્ષમા ગયા છે આવી વાતો સાભળીને તેમા આસ્થા રાખીને કોઇ અજ્ઞાન સાધુ સ્નાન ત્યાગવાથી અને પીવામા ફાસુપાણી લેવાથી કટાળીને સયમ અનુષ્ઠાનમા ખેદ પામે છે, (કે તે તપસ્વીઓ કાચુ પાણી વાપરવાથી ન્હાવાથી મોક્ષમા ગયા તો હુ ના હુતો શુ હરકત છે?) અથવા શીત (કાચુ) પાણી પીવામા વાપરવામા લેછે, અથવા સ્નાન કરે છે, અને મોક્ષમા જવાની

અભિલાષા રાખે છે! પણ તે રાંક સાધુ આવુ વિચારતો નથી, કે તેઓ તાપસ આદિના મતમા રહેલા કોઈ કારણે જાતિસ્મરણ જ્ઞાન પામવાથી પૂર્વે આરાધેલ સમ્યગ્ દર્શન પામીને જિનેશ્વરનો કહેલો ભાવ સયમધર્મ સ્વીકારીને જ્ઞાન આવરણીયકર્મ સર્વથા દૂર થતા ભરત વિગેરે માફક તેમને મોક્ષ પ્રાપ્તિ થઈ છે પણ કાચુ પાણી પીવાથી મોક્ષ પ્રાપ્તિ થઇ નથી ॥ ૧ ॥

अभुंजिया नमी विदेही, रामगुत्ते य भुंजिया।
बाहुए उदगं भोच्चा, तहानारायणेरिसी ॥ सू. २ ॥

વળી કેટલાક જૈનેતર અન્ય મતાવલબીઓ સાધુઓને ઠગવા માટે આ પ્રમાણે કહે છે, અથવા જૈનમતના ઢીલા સાધુઓ આ પ્રમાણે કહે છે, કે વિદેહ દેશના જન્મેલા લોકોનો રાજા નમી નામનો હતો, તે ફક્ત ન ખાવાથીજ મોક્ષમા ગયો છે તથા રામગુપ્ત નામનો રાજર્ષિ આહાર વિગેરે ખાઈનેજ મોક્ષમા ગયો છે તથા બાહુક નામનો ઋષિ ઠડુ (કાચુ) પાણી વિગેરે વાપરી મોક્ષમા ગયો છે, તથા નારાયણ નામનો મહર્ષિ અચિત્ત જળ વિગેરે વાપરી મોક્ષમા ગયો છે

आसिले देविलेचेव, दीवायण महारिसी ॥
पारासरेदगंभोच्चा, बीयाणि हरियाणि य ॥ सू. ३ ॥

આસિલ મહર્ષિ તથા દેવિલ દ્વૈપાયન પારાશર ઋષિઓ ઠડુ પાણી બીજ શાકભાજી વિગેરેના પરિભોગથીજ મોક્ષમા ગયેલા સાભળીએ છીએ ॥ ૩ ॥

एतेपुव्व महापुरिसा, आहिता इह समता ।
भोच्चा बीओदगसिद्धा, इति मेयमणुस्सुअं ॥ सू ४ ॥

આ પ્રમાણે ઉપર બતાવેલા મહર્ષિઓ પૂર્વકાલ તે ત્રેતા દ્વાપર વિગેરે કાળમા મહાપુરૂષ તરીકે જાણીતા છે, તથા રાજર્ષિ તરીકે પ્રસિદ્ધ થએલા છે, તથા આપણા જૈન મતમા પણ ઋષિભાષિત વિગેરે ગ્રથોમા કેટલાક ઋષિઓ સમત (મનાએલા) છે આ પ્રમાણે જૈનેતર કે જૈનના ઢીલા સાધુઓ બોલે છે, કે આ બધાએ મહર્ષિઓ કાચુ પાણી બીજ ફળ ફળાદિ ખાઇને મોક્ષમા ગયા છે આવું અમે ભારત વિગેરે પુરાણુમા સાભળ્યુ છે ॥ ૪ ॥ હવે તેનો ઉપસહાર કરે છે

तत्यमदा विसीयंति, वाहच्छिन्ना व गद्दभा ।
पिट्ठतो परिसप्पंति, पिट्ठसप्पी य संभमे ॥ सू ५ ॥

આ પ્રમાણે કુવચનના ઉપસર્ગમા ફસતા ઢીલા સાધુઓ મંદબુદ્ધિથી મોક્ષગમનમા ઉપર બતાવેલા જુદા જુદા ઉપાયો મનમા ધારીને સયમ અનુષ્ઠાનમા કટાળે છે પણ તે મદબુદ્ધિવાળા આ પ્રમાણે વિચારતા નથી, કે તેઓનું સિદ્ધિગમન કોઈ નિમિત્તથી થયુ છે, કે જાતિસ્મરણ જ્ઞાન થવાથી કે તેવા બીજા ઉપાયથી ખાતરી થતા સમ્યગ્ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર મેળવીને વલ્કલ ચીરી માફક મોક્ષમા ગયા છે પણ એમ નથી કે સર્વ વિરતિના પરિણામરૂપ

આવલિંગ સિવાય ફક્ત કાચુ પાણી બીજ વિગેરે ખાવાથી જીવોના ઉપમર્દનથીજ કર્મ ક્ષય થયું છે. હવે એક પામવાનુ દૃષ્ટાંત બતાવે છે જેમ ગધેડા ઉપરથી ભરેલો ભાર હલકો થતા ચાલવાના માર્ગમાજ આળોટે છે, આ પ્રમાણે ઢીલા સાધુઓ મહર્ષિઓના બહાના લઈ સયમભારને મુકી શીતલવિહારી બની ક્રિયામા પ્રમાદ કરે છે હવે બીજુ દૃષ્ટાંત કહે છે પૃષ્ઠ સર્પિ તે ગતિમા થાકેલા આગ વિગેરેનો ભય આવતા ચપળ લોચનવાળા બની નાસેલા માણસની પછવાડે નાસે છે, પણ આગળ આવતા નથી, ઉલટું વધારે મુઝાવાથી બેભાન બની ત્યા આગમા સપડાઈ મરણ પામે છે, તેજ પ્રમાણે દીક્ષા લઈ ઉપરના તાપસોના બહાના કાઢી શીતલવિહારી બની ચારિત્ર અનુષ્ઠાનમા પ્રમાદ કરી મોક્ષમાર્ગે જવા નીકળવા છતા પણ તેઓ મોક્ષમા ન પહોંચતા સસારમા અનતકાળ સુધી ભ્રમણ કરતા રહેશે

इहमेगे उ भासंति, सातसातेण विज्जती।
जे तत्थआरियंमग्ग, परमं च समाहिए (यं) ॥ सू. ६ ॥

હવે અન્યમતનુ નિરાકરણ કરવા તેનો પૂર્વપક્ષ કહે છે ઇહ તે મોક્ષગમનના વિચારના પ્રસ્તાવમા શાક્ય વિગેરે અથવા લોચ વિગેરેથી કટાળેલા જૈનસાધુઓ (તુ શબ્દથી જાણવુ કે કાચુ પાણી ઉપયોગમા લેવાથી આ વિશેષ છે કે) તે આવુ બોલે છે (કોઇ પ્રતિમા માને છે એ પાઠ છે) કે સુખથીજ સુખ મળે, કહ્યુ છે કે

सर्वाणिसत्त्वानि सुखेरतानि, सर्वाणि दुःखाच्च समुद्विजन्ते ।
तस्मात्सुखार्थी सुखमेवदद्यात्, सुखप्रदाताल्लभते सुखानि ॥१॥

બધા જીવો સુખમા રમેલા છે, અને દુ ખથી ક ટાળેલા છે, માટે સુખના અર્થીએ બીજાને સુખ આપવુ, કારણકે બીજાને સુખ આપનારો સુખ પામે છે

- વળી મુક્તિ પણ તેજ ઘટે છે, કારણ કે કારણને મળતું કાર્ય ઉત્પન્ન થાય છે, શાલિના બીજથી શાલિનો અંકુરો થાય છે પણ જવનો અ કુરો થતો નથી, માટે કાયા તથા જીવને આલોકમા સુખ આપવાથી પરલોકમા મુક્તિ થાય છે, પણ લોચ વિગેરેનુ કષ્ટ આપવાથી મુક્તિ ન થાય, તથા જૈનાગમ પણ એવુ જ કહે છે

मणुण भोयण भोचा, मणुण्णं सयणासण ।
मणुण्णसि अगारंसि, मणुण्णं झायएमुणी ॥ १ ॥

મનોજ્ઞભોજન ખાઇને સુદર શયન આસનઉપર મનોજ્ઞઘરમા બેસીને મુનિએ મનોજ્ઞધ્યાન કરવુ તેજ પ્રમાણે બીજુ કહે છે.

मृद्वीशय्या प्रातरुत्थाय पेया, भक्तंम ये पानक चापराह्ने ।
द्राक्षाखंड शर्करा चार्धरात्रे, मोक्षश्चान्ते शाक्यपुत्रेण दृष्टः ॥ १ ॥

કોમળ શયનમા સુઇને પ્રાત કાળે રાબડી પીવી, તથા બપોરના ભોજન જમવુ, સાજના પીણુ પીવુ, દ્રાક્ષ ખાંડ અને સાકર અડધી રાતે ખાવાં, આવુ કરનારને અ તકાળે

મોક્ષ શાક્યપુત્ર ગૌતમબુદ્ધે દેખ્યો છે માટે મનોજ્ઞ આહાર વિહાર વિગેરે ચિત્તને શાંતિ આપનાર છે, તેથી સમાધિ થાય છે, અને સમાધિથી મુક્તિ થાય છે, માટે સિદ્ધ થયું કે સુખથીજ સુખ પ્રાપ્ત થાય છે, પણ કોઈવિખત પણ લોચાદિ કાયાના કષ્ટથી મોક્ષ ન થાય, આવુ મૂઢમતિવાળા કેટલાક શાક્ય વિગેરેએ માનીને મોક્ષના વિચારમાં સર્વ હેયધર્મથી દૂર રહેલ એવા આર્ય તે જૈનેદ્રશાશન છે, તેના બતાવેલા મોક્ષમાર્ગને તેઓ ત્યજે છે, અને જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રરૂપ પરમ સમાધિને તે અજ્ઞાનો ત્યજે છે, અને સદા સસારમા ભમે છે હવે જૈનાચાર્ય મધ્યસ્થ પુરૂષો માટે તેનો ખુલાસો કરે છે પ્રથમ તેઓએ કહ્યુ કે કારણ રૂપે કાર્ય થાય છે, પણ એવુ એકાત નથી કે કારણ તેવુ કાર્ય થાયજ કારણ કે શી ગડાથી શર થાય છે, છાણથી વી છી થાય છે, ગાયના લોમ (વાળ) તથા ઘેટાના વાળ વિગેરેથી દૂર્વા (ધ્રો) નુ ઘાસ થાય છે, તથા મનોજ્ઞઆહાર વિગેરે સુખના કારણપણે બતાવ્યા, તેપણ વિશૂચિકા (શૂળ) વિગેરે ઉત્પન્ન કરવાથી સમાધિને બદલે અસમાધિ ઉત્પન્ન કરવાથી તમારો હેતુ દોષવાળો છે વળી વિષયોનુ સુખ દુ ખના પ્રતિકાર હેતુપણે હોવાથી સુખના આભાસ તરીકે છે, પણ તે ખરી રીતે સુખજ નથી તેજ કહ્યુ છે

दुःखात्मकेषु विषयेषु सुखाभिमानः,
सौख्यात्मकेषु नियमादिषु दुःखबुद्धिः ।

उत्कीर्णवर्णपदपंक्तिरिवान्यरूपा,
सारूप्यमेति विपरीतगतिमयोगात् ॥ १ ॥

દુઃખરૂપ વિષયોમાં સુખોનું અભિમાન થાય છે, તથા સુખરૂપ વ્રત નિયમોમાં દુઃખની બુદ્ધિ થાય છે, તે જેમ છાપવા માટે કોતરેલા અક્ષરોની પંક્તિ અવળી દેખાય છે, તેમ વિપરીત ગતિના પ્રયોગથી જુદારૂપે ભાસેછે, પણ ખરી રીતે વિષયો સુખદાયી નથી, માટે પરમાનંદરૂપ અત્યંત એકાંત મોક્ષનું કારણ વિષયસુખ થાય, અને લોચ કરવો, જમીનમાં સુવું, ભીખ માગવા જવું, પારકાની નિંદા અપમાન સહેવાં, ભુખ તરસ ડાંસ મચ્છર વિગેરે દુઃખના કારણપણે તમે બતાવ્યાં, તે અત્યંત અલ્પસત્વો જેમને પરમાર્થની દૃષ્ટિ નથી તેમને દુઃખ લાગે છે, પણ જેઓ મહાપુરૂષ છે, અને પોતાના સ્વાર્થ માટે પ્રવર્તેલા છે, તથા પરમાર્થની ચિંતામાં એક તાનવાળા છે, તેવાઓને ઉપર બતાવેલાં દુઃખો મહા સત્વપણે સુખને માટેજ થાય છે તેજ કહ્યું છે

तणसंथारनिविण्णोवि मुनिवरो भट्ठरागमयमोहो।
जं पावइ मुत्तिसुहं, कत्तो त चक्कवट्टीवि ? ॥ १ ॥

ઘાસના સંથારે બેઠેલો રાગ મદ મોહને નાશ કરનારો મુનિવર જે મુક્તિ (ત્યાગવૃત્તિ) નું સુખ પામે, તેવું ચક્રવર્તી પણ ક્યાંથી પામે ?

दुःखंदुष्कृतसक्षयायमहतां क्षांतिः पद्वैरिणः,
कायस्याशुचिमवाविरागपदवो संवेगहेतुर्जरा,
सर्वत्यागमहोत्सवाय मरणजातिः सुहत्प्रीतये,
संपद्भिः परिपूरितं जगदिदस्थानं विपत्तेःकुन ? ॥ १ ॥

આ જગતમા મહાનુપુરૂષોને બધી અવસ્થાઓ સુખ રૂપે છે તે બતાવે છે, દુ ખ તે પૂર્વે કરેલા પાપોનો ક્ષય કરવા આવે છે, માટે આનદ માને છે, અને ક્ષમા કરવી તે વૈરીના વૈરને નાશ કરવાનુ છે, ક યામા અશુચિ તે વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન કરે છે, તથા જરા (બુઢાપો) છે તે સવેગનો હેતુ છે, અને મરણુ તે સર્વંત્યાગ (દીક્ષા) ના મહોત્સવ જેવુ છે, અને જન્મ તો વહાલાની પ્રીતિ માટે છે, આ પ્રમાણે આખુ જગત્ સ પદાઓથી ભરેલુ છે, તેમા વિપદાનુ સ્થાન કયા છે ? વળી વાદી કહે છે કે એકાતથી સુખથીજ સુખ માનતા વિચિત્ર સ સારનો અભાવ થાય, વળી સ્વર્ગમા રહેલા નિત્ય સુખી દેવોને સુખનો અનુભવ લેવા પાછુ ત્યાજ ઉત્પ થવું જોઇએ, અને નારકીઓને દુ ખનો અનુભવ લેવા પાછુ ત્યાજ ઉત્પન્ન થવુ જોઇએ, પણુ આ જુદી જુદી ગતિઓમા જુદી જુદી અવસ્થાઓ ન થવી જોઇએ, પણુ એવુ દેખાતું નથી, તેમ ઇષ્ટ મનાતું નથી, એથી કહે છે

मा एय अवमन्नंता, अप्पेणं लुंपहा बहुं ।
एतस्स (उ) अमोक्खाए, अओहारिव्व जूरह ॥ सू. ७॥

માટે 'હે બંધુઓ! આ આર્ય માર્ગવાળું જૈનેંદ્ર વચન સમ્યગ્ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્ર મોક્ષમાર્ગનું પ્રતિ પાદક છે, તેને તમે (સુખથી સુખ મળે છે) વિગેરે કહીને મોહથી મોહિત બનીને તેને ત્યજતા અલ્પ વૈષયિક સુખ માટે ઘણા પરમાર્થના સુખનો નાશ ન કરો! તે સાંભળો, મનોજ્ઞ આહાર ખાવાથી કામનો ઉછાળો થાય, તેના ઉછાળાથી ચિત્તમાં અશાંતિ થાય, પણ સમાધિ થતી નથી અને અ સત્ય મોહના સ્વીકારથી અમોદ્દ તે અપરિત્યાગથી (મૂર્છાથી) ફક્ત આત્માની તમે કદર્થના કરો છો, તેનું દૃષ્ટાંત કહે છે, જેમ લોઢાનો ઉપાડનારો માર્ગમાં ચાંદી સોનું મફત મળવા છતાં કદાગ્રહથી એમ માને કે દૂરથી લાવ્યો છું માટે શામાટે મુકી દઉં? એમ વિચારી ન મુકે, તો ઘેરે આવ્યા પછી લોઢાનું અલ્પમૂલ્ય મળતાં ઝૂરે છે, પશ્ચાત્તાપ કરે છે, તેવી રીતે હે વાદીઓ! તમે પણ તમારો કદાગ્રહ નહિ મુકો, તો પશ્ચાત્તાપ કરશો

पाणाइवाते वट्टंता, मुसावादे असंजता ।
अदिन्नादाणे वट्टंता, मेहुणे य परिग्गहे ॥ सू ८ ॥

વળી તે વાદીઓના દોષો બતાવે છે કે તમે સુખ ભોગવીને ફરી સુખ ભોગવવાની ઇચ્છા રાખો છો, તેથી પ્રાણાતિ પાત (જીવહિંસા) જૂઠ ચોરી મૈથુન તથા પરિગ્રહમાં વર્તીને અસંયત બનોછો, તથા અલ્પ વૈષયિકસુખ આભાસની ખાતર પારમાર્થિક એકાંત અત્યંત મોક્ષસુખને ગુમાવો છો!

પ્ર૦—કેવી રીતે ?

ઉ૦—પચન પાચન વિગેરે ક્રિયામાં વર્ત્તતા સાવદ્ય અનુષ્ઠાનના આરંભવડે જીવહિંસા કરો છો, અને તેમાં જે જીવોની હિંસા થાય છે, તે જીવોએ તેમના શરીર તમને અર્પણ કર્યા નથી, તેથી અદત્તાદાન (ચોરી)નો દોષ લાગે છે, તથા ગાય ભેંસ બકરી ઉંટ વિગેરેનો સંગ્રહ કરવાથી તેના મૈથુનના અનુમોદનનો દોષ લાગવાથી અબ્રહ્મ છે તથા દીક્ષા લીધેલા અમે છીએ એવું મત લઈને ગૃહસ્થ આચરણ આચરવાથી મૃષાવાદ (જુઠ)નો દોષ લાગે છે, તથા ધન ધાન્ય નોકર દાસી તથા ચોપગા વિગેરેનો પરિગ્રહ રાખવાથી પરિગ્રહ છે, ॥૮॥ હવે મતાંતર બતાવવા તેનો પૂર્વ પક્ષ કહે છે

एवमेगेउपासत्था, पन्नवंति अणारिया ।

इत्थीवसं गया बाला, जिणसासणपरंमुहा ॥ सू. ९ ॥

(તુ શબ્દ પૂર્વે કહેલ વિષયથી વિશેષ બતાવે છે) આ પ્રમાણે એટલે હવે પછી કહેવાતી નીતિએ અથવા પૂર્વની ગાથા ૧૨ મા બતાવ્યા પ્રમાણે પ્રાણાતિપાત વિગેરે પાપોમાં વર્તનારા કેટલાક તે બૌદ્ધ વિશેષ અથવા નીલવસ્ત્ર પહેરનારા અથવા નાથસંજ્ઞાથી ઓળખાતા વાદીના મંડળમાં રહેલા શૈવમતવાળા સંયમ માર્ગના સારા અનુષ્ઠાનથી બાજુએ રહેલા પાર્શ્વસ્થા અથવા જૈન મતના પાર્શ્વસ્થા અથવા જૈન મતન પાસત્થા અવસન્ન કુશીલીયા વિગેરે સ્ત્રી પરિસહથી હારેલા

આવું બોલે છે, વળી અનાર્ય કૃત્યને આચરવાથી અનાર્યો છે, તેથીજ કહે છે કે

प्रियादर्शनमेवास्तु, किमन्यैर्दर्शनान्तरैः ? ।
माप्यतेयेन निर्वाणं, सरागेणापि चेतसा ॥ १ ॥

પ્રિયા તે સ્ત્રીનુ દર્શનજ અમને હો, કારણ કે અન્યદર્શન વડે અમને શું પ્રયોજન છે? જેના વડે નિર્વાણ સરાગી ચિત્ત હોવા છતા પણ મળે છે!

પ્ર૦—તે આવુ શા માટે કહે છે?

ઉ૦—તેઓ સ્ત્રીને વશ વર્ત્તવાથી બાળક જેવા અજ્ઞાન છે, અને રાગ દ્વેષથી હણાએલા ચિત્તવાળા છે, તેથી તેઓ રાગદ્વેષને જીતનારા જિનદેવના શાસનની આજ્ઞા કષાય મોહ ઉપશમ થવાથી થાય છે, તેનાથી પરાઙ્ મુખ બની સસારનો પ્રેમ વાછીને જૈનમાર્ગના દ્વેષીઓ આવુ કહે છે ॥ ૯ ॥

પ્ર૦—તેઓ શુ કહે છે?

ઉ૦—તે કહે છે

जहागंड पिलागंवा, परिपीलेज्ज मुहुत्तगं ।
एव विन्नवणिऽथीसु, दोसोतत्थ कओसिआ ? ॥सू.१०॥

તે વાદી આ પ્રમાણે કહે છે કે જેમ કોઈ ગુમડા વાળો રોગી તે ગુમડાને અથવા તેના જેવા ખસ વિગેરે અથવા બળવાથી થએલા ફોલ્લાને તેની પીડા શાંત કરવા તેને આજુબાજુથી દાબીને પાચ લોહી વિગેરે કાઢીને થોડી

વાર દુઃખ વેઠીને સુખી થાય છે, પણ તેથી કઈ તે દોષિત ગણાતો નથી, તે પ્રમાણે સ્ત્રીની પ્રાર્થનામાં સ્ત્રીસંગમાં ગુમડુ દાબવામાં જેમ દોષ નથી તેમ તેમાં દોષ ક્યાથી હોય? કારણકે એટલા ક્લેદ ( ) ને દૂર કરવા માત્રથી દોષ થતો નથી ॥ ૧૦ ॥

કદાચ કોઇને થોડીપણ પીડા થતી હોય તો દોષ લાગે, પણ તેમ આમાં નથી તેનું દૃષ્ટાંત આપે છે

जहा मंधादए नाम, थिमिअं भुजती दगं ।
एवं विन्नणित्थीसु, दोसोतत्थ कओ सिआ? ॥ ११ ॥
जहाविहंगमा पिंगा, थिमिअं भुंजती दगं ।
एवं विन्नवणित्थीसु, दोसो तत्थ कओसिआ ॥ १२ ॥
एवमेगे उ पासत्था, मिच्छदिट्ठी अणारिया ।
अज्झोववन्ना कामेहिं, पूयणा इव तरुणए ॥ १३ ॥

મંધાદન તે મેષ ઘેટુ કે બકરું પાણીને હલાવ્યા કે ડોળ્યા વિના થોડુ પીને આત્માને સંતોષ આપે, અને કોઇને ઉપઘાત ન કરે તો દોષ લાગતો નથી, તેમ સ્ત્રી સંબંધમાં કોઇને પીડા ન થાય, અને પોતાને સંતોષ થાય તો તેમાં ક્યાથી દોષ હોય? ॥ ૧૧ ॥

તથા કોઇને પીડા નથી થતી તે સંબંધે બીજું દૃષ્ટાંત આપે છે, કે આકાશમાં ચાલતું કપિંજલ નામનું પક્ષી આકાશમાં રહેલુંજ ભરેલું પાણી પીએ, તેમાં દોષ નથી તેમ

અહીંપણ હર્ષ આપીને રાગદ્વેષ કર્યાવિના પુત્ર વિગેરે માટે સ્રીસબધ કરતા કપિજલ માફક તેને દોષ નથી, હવે આ પ્રમાણે તે વાદીઓએ ગુમડુ દાબવા માફક સ્રીનો પરિભોગ બતાવ્યો, તથા એડક (ઘેટા) ને પાણી પીવા માફક પરને પીડા કર્યાવિના પોતાના આત્માને સતોષ કરવા સમાન મૈથુન થાય તેવો વિચાર કરનારા તથા કપિ-જલ જમીનઉપર પગ મુકયાવિના આકાશમા રહીને ત ળાવના પાણીને અડકયાવિના આકાશમાથીજ વરસાદના પાણીના ટીપા પીએ તેમ રાગદ્વેષ કર્યાવિના હર્ષ વિગેરે ઉતારીને સ્રીના અગને સ્પર્શ કર્યાવિના પુત્રના માટે, પણ કામવિલાસ માટે નહિ, એવો ઋતુકાળ આવ્યા પછી શા સ્રોક્ત વિધિએ સ્રીસગ કરતા પણ દોષ લાગતો નથી, તથા કહે છે કે

धर्मार्थं पुत्रकामस्य, स्वदारेष्वधिकारिणः ।
ऋतुकाले विधानेन, दोषस्तत्र नविद्यते ॥ १ ॥

ધર્મ માટે પુત્રની ઉત્પત્તિ કરવા પોતાની સ્રીમા અ-ધિકારી તેના પતિને ઋતુકાળે શાસ્રોક્ત વિધિએ સગ કરતા તેને દોષ નથી આ પ્રમાણે મધ્યસ્થ (ઉદાસીન) પણ કામ કરતા દોષ નથી આ પ્રમાણે પાસત્થા કે મિથ્યાદષ્ટિ અનાર્યો સ્રી સગના અભિલાષી બની કુકર્મ કરી નિર્દોષ બને છે તેનો ઉત્તર નિર્યુક્તિકાર ત્રણ ગાથામા આપે છે (સૂત્રનો બાકીનો વિષય આગળ આવશે)

जइणाम मडलग्गेण सिरंछेतु ण कस्सइमणूस्सो ।
अन्छेज्ज पराहुत्तो किंनाम ततो ण घिप्पेज्जा ? नि. ५३॥
जह गरिसगण्ट्सं कोई घे ूण नाम तुण्हिक्को ।
अण्णेण अदीसंतो किं नाम ततो न व मरेज्जा ? ॥ नि. ५४॥

કોઈ પુરૂષ શસ્ત્રથી કોઈનું મસ્તક છેદીને અવળે મોઢે ઉભો રહે, તેવી રીતે અવળે મોઢે ઉદાસીન થઈને ઉભો રહેવાથી શત્રુવડે ઘા કરવાનો અપરાધી થાય કે નહિ? ॥૫૩॥

તથા કોઈ ઝેરનો કોગળો પીને ચૂપ ઉભો રહે, અથવા તે છાનો પીએ, અને કોઈ ન દેખે, તેથી તે મરતો બચી જશે? ॥ નિ ૫૪॥

जह नामसिरिघराओ कोइ रयणाणि णामरेत्तूणं ।
अच्छेज्ज पराहुत्तो किं णामततो न घेप्पेज्जा ? ॥ नि. ५५ ॥

અથવા કોઈ રાજાના ભડારમાથી મહા અમૂલ્ય રત્નોને ચોરીને અવળે મોઢે ઉભો રહે, તેથી તેને નહિ પકડે? આ પ્રમાણે શઠતાથી કે અજ્ઞાનતાથી કોઈ ખુન કરે, કોઈ ઝેર પીએ, કોઈ રત્નો ચોરે, આ ત્રણેમા કોઈ મધ્યસ્થતા ધારણ કરે, તેથી તેની નિર્દોષતા ન ગણાય એ પ્રમાણે આ મૈથુનના કાર્યમા અવશ્યે રાગ થવાનો છે, અને બધા દોષોનુ કારણ છે, અને સસારનુ વધારનાર છે, તેથી કેવી રીતે નિર્દોષતા ગણાય? તજ કહે છે

प्राणिनां बाधकं चैतच्छास्त्रे गीत महर्षिभिः ।
नलिकातप्तकणकप्रवेशज्ञाततस्तथा ॥ १ ॥

પ્રાણીઓનુ બાધક આ મૈથુનશાસ્ત્રમા મહર્ષિઓએ કહેલુ છે, કે જેમ રૂની ભરેલી નળીમા તપાવેલો લોહાનો સળીયો ઘાલતા રૂ બળે તેમ સ્રીના સગમા યોનિમા રહેલા જીવોનો નાશ થાય છે

मूल चै तदधर्मस्य, भवभ्रमवर्धनम् ।
तस्माद्विषान्नवत्त्याज्यमिदं पापमनिच्छता ॥ २ ॥

આ અધર્મનુ મૂળ છે, ભવભ્રમણને વધારનાર છે, માટે પાપને વધારવા ન ઈચ્છતા પુરૂષે વિષથી મળેલા અન્ન માફક ત્યાગવાયોગ્ય છે

આ પ્રમાણે નિર્યુક્તિકારે કહેલી ત્રણ ગાથાનો પરમાર્થ છે, કે સ્રીસગમા રાગ વધે છે, તેથી સસાર વધે છે, અને તેથી અઢારે પાપસ્થાન થાય છે, અને સ્રીસગમા ઘણા જીવોનો નાશ થાય છે

તે બાબતને પ્રથમ સૂત્ર ૧૩ મા કહેલ વાતને કહે છે, કે તે વાદીઓ ગૂમડુ પીલવા માફક મૈથુનને નિર્દોષ માની સ્રી પરિસહમા હારવાથી સયમના અનુષ્ઠાનથી બાજુ રહેલા અન્યવાદીઓ છે અથવા જૈન પતિત સાધુઓ છે તેથી તેમની દષ્ટિ વિપરીત છે અને દુષ્ટ કર્મ આદરવાથી અનાર્ય છે, એવી રીતે તેઓ દુરાચારમા ગૃદ્ધ છે, અથવા મોહથી સાવદ્ય અનુષ્ઠાનમા રક્ત છે અહીં લૌકિક દૃષ્ટાત કહે છે જેમ પૂતના તે કોઈ ડાકણ સ્તનને ધાવનારા બાળકને વળગી

હોય, તેમ તે અનાર્યો કામમા ગૃદ્ધ થયેલા છે અથવા પૂ-
યણ તે ગડુરિકા (ઘેટી) પોતાના બચ્ચાને પણ વળગે છે,
તેવી રીતે તેઓ પણ છે અહીં કથા કહે છે. જેમ બધાં
પશુઓના બચ્ચાને સુકા કુવામા બચ્ચાના સ્નેહની પરીક્ષા
કરવા ફેકયા, તેમા બીજી માતાઓ પોતાના બચ્ચા નારીવાના
શબ્દને સાભળીને પણ કુવાના કિનારે રોતી ઉભી રહે છે,
પણ ઘેટી તો પોતાના બચ્ચાને રોતુ સાભળે કે સ્નેહમા
અધ બનીને ભવિષ્યનુ દુખ વિસારીને ત્યાજ પોતે પડે
છે માટે બીજી માઓ કરતા પોતે ઘેટી વધારે પ્યાર ધરાવે
છે તેમ તે વાદીઓ છે ॥૧૩॥ હવે તે વાદીઓના મૈથુનના
દોષો બતાવે છે

अणागयमपस्संता, पच्चुप्पन्नगवेसगा ।
ते पच्छा परितप्पंति, खीणे आउंमि जोव्वणे ॥सू. १४॥

ભવિષ્યના ભોગોની પણ આકાક્ષા કરી કામથી નિવૃત્ત
ન થએલાને નરક વિગેરેમા પીડાસ્થાનમા મોટુ દુખ પડે
છે, તને ભૂલીને વર્ત્તમાનજ વૈષયિક સુખાભાસને વાછનારા
જુદા જુદા ઉપાયોથી ભોગોને વાછીને ક્ષીણ આયુ થતાં
મોક્ષાભિલાષી બનેલા અથવા યૌવન દૂર થતા શક્તિહીન
થતા વિષયતૃષ્ણા શાંત ન થવાથી શોક કરે છે કહ્યુ છે કે.–

हत सुष्टिभिराकाशं, तुषाणां कंडनं कृतम् ।
यन्मया प्राप्य मानुष्यं, सदर्थे नादरः कृतः ॥ १ ॥

બૂઢાપામા આ પ્રમાણે પસ્તાવો થાય છે, કે મે સુ ક્ષીઓવડે ફક્ત આકાશને હણ્યું, અને ફોતરાને ખાડયા, તેવુ મૂર્ખાઈનું કામ કર્યુ છે, કારણ કે મે મનુષ્યજન્મ પ્રાપ્ત કરીને સારા પરમાર્થ માટે અનાદર કરી લક્ષ નથી આપ્યું, તથા

विहवावलेवनडिएहिं, जाइं कीरति जाव्वणमएणं
वयपरिणामे सरियाइं, ताइं हिअए खुडुक्कति ॥ २ ॥

સસારી વિભવ (ઋદ્ધિ)ના અહંકારથી જે જે અનાચરણ આચર્યા હોય, અને જુવાનીના મદથી સુકૃત ન કર્યા હોય, તે બધા બૂઢાપામા યાદ આવતા હૃદયમા ખટકે છે ॥૧૪॥

जेहिं काले परिक्कंतं, नपच्छा परितप्पए ।
ते धीरानैंधणुम्मुक्का, नावकंखंति जीविअं ॥ सू॰ १५ ॥

પણ જેઓ ઉત્તમ સત્ત્વપણે પ્રથમજ વિચારીને તપ કરે છે, ચારિત્ર વિગેરે પાળેછે, તેઓને પછવાડે પસ્તાવો થતો નથી, તે બતાવે છે

જે પુણ્યાત્માઓ આત્મહિત કરનારા છે, તેમણે ધર્મ પ્રાપ્તિ કરવાના સમયે પરાક્રાન્ત તે ઇદ્રિયો તથા કષાયોનો પરાજય કરવા ઉદ્યમ કર્યો છે, તેઓ પછવાડે બૂઢાપામા કે મરણ વખતે શોક કરતા નથી (સૂત્રમા બીજા પદમા એક વચન માગધીને લીધે છે) વળી વિવેકી પુરૂષોને ધર્મ પ્રાપ્તિનો કાળ પ્રાયે સર્વદા છે કારણકે તેજ પ્રધાન પુરૂષાર્થ છે અને જે પ્રધાન છે, તેજ પ્રાયે કરવો ઉચિત છે તેથી

તેઓ બાળ અવસ્થાથીજ સમજીને વિષયોનો અભિલાષ છોડીને તપ અને સંયમ આચરીને કર્મ વિદારણમાં સમર્થ ધીરપુરૂષો સ્નેહરૂપ કર્મબંધનને સર્વથા છોડીને અસંયમ જીવિતને વાંછતા નથી અથવા જીવિત કે મરણમાં નિઃસ્પૃહ બનેલા સંયમ લેવાની બુદ્ધિવાળા બને છે ॥ ૧૫ ॥ વળી.

जहा नई वेयरणी, दुत्तरा इह संमता ।
एवं लोगंसि नारीओ, दुरुत्तरा अमईमया ॥ सू.१६ ॥

જેમ વૈતરણી-તે નદીના મધ્યભાગમાં ઘણું ખેંચાણ હોવાથી અને વિષમતટો હોવાથી તે દુઃખથી ઉતરાય છે, તેમજ આ લોકમાં નારીઓ નિર્વિવેકવાળા હીનસત્ત્વવાળા પુરૂષથી દુઃખેથી મુકાય છે ને કહે છે, કે તેઓ હાવભાવોથી શ્રેષ્ઠ વિદ્વાન્પુરૂષોને વશ કરે છે, તેજ કહ્યું છે

सन्मार्गे तावदास्ते प्रभवति पुरुषस्तावदेवेन्द्रियाणां,
लज्जां तावद्विधत्ते विनयमपि समालम्बते तावदेव ।
भ्रूचापाक्षेपमुक्ताः श्रवणपथजुषो नीलपक्ष्माण एते,
यावल्लीलावतीनां न हृदि धृतिमुषो दृष्टिबाणाः पतन्ति॥१॥

જ્યાં સુધી લીલાવાળી (જુવાન) સ્ત્રીના નીલ પાંખવાળા કટાક્ષ બાણો આંખની પાંપણથી કાન સુધી ગયેલા પુરૂષના હૃદયની ધીરજનાં ચોરનારા છે, તે પુરૂષના હૃદયમાં લાગ્યા નથી, ત્યાંસુધી તે સન્માર્ગમાં રહે છે વડીલોનો વિનય સાચવે છે, તથા લાજ પણ રાખે છે, અને ઇંદ્રિયોને

પણ વશમા રાખે છે માટેજ વૈતરણી નદી માફક નારીઓના ફાસા કે ફંદામાથી છૂટવું મુશ્કેલ છે ॥ ૧૬ ॥

जेहिं नारीण सजोगा, पूयणा पिट्ठतो कता।
सव्वमेयं निराकिच्चा, तेठिया सुसमाहिए ॥ सू॰ १७॥

પણ જે સ્રીસંગના કડવાફળ જાણનારા ઉત્તમ પુરૂષોએ અંતસુધી કડવા વિપાકવાળા નારીના સંયોગો સર્વથા ત્યાગ્યા છે અને તેની સાથેજ વસ્ત્ર અલંકાર માળા વિગેરેથી પોતાના શરીરની પૂજા તે કામવિકાર કરાવનારી વિભૂષા છે, તેને પણ પીઠ આપી (ત્યાગ્યા) છે, તથા સ્રીના સંગ સબંધી સર્વે કૃત્યો તથા ભૂખ તરસ વિગેરે પ્રતિકૂલ ઉપસર્ગોના સમૂહને સર્વથા છોડીને મહાપુરૂષો (ઉત્તમ સાધુઓ) એ સેવેલા માર્ગે ચાલી નિર્મળ ચારિત્ર પાળે છે, તેઓજ ખરી રીતે સ્વસ્થચિત્તવૃત્તિરૂપ સમાધિવડે રહેવા છે અને તેઓજ અનુકૂળ પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગોવડે ક્ષોભ પામતા નથી પણ તેથી ઉલટા કુમાર્ગે ચાલનારા કુતર્કોવડે નિર્દોષ બનીને વિષયો સેવીને સ્રી વિગેરેના પરિસહથી હારેલા અંગારાઉપર પડેલા મીણ માફક રાગઅગ્નિએ બળતા અસમાધિએ રહે છે (કુવાદીઓએ સ્રીસંગમા નિર્દોષતા તથા સુખશાંતિ થવી જણાવ્યું પણ શાસ્રકારે કહી બતાવ્યું કે તેમાં મહાપાપ કર્મબંધન જીવહિંસા અને અઢારે પાપ લાગવા ઉપરાંત સુખાભાસ અને રાગઅગ્નિથી સદાએ બળી અસમાધિની ઉપાધિ કર્મ લાગુ પડે છે તે

વિચારે અને નિર્મળ સયમ બ્રહ્મચર્ય પાળે) હવે જેઓ સ્ત્રીના પરિસહથી કટાળેલ છે, તેના કડવાફળ બતાવે છે

एतेओघ तरिस्सति, समुद्द ववहारिणो ॥
जत्थ पाणा विसन्नासि, किच्चंती सयकम्मुणा ॥सू.१८॥

ઉપર કહેલા જે મહાપુરુષો છે, તેઓ સસારસમુદ્રને તરશે જેમ લવણસાગર જેવા સમુદ્રને વેપારીઓ સારા વહાણવડે તરે છે, તેમ ઉત્તમ સયમરૂપ નાવવડે મુનિઓ તરે છે, તર્યા છે, અને તરશે હવે ભાવ ઓઘ જે સસાર છે, તેમા જેઓ સ્ત્રીમગના વિષયથી ખેદ પામી સ્ત્રી સગ કરી બીજા જીવોને પીડે છે, તેઓ પોતાના પાપના કૃત્યવડે અસાતાવેદનીયથી તથા ભવભ્રમણથી સસારમા પીડાશે

त च भिक्खू परिण्णाय, सुव्वते समिते चरे ॥
मुसावाय च वज्जिज्जा, अदिन्नादाणं च वोसिरे ॥सू.१९॥

ઉપર કહેલ વ્યાખ્યાનની પરિસમાપ્તિ કરતા ઉપદેશ આપે છે ઉપર કહ્યુ કે વતરણી નદી માફક નારીઓ દુસ્તર છે, તે જેમણે ત્યાગી છે, તેઓ સસારમા તરે છે અને સ્ત્રીસગીઓ સસારમા રહેલા પોતાના કરેલા કૃત્યોથી સસારમાજ દુખ પામશે આ બધુ હૃદયમા ભિક્ષુ (સાધુ) સમજીને હેય અને ઉપાદેયપણે વિવેકથી ઓળખી શોભન વ્રતોવાળો બની પાચ સમિતિવડે સમિત થઇ વિચરે. આથી મૂળઉત્તરગુણ ધારણ કરી સયમ અનુષ્ઠાન કરે તથા

એમ માને છે કે આ માદાની સેવા કરવાથી મારૂ જીવન સફળ છે ॥ ૨૧ ॥

વળી આ પ્રમાણે પ્રભુનો ધર્મ પોતાની નિર્મળ બુદ્ધિથી કે અન્ય પાસે સાભળી તેને મોક્ષ જવામા અનુકૂળ માની શ્રુતચારિત્રને આદરી દૃષ્ટિમાન્ તે સમ્યગ્ દર્શનવાળો તથા કષાયના ઉપશમથી ઠંડકવાળો બની અથવા પરિનિર્વૃત્તકલ્પવાળો (રાગ દ્વેષના સમભાવી) થઈને અનુકૂળ પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગોને સહીને મોક્ષમા જતા સુધી સયમ અનુષ્ઠાન વડે નિર્વાહ કરે આ પ્રમ ણે ઉપસર્ગ પરિજ્ઞાનો ચોથો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો ત્રીજુ અધ્યયન સમાપ્ત થયું

સ્ત્રીપરિજ્ઞા નામનુ ચોથુ અધ્યયન.

ત્રીજુ અધ્યયન કહીને ચોથુ કહે છે તેનો આ પ્રમાણે સબધ છે પૂર્વના અધ્યયનમા ઉપસર્ગો બતાવ્યા, અને તેમાં પ્રાયે અનુકૂળ ઉપસર્ગો દુ સહ છે, તેમા પણ મુખ્ય સ્ત્રીઓનો ઉપસર્ગ છે, તેને જીતવા માટે આ અધ્યયન કહે છે, આ સબધે આવેલા આ અધ્યયનના ઉપક્રમ વિગેરે ચાર અનુયોગદ્વારો થાય છે, તેમા ઉપક્રમમા રહેલો અર્થાધિકાર બે પ્રકારે છે અધ્યયનનો તથા ઉદ્દેશાનો તેમા અધ્યયનનો પૂર્વે નિર્યુક્તિકારે કહેલ છે, કે સ્ત્રીદોષ વિવર્જના, આથી સ્વય બનાવી દીધો, અને ઉદ્દેશાનો અર્થાધિકાર

આગળ જતા નિર્યુક્તિકાર કહેશે હવે નિક્ષેપના અધિકારમા ઓઘ નામ સૂત્રાલાપક એમ ત્રણ ભેદ છે, તેમા અધ્યયન શબ્દ ઓઘ છે, નામનિષ્પન્નમા સ્ત્રી પરિજ્ઞા છે, હવે તેના ચાર નિક્ષેપામા નામસ્થાપના સુગમને છોડીને સ્ત્રી શબ્દના દ્રવ્યાદિ નિક્ષેપા કહે છે

दव्वाभिलावचिंधे वेदे भावे य इत्थिणिक्खेवो ॥
अहिलावे जह सद्धो भावे वेयम्मि उवउत्तो ॥ नि. ५६ ॥

તેમા દ્રવ્યસ્ત્રી બે પ્રકારે છે, આગમથી નોઆગમથી આગમથી સ્ત્રીના પદાર્થને જાણનારો તથા ઉપયોગ ન હોય, કારણકે અનુપયોગ તે દ્રવ્ય છે નો આગમથી જ્ઞ શરીર ભવ્ય શરીર તેથી વ્યતિરિક્ત પણ ત્રણ ભેદે છે એક ભવિકા, બદ્ધ આયુ તથા અભિમુખ નામ ગોત્રવાળી સ્ત્રી છે

તથા જેનાવડે ઓળખાય તે ચિન્હ છે, તે સ્ત્રીના ખુલ્લા સ્તનો તથા વેષ વિગેરે છે આવા ચિન્હમાત્રથી સ્ત્રી ગણાય, તે ચિન્હ સ્ત્રી છે, તે જેનો વેદ નાશ પામ્યો હોય તે છદ્મસ્થ ગુણશ્રેણિમા ચડેલ તથા કેવળી (કેવળજ્ઞાન પામેલી સ્ત્રી) છે, અથવા જે કોઇ નાટક વિગેરેમા સ્ત્રીનો વેષ પુરૂષ પહેરે તે છે પણ વેદસ્ત્રી તો જે સ્ત્રીને પુરૂષ સાથે સબંધ કરવાના અભિલાષરૂપ વેદનો ઉદય હોય છે અને અભિલાપ તથા ભાવનો અધિકાર તો નિર્યુક્તિકારજ પાછલી અડધી ગાથ વડે કહે છે

બોલાય તે અભિલાપ છે એટલે સ્ત્રીલિંગ (નારીજાતિ) ના નામો જેમકે શાળા માળા સિદ્ધિ છે

ભાવસ્ત્રી આગમથી નોઆગમથી છે, તેમા આગમથી સ્ત્રી પદાર્થ જ્ઞ તથા તેમા ઉપયોગ હોય, તે છે, કારણકે ઉપયોગ તેજ ભાવ છે નોઆગમથી ભાવ વિષયના નિક્ષેપમા સ્ત્રીવેદરૂપ વસ્તુના ઉપયોગવાળી તેના ઉપયોગથી અનન્ય (એકમેક) પણે હોવાથી તેજ ભાવસ્ત્રી છે જેમકે અગ્નિના ઉપયોગવાળો માણવક પોતે અગ્નિ છે, તેમ અહીં પણ છે અથવા સ્ત્રીવેદના નિર્વર્ત્તક ઉદયમા આવેલા કર્મોમા ઉપયોગ રાખે અર્થાત્ તેનો અનુભવ કરે તે સમયે તે ભાવ સ્ત્રી છે આ પ્રમાણે સ્ત્રીનો આટલોજ નિક્ષેપ છે

પરિજ્ઞા શબ્દનો નિક્ષેપ તો આચારાગના પહેલા ભાગમા શસ્ત્ર પરિજ્ઞામા પૃષ્ટ મા બતાવ્યો છે, ત્યાથી જાણી લેવો હવે સ્ત્રીના વિપક્ષરૂપ પુરૂષના નિક્ષેપાના અર્થને બતાવે છે

णाम ठवणादविए खेत्ते काले य पज्जणणकंमे ।
भोगे गुणे य भावे दस एए पुरिसणिक्खेवा ॥ नि. ५७ ॥

નામ તે સજ્ઞા, તે સજ્ઞામાત્રથી પુરૂષ તે નરજાતિના બધા નામો ઘડો તાતણો વિગેરે છે અથવા જેનુ નામ પુરૂષ હોય સ્થાપનાપુરૂષ તે લાકડા વિગેરેની બનાવેલી જિનપ્રતિમા વિગેરે છે દ્રવ્યપુરૂષમા નોઆગમથી જ્ઞ શરીર ભવ્યશરીર અને બેથી વ્યતિરિક્ત છે, તે વ્યતિરિક્તમા

એક ભવિક, બદ્ધઆયુ, અભિમુખ નામગોત્ર એમ ત્રણ ભેદ છે, અથવા દ્રવ્ય (ધન)મા જેનુ વધારે મન હોય તે મમ્મણશેઠ વિગેરે છે ક્ષેત્ર આશ્રયી જે દેશમા જે જન્મ્યો હોય તે જેમકે સોરઠમા જન્મેલો સોરઠીયો કહેવાય, અથવા જે ક્ષેત્રને આશ્રયી પુરૂષપણું મળે, તે ક્ષેત્રપુરૂષ છે તથા જેટલો કાળ પુરૂષવેદને વેદવાયોગ્ય કર્મોને જે પુરૂષવેદે, તે કાળપુરૂષ છે જેમકે—

पुरिसे ण भंते! पुरिसोत्ति कालओ केवचिरं होइ? गो०,
जहन्नेणं एग समयं उक्कोसेण जो जम्मि काले पुरिसो भवइ,
जहा कोइएगंमि पक्खे पुरिसो एगमि नपुसगो'त्ति॰

પ્ર૦—હે ભગવન્! પુરૂષ એ કાળથી પુરૂષપણે કયા સુધી હોય?

ઉ૦—હે ગૌતમ! જઘન્યથી એક સમય અને ઉત્કૃષ્ટથી તો જે કાળે પોતે પુરૂષવેદ અનુભવતો હોય, જેમકે કોઈ એક પક્ષમા પુરૂષપણું ભોગવે, બીજામા નપુંસકપણું ભોગવે જેનાવડે પ્રજા (પુત્ર વિગેરે) ઉત્પન્ન થાય તે પ્રજનન (પુરૂષચિન્હ) છે તેનાથી પ્રધાન તે પ્રજનનપુરૂષ છે કારણ કે તેને અપર પુરૂષકાય નહોય, તે આશ્રયી તેને પ્રજનન પુરૂષ કહે છે કર્મ તે અનુષ્ઠાન છે, તેનાથી પ્રધાન તે કર્મ કર (મજુર કારીગર) હોય તે કર્મપુરૂષ છે તથા ચક્રવર્તી વિગેરે પુણ્યના ઉદયથી ભોગો ભોગવે તે ભોગપુરૂષ છે. તથા ગુણ તે વ્યાયામ (કસરત) વિક્રમ (બળ) ધૈર્ય સત્ત્વ

વિગેરે છે તેનાથી પ્રધાન હોય તે ગુણ પુરૂષ છે અને ભાવ પુરૂષ તો પુરૂષવેદના ઉદયમા વર્ત્તતો તે વેદવાયોગ્ય કર્મોને અનુભવે તે ભાવપુરૂષ છે આ પ્રમાણે પુરૂષ શબ્દના ૧૦ નિક્ષેપા થાય છે

હવે પૂર્વે બતાવેલા ઉદ્દેશાના અર્થાધિકારને કહે છે

पढमे संथवसंलवमाइहि खलणा उ होंति सीलस्स ।
बितिए इहेव खलियस्स अवत्था कम्मबंधोय ॥ नि ५८ ॥

પહેલા ઉદ્દેશામા કહ્યું છે કે સ્ત્રીઓ સાથે પરિચય રાખવાથી, ભિન્ન કથા વિગેરેના આલાપ કરવાથી, અને આદિ શબ્દથી તે સ્ત્રીના અંગોપાંગની જે કામ અભિલાપને પ્રકટ કરનાર ચેષ્ટાઓ છે, તેના દેખવાથી અલ્પસત્ત્વવાળા પુરૂષને શીલની સ્ખલના થશે (વ્રતભંગ કરશે) અથવા (તુ શબ્દથી જાણવું કે) તે દીક્ષા મુકી દેશે

બીજા ઉદ્દેશામા આ પ્રમાણે અધિકાર છે

કે શીલથી ભ્રષ્ટ થએલા સાધુને ઈહતે આ જન્મમાં સ્વપક્ષ તથા પરપક્ષ તરફથી તેનો તિરસ્કાર વિગેરેની વિડંબના થાય છે અને શીલભંગથી અશુભ કર્મબંધ થાય છે, અને તેથી સંસારસાગરમા ભ્રમણ થાય છે

પ્ર૦—શું સ્ત્રીઓએ કોઇને શીલથી ભ્રષ્ટ કરીને પોતાના વશ કર્યો છે, કે આવો તમારે બોધ આપવો પડે છે?

ઉ૦—હા, તે કહે છે.

सूरा मो मन्नता कइतवियाहिं उवहिप्पहाणाहिं ।
गहिया हु अभयपज्जोयकूलवालादिणो बहवे ॥ नि ५९ ॥

અભયકુમાર, ચડપ્રદ્યોત, કૂલવાલુ વિગેરે અનેક પુરૂષો પોતાને શૂરા માનતા હતા (મો અવ્યય વાક્યની શોભા માટે છે) કુત્રિમ તે અતરના ભાવરહિત એવી ઉપધિ (માયા) થી પ્રધાન સ્ત્રીઓએ કપટ કરીને તેવા બહાદુરોને પણ પોતાના વશ કર્યા છે કેટલાકને રાજ્યથી ભ્રષ્ટ કરીને આ લોકમાજ વિટબના પમાડી છે અભયકુમાર વિગેરેની કથાઓ મૂળ આવશ્યકસૂત્રથી જાણવી ત્રણેની કથા બતાવવાનું કારણ એ છે કે અભયકુમારમા ઘણી બુદ્ધિ હતી, ચડપ્રદ્યોત શૂરવીર હતો, અને કૂળવાલુઓ તપસ્વી હતો, તે ત્રણેને સ્ત્રીઓએ કપટથી વશ કર્યા હતા

માટે શું કરવુ ? તે કહે છે

तम्हा ण उ वीसभो गन्तव्वो णिच्चमेव इत्थीसुं ॥
पढमुद्देसे भणिया जे दोसाते गणंतेणं ॥ नि. ६० ॥

જેથી સ્ત્રીઓને સુગતિ માર્ગમા અર્ગલા જેવી વિઘ્ન કરનારી તથા કપટની ભરેલી ઠગ જાણીને વિવેકી પુરૂષે તેનો હમેશા વિશ્વાસ ન કરવો, તેના દોષો પહેલા ઉદ્દેશા તથા બીજામા બતાવેલા છે, તેને વિચારતા ડાહ્યા પુરૂષે કપટની રાશિની મૂર્તિ જેવી સ્ત્રીઓનો વિશ્વાસ ન કરવો,

सुसमत्थाऽवऽसमत्था, कीरंती अप्पसत्तियापुरिसा ।

दीसंती सूरवादी णारीवसगा ण ते सूरा ॥ नि ६१ ॥

શત્રુના સૈન્યથી વિજય વિગેરેમા ઘણા સમર્થ હોય, છતા તે પુરૂષોને સ્ત્રીઓએ આંખના પલકારામાત્રથી બીકણુ બનાવ્યા છે, અને તે અલ્પસત્ત્વવાળા બનીને તે સ્ત્રીઓથી છૂટવાને બદલે તેના પગમા પડવા વિગેરેથી ખુશામત કરીને નિસાર બને છે, તે પ્રત્યક્ષ દેખાય છે, અર્થાત્ તે શૂરા માનતા પુરૂષો પણ નારીવશ બનીને દીનતાવાળા થયા છે એવા પુરૂષો ખરીરીતે શૂરા નથી તેથી સિદ્ધ થયુ કે સ્ત્રીઓ વિશ્વાસ કરવાયોગ્ય નથી, તેજ કહ્યુ છે

को वीससेज्ज तार्सि कतिवयभरियाण दुव्वियड्डाणं ।
खणरत्तविरत्ताणं धिरत्थु इत्थीण हियपाणं १ ॥

કૈતવ (કપટ) થી ભરેલી દુ ખેથી સમજાવાય, તથા ક્ષણમા રાગી ક્ષણમા રિસાળ બને તેવી સ્ત્રીઓમા કોણ વિશ્વાસ કરે? અને તેવા દુર્ગુણોથી ભરેલ હૃદયને ધિક્કાર હો।

अण्ण भणंनि पुरओ अण्णं पासे णिवज्जमाणीओ।
अन्नं च तासिं हियए जं च खमं तं करिंति पुणो ॥ २ ॥

અન્યની પાસે ઉપરથી વાતો કરે, અન્યની પાસે બેસે, હૃદયમા તો અન્ય હોય, અને જે ક્ષમ (મનમા ધારે) તે કરે છે

को एयाणं णाहिइ वेत्तलयागुम्मगुविलहिययाणं ॥
भावं भग्गासाणं तत्थुपन्नं भणंतीणं ॥ ३ ॥

કયો માણુસ એવો વિદ્વાન્ છે કે વેત્રની લતાના ગુચ્છાઓથી ગાઢ જેવા હૃદયવાળી સ્ત્રીઓના ભાવને જાણે? કે જે ભાવ ભસ્મ આશાવાળીને નવો દીલાસો આપવાને બોલે છે

महिला य रत्तमेत्ता उच्छुखंड च सक्करावेव ॥
सा पुण विरत्तमित्ता णिंबंकुरे विसेसेइ ॥ ४ ॥

સ્ત્રી જ્યા પ્રસન્ન થઈ કે તેની વાણી શેરડીના કકડા જેવી કે સાકરના ગાગડા જેવી મીઠી હોય છે, પણ જો રીસાય તો તેની વાણી તુર્ત લીંમડાના અંકૂરા જેવી કડવી હોય છે

महिला दिज्ज कोज्ज र मारिज्ज व संठविज्ज व मणुस्सं ।
तुट्टा जीराविज्जा अहव णर वंचयावेज्जा ॥ ५ ॥

મહિલા આપી દે, કામ કરીઆપે, અથવા માણસને મારી નાખે, સ્થાને સ્થાપી દે, પ્રસન્ન થએલી જીવાડે, અથવા રૂઠેલી ઠગે

णवि रक्खंने सुकयं णवि णेह णवि य दाणसम्माण ।
ण कुल ण पुव्वयं आयतिं च सील महिलियाओ ॥ ६ ॥

સુકૃત (પુણ્ય)નુ રક્ષણ કરતી નથી, સ્નેહ ન કરે, દાન સન્માનનો નાશ કરે, પૂર્વનુ કુળ ભવિષ્યનુ કે ઉત્તમ શીલ આ બધુ પુરૂષનુ જે કઈ હોય તે સ્ત્રીના સહવાસમા નાશ થાય છે

मा वीसंभह ताणं महिलाहियियाण कवडभरियाणं ।
णिण्णेहनिद्दयाणं अलियवयणजंपणरयाण ॥ ७ ॥

કપટથી ભરેલ સ્નેહ તથા દયાથી રહિત જુઠું બોલવામા તૈયાર એવા સ્ત્રીઓના હ્રદયનો વિશ્વાસ ન કરો !

मारेइ जियतपिइ मयपि अणुमरइ काइ भत्तार ॥
विसहरगइइ चरियं वक्रविनंक महेलाण ॥ ८ ॥

જીવતા પતિને મારી નાખે, અને લોકમા વખણાવા કોઈ પતિ પછવાડે મરી પણ જાય, તેથી સાપની માફક સ્ત્રીઓનુ ચરિત્ર વાંકાથી પણ વાંકુ છે

गंगाए वालुया सागरे जलं हिमवओ य परिमाणं ।
जाणंति बुद्धिमना महिलाहियय ण जाणति ॥ ९ ॥

ગગા નદીની રેતીના કણો સમુદ્રનુ પાણી હિમાલય પર્વતનુ પરિણામ બુદ્ધિમાનો જાણે છે, પણ તેવા બુદ્ધિવાળા પણ સ્ત્રીના હૃદયને જાણતા નથી !

रोवावंति रुवति य अलियं जंपंति पत्तियावंति ॥
कवडेण य खंति विस मरंति णय जंति सब्भाव ॥ १० ।

બીજાને રોવડાવે, તથા પોતે રૂવે, ખોટુ બોલે, અને સોગન ખાઈ વિશ્વાસ પમાડે, કપટથી વિષ ભક્ષણ કરે, મરી જાય, પણ તેના અંદરના ખાચાભાવને કોઈ જાણતું નથી

चिंतिति कज्जमण अण्ण संठवइ भासई अण्ण ॥
आढवइ कुणइ अण्ण माइरगो णियडिसारो ॥ ११ ॥

અન્યકાર્ય મનમા ચિતવે, અને બહારથી અન્યકામ સ્થાપે, અન્યકાર્ય કહી બતાવે, અન્યકાર્યનો આરભ કરે, અન્યકાર્ય કરી બતાવે, માટે સ્ત્રીઓ માયાનો સમૂહ છે, અને નિકૃતિ માર (   ) છે

असयारम्भाण तहा सव्वेसिं लोगगरहणिज्जाणं ॥
परलोगवेरियाणं कारणय चेव इत्थीओ ॥ १२ ॥

તેજ પ્રમાણે લોકમા નિંદનીક એવા બધા અસત્ (નીચ) આરભોને કરનાર તથા પરલોકમા વૈરીસમાન જે જે કારણો છે, તે બધા સ્ત્રીઓથી છે

अहवा को जुवईण जाणइ चरियं सहावकुडिलाणं ।
दोसाण आगरो च्चिय जाण सरीरे वसइ कामो ॥१३॥

અથવા સ્વભાવથી કુટિલ એવાં જુવાન સ્ત્રીઓનાં ચરિત્ર કોણ જાણે છે ? કારણ કે તેમના શરીરમા દોષોની ખાણ સાથે લેઇને કામદેવ વસે છે । (જે આખા વિશ્વને પજવે છે) એવુ તુ જાણ

मूलं दुच्चरियाणं हवइ उ णरयस्स वत्तणी विउला ।
मोक्खस्स महाविग्घं वज्जेयव्वा सया नारी ॥१४॥

વળી તે સ્ત્રી દુષ્ટ આચરણોનુ મૂળ છે, નરકની વિપુળ

વર્તની (દોરવનારી) છે, મોક્ષમા જતા મહા વિઘ્ન છે માટે તે બધી રીતે વર્જવાયોગ્ય છે

घण्णा ते वरपुरिसा जे चिय मोत्तूण णिययजुवईओ।
पवइया कयनियमा सिवमयलमणुत्तरं पत्ता ॥ १५ ॥

તેજ શ્રેષ્ઠ પુરૂષોને ધન્યવાદ છે, કે જેમણે પોતાની સુંદર સ્ત્રીઓને પણ ત્યાગ કરીને દીક્ષા લેઈને યમ નિયમ પાળીને અચળ અનુત્તર એવા શિવસ્થાને (સિદ્ધિમા) પહોચ્યા છે

હવે શૂરો પુરૂષ કેવો હોય છે, તે શાસ્ત્રકાર બતાવે છે

धम्मंमि जो दढा मईसो सूरो सत्तिओ य वीरो य॥
णहु दम्मणिरुस्साहो, पुरिसो सूरो सुबलिओऽवि ॥नि.६२॥

શ્રુતચારિત્રરૂપ ધર્મમા દઢ (નિશ્ચલ) મતિ જેને છે, તેવો પુરૂષ ઈંદ્રિયો તથા મનના વિકારરૂપ શત્રુઓનો જય કરે, તે શૂર છે, તેજ પુરૂષ મહા સત્ત્વયુક્ત તથા તેજવીર તે પોતાના કર્મને વિદારણ કરવામા સમર્થ છે

પ્ર૦—શા માટે ?

ઉ૦—કારણકે જે સદનુષ્ઠાનમાં નિરૂદ્યમી પુરૂષ હોય તે સત્પુરૂષોના આચરેલા માર્ગથી ભ્રષ્ટ થાય તો તે ગમે તેવો બળવાન હોય તોપણ તે શૂર ન કહેવાય

હવે જેમ સ્ત્રીથી પુરૂષોને દોષ બતાવ્યા, તેમ પુરૂષના સંબંધથી સ્ત્રીઓને પણ દોષો થાય છે તે બતાવે છે,

एते चेव य दोसा पुरिससमाएवि इत्थीयाणंपि ॥
तुम्हा उ अप्पमाओ निरागमग्गमिनासिं तु ॥ नि.६३॥

પૂર્વે જે શીલના નાશ વિગેરેના દોષો સ્ત્રીના પરિચય વિગેરેથી પુરૂષો સબંધી બતાવ્યા, એટલાજ (ઓછાવધતા નહિ) પુરૂષથી સ્ત્રીઓને સહવાસ વિગેરે કરવાથી દોષો થાય છે, માટે જે સ્ત્રીઓ વિરાગ (મોક્ષ) માર્ગે જવા તૈયાર થએલી સાધ્વીઓ છે, તેમણે પણ પુરૂષ (સાધુ કે શ્રાવક) ના પરિચય વિગેરેથી દોષ લાગતા જાણીને તે ત્યાગવા માટે અપ્રમાદ રહે તેજ શ્રેષ્ટ છે ×

× આ અધ્યયન નહિ ભણેલા હોય કે ભણેલા હોય, જૈન હોય કે જૈનેતર હોય, શ્રાવક હોય કે સાધુ હોય, તે બધાને પ્રાર્થના છે કે તે દરેકે સ્ત્રીએ પુરૂષનો અને પુરૂષે સ્ત્રીઓનો એકાત પરિચય તો છોડવાયોગ્ય છે, પણ ખાસ કારણવિના સમુદાયનો પરિચય પણ ત્યાગવાયોગ્ય છે, કારણ કે જ્યા સુધી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયુ નથી ત્યા સુધી સ્ત્રી પુરૂષ બંનેને કામવિકાર સત્તામા હોય છેજ, અને જરા એકાત મળતા લજ્જા મુકાઇ જતા પરસ્પર પ્રેમી બની માદીકરો બાપદીકરી ભાઇબેન સાધુસાધ્વી સસરો દીકરાની વહુ ભાભી દેવર વિગેરેને આ અનાચારનુ મહા પાપ લાગે છે, અને તેજ કારણે ગર્ભ રહેતાં લોકમા લાજના માર્યો મો દેખાડવું મુશ્કેલ થાય છે તેથી વૈદ ડાક્ટરની ગુલામી કરી ધન આપી

આ પરિચયમા મુખ્યત્વે ધર્મના નામે વધારે અનાચાર થાય છે વ્યાખ્યાન સિવાય સ્ત્રીવર્ગે સાધુનો પ્રસગ રાખવો, અથવા સાધ્વીએ ગમે ત્યારે સાધુના ઉપાશ્રયમાં જવુ, અથવા સાધ્વીએ પુરૂષની પર્ષદામા વ્યાખ્યાન કરવુ, અને સાધ્વીના ઉપાશ્રયમા સાધુ કે શ્રાવકે ગમે ત્યારે જવુ, અથવા સાધુએ શ્રાવિકા પાસે ધર્મકાર્ય સારૂ પૈસા કઢાવવા સ્ત્રીનો પરિચય રાખવો, અથવા સાધ્વીએ શ્રાવક પાસે ધર્મ મા પૈસા ખરચાવવા પ્રયત્ન કરવો, એકાતમા વિદ્યાભ્યાસ કરાવવો, એ બધા અનર્થના મૂળ જાણી ભવ્યાત્માએ આલોક પરલોકના હિત માટે સર્વથા બને ત્યા સુધી ત્યજવા યોગ્ય છે તે કદાપિ ન ભૂલવુ

સ્ત્રીપુરૂષ બનેને આમા ઉપદેશ છતા 'સ્ત્રી પરિજ્ઞા' શબ્દ વાપરવાનુ કારણ પુરૂષનો ઉત્તમ ધર્મ પ્રતિપાદન કરવા માટે છે (ધર્મમા પુરૂષનુ કાઈ અશે પ્રધાન પણુ છે) નહિતો પુરૂષપરિજ્ઞા એવો શબ્દ વપરાવો જોઈએ

હવે સૂત્રાનુગમમા અસ્ખલિતાદિ ગુણયુક્ત સૂત્ર ઉચ્ચારવુ તે કહે છે

ગર્ભપાત કરાવા જતા વખતે તે બાઇનુ મો કાળુ પડી જાય છે, વખતે મોત પણ થાય છે, કોરટમા દડ થાય છે, અને બાળક જન્મતા તેને જીવતુ મુકી દેછે, અથવા મારીને મુકી દેછે તેથી વખતે જીદગીપર્યંત કેદખાનામા જવુ પડે છે આ બધાનુ મૂળ કારણ ફક્ત એકજ છે કે સ્ત્રી અને પુરૂષોનો વધારે પરિચય છે

जे मायरच पियरं च, विप्पजहाय पुव्वसजोग ॥
एगे सहिते चरिस्सामि, आरतमेहूणो विवित्तेसु॥सू १॥

એનો પૂર્વના સૂત્ર સાથે આ સબંધ છે, કે પૂર્વના સૂત્રમા કહ્યુ, કે આ મોક્ષાય (જીદગી સુધી મોક્ષ માટે) દીક્ષા પાળે, આ મોક્ષ-અપૂર્ણું અભિષ્વગ (મોહ) ત્યાગ કરનારને હોય છે, તેથી આ અધ્યયનમા અભિષ્વગ વર્જવાનુ કહે છે જે કોઇ ઉત્તમ સાધુ માતાપિતાને તથા ભાઇપુત્ર સ્ત્રી વિગેરેને પૂર્વસબધ સાસુસસરા વિગેરેનો પછીનો સબધ છોડીને (ચકારપદો જોડવા માટે છે) માતાપિતા વિગેરેના સબધરહિત એકલો અથવા કષાય તે ક્રોધ વિગેરે રહિત તથા જ્ઞાન દર્શનચારિત્રસહિત અથવા પોતાના હિતના પરમાર્થના અનુષ્ઠાન કરનારો થઇ સયમમા રહીશ, એવી પ્રતિજ્ઞા કરેલો છે, તે પ્રતિજ્ઞા સર્વોત્તમ છે, તે થોડામા બતાવે છે 'આરત' તે જેની કામવાસના દૂર થયેલી છે તથા સ્ત્રી પશુ નપુસક વિગેરેથી વર્જિત સ્થાનમા રહીશ, આ પ્રમાણે સમ્યગ્વર્ત્તનથી વિચરે છે કોઈ પ્રતિમા વિવિત્તે સિત્તિ પાઠ છે, વિવિક્ત તે સ્ત્રી પશુ પડક રહિત સ્થાન છે, તેવુ નિર્મળ શીલ પાળવાની શોધ કરનારો બની વિચરીશ આવી પ્રતિજ્ઞા કરેલા તે સાધુને અવિવેકી સ્ત્રીઓથી શું થાય છે, તે કહે છે

सुहूमेण त परिक्कम्म, छन्नपएण इत्थिओ मदा ॥
ायंपि ताउ जाणसु, जहा लिस्सति भिक्खुणो एगे॥सू.२॥

તે મહા સાધુને અપર (બીજા) કાર્યના બ્હાને (છન્નપદ) તે કપટજાળવડે (પરાક્રમ્ય તે) તેની પાસે આવીને અથવા તેનુ બ્રહ્મચર્ય ભગ કરવા સ્ત્રીઓ માગધ ગણિકા વિગેરે જેવી જેમ કૂળવાલુ તપસ્વીને ભ્રષ્ટ કરવા માફક જુદા જુદા સેકડો કપટ કરવામા ચતુર બનીને જુદી જુદી જાતની બિબ્બોક (હસતામોઢા)વાળી ભાવથી મદ બનેલી કામના ઉદ્રેકને જગાડનારી સારા માઠાના વિવેક રહિત સમીપમા આવીને સાધુને શીલવ્રતથી ભ્રષ્ટ કરે છે, તેનો સાર આ છે, કે ભાઈ દીકરાના બહાને સાધુ પાસે આવીને તેને સયમથી ભ્રષ્ટ કરે છે તેજ કહુ છે

पियपुत्त भाइकिडगा णत्तूकिडगा य सयणकिडगा य॥
एते जोव्वणकिडगा पच्छन्नपई महिलियाणं ॥ १ ॥

પ્રિય પુત્ર પ્રિય ભાઈ, દીકરાના દીકરા, સ્વજન (સગા) ના પ્રેમને બહાને આવી સસારી સબધ કરવો, આ મહિલાના પ્રચ્છન્ન પતિઓ કરવાનુ કર્તવ્ય છે, અર્થાત્ સ્ત્રીઓ ભાઈ ભાઈ કરતી આવે તોપણ તેનો વિશ્વાસ ન કરવો. અથવા છન્નપદ–તે ગુપ્ત નામવડે કપટજાળ રચાય છે

काले प्रसुप्तस्य जनार्दनस्य, मेघान्धकारासु च शर्वरीषु ।
मिथ्या न भाषामि विशालनेत्रे, ते प्रत्यया ये प्रथमाक्षरेषु॥१॥

જેમકે કાળમા સુતેલા જનાર્દનના મેઘથી અધકારવાળી રાત્રિમા હે વિશાળ નેત્રવાળી સ્ત્રી! હુ મિથ્યા ભા-

પણ કરતો નથી કારણ કે તેમાં જે પ્રત્યયો રહ્યા છે, તે બધા પ્રથમ અક્ષરોમાં છે વિગેરે સમસ્યાથી કામ થાય છે

આ પ્રમાણે તે સ્ત્રીઓ માયાથી ભરેલી ઠગવાના ઉપાયો પણ જાણે છે ઉત્પન્ન પ્રતિભા (હાજર જવાબ) વડે કપટ કરી ફાસામાંથી છટવાનો જુઠાની સાચી બનવાનો પણ ઉપાય જાણે છે બીજી પ્રતિમા જ્ઞાતવત્ય શબ્દ છે, તેથી તેનો પણ તેજ અર્થ છે, શ્લિષ્યંતે—એટલે સ્ત્રીઓ એવા ઉપાય જાણે છે કે વિવેકી સાધુઓ પણ તેવા અશુભ કર્મના ઉદયથી તેમની સાથે સંગ કરે છે ॥ ૨ ॥

હવે સ્ત્રીના સૂક્ષ્મ ઠગવાના ઉપાયો બતાવે છે

पासे भिसं णिसीयति, अभिक्खणं पोसवत्थं परिहिंति ॥
कायं अहेविद् सति, बाहू उद्धट्टु कक्खमणुव्वज्जे ॥ सू. ३॥

પાસે બેસીને અતિશે સાથળો દાબે છે, અને અતિશે પ્રેમ બતાવતી સામેના પુરૂષને વિશ્વાસ પમાડવા જોડે બેસી જાય છે તથા કામવિકાર પુરૂષને ઉત્પન્ન થાય તેવા શો ભાયમાન વસ્ત્રોનો શુભ ભાગ તરફ દૃષ્ટિ એ ચવા જાણે ઘણા કડક બધાઈ ગયા હોય તેમ ઢીલા કરે છે અર્થાત પોતાની દુષ્ટ ચેષ્ટા તે સાધુને જણાવવા અને તેને ફાંસામાં નાંખવા પહેરવાના કપડા ઢીલા કરીને પાછાં બાંધે છે તથા અધકાય તે સાથળો વિગેરે પુરૂષનો કામ જગાડવા તેને દેખાડવા ખુલ્લી કરે છે તથા બાહુ (કાખ) ને દેખાડી સાધુના

સન્મુખ જાય છે. આવા બધા ચિન્હો સાધુને ફસાવવા સ્ત્રી-
ઓ કરે, એવો સંભવ છે ॥ ૩ ॥

सयणासणेहिं जोगेहिं, इत्थिओ एगतानिमंतंति ।
एयाणि चेव से जाणे, पासाणि विरूवरूवाणि ॥ ४ ॥

વળી સયન તે સુવાની પથારી પલંગ વિગેરે, તથા બેસવાના આસન તે માચી ખુરશી કોચ વિગેરે છે, તેવી યોગ્ય વસ્તુઓ ઉપભોગ કરવા જેવી હોય, તેવી તે કાળે સમય મળતા એકાંતમા વાપરવા આપવા પ્રાર્થના કરે છે, તે સમયે પરમાર્થ દેખનારો સાધુ તેની પ્રાર્થનાનો વિચાર કરે, કે તે બધા સ્ત્રીઓના ફસાવવાના ફંદા છે તેનો સાર એ છે કે સ્ત્રીઓ આસન્નગામી (ભાનુ કાઢી ખાઝી પડનારી) હોય છે, તે કહ્યુ છે)

अंबं वा निंबं वा अब्भासगुणेण आरुहइ वल्ली ॥
एवं इत्थीतोवि य जं आसन्नं तमिच्छन्ति ॥ १ ॥

આંબો હોય કે લીંબડો હોય, પણ અભ્યાસના કારણે વેલી તેને ચડી જાય છે, એ પ્રમાણે સ્ત્રીઓ પણ જોડે બેસી પોતાનો કરી લે છે

આ પ્રમાણે સ્ત્રીઓને જાણીને સાધુએ તેમની સાથે સહવાસ કે વધારે બોલચાલ ન રાખવી, તથા તેની વધારે પડતી ભક્તિપણ ત્યાગવા યોગ્ય છે તેજ કહ્યુ છે

जं इच्छिसि घेत्तुं जे, पुव्विं तं आमिसेण गिण्हाहि ।
आमिसपासनिबद्धो कारिहिकज्जं अकज्जं वा ॥ १ ॥

જે તું સ્ત્રીપાસે લેવાની ઇચ્છા કરે, તે આમિષપૂર્વક વિચારીને લે, કારણ કે આમિષના પાશમાં ફસાવેલો તું કાર્ય અકાર્ય જે બતાવશે, તે કરીશ. (માછલાને પકડવા પાપી માછીગો આમિષ તે માંસના ટુકડાને લોઢાના સળીયા ઉપર લગાવી પાણીમાં નાખે છે, તે ખાવા માછલું આવતાં તેના શરીરમાં સળીયો ભરાતા બહાર ખેચાઈ આવે છે, પછી મુશ્કેલીએ તે મરે છે, તેમ સ્ત્રી સાથે સાધુને સમજવાનું છે

नो तासु चक्खु संधेज्जा, नोवि य साहसं समभिजाणे ॥
णो सहियंपि विहरेज्जा, एवमप्पा सुरक्खिओ होइ ॥सू. ५॥

સ્ત્રીઓ પાશમાં ફસાવવા તને શયન આસન વિગેરે આપવા નિમંત્રણા કરે, તો તારે તેમના તરફ ચક્ષુથી પણ ન જોવું, તેમ તેની દૃષ્ટિ સાથે તું દૃષ્ટિ ન મેળવીશ, કદાચ ગોચરી વિગેરે કારણે જોવું પડે તોપણ ગાઢી અવજ્ઞા (આ-વધિના)થી જોવું, તેજ કહ્યું છે

कार्येऽपीषन्मतिमान्निरीक्षते, योषिदङ्गमस्थिरया ॥
अस्निग्धया दृशाऽवज्ञया, ह्यकुपितोऽपि कुपित इव ॥ १ ॥

બુદ્ધિમાન પુરૂષ સ્ત્રીથી કામ પડતા તેના અંગને અસ્થિર સ્નેહવિના અવજ્ઞાવડે જરા જુએ, જો કે તે તેના ઉપર કોપ કરનારો નથી છતા કોપની દૃષ્ટિએ જુએ તેજ

પ્રમાણે તેના અકાર્યને તેની પ્રાર્થનાથી પણ ઉત્તેજન ન આપે (દુરાચાર ન કરે) કારણકે સગ્રામમા ઉતરવા માફક નરકના વિપાક જાણનારો પણ સાધુ સ્રી સાથે સબધ કરે તે અતિ સાહસ છે! તેમ સ્રી સાથે ગ્રામ વિગેરેમા પણ ન વિચરે (સઘમા કે યાત્રામા સ્રી કે સાધ્વી સાથે સાધુઓ ચાલે છે તેમણે વિચારવુ જોઈએ,) (અપિશબ્દથી જાણવુ કે) તેમની સાથે એકાતમા ન બેસવુ, કારણ કે સ્રીઓ સાથે સગતિ રાખવી એ સાધુઓને મહા પાપસ્થાન છે, તેજ કહ્યુ છે

माता स्वस्रा दुहित्रा वा, न विविक्तासनो भवेत ।
बलवानिंद्रियग्रामः, पण्डितोऽप्यत्र मुह्यति ॥ १ ॥

મા બેન દીકરી સાથે પણ એકાંતમા ન બેસવુ, કારણકે ઇંદ્રિયોનો સમૂહ મહા તોફાની છે પડિત પણ તેમા મુંઝાઇને અકાર્ય કરે છે આ પ્રમાણે સમજીને સ્રીનો સગ ત્યાગવાથી બધા અપાયોથી પોતાનો આત્મા બચાવે છે કારણકે સર્વ અપાયોનુ કારણ સ્રીસગ છે, એથી સ્વહિતાર્થી તેનો સગ દૂરથી ત્યજે

आमतिय उस्सविया, भिक्खु आयसा निमनति ॥
एताणि चेव सेजाणे, सद्दाणि विरूवरूवाणि ॥ सू. ६ ॥

તે સ્રીઓપાશા (ફાસા) રૂપ કવી રીતે છે, તે કહે છે આમતિય-સ્રીઓ સ્વભાવથીજ અનાચારમા તત્પર થઇને સાધુને આમત્રણ કરી જાય છે, કે અમુક વખતે હું તમને

મળીશ, એવો સકેત પોતે કરીને ઉચ્ચવિચ-ઉચાં નીચાં વચનવડે વિશ્વાસ પમાડીને પછી અકાર્ય કરવા પ્રાર્થના કરે છે આત્માના ઉપયોગવડે સાધુને સ્વીકાર કરાવે છે અથવા સાધુનો ભય દૂર કરવા પોતે કહે કે હુ મારા ધણીને પૂ છીને આવેલ છુ તથા ભોજન કરાવી પગ ધોઇને સુવાડીને તેનુ મન સતોષીને તમારી પાસે આવીછુ, માટે તમારે મારા પતિ સબધી શકા છોડીને નિર્ભયપણે કામ કરો, આ પ્રમાણે વિશ્વાસ પમાડી સાધુને નિમત્રણ કરે, અને બોલે કે આ મારૂ શરીર તમારા નાના મોટા કાર્યમાટે સમર્થ છે, માટે જ્યા જરૂર લાગે ત્યા ઉપયોગમાં લો, એમ 'કહી' લોભાવે છે આ બધાં વચનોને તત્ત્વ સમજેલો સાધુ વિચારીને તેના જુદા જુદા વિષયો શબ્દ વિગેરેને તેનુ સ્વરૂપ જાણવાથી 'જ્ઞ પરિજ્ઞા' વડે પાશરૂપ જાણે, કે આ સ્રીસગમા બતાવેલા શબ્દ વિગેરે દુર્ગતિમા જવાના હેતુરૂપ તથા સન્માર્ગમા અર્ગલારૂપ છે, એમ જાણે. તે પ્રમાણે પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાવડે તેના કડવા વિપાક જાણવા વડે તે સ્રીના શબ્દો વિગેરેને ત્યજે ॥ ૬ ॥

मणबंधणेहिं णेगेहिं, कलुण विणीयमुवगसित्ताणं ।
अदु मंजुलाई भासंति, आणवयंति भिन्नकहाहिं ॥सू.७॥

જેનાવડે મન બધાય, તે મનોહર વચનો બોલવાં, સ્નેહદૃષ્ટિથી જોવુ, અગોપાગ મનોહર દેખાડવા, તે મનોબધનો છે તેજ કહ્યું છે–

णाह पियकंत सामिय दइय जियाओतुमं महपिओत्ति॥
जीए जीयामि अहं पहवसि तं मे सरीरस्स ॥ १ ॥

હે નાથ! કાંત! પ્રિય સ્વામી દયિત! તું મારા જીવિતથી પણ વધારે વહાલો છે! તમે જીવતા હું જીવુંછું, તું મારા શરીરનો માલિક છે! આ પ્રમાણે અનેક પ્રપંચો વડે કરૂણાલાપક અને વિનયપૂર્વક સમીપ આવીને મનોહર વચનો વિશ્વાસ પમાડવા અથવા કામવિકાર જગાડવા બોલે છે તેજ કહ્યુ છે

मितमहूररिभियजंपुल्लएहि ईसीकडक्खहसिएहिं ॥
सविगारेहि वरागं हिययं पिहियं मयच्छीए ॥ १ ॥

મિત મધુર રિભિત વચનોથી પીંગળાવી થોડા કટાક્ષ વડે હસતી વિકારોવડે મૃગનેત્રા સ્ત્રીનુ હૃદય ઢંકાયેલુ છે. તથા ભિન્નકથા તે રહસ્યના આલાપોવડે મૈથુનસબંધી વચનોવડે સાધુનુ ચિત્ત વશ કરીને તેને અકાર્ય કરવા તરફ પ્રવર્ત્તાવે છે અથવા પોતાના વશ થએલ જાણીને પોતાના મજુર માફક તેની પાસે કામ કરાવે છે

सीहं जहा व कुणिमेण, निब्भयमेगचरंतिपासेणं ॥
एवित्थियाउ बंधंति, संवुडं एगतियमणगारं ॥ सू. ८ ॥

વળી સમજવા માટે દૃષ્ટાંત કહે છે જેમ બંધન જાણનારા સિંહને માંસની પેશી વિગેરેથી લોભાવી નિર્ભય બનેલાને એકલો વિચરતા ગલયંત્ર વિગેરેથી બાંધે છે અને

બાંધ્યા પછી ઘણી રીતે પજવે છે એ પ્રમાણે સ્ત્રીઓ જુદા જુદા તે મધુર ભાષણ વિગેરેથી કોઈપણ તેવા સવૃત તે મન વચન કાયાથી ગુપ્ત સાધુને પોતાને વશ કરી લેછે સવૃત શબ્દ લેવાનુ કારણ એ છે કે સ્ત્રીઓનું એવું બળ છે, કે સવૃતસાધુને પણ તેઓ બાંધી દેછે, તો બીજા અસવૃત સાધુનું તો શું કહેવું? ॥ ૮ ॥

अह तत्थ पुणो णमयंती, रहकारो व णेमि आणुपुवीए॥
बद्धेमिए व पासेणं, फंदंते वि ण मुचए ताहे ॥सू. ९॥

વળી પોતાને વશ કર્યા પછી તે સ્ત્રી તે સાધુને પોતાના ઇચ્છિતકાર્ય તરફ નમાવે છે, જેમ સુતાર ચક્રના બાહ્ય ગોળાકાર નેમિના ચક્રાકાર લાકડાને અનુક્રમે નમાવે છે, એમ તે સ્ત્રીઓ પણ તે સાધુને પોતાના ઇચ્છિત કાર્યમા પ્રેરે છે પણ તે સાધુ પાશવડે બાંધેલા મૃગમાફક મોક્ષમાટે વર્તવા છતા પણ તેમના ફાંસાથી મુકાતો નથી ॥ ૯ ॥

अह सेऽणुतप्पईपच्छा, भोच्चा पायसं व विसमिस्सं ।
एवं विवेगमादाय, संवासो नवि कप्पए दविए ॥सू.१०॥

પછી જેમ કુટપાશામા ફસાયલો મૃગ હોય તેમ તે સાધુ તેના કુટુબના ફાંસામાં ફસેલો તેને માટે રાતદિવસ કલેશ પામતો પાછળથી પસ્તાય છે કારણ કે ગૃહસ્થોને તેમના ઘરમા આટલી બાબતો જરૂર હોય છે

कोद्धायओ को समचित्तु काहोवणाहिं,
काहो दिज्जउवित्त को उग्घाडउ परिहियउ।
परिणीयउ को व कुमारउ पडियनो,
जीव खडप्फडेहि पर बधइ पावह भारओ ॥ १ ॥

કોણ ક્રોધવાળો છે, સમચિત્ત કોણ છે? તેનુ કેમ ઘટાવવું, તેનું ધન કેવી રીતે આપવું, કોણે ઉઘાડયું? કોણ લઈ ગયું, કોણ કુવારો છે? કોણ પરણ્યો છે? આ પ્રમાણે ખડના સ્ફેટોવડે ચિંતામા પડેલો જીવ પાપના ભારા બાધે છે તેજ પ્રમાણે અંતે ખરીવાત સમજાય છે, ત્યારે પસ્તાય છે

मया परिजनस्यार्थे, कृतं कर्म सुदारुणम्।
एकाकी तेन दह्येऽहं, गतास्ते फलभोगिनः ॥ १ ॥

મે પરીવાર માટે અનેક ખોટા કૃત્ય કર્યા, પણ તેનાથી એકલો હુ પીડાઇને બળું છુ, અને તે ફળ ભોગવનારા જતા રહ્યા છે આ પ્રમાણે અનેક રીતે પતિત થએલા સાધુઓ મહા મોહાત્મક કુટુબના ફાસામા ફસાયેલા પસ્તાય છે, તે સમજાવવા દષ્ટાંત કહે છે, કે કોઈ વિષમિશ્રિત ભોજન જમીને ઝેર ચડતા આકુળ થઈને પસ્તાય છે, કે મે પાપીએ વિના વિચારે વર્ત્તમાન સુખ ઇચ્છનારા એ રસિક બનીને પરિણામે કડવાફળવાળુ ભોજન ખાધુ, તેમ તે સાધુ પણ પુત્ર પોતરા દોહીતરા જમાઇ બેન ભાઈના દીકરા ભાણેજ વિગેરેના

ભોજન તથા વસ્ત્ર પહેરાવવા પરણાવવા દાગીના બનાવવા જન્મ મરણના કાર્ય તથા તેમની વ્યાધિમા દવા કરવી તે બધી ચિંતામા આકુળ બનેલો પોતાના શરીરના કર્ત્તવ્યને પણ વીસરીને આલોક પરલોકના હિતના અનુષ્ઠાન નાશ કરીને તે પરિવારની ચિંતામા ધ્યાન રાખી રાત દિવસ પસ્તાય છે તેથી ઉપર બતાવ્યા પ્રમાણે વિપાકને વિચારી (કોઈ પ્રતિમા વિવેક પાઠ છે તેથી) અથવા વિવેકને ગ્રહણ કરી ચારિત્રમા મહાવિઘ્નકારી સ્ત્રીવર્ગ સાથે એકત્ર રહેવાસ કરવો મુક્તિગમનયોગ્ય અથવા રાગ દ્વેષ રહિત સાધુને પણ યોગ્ય નથી કારણકે તે સ્ત્રીઓ સાથે વાસ કરતા અવશ્યે વિવેકીપુરૂષોને પણ સારા અનુષ્ઠાનમા વિઘ્ન થાય છે×

હવે સ્ત્રી સબંધી દોષો બતાવી ઉપસહાર કરે છે

तुम्हा उ वज्जए इत्थी, विसलित्त व कंटगं नच्चा ॥
ओएकुलाणि वसवत्ती, अयाते ण सेवि णिग्गये ॥ सू. ११ ॥

તેથી સ્ત્રીઓ સાથે સગ રાખવો, તેનો કડવો વિપાક જાણીને તે સગ વર્જે, તે દૃષ્ટાંતથી બતાવે છે જેમ વિષ લગાવેલો કાંટો અદર ભોંકાતા દુખ થાય, તેમ જાણીને

× આ બાબતમાં પાલીતાણા જેવા પવિત્ર ક્ષેત્રમા તીર્થયાત્રાના બહાને લાંબો કાળ સુધી એકજ ધર્મશાળામા જોડાજોડ સાધુ સાધ્વીઓ શ્રાવક શ્રાવીકાઓ પડી રહેછે તેમના વિષે શ્રી સઘે અથવા તેમણે પોતે વિચાર કરવો જોઇએ.

સ્ત્રીઓનો સંગ છોડે વળી તેવો કાંટો કે ઝેર પાયેલું તીર શરીરના અવયવમા ભાગેલું રહી અનર્થ ઉત્પન્ન કરે છે, પણ સ્ત્રીઓ તો સ્મરણ કરવાથી પણ પીડા કરે છે

विषस्य विषयाणां च, दूरमत्यन्तमन्तरम् ॥
उपभुक्तं विषं हन्ति, विषयाः स्मरणादपि ॥ १ ॥

તેજ કહે છે વિષ અને વિષયો એ બનેમા ઘણું અતર છે વિષતો ખાધેલું મારે છે, પણ વિષયો તો સ્મરણ કરવાથી પણ મારે છે! વળી બીજું કહે છે

वरि विस खइयं न विषयसुहु इक्कसि विसिण मरंति ॥
विसयामिस पुण घारिया णर णरएहि पडंति ॥ १ ॥

વિષ ખાવું સારૂ, પણ વિષય ભોગવવો એક વાર પણ સારો નહિ, વિષથી તો એક વાર મરે, પણ વિષયના આસ્વાદુ પુરૂષો નરકમા પડે છે તેમ 'ઓઝ' તે એકલોજ ગૃહસ્થોને ઘેર જઈ સ્ત્રીઓને વશ થઇ તેણે બોલાવેલા સમયે જઈ તેને અનુકૂળ વર્ત્તતા ધર્મ કહે તેપણ નિર્ગ્રંથ નથી, જિનવરે નિષેધેલા આચરણને સેવવાથી અવશ્ય ત્યાં અપાય થશે, તેથી તેણે પણ દીક્ષા પૂરી પાળી નથી પણ કોઈ ધર્માત્મા સ્ત્રી કોઈ કારણે ન આવી શકે, અથવા વૃદ્ધ કે માદી હોય, તેને ધર્મ સભળાવવા ગુરૂએ આજ્ઞા આપી હોય, અને બીજો સાધુ સાથે ન આવ્યો હોય તો એકલો પણ જઈને બીજી સ્ત્રીઓ હોય, અથવા કોઈ પણ

પુરૂષ હોય, ત્યારે ઉપદેશ આપવો, પણ તે સમયે વૈરાગ્ય ઉત્પન્ન થાય તેવી સ્ત્રીના શરીરમા અનેક મળ વિગેરે ભરેલા છે, અને જરા વિકારીદૃષ્ટિ થવાથી અનર્થ થાય છે, તે ન થાય તેવી વિધિથી ધર્મકથા કહે (પણ આ ખાસ કારણેજ છે, તે ધ્યાન રાખવુ એકલી સ્ત્રી સમુદાયમા ઉપાશ્રયમા પણ ધર્મકથા ન કહેવી, તો તેના ઘરમાં તો કથા કહેવાની વાત ક્યાથી હોય?)

जे एय उछ अणुगिद्धा, अन्नयरा हुंति कुसीलाणं।
सुतवस्सिएवि से भिक्खु, नो विहरे सह णमित्थीसु ॥सू.१२

અન્વય વ્યતિરેકવડે અર્થ બરોબર સહેલાઇથી સમજાય છે, માટે કહે છે જે મંદબુદ્ધિવાળા છે, અને સારા અનુષ્ઠાનને વિસારી દીધા છે, તે વર્ત્તમાન વિષયસુખના અભિલાષી બનીને પૂર્વે ધર્મ સંભળાવે, પછી તેઓ તેમા ગૃદ્ધ બનીને પાસત્થા કુશીલીયા અવસન્ના ઉપર બતાવેલ નિંદનીક કથાથી આહારલે, અથવા એકલી સ્ત્રીને સંસક્ત યથાછંદ વર્ત્તનારામાથી કોઈપણ કુમાર્ગવાળા થાય છે, અથવા સ્ત્રી સાથે કથા કરનારા, દૃષ્ટિ મેળવનારા, પરિચય રાખનારા કે જોડે બેસનારા, પોતાની શક્ત માનનારામાં કોઇમા પણ સામીલ થાય, અર્થાત સ્ત્રીઓમા બેસનારની ધીરે ધીરે દુર્દશા થાય છે, અને દુરાચરી બને છે માટે ઘણો તપસ્વી

સાધુ પણ આત્મ હિતની ખાતર સમાધિની શત્રુરૂપે સ્ત્રીને માની તેમની સાથે ન વિચરે, તેમ ન બેસે, બળના અંગારાના સમૂહ માફક તેને માનીને દૂરથી સ્ત્રીને વર્જે ॥ ૧૨ ॥ કઈ કઈ સ્ત્રીઓ સાથે ન વિહાર કરવો, તેનો ખુલાસો કરે છે.

अवि धूयराहि सुण्हाहिं, धातीहिं अदुव दासीहिं ॥
महतीहि वा कुमारीहिं, संथवं से न कुज्जा अणगारे ॥सू.१३

(અપિશબ્દ બધા સાથે જોડવો) દીકરી, છોકરાની વહુ હોય તેમની સાથે ન વિચરવું, તેમ એકાંતમાં વાતો ન કરવી અથવા પાય ધાવમાતાઓ માતા જેવી હોય તેની સાથે પણ એકાંતમાં ન બેસવું અથવા બીજી સ્ત્રીઓ દૂર રહો, પણ કદાચ પાણી લાવનારી કે મજુરણી કે દાસીઓ હોય, તેમની સાથે પણ બોલચાલ ન રાખવી અથવા નાની મોટી કુંવારી છોકરીઓ સાથે પરિચય કે વાતચિત્તનો પ્રસંગ સાધુએ ન રાખવો, આ કહેવાનું કારણ એ છે કે પોતાની સ્ત્રી કે સરખી વયની યુવતી હોય તો કુવાસના થાય, પણ દીકરી કે છોકરાની વહુ કે દાસી કે ધાવમાતામાં કે નાની છોકરીમાં ચિત્તની કુવાસના ન થાય છતાં પણ તે સાધુને દીકરી વિગેરેમાં કુભાવ ન હોય છતાં ખાનગીમાં વાતો કરતાં બીજાને શંકા પડે, માટે તે શંકા દૂર કરવા સ્ત્રીમાત્રનો સંપર્ક દૂર કરવો, (એજ શ્રેષ્ઠ છે) ॥ ૧૩ ॥

अदु णाइण च सुहीणं वा, अप्पियं दट्ठु एगता होति ॥
गिद्धा सत्ता कामेहिं, रक्खणपोसणे मणुस्सोऽसि ॥सू. १४॥

હવે બીજાને જે શંકા થાય છે, તે બતાવે છે કોઈ વિગેરે સ્ત્રી સાધુ સાથે એકાંતમાં બેસે, તે જોઇને બીજી સ્ત્રીઓને અથવા તે સ્ત્રીના અન્ય સગાને ચિત્તમાં ચિંતા થાય છે, આ પ્રમાણે તેમને શંકા થાય છે, કે પ્રાણીઓ સ્ત્રીઓ સાથે કામવાસનાથી ગૃદ્ધ છે, તેમ આ સાધુ પણ સ્ત્રીના વદનને દેખવામાં આસક્તચિત્તવાળો બની પોતાનો સંયમવ્યાપાર છોડીને એની સાથે નિર્લજ્જ થઇને બેસી રહે છે। તેજ કહ્યું છે

मुण्ड शिरो वदनमेतदनिष्टगन्धं,

भिक्षाशनेन भरण च हतोदरस्य ॥

गात्र मलेन मलिन गतसर्वशोभं,

चित्र तथापि मनसो मदनेऽस्ति वान्छा ! ॥ १ ॥

માથું મુંડાવેલું (લોચ કરેલું) છે, અને મોઢું ગંધાય છે, હોજરી ભીખ માગીને ભરવી છે, શરીર મેલથી મલિન અને શોભાવિનાનું છે, છતાં આશ્ચર્ય એ છે કે તેના મનમાં હજીસુધી કામવાસના રહેલી છે। વળી તે સ્ત્રીના સગા ક્રોધથી બળેલા ચિત્તવાળા આ પ્રમાણે બોલે છે, કે હે સાધો ! તું એનો ધણી થઇને બેઠો છે ! માટે એનું રક્ષણ પોષણ કર ! અથવા આજ સુધી અમે તેના ભરણ પોષણની ચિંતામાં હતા, હવે તુંજ એનો ભરણ પોષણ કરનારો થયો છે કે તારી સાથે એકલી રાત દિવસ ઘરનો ધંધો છોડીને બેસી રહે છે। ॥ ૧૪ ॥

समणंपि दट्ठुदासीणं, तत्थवि ताव एगे कुप्पंति ॥
अदुवा भोयणेहिं णत्थेहिं, इत्थीदोसं संकिणो होंति ॥सू.१९

વળી તે તપ કરનાર શ્રમણ સાધુને ઉદાસીન તે રાગ દ્વેષરહિત હોય, કાયા તપથી ગાળેલી હોય, તેવા સાધુ ઉપર પણ સ્ત્રી સાથે એકાંતમા ધર્મની વાત કરતો હોય, તોપણ કેટલકા પુરૂષો કોપે છે! અથવા બીજી પ્રતિમા "સમણ દટ્ઠુ દાસીણ" તે સાધુને પોતાનો સાધુ વ્યાપારમા ઉદાસીન તે બરાબર પડિલેહણ વિગેરે ન કરતો સ્ત્રી સાથે વાતો કરતો જોઈને કેટલાક પુરૂષો કોપે છે, તો વિકારવાળી દષ્ટિ જોઈને શામાટે ન કોપે? અથવા સ્ત્રીદોષના શંકાવાળા થાય છે, તે દોષો આ પ્રમાણે છે તેઓ વિચારે છે કે આ સ્ત્રી સાધુમાટે નવા, નવા પકવાન બનાવી રાખે છે, કે આ સાધુ રોજ અહીંજ ગોચરી માટે આવે છે! અથવા સસરા વિગેરેને ભોજન પીરસતા અડધું પીરસીને તે સ્ત્રી સાધુને આવતો દેખીને વ્યાકુલ બનતા સસરાને જે જોઇએ તેને બદલે બીજી વસ્તુ આપે, તેથી તે સસરો વિગેરે શંકાવાળા થાય છે કે આ સ્ત્રી કુલટા છે, કે તેની સાથે આ ઉપાશ્રયમા જઈને બેસી રહે છે! તેનુ દૃષ્ટાંત બતાવે છે, કે કોઈ વહુ ગામમા નટના ખેલમા એક ધ્યાનવાળી હતી, તે સમયે ધણી તથા સસરા માટે ચોખા રાંધવાના બદલે ભૂલથી રાઈકા ( ) રાંધ્યા, અને પીરસ્યા, સસરે તો દેખી લીધા પણ તેના ધણીએ તો ક્રોધાયમાન

થઈને હાડકા ભાગ્યા, અને કુલટાની શંકા લાવીને ઘરમાંથી કાઢી મુકી ॥ ૧૫ ॥ વળી

कुव्वंति संथवं ताहिं, पब्भट्ठा समाहिजोगेहिं ॥
तम्हा समणा ण समेंति, आयहियाए सण्णिसेज्जाओ॥सू.१६

તે સુમાર્ગમાં અર્ગલારૂપ વિઘ્નકારક સ્ત્રીઓ છે, તેમની સાથે સંસ્તવ તે તેને ઘેર વારવાર જવું, વાતો કરવી, ધારીને જોવું, વિગેરેનો પરિચય પાપી સાધુઓ મોહના ઉદયથી કરેછે

પ્ર૦—તે સાધુઓ કેવા છે?

ઉ૦—પ્રકર્ષથી શીલથી ભ્રષ્ટ થયા છે, તથા સમાધિ તે ધર્મધ્યાન છે, તેને માટે પ્રધાનયોગ તે મન વચન કાયાના વ્યાપારો છે, તેનાથી ભ્રષ્ટ છે, અર્થાત્ શીતલવિહારી બનેલા છે અને તેથીજ સ્ત્રીસંસ્તવ કરીને ધર્મવ્યાપારથી ભ્રષ્ટ થાય છે તેથી ઉત્તમ સાધુઓ તેવા કુમાર્ગે જતા નથી, તથા સત્ તે શોભન છે, અનુકૂળપણાથી સુખોત્પાદક છે, તેવી નિષદ્યા એટલે સ્ત્રીઓએ કરેલી માયા (મીઠા ફસાવાના વચન) અથવા સ્ત્રીની વસતિ (સુવાનુ સ્થાન) છે, ત્યાં આત્મહિત માટે પ્રયાસ કરનારા (દુર્ગતિનુ સ્થાન) માનીને ત્યાં જતા નથી, અને સ્ત્રીના સહવાસમાં ન જવાથી તે સ્ત્રીઓને પણ આ લોકમાં નિંદા, પરલોકમાં દુર્ગતિનો અપાય કુચાલથી થાય છે, તે ત્યાગવાથી તેમનું પણ હિત છે, કોઈ પ્રતિમા પાછલી અડધી ગાથા નિચે પ્રમાણે છે.

"तम्हा समणा उ जहाहि, अहिताओ सन्निसेज्जाओ"

તેનો અર્થ આ પ્રમાણે છે સ્ત્રીસંસર્ગ અનર્થ માટે છે, તેથી હે શ્રમણ ! (તુ શબ્દ વિશેષણનો અર્થ છે માટે) તું વિશેષથી સ્ત્રીની વસતિ અથવા તેની કરેલી ભક્તિની માયાને આત્મહિત માટે ત્યજ ॥ ૧૬ ॥

પ્ર૦—શું દીક્ષા લઈને પણ કેટલાક સાધુઓ સ્ત્રી સંબંધ કરે છે? કે તમારે આવુ કહેવુ પડે છે?

ઉ૦—હા તેજ કહે છે

वहवे गिहाइं अवहट्टु, मिस्सीभाव पत्थुया य एगे॥
धुवमग्गमेव पवयति, वायावीरियं कुसीलाणं ॥ सू. १७ ॥

કેટલાક પુરૂષો ઘર છોડીને તેવા અશુભ કર્મના મોહોદયથી મિશ્રીભાવ તે ઉપરથી દ્રવ્યલિંગ (સાધુવેષ) માત્ર રાખીને અંદરથી ગૃહસ્થસમાન કુશીલ સેવનારા છે, અર્થાત્ એકાંતથી ગૃહસ્થ પણ નહિ, તેમ દીક્ષા પાળનારા પણ નહિ તેવા અધર્મી છતાં ધ્રુવ તે મોક્ષમાર્ગ અથવા સંયમ છે, તેને બોલે છે, તે કહે છે, કે આ અમે આરંભેલો માર્ગજ મધ્યમ હોવાથી શ્રેય (વધારે સારો) છે, કારણકે આ પ્રમાણે વર્તવાથી દીક્ષાનો નિર્વાહ થાય છે, આવું બોલવું તે કુશીલીયાની વાચા (બોલવા) માત્ર વીર્ય છે, પણ વર્તનમાં મુકેલું અનુષ્ઠાન નથી અર્થાત્ તે દ્રવ્ય લિંગધારીઓ વાચા માત્રથીજ અમે દીક્ષા લીધેલા છીએ,

પણ તેઓ સાતાગૌરવને વાંછનારા વિષયસુખમાં લાલચુ હોવાથી શીતલ વિહારી છે, તેમને સદ્અનુષ્ઠાનનું વીર્ય નથી ॥ ૧૭ ॥

सुद्ध रवंति परिसाए, अह रहस्संमि दुक्कड करेंति ।
जाणंति य णं तहाविहा, माइल्ले महासढेऽयंति ॥ सू १८ ॥

વળી તે કુશીલીયો સાધુ વચનમાત્રથી પોતાનું વીર્ય પ્રકટ કરી ધર્મદેશનાના સમયે પોતાને નિર્મળ ચારિત્ર છે, અથવા અનુષ્ઠાન નિર્દોષ છે, એવું બોલે છે, અને એકાંતમાં તે દુરાચરણ અથવા તેનું કારણ અસત્ અનુષ્ઠાન કરે છે, આ તેનું કુકૃત્ય છૂપાવવા છતાં પણ જાણી જાય છે

પ્ર૦—કોણ?

ઉ—તેની ચેષ્ટા વિગેરેના પરીક્ષક વિદ્વાનો જાણે છે, અથવા સર્વજ્ઞ ભગવંતો જાણે છે, અર્થાત્ તે પાપીનું કપટ બીજો સામાન્ય માણસ ન જાણે, તોપણ સર્વજ્ઞ ભગવંતો જાણે છેજ તેના પરિજ્ઞાનથીજ જાણે, તેમને શું પર્યાપ્ત નથી?

અથવા તે માયાવી મહાશઠ છે, એવું વિદ્વાનો જાણે છે તે અગાધ છૂપા પાપ કરનારો એમ માને છે, કે મને કોઈ જાણતું નથી, તે પાપને પણ વિચક્ષણો જાણી લેછે. તેજ કહ્યું છે

न य लोणं लोणिज्जइ ण य तुप्पिज्जइ घयं व तेल्लं वा ॥
किह सक्को वंचेउं अत्ता अणुहूयकल्लाणो ॥ १ ॥

લવણ (નિમક) લવણપણે નથી, તેમ ઘી તેલ ચોળાતું નથી એવું બોલનારો બોલે, પણ તેથી તેનો અનુભવનારો અજાણ્યો નથી, તેમ અકર્તવ્ય (પાપ) કૃત્ય અનુભવનારો તેનો આત્મા પોતાને ઠગવા કેવી રીતે શક્ય થશે? અર્થાત્ પાપ કરતા તેનો આત્મા હૃદયમાં ડંખે છે, કે આ અકૃત્ય કરવું સારૂં નથી! ॥ ૧૮ ॥

सयं दुक्कडं चनवदति, आइट्ठोवि पकत्थतिबाले ॥
वेयाणुवीइमाकासी, चोइज्जंतो गिलाइ से भुज्जो ॥सू.१९॥

વળી પોતે છૂપા પાપ કર્યા હોય, તે સબંધી આચાર્ય વિગેરેએ પૂછતા બોલતો નથી, કે મે અકાર્ય કર્યું છે, તથા તે ન બોલે, પણ તેના હિત ખાતર કોઈ પ્રેરણા કરે, તોપણ તે બાળ તે અજ્ઞાની અથવા રાગદ્વેષથી ભરેલો પોતાની પ્રશંસા કરતો પાપને છૂપાવે છે ઉલટું ધૃષ્ટતા ધારણ કરીને કહે છે, કે આવું અકાર્ય હું કેવી રીતે કરૂં? તથા તેને કહેકે હે ભાઈ! આવું કુભાવ જાગે તેવું મૈથુનનું કામ ન કરતો! એવું વારેવારે કહેવા છતા પણ તે ગ્લાનિ પામે છે, આંખ આડા કાન કરે છે, અથવા મર્મથી વિંધાયલો સખેદપણાની માફક બોલે છે તેજ કહ્યુ છે

सम्भाव्य मानपापोऽहमपापेनापि किं मया? ॥
निर्विषस्यापि सर्पस्य, भृशमुद्विजते जनः ॥ १ ॥

હું પાપીછું, તે ઠીક છે, અપાપી હું જો હોઉં, તો

મારાથી શું કામ થાય? કારણકે વિષરહિત સાપને લોકો પણ ઘણું દુખ આપે છે! ॥ ૧૯ ॥

ओसियानि इत्थिपोसेसु, पुरिसा इत्थिवेयखेदन्ना।
पण्णासमन्निताबेगे, नारीणं वसं उवकसंति ॥ सू. २० ॥

સ્ત્રીનુ પોષણ કરે, તે સ્ત્રીપોષક છે, તે સ્ત્રી સબધીના કર્તવ્ય છે, તેમા પોતે રહેલા પુરૂષો, અર્થાત્ ભુક્ત ભોગી (પરણીને સસાર ભોગવેલા) છે તથા સ્ત્રીવેદ તે માયાથી ભરેલી સ્ત્રીઓ છે, તેવું પોતાની ઉત્પાતિકી વિગેરે બુદ્ધિથી જાણનારા નિપુણ પુરૂષો પણ કેટલાક મહામોહાંધ ચિત્તવાળા બનીને સસારમા અવતરવાનીવીથી (માર્ગ) સમાન સ્ત્રીઓને વશ થાય છે અને વશ થયા પછી તે સ્ત્રીઓ જે જે ફરમાવે તે સ્વપ્નના જેવા દુરગી હોય તો પણ કાર્ય અકાર્ય વિચાર્યાવિના પુરૂષો કરે છે પણ તે કાર્ય કરતા જાણતા નથી, કે આ અકાર્ય કરાવનાર આ પ્રમાણે અવિવેકી છે તે કહે છે

एता हसन्ति च रुदन्ति च कार्यहेतो,
विश्वासयति च नरं न च विश्वसन्ति ॥
तस्मान्नरेण कुलशीलसमन्वितेन,
नार्यः श्मशानघटिका इव वर्जनीयाः ॥ १ ॥

પોતાનુ કામ કાઢવુ હોય ત્યારે હસે, રડે, અને પુરૂષને વિશ્વાસ પમાડે, પણ પોતે વિશ્વાસ પુરૂષનો

નથી, માટે કુલશીલયુક્ત પુરૂષે નારીઓને મસાણમા લઈ ગયેલા ઘડા માફક દૂરથી વર્જવી

समुद्रवीचीव चलस्वभावाः, संध्याभ्ररेखेव मुहूर्तरागाः ॥
स्त्रियः कृतार्थाः पुरुषं निरर्थकं, निष्पीडितालक्तकवत्त्यजन्ति ॥२

સમુદ્રના મોજા માફક સ્ત્રીઓ ચચળ છે, સધ્યાકાળનાં રગ જેવી અતર્મુહૂર્તકાળ રાગવાળી છે જ્યા સુધી કાર્ય હોય ત્યા સુધી માને, પણ તેનુ કામ પુરૂ થતા તેઓ અલતાનો રગ ધોઈ નાખે તેમ તે પુરૂષને પણ છોડે છે। અહીં સ્ત્રીનો સ્વભાવ જાણવામાં એક કથા કહે છે

એક યુવક પોતાના ઘેરથી નીકળી કામશાસ્ત્ર (વૈશિક) શીખવાને પાટલીપુત્ર (પટણા) નગરે ગયો, રસ્તામા બીજા ગામની રહેનારી જુવાનસ્રીએ તેને કહ્યુ, હે સુદર આકૃતિ અને કોમળ હાથપગવાળા ભદ્ર પુરૂષ ! તું કયા જાય છે? તે સરળ હોવાથી ખરીવાત તેણે સ્રીને કહી, તેથી સ્રી બોલી, ભણીને તમારે મારી પાસે આવવુ, પછી ઘેર જવુ, તેણે હા પાડી, અને પછી ભણીને તે ત્યાજ આવ્યો, તે સ્રીએ તેને સ્નાન ભોજન વિગેરેથી, સતોષ પમાડયો, પછી વિવિધ હાવભાવવડે તેનુ હૃદય વશ કરવાથી તે પુરૂષે તે સ્રીને હાથપડે ગૃહણ કરી, તેથી સ્રીએ પોકાર કરીને લોકોને બોલાવ્યા, અને તે પુરૂષ ઉપર પાણીનો ઘડો ઢાળ્યો, લોકે પૂછ્યુ, કે શું છે? તેણે ખુલાસો કર્યો, કે, આ પુરૂષ ગળામા લાગેલા પાણીથી ન મર્યો, તેથી મે

તેના ઉપર આ પાણી સીંચ્યુ છે પછી લોકો વેરાઇ ગયા, ત્યારે સ્રીએ તે પુરૂષને પૂછ્યુ કે તે કામશાસ્રમા સ્રીઓનો સ્વભાવ જાણ્યો છે? (પેલોતો વિચારમા પડી ગયો કે પ્રથમ પ્રેમ, પછી કલક, અને છેવટે લોકોને સમજાવવા નવી યુક્તિ કરી, અને છેવટે તે પુરૂષની આખો ઉઘાડી કે કામશાસ્ત્ર ભણ્યા છતાં પણ અમારૂ સ્રીચરિત્ર તું જાણી શકવાનો નથી!) આ પ્રમાણે બોધ આપી ગુરૂ સાધુને સમજાવે છે કે હે શિષ્ય! સ્રીઓનુ ચરિત્ર દુર્વિજ્ઞેય છે, તેથી તેમા તારે આસ્થા (વિશ્વાસ) ન કરવી તેજ કહ્યુ છે.

हृद्यन्यद्वाच्यन्यत्कर्मण्यन्यत् पुरोऽथपृष्ठेऽन्यत् ॥
अन्यत्तव मम चान्यत् स्रीणां सर्वं किमप्य न्यत् ॥ १ ॥

હૃદયમા જુદુ, વચનમા જુદુ, કાર્ય જુદુ, મોઢાઆગળ જુદુ, પુઠે જુદુ, તારૂ જુદુ મારૂ જુદુ, અર્થાત્ સ્રીઓને જે કઇ છે, તે બધુ જુદુ છે, (માટે તેનો વિશ્વાસ ન કરવો) ॥ ૨૦ ॥

હવે આ લોકમાજ સ્રીસબધી વિપાક બતાવે છે

अवि हत्थपादछेदाए, अदुवा वद्धमंसउक्कंते ॥
अवि तेयसाभितावणाणि, तच्छियखारसिंचणाइंच ॥सू २१

સ્રીના સગમા આટલા નુકસાન પુરૂષને થાય છે, તે કહે છે હાથપગ છેદાય છે, એટલે કોઇની સ્રીસાથે કુસગ કરતા તેના ધણીને ખબર પડતા તે પાપીના હાથ પગ

उब्भेउ अंगुली सो पुरिसो, सयलंमि जीवलोयंमि ॥
कामंतएण नारी जेण न पत्ताइ दुक्खाइं ॥ २ ॥

જેણે સ્રીને ભોગવવા ઇચ્છતા દુ ખ ન ભોગવ્યા હોય, તેવો બધા જીવલોકમા કોઈપણ પુરૂષ હોય તો પોતાની આંગળી ઉંચી કરો!

अह एयाण पगई, सव्वस्स कुंति वेमणस्साइं ॥
तस्स ण कुरेंति णव्वरं, जस्स अलच्चेव कामेहिं ॥ ३ ॥

સ્રીઓની આ પ્રકૃતિ છે, કે તે બધા પુરૂષોનુ મન વિન્હળ (અસ્થિર) કરી નાખે છે ફક્ત જે કામદેવને જીતવા સમર્થ થયો છે, તેનુ મન તે સ્રીઓ ચચળ કરવા સમર્થ નથી! વળી દુરાચારીઓ આગળ એમ સ્રી કહે કે હવે પાપ નહીં કરીએ, તોપણ છાના કુકર્મ કરે છે, અથવા હિતોપદેશક ગુરૂઆગળ કહે કે હુ પાપ નહિ કરૂ, તોપણ પાપ કરીને સ્રી વડીલોને ઠગે છે ॥ ૨૩ ॥

अन्नं मणेण चिंतेति, वाया अन्न च कम्मुणा अन्नं ॥
तम्हा ण सद्दह भिक्खू, बहुमायाओ इत्थिओ णच्चा॥ सू.२४

હવે સૂત્રકાર તે સ્રીનો સ્વભાવ પ્રકટ કરવા કહે છે. પાતાળના ઉદર (તળીયા) જેવા ગભીરમનવડે સ્રીઓ અન્ય ચિતવે છે તથા અન્ય માણસના કાન ખુશ કરવા માત્ર પરિણામે ભયકર એવી મીઠીવાણી સ્રી બોલે છે તથા વર્તનમા અન્ય કરે છે માટે સ્રીઓ બહુ માયાવાળી છે

આવુ જાણીને તે સ્ત્રીઓનો સાધુ વિશ્વાસ ન કરે તેની માયા જાળમા પોતે ન ફસે આ સબધે દત્તકવૈશિકનો દૃષ્ટાંત કહે છે.

વૈશિક નામની એક વેશ્યાએ તે દત્તકને અનેક પ્રકારે ઠગવા માડ્યો, તોપણ તેણે તે વેશ્યાને વાછી નહિ તેથી તે વેશ્યાએ કહ્યુ, કે હવે મારે નિર્ભાગિણીને દૌર્ભાગ્યથી કલંકિત થએલીને જીવીને શુ પ્રયોજન છે? હે સાધો! તે મને લાગી છે, માટે હુ હવે અગ્નિમા પ્રવેશ કરીશ, તેથી તે બોલ્યો કે વૈશિક (વેશ્યા)મા આવું પણ માયાથી કરી બતાવે છે તે પ્રમાણે તે વેશ્યાએ પૂર્વે સુરગ ખોદાવેલી હતી તેમા પેઠી, અને ઉપર અગ્નિ સળગાવી, અને સુરગમા થઈને ઘેર ગઈ દત્તકે વિચાર્યું કે આ પણ વેશ્યાનું કપટ છે, એમ બોલવા છતા તે વેશ્યાના સાથીત ધૂર્તોએ તે દત્તકને અગ્નિમા જીવતો ફેકી બાળી નાખ્યો, પણ ભવોભવમા ભમાડનારી વેશ્યાનો સગ ન કર્યો, તેમ બીજાપણ ડાહ્યા માણસે તેનો વિશ્વાસ ન કરવો ॥ ૨૪ ॥

जुवती समणं बूया, विचित्तलंकार वत्थगाणि परिहित्ता ॥
विरता चरिस्सहं रुक्खं, धम्ममाइक्ख णे भयंतारो॥मू.२५॥

યુવાન્ સ્ત્રી સાધુને લોભવવા વિચિત્ર વસ્ત્ર અલકારથી વિભૂષિતશરીરવાળી બનીને કપટથી સાધુપાસે આવીને બોલે, કે હુ ઘરના પાશાથી વિરક્ત થયેલી છુ, મારો પતી મને અનુકૂળ નથી, તેથી મને તે ગમતો નથી, અથવા તેણે

હું તો સંસારનો સ્વભાવ જાણનારો (તત્ત્વજ્ઞાની) પ્રાણ નાશ થતાં પણ આવું નતભગનું અકાર્ય નહિ કરૂં ॥ ૨૮ ॥

बालस्स मदयं वीय, ज च कड अवजाणइ भुज्जो ॥ ॥
दुगुणं करेइ से पाव, पूयणकामो विसन्नेसी ॥ सू. २९ ॥

આ પ્રમાણે જુઠું બોલવાથી તે અજ્ઞાનીને રાગદ્વેષમાં ચિત્ત આકુલિત થવાથી પરમાર્થને ન જાણનારા પાપી સાધુને બીજું અજ્ઞાનપણું છે, પ્રથમતો અકાર્ય કરવાથી ચોથું વ્રત ભાગ્યું, તથા તે વાતને ઉડાવવાથી મૃષાવાદનું બીજું પાપ લાગ્યું, તે બતાવે છે કે જે પાપી અસત્ આચરણ આચરે છે, અને બીજા હિતસ્વીએ પ્રેરણા કરતા જુઠું બોલે કે મે એ પાપ કર્યું નથી, તેને આમ જૂઠું બોલવાથી બમણું પાપ થાય છે

પ્ર૦—શામાટે જૂઠું બોલે છે ?

ઉ૦—પોને પૂજન તે સત્કાર તથા પુરસ્કારનો કામી (અભિલાષી) હોવાથી "મારો લોકમા અવર્ણવાદ (નિંદા) ન થાઓ" એમ વિચારી અકાર્યને છૂપાવે છે તેથી તે વિષણ્ણ એટલે અસયમનો સેવનારો विषण्णषि છે

संलोकणिज्जमणगारं, आयगय निमतणेणाहसु ॥
वत्थ च ताइ! पाय वा, अन्न पाणगं पडिग्गाहे ॥ सू. ३०

વળી સુંદર ચેહરાવાળો યુવાન સાધુ આત્મગત તે આત્મજ્ઞ આત્મહિતસ્વી હોય, તેવા ઉત્તમ સાધુને કેટલીક દુરાચારિણી સ્ત્રીઓ નિમત્રણ કરીને આ પ્રમાણે કહે

છે; હે ત્રાયિન્! રક્ષક! હે સાધુ! વસ્ત્ર પાત્ર ખાન પાન વિગેરે જેનુ તમારે પ્રયોજન હોય તે બધુ હુ તમોને આપીશ, માટે તમે મારે ઘેર આવીને લઈ જાઓ! ॥૩૦॥
હવે ઉપસહાર કરે છે

णावारमेव बुज्झेज्जा, णो इच्छे अगारमागंतु ॥
बद्धे विसयपासेहिं, मोहमावज्जइ पुणोमंदे ॥ सू. ३१ ॥
त्तिबेमि। इति इत्थीपरिन्नाए पढमो उद्देसो समत्तो॥४-१
॥गाथा ग्र, २८७॥

આ સ્ત્રીઓનુ વસ્ત્ર વિગેરેનુ આમ ત્રણ ઉત્તમ સાધુએ નીવારકલ્પ જાણવું, એટલે જેમ ઉત્તમ જાતિના ઘાસ કે તેને અનુકૂળ આવે તેવું અન્ન બતાવીને લલચાવી ભુંડ વિગેરેને વશમા લઈ પાપી માણસો બુરાહાલે તેને મારી નાંખે છે, તેમ સાધુએ જાણીને તેના વસ્ત્ર પાત્રને પણ ન વાછવું, અથવા ગૃહજ આવર્તરૂપ છે, તે ગૃહવર્તે એટલે ઘેર જવાનો ભ્રમ છે, તેને સાધુ ન ઈચ્છે

પ્ર૦—શામાટે ?

ઉ૦—તે શબ્દ વિગેરે વિષયોરૂપ પાશા તે દોરીવડે બધાઈ પરવશ કરેલો સ્નેહપાશાને તોડવા સમર્થ થતો નથી, પણ મોહથી ચિત્તની વ્યાકુળતા પામે છે કે હવે હુ શું કરૂં ? એમ તે જડ વારવાર મુઝાય છે. આ પ્રમાણે સુધર્મસ્વામીએ સાધુને બોધ આપેલ છે ॥ ૩૧ ॥

આ પ્રમાણે સ્ત્રીપરિજ્ઞાનો પ્રથમ ઉદેશો સમાપ્ત થયો

ચોથા અધ્યયનને બીજો ઉદ્દેશો

પહેલો ઉદ્દેશો કહીને હવે બીજો કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે

ગયા ઉદ્દેશામાં કહ્યુ કે સ્ત્રીના પરિચયથી ચારિત્રનો ભંગ થાય છે, પછી તે કુશીલીયાની અહીંજ જે અવસ્થા થાય છે, અને તેનો કર્મબંધ થાય છે, તે અહીં બતાવે છે, આવા સંબંધે આવેલા આ ઉદ્દેશાનુ પ્રથમ સૂત્ર કહે છે

ओए सयाण रज्जेज्जा, भोगकामी पुणो विरज्जेज्जा॥
भोगे समणाण सुणेह, जह भुंजंति भिक्खुणो एगे ॥ सू॰ १॥

આ સૂત્રનો પ્રથમના સૂત્ર સાથે આ સંબંધ છે, કે વિષયપાશથી બંધાયલો મોહ પામે છે, જેથી કોઈએક રાગદ્વેષરહિત બનીને સ્ત્રીમાં રાગ ન કરે, અને પરંપર સૂત્ર સાથે આ સંબંધ છે કે સુંદર રૂપવાન સાધુને દેખીને કોઈ સ્ત્રી સાધુને સારા ભોજનવિગેરે નોવારકલ્પ માફક આપવાના બહાને ઠગે, તેથી તેમાં એકલો પડીને રાગી ન થાય, તે 'ઓજ' નુ સ્વરૂપ બતાવે છે, તેમાં દ્રવ્યઓજ તે એક પરમાણુ છે, અને ભાવથી ઓજ તે રાગદ્વેષ રહીત એકલો છે હવે તે સ્ત્રીઓમાં રાગ કરવાથી આ લોકમાજ હવે બતાવાતી નીતિ પ્રમાણે જુદી જુદી વિડંબનાઓ થાય છે અને તે સંબંધી કર્મબંધ થાય છે અને તે ઉદયમાં આવતા પરલોકમાં નારકી વિગેરેમાં જે તીવ્ર વેદનાઓ થાય છે, તે પ્રમાણે સમજી

વિચારીને ભાવઓજ તે રાગદ્વેષરહિત એકલો નિર્મળ આત્માવાળો બની તે અનર્થની ખાણો જેવી સ્ત્રીઓનો રાગી ન થાય, કદાચ કોઈ કારણે મોહના ઉદયથી કુવાસના થાય, તોપણ આલોક પરલોકના અપાયોને વિચારીને શીઘ્ર તેનાથી દૂર હટે, તેનો સાર આ છે, કે ચિત્તમા કુવાસના અશુભ કર્મના ઉદયથી થાય, તોપણ હેય ઉપાદેયના પર્યાલોચન (વિચાર)થી જ્ઞાન અંકુશવડે તેને દૂર કરે, તથા તપવડે શ્રમ સેવે, માટે શ્રમણ તે સાધુ છે, તેથી હે સાધુઓ તમે સાંભળો! તેનો સાર આ છે, કે ગૃહસ્થોને પણ આ ભોગો વિડંબના જેવાજ છે, તો યતિ સાધુઓને તો ભોગો તો વિડંબના રૂપજ છે તો પછી ભોગવવાથી તો દુર્દશામા શું વિડંબના ન થાય! તેજ કહ્યુ છે આગળ કહી ગયા પ્રમાણે માથુ મુંડાવેલુ ગંધાતું શરીર વિગેરે પૂ ૯૯મા કહ્યુ છે તે વિચારતા જે કોઇ વેષવિડંબક ધર્મરહિત સાધુઓ વિડંબના પામે ભોગોને ભોગવે છે, તેજ ઉદ્દેશાના એક સૂત્રથીજ હવે પછી ખુલાસાથી બતાવશે અને અન્ય પુરૂષોએ પણ તેજ કહ્યુ છે, તે બતાવે છે

कृशः काणः खंज श्रवणरहितः पुच्छविकलः,
क्षुधाक्षामो जीर्णः पिठरककपालार्दितगलः ॥
व्रणैः पूयक्लिन्नैः कृमिकुलशतैराविलतनुः,
शुनीमन्वेतिश्वा हतमपि च हन्त्येव मदनः ॥ १ ॥

દુબળો કાણો ખજ કાન રહિતકાપેલા પુછડાવાળો ભૂખથી થાકેલો બૂઢો અને હાંડલામા ખાવા મોઢુ ઘાલતા તેનો કાઠલો ગળામા રહેલો છે, શરીરમા પાચ નીકળતા ચાઠા પડેલા છે અને શરીરમા હજારો કીડાથી પીડા પામે છે, આટલું દુખ છતા પણ કુતરી આવતી જાણીને તે તેની પાસે દોડે છે! તેથી ભતૃહરી મહાત્મા કહે છે કે અહો! કામદેવ! તું કેવો દુષ્ટ છે, કે આવા દુખે હણાયેલાને પણ તું કામપીડિત કરીને હણે છે! હવે ભોગીઓની વિડબના બતાવે છે (અથ શબ્દ પછીના અર્થમા છે, તુ વિશેષણના અર્થમા છે,) સ્ત્રીના સસ્તવ પછી તે સાધુ સ્ત્રીમા ગૃદ્ધ બનેલો છે, તેજ વધારે સૂચવે છે

ઈચ્છામદનરૂપ કામમા જેની બુદ્ધિ અથવા મનની વૃત્તિ છે તે કામ મતિવર્ત છે, અર્થાત્ વિષયાભિલાષી છે, તેને આવો કામી જાણીને ધોળામા કાળુ સ્વીકારનાર છે, તેમ તે મારે વશ થયો છે, એમ સ્રી જાણે છે અથવા તે સ્રી તેના મનમા મલિન થએલો જાણીને પોતાનુ તથા તેનુ કરેલુ કહી બતાવે છે તે કહે છે

अह त तु भेदमावन्नं, मुच्छित भिक्खु काममतिवट्टं ॥
पलिभिंदिया णं तो पच्छा, पादुद्धट्टु मुद्धिपहणंति ॥सू०२॥

હે સાધુ! જો તારૂ માથુ મુંડાવેલુ છે પરસેવાના મેલથી દુર્ગંધ નીકળે છે, તથા નિંદનીય બગલ છાતી તથા

ગુપ્તભાગ છે તેવાને પણ મે કુલશીળ મર્યાદા લાજ ધર્મ વિગેરેને છોડીને શરીર અર્પણ કર્યું, અને તું તો અકિંચિ-ત્કર (ગણતરી વિનાનો) છો આ પ્રમાણે કોપાયમાન થ-એલી સ્ત્રી તેને ધમકાવે છે, અને રીસાય છે, ત્યારે આ વિષયમા મૂર્છિત થએલો તેને સંતોષવા ખાતરી આપવા તેના પગમા પડે છે

> व्याभिन्नकेसरबृहच्छिरसश्च सिंहा,
> नागाश्च दानमदराजिकृशैः कपोलैः ॥
> मेधाविनश्च पुरुषाः समरे च शूराः,
> स्त्रीसन्निधौ परमकापुरुषा भवन्ति ॥ १ ॥

કેસરા ફુલાવીને મોટા માથાવાળા બનેલા સિંહો તથા દાન મદના પાણીથી જેના કપોલ (ગાલ) ઉપર પાતળી રેખાઓ પડેલી છે, તેવા હાથીઓ તથા બુદ્ધિવાન પુરૂષો તથા યુદ્ધમા શૂર પુરૂષો છે તેવા પણ સ્ત્રીના સહવાસમા વધારે કાયર બને છે! તેથી વિષયમા એકાંત ગૃદ્ધ પુરૂષને જાણીને તે સ્ત્રી તે ચારિત્રભ્રષ્ટ સાધુને પોતાના ડાબા પગને ઉંચકીને તેના માથામા લાત મારે છે! આ પ્રમાણે વિડ-બના પામે છે

जइ केसियाण मए भिक्खू, णो विहरे सह णमित्थीए ।
केसाणविह लुंचिस्सं, नन्नत्थ मए चरिज्जासि ॥ सू ३ ॥

(હવે સાધુ જો ન લોભાતો હોય તો તે સ્ત્રી ફસાવા કહે છે) હે સાધુ! તું જો મારા વાળથી ગભરાતો હોય તો હું કઢાવી નાખું, અર્થાત્ તું મુંડેલા માથાવાળો અને હું ચોટલાવાળી છું તેથી તું ભોગવતા શરમાય છે, તેથી તારા સંગને વાછનારી ચોટલાને પણ કઢાવીશ! પછી બીજા દાગીનાનું તો પૂછવું શું? વળી આ દુ ખ સહેવાની સાથે જે કંઇ દુષ્કર પગે વિહાર વિગેરે છે, તેપણ તારી સાથે હું કરીશ, પણ તું મને છોડીને એકલો ન વિચરીશ! અર્થાત્ તમારે મને છોડીને એક ક્ષણપણ એકલા ન રહેવું! એજ તમને મારી પ્રાર્થના છે! અને હું પણ તમે જે જે ફરમાવશો તે કરીશ! ॥૩॥

अह णं से होई उवलद्धो, तो पेसंति तहाभूएहिं ॥
अलाउच्छेदं पेहेहि, वग्गुफलाईं आहराहित्ति ॥ सू. ४ ॥

આ પ્રમાણે અતિ મનોહર વિશ્વાસજનક દેખીતા અલ્પકાળ માટે સુંદર વચનોવડે વિશ્વાસ પમાડીને પછી તે સ્ત્રી શું કરે છે, તે કહે છે

વિશ્વાસના વચનો કહેવાથી મારે વશ થયો છે, એવું ચેષ્ટાલક્ષણવડે સ્ત્રીઓ જાણી લેછે, પછી તે કપટ નાટકની નાયિકા સ્ત્રીઓ જાણીને પછી અનુચિત કર્મવ્યાપારમાં તે સાધુને યોજે છે, અથવા તેવા સાધુના વેષમાજ તેની પાસે તેવા કામ કરાવે છે, તે બતાવે છે અલાઉ તે તુબડું

છે, તેને છેદનારૂ શસ્ત્ર છરી લઈ આવ! એટલે તુંબડાને મોઢું વિગેરે બનાવીએ! તથા સુંદર નાળીયેર વિગેરેના ફળો કે તુંબડા લઈ આવ! અથવા વાકૂફળ તે ધર્મકથારૂપ વ્યાખ્યાન અથવા વ્યાકરણ વિગેરેનું વાચાનું ફળ લાવ, અર્થાત્ આપણે વાપરવા વસ્ત્ર વિગેરે જોઇશે, તે ઉપદેશ આપીને કે ભણાવવાનો ધંધો કરીને લઇ આવ! ॥ ૪ ॥

दारुणि सागपागाए, पज्जोओ वा भविस्सती राओ ॥
पाताणि य मे रयावेहि, एहि ता मे पिट्ठओमद्दे ॥ सू ५ ॥

તે પ્રમાણે જંગલમાંથી લાકડા મગાવે કે શાક તે ટક્ક વત્તુલ વિગેરે પાદડાનું રાંધવામાં ખપ લાગે, કોઈ પ્રતિમા અલ્પપાક શબ્દ છે, તે ભાત વિગેરે રાંધવા, અથવા રાત્રે અજવાળું કરવા કામ લાગશે, તથા પાતરા વિગેરે રંગ, કે જેથી હું તારા જેવા સાધ્વીનો વેષ પહેરીને ગોચરી લઇ આવું, અથવા મારા પગ અળતા વિગેરેથી રંગ, અથવા જલદી આવ, બીજું કામ છોડીને મારો વાંસો ચોળ, મારૂં અંગ દુખે છે, તેથી દાબ, પછી બીજું કાર્ય કરજે ॥૫॥

वत्थाणि य मे पडिलेहेहि, अन्नं पाणं च आहराहित्ति ॥
गंधं च रओहरणं च, कासवगं च मे समणुजाणाहि ॥सू.६॥

તથા મારા કપડા જીર્ણ થયા છે, તે દેખીને બીજા નવા લાવી આપ, અથવા મારા મેલા લુગડા ધોળીને આપ, અથવા મારા વસ્ત્રો વિગેરે ઉંદરો વિગેરે કરડી ખાય

માટે તેના ઉપર દષ્ટિ કર, તથા અન્ન પાણી લઈ આવ, તથા કોષ્ઠપુટ સુગંધીની પડીઓ અથવા હિરણ્ય (સોનુ આદી) તથા શોભન રજોહરણ (ઓઘો) લાવ, તથા હુ લોચ કરાવવા અશક્ત છુ તેથી હજામને મારૂ માથુ બોડવા તું લાવ! હે શ્રમણ! જેનાથી હું મારા વધેલા વાળને કઢાવી નાખુ, ॥ ૬ ॥

अदु अंजणिं, अलंकारं, कुक्कयं मे पयच्छाहि ॥
लोद्धं च लोद्धकुसुमं च, वेणुपलासियं च गुलियं च ॥सू.७॥

અથ અન્યય અધિક અંતર પ્રદર્શન (દેખાડવા) માટે છે, ઉપરની ગાથામા બતાવ્યુ તે વેષ બદલી સાધ્વી થએલી હોય તેને માટે છે, હવે તે સાધુ એ વેષ મુકી દીધો હોય, અને સ્ત્રી ગૃહસ્થવેષમા રહી હોય, તે આશ્રયી કહે છે અંજણિ તે કાજળ રાખવાની નળી છે તે મને લાવી આપ, તથા પગમા પહેરવા ઝાંઝર હાથમા પહેરવા કડા ચૂડીઓ, તથા બાજુબંધ વિગેરે દાગીના લાવ, ખુખણક લાવ, કે જેથી હુ સર્વ અલંકારથી વિભૂષિત થઈને વીણાના વિનોદ વડે તમને પ્રસન્ન કરૂ તથા લોધર લોધરના ફૂલ, કોમળ છાલવાળી વાસની વાસળી લાવ, જે હાતે અથવા ડાબા હાથે પકડીને જમણા હાથે વીણા માફક વગાડાય છે તથા એવુ ઔષધ કે ગોળીઓ લાવ કે જે ખાઈને હુ નવયૌવનવાળી કાયમ રહુ

कुट्ठं तगर च अगरु, संपिट्ठं सम्म उसिरेण ॥
तेल्लं मुहभिजाए, वेणुफलाइं सन्निधानाए ॥ सू. ८ ॥

તથા કમળનો કુષ્ઠ, અગર તગર લાવ, આ બન્ને સુગંધી દ્રવ્ય છે આ કુષ્ઠ વિગેરે (ઉશીર તે) વીરણીના મૂળીયા સાથે વાટવાથી જેમ સુગંધી થાય તેમ કર, તથા લોવર કેસર વિગેરેથી સુગંધવાળું તેલ બનાવ, તે મારે માથામાં લગાવવા કામ લાગે, તથા મોઢાઉપર લગાડવા તથા ચોળવા માટે તેલ તૈયાર કર, અને તે બજારમાંથી લઈ આવ! કે જે લગાડવાથી મારૂં મોઢું કાંતિવાળું થાય, તથા વેણુ રાખવા માટે કરંડીયો કે પેટી લાવ, તથા મારા વસ્ત્રો વિગેરે રાખવા સંનિધાન તે પટારો કે કબાટ કે ટૂંક લાવ

नंदीचुण्णगाइं पाहराहि, छत्तोवाणह च जाणाहि ॥
सत्थ च सूवच्छेज्जाए, आणीलं च वत्थयं रयावेहि ॥सू.९॥

ઘણાં દ્રવ્ય ઔષધિઓ ભેગી કરવાથી ઓઠ (હોઠ)ને લગાડવાનું સુગંધી ચૂર્ણ તૈયાર થાય તે નંદીચૂર્ણ કહેવાય છે, તે કોઇપણ પ્રકારે લઈ આવ, તથા તડકો કે વરસાદના રક્ષણ માટે છતરી તથા પગરખાંની મને આજ્ઞા આપ, તેના વિના મને ચાલતું નથી, માટે લાવી આપ, તથા શાખ વિગેરે તૈયાર કરવા છરી કે દાતરડું લાવ, તથા પહેરવા માટે ગળી વિગેરેથી વસ્ત્ર રંગી આપ, કે જેથી થોડું ઘણું કાળું થાય, અથવા રાતું કે બીજા રંગનું બની શકે

सुफणिं च सागपागाए, आमलगाइं दगाहरणं च ॥
तिलगकरणिमजणसलाग, घिंसु मे विहूणय विजाणेहि ॥१०॥

તથા શાખ વિગેરે બરોબર રંધાય, તથા છાશની કઢી વિગેરે ઉકળે તેવી સુફણી હાંડલી કે તપેલી કડાઈ લાવ, તથા સ્નાન માટે અથવા પિત્તની શાંતિકરવા આમળા લાવ, તથા પાણી લાવવા માટલા ઘડો વિગેરે લાવ, તેમજ ઘી તેલ ભરવા અથવા ઘરમાં જોઈતા બધા વાસણ સામાન વિગેરે લાવ, તથા ચાંદલો કરવા દાંતની કે સોનાની સળી લાવ, કે જેનાવડે ગોરૂચંદન કે કંકુ વિગેરેથી તિલક કરૂં। અથવા ગોરોચનથી તિલક થાય તેથી તેનેજ તિલકકરણી કહે છે અથવા જેનાવડે તલ પીસાય તે તિલક કરણીય છે, સૌવીરક વિગેરે અંજન તથા સળી લાવ કે જેનાવડે આંખો અંજાય, તથા ઉન્હાળામાં તાપ શાંત કરવા વીંજણો લાવી આપ। ॥ ૧૦ ॥

संडासग च फणिह च, सींहलिपासग च आणाहि ।
आदंसग च पयच्छाहि, दतपक्खालणं पवेसाहि ॥ सू. ११ ॥

નાકમાના વાળ ચુંટવા ચીપીઓ લાવ, તથા વાળ સરખા કરવા (ઓળવા) માટે કંકતક (કાંસકી) લાવ, તથા વીણાને સરખી કરવા ઉનનું કંકણ (સીંહલી પાસગ) લાવ, મોઢું કે અંગ દેખવા આદર્શ (દર્પણ) લાવ તથા દાંત સાફ રાખવા દાતણ લાવ, મારી પાસે લાવીને મુક ॥૧૧॥

पूयफलं तंबोलयं, सूईसुत्तगं च जाणाहि ॥
कोसं च मोयमेहाए, सुप्पुक्खलगं च खारगालणं च॥सू.१२॥

સોપારી પાન ખાવા લાવ, સોયદોરો સાધવા લાવ, તથા પેશાબ કરવાની કુંડી લાવ, કારણ કે રાત્રે હું બહાર જવા ભયથી અસમર્થ છું, (ડરૂ છું) માટે ઘરમા રહી પેશાબ બહાર ન ખાય, તેમ કર, આ બતાવ્યાથી એમ જાણવું કે બીજા કાર્ય કરતા આ અધમ કર્ત્તવ્ય છે, તેવી બીજી ચીજો પણ બતાવે છે તથા ચોખા દાળ ઝાટકવા સૂપડુ લાવ, ખાડણી ખાડવા લાવ, તથા સાજીખાર વિગેરે ગાળવા વિગેરે જોઈતા બધા ઉપકરણ લાવ,

चंदालगं च करगं च, वच्चघरं च आउसो! खणाहि॥
सरपायं च जायाए, गोरहगं च सामणेराए ॥ सू. १३ ॥

દેવતાની અર્ચનિકા તે તાંબાનુ વાસણ મથુરામા ચંદાલક તરીકે પ્રસિદ્ધ છે તથા જળના આધારરૂપ કરક અથવા મદિરાનું વાસણ છે, તે લાવ, તથા મારે માટે તટ્ટી જવાનુ તૈયાર કર! તથા હે આયુષ્મન! જેનાવડે તીર ફેંકાય તેવુ ધનુષ્યનુ રમકડું આપણા જન્મેલા છોકરા માટે લાવ, ત્રણ વરસનો ગોધલો બળદીયો લાવ કે તારા આ શ્રમણપુત્રને માટે ગાડી વિગેરેમા જોડવા કામ લાગશે!

घडिगं च सडिंडिमयं च, चेलगोलं कुमारभूयाए ॥
वासं समभिआवण्णं, आवसहं च जाण भत्तं च ॥सू.१४॥

તથા માટીની કૂલડી (ઘટિકા) તથા ડિંડિમ તે નગારૂ કે તેવુ બીજુ વાજીંત્ર તથા છોકરાને રમવાનો કપડાનો કદૂક (દડો)લઈ આવ, તથા ચોમાસુ નજીક આવ્યુ છે, માટે ઘર તૈયાર કરાવ તથા ખાવા માટે કમોદ વિગેરે અનાજ ભરી રાખો કે સુખેથી આવતા ચોમાસામા રહીએ, જુઓ! તેજ શાસ્ત્રકારે કહ્યુ છે

मासैरष्टभिरह्ना च पूर्वेण वयसाऽयुषा ॥
तत्कर्त्तव्य मनुष्येण, यस्यान्ते सुखमेधते ॥ १ ॥

આઠ માસમા પુગ કમાઈ લેવું કે ચોમાસુ સુખેથી નીકળે, તથા પહેલાના દિવસમા કે જુવાનીમા કમાઇ લેવું કે મનુષ્ય સુખેથી અ તે રહી શકે ॥ ૧૪॥

आसंदिय च नवसुत्तं, पाउल्लाइ संकमट्ठाए ॥
अदु पुत्तदोहलट्ठाए, आणप्पा हवंति दासा वा ॥सू.१५॥

આસ દિય તે માચી તે નવા સૂત્રની પાટીથી ભરેલી અથવા વાધરડાના ચામડાથી મઢેલી લાવ, તથા હાથના પગના મોજા લાવ અથવા ચાલવાને માટે ચાખડીઓ લાવ કારણકે હુ ખુલ્લા પગે જમીનઉપર પગલુ પણ ચાલવા અસમર્થ છુ, અથવા પુત્ર મારા ગર્ભમા છે, તે વખતે તે ગર્ભના રક્ષણ પોષણ માટે સ્ત્રીના મનના મનોરથો પુરવા માટે પુરૂષો સ્ત્રીઓના કહેવા પ્રમાંણે પૈસાથી લીધેલા ગુલામ જેવા દાસની માફક વર્ત્તનારા હોય છે અર્થાત્ જેમ ગુલામોં પાસે લાજ રાખ્યાવિના બધા કાર્ય કરાવે છે, તેમ તે પુરૂષો

સ્નેહપાશથી બધાયેલા વિષયવાછકો શકડા બનેલાને સ-સારમાં અવતરવાને માટે વીથી જેવી સ્ત્રીઓ નિર્લજ થઇને ગમે તેવા કાર્યો બતાવે છે, તે કરવા પડે છે, તેથી તે આખુપપ અથવા દાસ જેવા છે ॥ ૧૫ ॥

जाए फले समुपन्ने, गेण्हसु वा णं अहवा जहाहि ॥
अह पुत्तपोसिणो एगे, भारवहा हवन्तिउट्टा वा ॥सू॰ १६॥

વળી પુત્ર જન્મ્યો, તે ગૃહસ્થોને ગૃહસ્થાવાસનુ ફળ છે, એટલે પુરૂષોનુ ફળ કામભોગ છે, અને કામભોગોનુ ફળ પ્રધાનકાર્ય પુત્રજન્મ છે તેજ કહ્યુ છે

इद तस्स्नेहसर्वस्वं, सममाढयदरिद्रयो ॥
अचन्दनमनौशीरं, हृदयस्यानु लेपनम ॥ १ ॥

આ પુત્રપ્રેમ તે સ્નેહનુ સર્વસ્વ છે, અને તે ગરીબ કે ધનવાનને સમાન છે, ચદન અને ઔશીર (એક જાતનું સુગધી દ્રવ્ય)ના વિના હૃદયમા લેપ કરવાનુ શીતળતા અને પ્રસન્નતા ઉપજાવવાનુ સાધન છે, (વીતરાગ વિનાના સાધુને ચેલો સાધ્વીને ચેલી તથા ગૃહસ્થોને પુત્ર પુત્રી જ-ન્મતા હૃદયમા જે ઉલ્લાસ થાય છે, તે સર્વને જાણીતુ છે, પછી પરિણામ ગમે તે આવો, પણ એકવારતો અપૂર્વ આનદ થાય છે જ)

यत्तच्छपनिकेत्युक्तं, बालेना व्यक्तभाषिणा ॥
हित्वा सांख्य च योगं च, तन्मेमनसि वर्त्तते ॥ २

જેથી તેને 'શપનિકા' (   ) એમ કહ્યુ છે, એ બાળક ન સમજાય તેવુ કાલવુ બોલે છે, તે એટલું મનોહર લાગે છે, કે તે સમયે સાખ્યમત કે યોગદર્શનનો સાધુ કે સન્યાસી હોય તેવો પણ કહે છે કે તે ત્યાગીને હુ તે બાળકનો પિતા થાઉં-કારણ કે મારા હૃદયમા તે કોમળ વચનો અતિ પ્રિય લાગે છે! વળી કહે છે કે

लोके पुत्रसु(मु)खं नाम, द्वितीयं सु(मु)खमात्मनः

આ લોકમા પુત્રનુ સુખ પહેલુ છે અને બીજું પોતાનુ સુખ છે, (પુત્રવિના જીદગી નકામી છે!) આ પ્રમાણે પુત્ર પુરૂષોને અભ્યુદયનુ કારણ છે તેથી તેના જન્મમા પુરૂષોને વિડબના થાય છે, તે કહે છે આ બાળકને તુંરમાડ, મારે ઘરનુ કામ ઘણું હોવાથી ક્ષણની પણ ફુરસદ નથી માટે મને રમાડવાનો અવસર નથી, (જો છોકરો ઘણો રડે તો) સ્ત્રી ક્રોધાયમાન થઇને કહે કે જા! એને જગલમા મુકી આવ! હુ એની વાત પણ પૂછવાની નથી! મે એને નવ મહિના પેટમા ઉપાડયો! અને તું હવે થોડીવાર ખોળામા બેસાડવા પણ રાજી નથી! આ જગ્યાએ દાસની સમાનતા બરોબર આજ્ઞા કરવામા મળી રહે છે! પણ આજ્ઞા પાળવામા તો દાસ કરતા પણ પુરૂષ ચડી જાય છે કારણ કે દાસતો ભયનો માર્યો કાર્ય કરે છે, પણ આતો મારા ઉપર પૂર્ણ કૃપા થઇ એમ માનીને પુરૂષ ખુશી થઇને તેની આજ્ઞા પાળે છે! તે કહે છે

यदेव रोचते मह्यं, तदेव कुरुते प्रिया ॥
इति वेत्ति न जानाति, तत्प्रियं यत्करोत्यसौ ॥ १ ॥

પુરૂષ એમ જાણે છે કે મને જે રૂચે છે, તે મારી સ્ત્રી મને કાર્ય બતાવે છે, પણ ખરી રીતે તે દાસ થએલો પુરૂષ જાણતો નથી, કે તેને પ્રિય હોય તે મારી પાસે કરાવે છે

ददाति प्रार्थितः प्राणान्, मातरं हन्ति तत्कृते ॥
किं न दद्यात् न किं कुर्यात्स्त्रीभिरभ्यर्थितो नरः ॥ २ ॥

સ્ત્રીએ પ્રાર્થના કરે તો પતિ પ્રાણો ત્યજીદે, સ્ત્રીને ખાતર માતાને મારે (કાઢી મુકે) સ્ત્રીનું માગેલું પુરૂષ શું ન આપે અને શું ન કરે? અર્થાત્ બધુંજ કરે છે

ददाति शौचपानीय, पादौ प्रक्षालयत्यपि ॥
श्लेष्माणमपि गृह्णाति, स्त्रीणां वशगतो नरः ॥ ३ ॥

મળ સાફ કરવા પાણી આપે, જરૂર પડેતો તેના પગ પણ ધોઈ આપે તેનો બળખો પણ ઝીલીલે, સ્ત્રીઓને વશ થએલો પુરૂષ બધું કરે છે! આ પ્રમાણે પતિત થએલા સાધુને સ્ત્રી પોતાના વશ થયા પછી પુત્ર નિમિત્તે અથવા બીજુ કંઈ પણ નિમિત્ત કાઢીને દાસની માફક આજ્ઞા કરે છે, અને તે પુરૂષો પણ પુત્રોને પોષવાના સ્વભાવવાળા તે સ્ત્રીની સર્વ આજ્ઞાઓ પાળનારા કેટલાક મોહોદય થતા તેના તાબેદાર બની આ લોક પરલોકના અપાયોને વીસરી

જઇને પરવશ થએલા ઉંટની માફક તેના ભાર વહેનારા બને છે ॥ ૧૬ ॥

राओवि उट्ठिया सता, दारग च संठवंति धाई वा ॥
सुहिरामणा वि ते संता, वत्थधोवा हवंति हसा वा॥सू.१७॥

રાતમા પણ જાગે તો ધાવમાતા પેઠે રોતા બાળકને અનેક પ્રકારે ગાઇને સતોષે છે

सामिओसि णगरस्स, य णक्कउरस्स य हत्थकप्पगिरि ।
पट्टणसीहपुरस्स य, उण्णयस्स निन्नस्स य कुच्छिपुरस्स य
कण्णकुज्ज आयामुह सोरिय पुरस्स य"

હે દીકરા ! તું તો નકપુર હસ્તિ કલ્પગિરિ પાટણ સિહપુર શૌરીપુર નગરનો રાજા છે ! આવા સબધ વિનાના ક્રીડાના વચનોવડે સ્રીના ચિત્તને પ્રસન્ન કરતા પુરૂષો સર્વત્ર હાસ્ય પામે છે, અને સારી રીતે લજ્જામા અતકરણવાળા તે (સુહિરામણા) લજ્જાળુ પુરૂષો હોય, તે પણ લજ્જાને છોડી નિર્લજ્જ બનીને સર્વ જઘન્ય (હલકા) કાર્યો પણ કરે છે! તે કાર્યોજ સૂત્રકાર બતાવે છે વસ્ર ધોનારા હસો (ધોબીઓ) જેવા બને છે અને તે પ્રમાણે પાણી ભરવાનુ કે બીજા પણ મજુરીના કામ સ્રીઓ બતાવે તે પુરૂષો કરે છે.

एवं बहुहिं कयपुव, भोगत्थाए जेऽभियावन्ना ।
दासेमिइव पेसे वा, पसुभूतेव से णवा केई ॥सू. १८॥

પ્ર૦—શું આવા કાર્યો કોઈ પુરૂષો કરે છે કે તમે બતાવો છો?

ઉ૦—હા ઘણા પુરૂષો આવા કાર્યો કરે છે, તે બતાવે છે ઉપર બતાવેલા કાર્યો સ્ત્રીની આજ્ઞા પ્રમાણે પુત્રને પોષવો રમાડવો વસ્ત્ર ધોવા વિગેરે કામ સંસારના સંગીઓએ પુર્વે કર્યા છે, તથા બીજા વર્ત્તમાનમાં કરે છે, અને ભવિષ્યમાં પણ (મોહને વશ થએલા મૂઢો) કરશે, કે જેઓ કામ ભોગ માટે આ લોકપર લોકના અપાયો ભૂલીને ને ભોગ ભોગવવામાં રાચેલા છે તેઓ સાવદ્ય અનુષ્ઠાન કરે છે તથા જે રાગાંધ છે, તેને સ્ત્રીઓએ વશ કરેલો છે, તે દાસની માફક સ્ત્રીઓથી બીજા પણ કાર્યો કરવામાં નિયોજાય છે તથા જેમ ફાસામાં ફસેલો મૃગપરવશ છે, તેમ આત્મ વશ ના રહેલો પુરૂષ ભોજન વિગેરેના કાર્ય પણ કરી આપે છે તેજ પ્રમાણે પ્રેષ્ય (દૂત) મજુર માફક કે ખરીદેલા ગુલામ કે દાસ માફક મળ સાફ કરવા વિગેરેના કાર્યો પણ કરે છે, તથા સ્ત્રીઓ કર્ત્તવ્ય અકર્ત્તવ્યના વિવેકથી રહિત પણે તથા હિત અહિત લેવું મુકવું, તેના શૂન્યપણાથી પશુભૂત (પશુ જેવો) પુરૂષને બનાવે છે, જેમ પશુને ફક્ત ખાવું, ભય રાખવો મૈથુન સેવવું, અને પરિગ્રહ કરવો એવી ચાર સંજ્ઞાઓ ફક્ત છે, પણ પરભવના હિત માટે કે આ લોકના દુખ માટે તેનો વિચાર નથી. તેવી રીતે આ પુરૂષ સારા સંયમનાં અનુષ્ઠાનથી રહિત બનેલો હોવાથી

પશુ જેવો છે, અથવા સ્ત્રીના વશ થએલો દાસ મૃગપ્રેષ્ય તથા પશુઓથી પણ અધમપણે હોવાથી તે કંઈ પણ નથી અર્થાત્ તે સ્ત્રીના ગુલામની સરખામણી બધાથી અધમપણે હોવાથી કોઇની સાથે તેની ઉપમા ન થઈ શકે! અથવા તે સાધુ માર્ગથીભ્રષ્ટ થયો, તેમ ન્યાતિએ પાછો દાખલ ન કરવાથી ઉભય ભ્રષ્ટ હોવાથી કંઈ પણ ગણુતરીમા નથી! એટલે સયમના સારા અનુષ્ઠાન ન કરવાથી સાધુ પણ નથી, તેમ પાન સોપારી વિગેરે શ્રેષ્ઠ ખાનપાનના અભાવે લોચિકા (સુઠ માથુ) માત્ર ધારી રાખવાથી બનેથી ભ્રષ્ટ છે એટલે સાધુનો વેષ રાખી અદરથી કાળા કુકર્મ કરે તો તેનાથી લોક લજ્જાના ભયથી ખાધામા ગૃહસ્થ માફક ગમે તે ખવાય નહિ અને કુકર્મ કરવાથી ચારિત્રનો લાભ ન થાય અથવા ગૃહસ્થો પણ અવિવેક ત્યાગી મર્યાદામા રહી પુણ્ય બાધે છે, અને સાધુ ભગવતો પરલોકના હિત માટે સયમ અનુષ્ઠાન કરી નિર્જરા કરે છે, તે બનેમા કશી ગણુતરીમા નથી (તે વેષ વિડબક પાપી બનેથી ભ્રષ્ટ છે) હવે ઉપસહાર કરતા સ્રીસગનો પરિહાર કહે છે

एवं खु तासु विन्नप्प, संथवं सवासं च वज्जेज्जा।
तज्जातिआ इमे कामा, वज्जकरा य एवमक्खाए ॥सू.१९॥

(ખુ શબ્દ વાકયની શોભા માટે છે) હવે ઉપર જે સ્ત્રી સબધી શાસ્રકારે બતાવ્યું, કે સ્ત્રી સાધુને લોભાવવા બોલે

કે તને શરમ લાગે તો માથુ મુંડાવી તારા જેવી બનું ! એ બધા વચનોથી ન બોળવાતા તેવી સ્ત્રીઓ સાથે પરિચય છોડે, એક મકાનમા નિવાસ પણ આત્મહિતમા વર્તનારો બનીને સર્વ અપાયોથી ડરીને ન કરે કારણકે તે રમણીથી થતા કામો ભોગો અવદ્ય તે પાપ વજ્ર માફક ભારે છે, કારણ કે તે આનાથી જીવ-નીચે નરકમા જાય છે માટે કામ ભોગો અવદ્યકર વજ્રકર છે તેવું તીર્થંકર ગણધરો બતાવે છે ॥ ૧૯ ॥ હવે બધું સમાપ્ત કરવા કહે છે

एयं भय ण सेयाय, इइ से अप्पग निरुभित्ता ॥
णो इत्थि णो पसुं भिक्खू, णो सयं पाणिणा णिलिज्जेज्जा॥
॥ सू. २० ॥

આ પ્રમ હું ભયનો હેતુ હોવાથી સ્ત્રીઓના મીઠા વચનોથી તથા સંસ્તવ સવાસ પણ ભયકારી છે, માટે સ્ત્રીઓ સાથે સપર્ક કલ્યાણ માટે નથી ! કારણ કે તેથી અસત્ અનુષ્ઠાન થાય છે, એવુ જાણીને તે ઉત્તમસાધુ કામ ભોગના વિપાકના કડવા ફળ જાણીને પોતાના આત્માને સ્ત્રીઓના સસર્ગથી રોકીને સન્માર્ગમા સ્થાપીને શું કરે, તે કહે છે નરકવીથી જેવી સ્ત્રીઓ સાથે કે પશુ સાથે સહવાસ છોડે, કારણ કે શાસ્ત્રકારે કહ્યુ છે કે સાધુએ તેવું મકાનજ શોધવું કે જેમાં સ્ત્રી પશુ અને નપુસક વિશેષરીતે વર્જિત શય્યા (સુવાનું મકાન) હોય, તથા પોતાના પુરૂષચિન્હને પણ ન

કારણ કે તે પણ ચારિત્રને મલિન કરે છે, અથવા સ્ત્રી પશુ વિગેરેને પણ પોતાના હાથથી ન અડકે ! ॥ ૨૦ ॥

सुविसुद्धलेसे मेहावी, परकिरिअं च वज्जए नाणी ॥
मणसा वयसा कायेणं, सव्वफाससहे अणगारे ॥ सू. २१ ॥

સુષુતે વિશેષથી શુદ્ધ એવી સ્ત્રી સંપર્કના પરિહારરૂપ નિષ્કલંક લેશ્યાવાળો મેધાવી તે સાધુની મર્યાદામાં રહેલો પરક્રિયા તે સ્ત્રી વિગેરે પરપદાર્થો માટે ક્રિયા તે પરક્રિયા છે, એટલે વિષયભોગનું સેવન કરી પરને ઉપકાર કરવાનું માનવું, અથવા પર તે બીજા પાસે પગ દબાવવા વિગેરે ક્રિયા તે પરક્રિયા છે, તે વિદિતવેદ (તત્ત્વજ્ઞાની) દૂરથી વર્જે, તેનો સાર આ છે, કે વિષયના ઉપભોગની ઉપાધિવડે ન બીજાનું કાર્ય કરવું, તેમ પોતાનું પણ કાર્ય પગ ધોવડાવવા વિગેરેનું સ્ત્રી પાસે ન કરાવવું આ પરક્રિયાનું વર્જન મન વચન કાયાથી કરે, અર્થાત્ ઔદારિક કામ ભોગ માટે મનથી પણ ન જાય, ન બીજાને મોકલે, તેમ બીજો જતો હોય તેની અનુમોદના ન કરે, તે પ્રમાણે વચન કાયાથી પણ ત્યાગ કરે, આ પ્રમાણે ત્રણ કરણ ત્રણ યોગ ગણતાં ઔદારિક શરીરના નવ ભેદો ૩×૩=૯ થયા, તે પ્રમાણે દિવ્ય તે દેવતા સબંધીના શરીરના નવ ભેદો થયા, આ પ્રમાણે અઢાર ભેદથી ભિન્ન બ્રહ્મચર્ય પાળે, આ પ્રમાણે જેમ સ્ત્રીપરિસહ સહેવો તેમ ઠંડ તાપ ડાંસ મચ્છર ઘાસ

વિગેરેના સ્પર્શ પણ સહેવા, આ પ્રમાણે સર્વ સ્પર્શોને સમભાવે સહેનારો સાધુ હોય છે ॥ ૨૧ ॥

इच्चेवमाहु से वीरे, धुअरए धुअमोहे से भिक्खू ॥
तम्हा अज्झत्थविसुद्धे, सुविमुक्के आमोक्खाए परिवएज्जासि॥
॥ सू. २२ ॥

त्तिबेमि इति श्रीइत्थीपरिन्ना चतुर्थाध्ययन समत्त॥गाथा ग्र.३०९

આ ઉપર કહેલુ બધુએ વચન કોણે કહ્યું ? તે કહે છે તે બધુ શ્રી મહાવીર પ્રભુએ કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થયા પછી પરહિતમા રક્ત બનીને કહ્યુ છે, જેણે દૂર કરી છે સ્રીસપર્ક સબધી કર્મરજ જેણે એવા ધૂતરજ તથા રાગ દ્વેષરૂપ મોહ છોડવાથી ધૂતમોહવાળા મુનિ છે, અથવા પાઠાતરમા રાગ શબ્દ હોવાથી ધૂતરાગમાર્ગવાળો વિષય સ્રીસ સ્તવ વિગેરેના પરિહારરૂપ છે તેવો મુનિ તે બધુ મહાવીર પ્રભુએ કહ્યુ છે, માટે અધ્યાત્મ વિશુદ્ધ તે શુદ્ધઅત કરણવાળો મુનિએ રાગ દ્વેષરૂપ સ્રી સપર્કથી પોતાને અશેષકર્મ ક્ષય થતા સુધી મુક્ત રાખી સર્વે પ્રકારે સયમ અનુષ્ઠાનમા ઉદ્યોગવાળો બને, આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામી કહે છે સ્રી પરિજ્ઞા નામનુ ચોથુ અધ્યયન સમાપ્ત થયુ

નારકીના વર્ણનરૂપ પાચમુ અધ્યયન.

ચોથુ અધ્યયન કહીને પાચમું કહ્યુ છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબધ છે

પહેલા અધ્યયનમા સ્વસમય પરસમયનુ વર્ણન કર્યું, પછી બીજા અધ્યયનમા સ્વસમયમા બોધ પામવો, એવું કહ્યું, અને બોધ પામીને પ્રાતકૂળ કે અનુકૂળ ઉપસર્ગો આવે તે સમતાથી સહેવા, એ ત્રીજા અધ્યયનમા કહ્યુ, અને બોધ પામેલા સાધુએજ સ્રીપરિષહ સમ્યક પ્રકારે સહેવો, એ ચોથા અધ્યયનમા બતાવ્યું, અને અહીં ઉપ સર્ગથી ડરેલો સ્રીને વશ થતા અવશ્યે નરકમા જાય છે, ત્યા જેવી વેદનાઓ થાય છે, તે આ અધ્યયનમા બતાવશે, આ સબધે આવેલા આ અધ્યયનના ચાર અનુયોગદ્વાર ઉપક્રમ વિગેરે કહેવા, તેમા ઉપક્રમમા રહેલો અર્થાધિકાર બે પ્રકારે છે, અધ્યયનનો તથા ઉદ્દેશાનો, તેમા અધ્યયનનો અર્થાધિકાર નિર્યુક્તિકારે પૂર્વે કહ્યો છે કે "उवसग्गभीरुणो थीवसस्स नरएसु होज्ज उववाओ" ઉપસર્ગેથી કટાળી સ્રી સગ કરે તો તે સાધુનો નરકમા ઉપપાત થાય છે અને ઉદ્દેશાનો અર્થાધિકાર નિર્યુક્તિકારે કહ્યો નથી, કારણકે અ ધ્યયનના અર્થાધિકારમા તેનો સમાવેશ થઈ ગયો છે હવે નિક્ષેપો કહે છે, તે ત્રણ પ્રકારે છે ઓઘનિષ્પન્ન નામનિષ્પન્ન સૂત્રાલાપકનિષ્પન્ન છે તેમાં ઓઘમા અધ્યયન શબ્દ છે,

નામમા 'નરક વિભક્તિ છે, તે બે પદવાળુ છે, તેથી નરક પદના નિક્ષેપા માટે નિર્યુક્તિકાર કહે છે.

णरए छक्क दव्वं णिरया उ इहेव जे भवे असुभा ॥
खेत्त णिरओगासो कालो णिरएसु चेव ठिती ॥ नि. ६४ ॥

નરક શબ્દના નામસ્થાપના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ ભાવ એમ છ પ્રકારે નિક્ષેપા થાય છે નામસ્થાપના સુગમ છે દ્રવ્ય નરક આગમ નોઆગમથી છે, તેમાં આગમથી જ્ઞાતા પણ ઉપયોગ ન હોય, નોઆગમથી જ્ઞ શરીર ભવ્ય શરીર અને તે બેથી વ્યતિરિક્ત છે, તે વ્યતિરિક્તમા આ મનુષ્યભવમાજ કે તિર્યંચના ભવમા જે કોઈ અશુભ કર્મના કરવાથી અશુભ જીવો કાળકસૌકરિક વિગેરે છે અથવા જે કોઈ અશુભસ્થાનો કેદખાના વિગેરે છે અને જે નરક જેવી માર વિગેરેની પીડાઓ છે, તે બધા દ્રવ્યનરકો છે, એમ કહેવાય છે, અથવા કર્મ દ્રવ્ય, નોકર્મ દ્રવ્ય, ભેદથી દ્રવ્ય નરક બે પ્રકારે છે, તેમા નરકમા વેદવાયોગ્ય જે કર્મો બાધ્યા, તે એક ભવિક, બાધેલા આયુવાળો, અભિમુખ નામગોત્રવાળો, એમ ત્રણ ભેદવાળો દ્રવ્યનરક થાય છે, નોકર્મ દ્રવ્યનરક તો અહીંયાજ જે અશુભ રૂપ રસ ગધ વર્ણ સ્પર્શ છે

ક્ષેત્રનરક તો નરકનો અવકાશ તે કાળ મહાકાળ રૌરવ મહારૌરવ અપ્રતિષ્ઠાન વિગેરે ૮૪ લાખની સંખ્યાવાળો નિ-શિષ્ટ ભૂભાગ છે, તે જાણવો

કાળ નરકતો જેટલો કાળ નરકની વેદના સહે તે છે

भावे उ णिरयजीवा, कम्मुदओ चेव णिरयपाओगो ॥
सोऊण णिरयदुक्खं तवचरणे होइ जइयव्वं ॥ नि. ६५ ॥

અને ભાવનરક તો જે જીવો નરકનું આયુ ભોગવે છે તથા નરકમાં ભોગવવાયોગ્ય કર્મનો ઉદય તે તેનો સાર આ છે, કે નરકમાં રહેલા નારકીના આયુના ઉદયથી મેળવેલ અશાતા વેદનીય વિગેરે કર્મ ભોગવનાર જીવો છે તે બીજું પણ ભાવનરક છે (જીવ તથા કર્મોનો ઉદય એ બંને કોઈ અંશે ભિન્ન છે તેથી બે જુદા બતાવ્યા છે) આ પ્રમાણે અસહ્ય દુઃખ તે પરમાધામીથી કરવતથી વહેરાવું, કુંભીપાક વિગેરે છે, તથા ત્યાંના નારકીના જીવો પરસ્પર દુઃખ આપે છે, તથા સ્વભાવિક ક્ષેત્રનું દુઃખ છે, તે બધું જાણીને તપ તથા ચરણના અનુષ્ઠાનમાં રક્ત રહેવું, તે તપ તથા ચરણ નરકના શત્રુ છે, તથા સ્વર્ગ અપવર્ગ નો એક સાચો હેતુ છે, તેથી આત્મહિતને ઈચ્છતા સાધુએ તે બંનેમાં બીજાં કાર્ય છોડીને પ્રયત્ન કરવો

હવે વિભક્તિ પદના નિક્ષેપા કહે છે

णामंठवणादविए खेत्ते काले तहेव भावे य ॥
एसो उ विभत्तीए णिक्खेवो छव्विहो होइ ॥ नि. ६६ ॥

વિભક્તિશબ્દના નામ સ્થાપના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવ એમ છ પ્રકારે નિક્ષેપા છે. તેમાં નામવિભક્તિ કોઈ

સચિત્ત વિગેરે દ્રવ્યનુ વિભક્તિ એવુ નામ પાડયુ હોય, જેમ સુઆદિ આઠ વિભક્તિઓ સસ્કૃતમા નામ સર્વનામ વિશેષણમાં લાગે છે અને ક્રિયાપદમા તિપ્ આદિ પ્રત્યયો છે (ગુજરાતીમા પણ તેવીજ સબોધન સાથે આઠ વિભક્તિઓ છે તેના પ્રત્યયોને, વડે માટે થીનો મા વિગેરે જાણીતા છે) તે નામવિભક્તિ છે, સ્થાપનાવિભક્તિ તો જ્યા તે વિભક્તિઓ દરેક પદે કે ધાતુપર વડે સ્થપાય છે, અથવા પુસ્તક પાનામા લખેલી કે છાપેલી છે દ્રવ્યવિભક્તિ જીવ અજીવના ભેદથી બે પ્રકારે છે તેમા જીવ વિભક્તિ (વર્ણન) સસરી અને મોક્ષના જીવો-એમ બે ભેદે છે તેમા પણ અસસારી (સિદ્ધમોક્ષના) જીવો દ્રવ્યથી તીર્થ અતીર્થ સિદ્ધ વિગેરે ભેદથી પદર પ્રકારે છે અને કાળથી સિદ્ધના જીવો પ્રથમ સમયસિદ્ધ વિગેરે અનેક પ્રકારે છે

સાસારિક જીવોનુ વર્ણન ઇંદ્રિય જાતિ ભવભેદથી ત્રણ પ્રકારે છે તેમા ઇંદ્રિય વિભક્તિ એકેદ્રિય વિકલેદ્રિય પચેદ્રિય એમ પાચે ઇંદ્રિયોના પાચ ભેદો છે, જાતિવિભક્તિ તો પૃથ્વી પાણી અગ્નિ વાયુ વનસ્પતિ અને ત્રસ એમ (કાયની ગણતરીએ) છ ભેદ છે ભવવિભક્તિ તો નારક તિર્યંચ મનુષ્ય અને દેવ એમ ચારગતિ આશ્રયી ચાર ભેદે છે

અજીવ દ્રવ્ય વિભક્તિ તો રૂપી અરૂપી એમ બે ભેદે છે તેમા રૂપીદ્રવ્ય તો સ્કધ સ્કધદેશ સ્કધપ્રદેશ અને પરમાણુ પુદગળો એમ ચાર ભેદે છે

અરૂપીદ્રવ્ય વિભક્તિ દશ પ્રકારે છે તે કહે છે

ધર્માસ્તિકાય સ્કધ, તેનો દેશ, તેનો પ્રદેશ એમ અ-ધર્માસ્તિકાય અને આકાશાસ્તિકાયના દરેકના ત્રણ ત્રણ ગણતા નવ ભેદ થયા, તથા અદ્ધા (કાળ) નો સમય છે, તે કુલ દશ ભેદ થયા

ક્ષેત્ર વિભક્તિ ચાર પ્રકારે છે, સ્થાન દિશા દ્રવ્ય અને સ્વામીને આશ્રયી ચાર ભેદ થ ય છે સ્થાનના આશ્રયી ઉર્ધ્વ અધ અને તીરછો એમ ત્રણ ભેદે લોક વૈશાખસ્થાન તે કેડે હાથ દઇ પહોળા પગ કરીને ઉભા રહેલા પુરૂષ માફક જાણવો તેમા પણ અધોલોકની વિભક્તિ રત્નપ્રભા વિગેરે સાત નારકીઓ છે, તેમા પણ સીમંતક આદિ નરક ઇંદ્રક આવલિક પ્રવિષ્ટ પુષ્પાવકીર્ણક વૃત્ત ત્રિકોણ ચોખુણ આદિ નરકનુ સ્વરૂપ કહેવુ તિર્યક લોકનુ વર્ણન જ બુદ્વીપ લવણ સમુદ્ર ધાતકીખડ કાલોદધિ સમુદ્ર વિગેરે બમણા બમણા કરતા દ્વીપો તથા સાગરો સ્વયભૂરમણ્રપર્યંત જાણવા

ઉર્ધ્વ લોકનુ વર્ણન સૌધર્મ વિગેરે ઉપર ઉપર રહેલા બાર દેવલોક નવ ગ્રૈવેયક પાચ અનુત્તર વિગેરે મહા વિમાનો છે તેમા પણ વિમાનમા ઇદ્રિ આશ્રયી તથા આવલિકા પ્રવિષ્ટ પુષ્પાવકીર્ણક વૃત્ત ત્રિકોણ ચોખુણ વિગેરે વિમાનોનુ સ્વરૂપ કહેવુ

દિશાઓને આશ્રયી ત્ર પૂર્વદિશામા રહેલ ક્ષેત્રજ છે તેમ અપર તે પશ્ચિમ દિશામા રહેલ છે

દ્રવ્ય આશ્રયી શાલી વિગેરેના ખેતર જાણવા, અને સ્વામીના આશ્રયથી દેવદત્તનુ કે યજ્ઞદત્તનુ ક્ષેત્ર જાણવુ.

અથવા ક્ષેત્રવિભક્તિ આર્ય અનાર્યના ભેદથી બે પ્રકારે છે તેમા પણ આર્યક્ષેત્ર ૨૫ા દેશથી ઓળખાયેલ રાજગ્રહ મગધ વિગેરે છે તે નીચે પ્રમાણે

रायगिह मगह चंपा अंगा तह तामलित्ति वंगा य ॥
कंचणपुर कलिंगा वाणारसी चेव कासीय ॥ १ ॥
साकेय कोसला गयपुर च कुरु सोरिय कुसट्टा य ॥
कंपिल्ल पंचाला अहिछत्ता जंगला चेव ॥ २ ॥
बारवई य सुरट्ठा, मिहिल विदेहा य वच्छ कोसंबी ॥
नंदिपुरं संदिब्भा भद्दिलपुरमेव मलया य ॥ ३ ॥

રાજગૃહ નગર મગધદેશમા છે, તે પ્રમાણે અંગદેશમા ચંપાનગરી છે, બંગદેશમા તામલિપ્તિ નગરી છે, કલિંગ-દેશમા કંચનપુર અને કાશીદેશમાં બનારસી નગરી છે કોશલદેશમા સાકેત નગર છે કુરૂદેશમા ગજપુર (હસ્તિ-નાગપુર) છે કુશાર્ત્ત દેશમા સૌરીપુર કંપીલપુર પંચાળ દેશમા અને જંગલાદેશમા અહિછત્ર નગર છે તથા સોરઠ દેશમા દ્વારિકા નગરી છે વિદેહદેશમા મિથિલા નગરી છે, વત્સદેશમા કૌસંબી નગર છે સાંડિલ્યદેશમા નંદીપુર છે અને મલયદેશમા ભદ્દિલપુર નગર છે

वइराड मच्छ वरणा अच्छा तह मित्तियावइ दसण्णा॥
सुत्तीमई य चेदी, वीयभयं सिंधुसोवीरा ॥ ४ ॥
महुरा य सूरसेणा, पावा भंगी य मासपुरिवट्टा ॥
सावत्थी य कुणाला, कोडीवरिस च लाढाय ॥ ५ ॥
सेयवियावि्य णयरि केययअद्धं च आरियं भणियं ॥
जत्थुप्पत्ति जिणाणं चक्कीण रामकिण्हाणं ॥ ६ ॥

વચ્છદેશમા વૈરાટનગર છે, વરણદેશમા અચ્છાનગરી છે, દશાર્ણદેશમા મૃત્તિકાવતી નગરી તથા ચેદિકદેશમા શુક્તિ મતી સિંધુ સૌવીર દેશમા વીતભય નગર છે શૂર-સેનદેશમા મથુરા પાપાદેશમા ભગનગર છે પુરીદેશમાં માસા નગરી છે કુણાલદેશમાં સાવત્થી નગરી છે, અને લાટદેશમા કોટીવર્ષ નગર છે

કૈકેયીના અડધાભાગમા શ્વેતાબિકાનગરી છે આ ઉપર બતાવેલા ૨૫ા દેશ આર્યક્ષેત્ર છે, જ્યા તીર્થંકર ચક્રવર્તી બળદેવ વાસુદેવનો જન્મ થાય છે

અનાર્યદેશનુ વર્ણન.

ધર્મસંજ્ઞાથી રહિત અનાર્યક્ષેત્ર અનેક પ્રકારે છે તે આ પ્રમાણે છે

सग जवण सवर बब्बर कायमुरुडो दुगोणपक्कणया ॥
अक्खागहूणरोमस, पारसखसखासिया चेव ॥ १ ॥

શક યવન શબર બર્બર કાય મુરૂડ દુટ્ટ ગોડ પક્ક-
ણિક આખ્યાક હુણ રોમ પારસ અસ ખાસિકા
दुविलयलउोस वोक्कस भिल्लंद पुलिंद कोंच भमर रूया ॥
कोंबोय चीण चचुय, मालप दमिला कुलक्खा य ॥ २ ॥
દ્વિબલ, ચલ ઓસ બુક્કસ ભિલ્લ અંધ્ર પુલિંદ્ર ક્રૌંચ
ભ્રમર રૂક કંબોજ ચીન ચચુક માલવ દ્રમિલ કુલાખ્યા છે,
केकय किराय हयमुह खरमुह गयतुरगमेढगमुहा य ।
हयकण्णा गयकण्णा अण्णे य अणारिया बहवे ॥ ३ ॥
કૈકેય કિરાત હયમુખ ખરમુખ ગજમુખ તુરગમુખ
મેંઢમુખ હયકર્ણ, ગજકર્ણ તેવા બીજા અનેક અનાર્યો છે
पावा य चंडदंडा, अणारिया णिग्घिणा णिरणुकंपा ॥
धम्मोत्ति अक्खराइं जेसु ण णज्जति सुविणेऽवि ॥ ४ ॥
તે દેશના લોકો પાપી ચડદંડ (ભારે શિક્ષા) કરનારા,
નિર્લજ્જ તથા નિર્દય અનાર્યો છે, જેઓ ધર્મ એવા અક્ષરો
સ્વપ્ને પણ જાણતા નથી

કાલવિભક્તિનુ વર્ણન.

અતીત અનાગત વર્ત્તમાનકાળના ભેદથી ત્રણ ભેદ
છે અથવા એકાત સુખમ આદિના ક્રમથી અવસર્પિણી ઉ-
ત્સર્પિણીના બાર આરાવાળો કાળચક્ર છે. અથવા—
समयावलियमुहुत्ता दिवसमहोरत्त पक्ख मासा य ॥
संवच्छरयुगपलिया सागर उसप्पि परियट्टे ॥ १ ॥

પાપે। ઉદય આવતા અશરણુ થઇને ઘણોકાળ ભોગવે છે

બાકીની ચાર પકપ્રભા ધૂમપ્રભા તમ પ્રભા મહાતમ પ્રભા એ ચાર નારકીમાં સ્વભાવિકજ દુખો પરમાધામી વિના પોતાના પૂર્વે કરેલા દુષ્કૃત્યોના ફળરૂપે અતિશે કડવો વિપાક વેદનારૂપે થાય છે, તે ભોગવે છે, તથા પરસ્પર એકબીજાઉપર ઇર્ષા કરીને દુખ દે છે તેમા પ્રથમની ત્રણ નારકીમા પરમાધામીઓ દુખ દે છે, તે કહે છે

अंबे अंबरिसी चेव, सामे य सबलेत्ति य ।
रोद्दोवरुद्द काले य, महाकालेत्तिआवरे ॥ नि. ६८ ॥

અબ અબરિષ ભામ સબલ રૌદ્ર ઉપરૌદ્ર કાલ મહાકાલ છે

असिपत्ते धणुं कुंभे, वालु वेयरणीवि य ॥
खरस्सरे महाघोसे, एवं पण्णरमाहिया ॥ नि. ६९ ॥

અસિપત્ર ધણું કુભ, વાલુ વૈતરણી ખરસ્વર તથા મહાઘોષ આ પ્રમાણે પદર જાતિના પોતાના નામ પ્રમાણે દુખ દેનારા છે તેઓ જે જે વેદનાઓ નારકીના જીવોને આપે છે, તે કહે છે

धाडेंति य हाडेंति य हणंति विंधंति तह णिसुंभंति ।
मुचंति अंबरतले अंबा खलु तत्थ णेरइया ॥ नि ७०॥

તેમા અબનામના જે પરમાધામીઓ છે, તે પોતાના દેવલોકમાથી નરકઆવાસમા આવીને ક્રીડામાટેજ નારકી-

ના જીવોને અનાથ કુતરાની માફક શૂળ-વિગેરેના પ્રહારથી એક જગ્યાએથી બીજી જગ્યાએ કાઢે છે તથા 'પહાડેંતિ' તે પોતાનાં ઇચ્છા પ્રમાણે તે નારકજીવોને આમ તેમ ભમાવે છે તથા આકાશમા તે જીવોને ઉછાળીને નીચે પડતાં મુદગર વિગેરેથી હણે છે, તથા શૂળ વિગેરેથી વિંધે છે નિસુભતિકૂકાટિકામા ગ્રહણ કરીને પાછા જમીન ઉપર નીચે મોઢુ રાખીને પટકે છે, ત્યાંથી પાછા આકાશમાં ઉછાળીને પાછા નીચે ફેંકે છે, એમ વિડબના પમાડીને ત્યા નારકીમા તે જીવોને પીડે છે ॥ નિ ૭૦ ।

ओहयहये य तहियं, णिसन्ने कप्पणीहि कप्पंति ॥
विदुलगचडुलगछिन्ने, अंबरिसी तत्थ णेरइए ॥ नि.७१॥

વળી તે મુદગર વિગેરેથી મારેલા તથા તલવાર વિગેરેથી હણેલા ઘણો માર ખાવાથી તે મૂર્છિત થતા પાછા કર્પણીઓથી છેદી નાંખે છે આમ તેમ ચીરે છે

તે આ પ્રમાણે ચીરતા મગની દાળ માફક કરે છે, અથવા ઢોળાના ફળ માફક આડા ઢોઢા ગમે તેમ ચીરે છે આ અબર્ષિ નામના અસુરકુમાર પરમાધામીઓ દુ ખ દે છે.

साडणपाडणतोडण, बंधणरज्जुल्लयप्पहारेहिं ॥
सामा णेरइयाण, पवत्तयती अपुण्णाणं ॥नि. ७२॥

તે પુણ્યહીન નારકીજીવોને શ્યામ નામના પરમા-

ધામીઓ તીવ્રઅશાતા વેદનીયના ઉદયમા અગોપાગથી છેદે, નિષ્કુટથી નીચે વજ્રભૂમિમા ફેકે, તથા શૂળ વિગેરેથી વીંધે, સોયો વિગેરેથી નાક વિગેરેમા કાણા પાડે, દોરડાં વિગેરેથી ક્રૂરકર્મ કરનારા નારકીના જીવને બાંધે, અને તેવીજ રીતે લાતોના મારથી મારે, આ પ્રમાણે ભયકર દુખ શાતન પાતન વેધન બધન વિગેરેનું ઘણા પ્રકારે આપે છે

अंतगयफिप्फिसाणि य हियय कालेज्ज फुप्फुसे वक्के ।
सवला णेरतियाणे कड्ढेंति तहिं अपुन्नाणं ॥ नि. ७३ ॥

તથા સબળ નામના પરમાધામીઓ તેવા નારકીના પાપ ના ઉદયથી દુખ દેવામા ક્રીડા માનીને આ પ્રમાણે પીડે છે

આતરડામા તથા ફેફસામાં રહેલા માસના લોચાને તથા હૃદયને ચીરે છે, તથા તેમા રહેલા કાળજાના માસને કાપે છે, તથા ફુફુસ તે આતરડામા રહેલા ભાગને ખેચે છે તથા વલ્કલ તે વધ્રોને (વાધર) ખેચે છે આ પ્રમાણે જુદા જુદા ઉપાયોવડે નારકીના અનાથ જીવોને ઘોર વેદના આપે છે

असिसत्तिकोंततोमरसूल तिसूलेसु सूइचियगासु ॥
पोयंति रुद्दकम्मा उ णरगपाला तहिं रोद्दा ॥ नि. ७४ ॥

તથા રૌદ્ર નામના નરકપાળો રૌદ્રકર્મ કરનારા તલવાર બરછી ભાલા વિગેરે ઝીણી ધારવાળા હથીઆર ઉપર અશુભ કર્મના ઉદયવાળા નારકીને પરોવે છે.

भजंति अंगमगाणि ऊरूबाहूसिराणि करचरणे ॥
कप्पेंति कप्पणीहिं उवरुद्दा पावकम्मरया ॥ नि. ७५ ॥

ઉપરૂદ્ર નામના પરમાધામીઓ નારકીજીવોના શીર બાહુ ઉરૂ વિગેરે અંગોપાંગ તથા હાથપગોને મરડી નાખે છે તથા તે પાપીજીવોને કતરણીથી ચીરે છે એવું કંઇ પણ દુઃખ નથી કે જે નારકીઓને ન આપે! અર્થાત્ બધે પ્રકારે પીડે છે

मीरासु सुंठएसु य कंडूसु य पयंडएसु य पयंति ॥
कुंभीसु य लोहीएसु य पयंति काला उ णेरतिए॥नि.७६॥

કાળ નામના પરમાધામીઓ મોરા મોટા ચૂલા, તથા શુંઠક કંદુક પ્રચંડક વિગેરે તીવ્રતાપવાળા સ્થાનમાં નારકીના જીવોને રાંધે છે, તથા ઉંટણીના આકારની કુંભીઓમાં તથા લોહી તે આયસકવલ્લીઓમાં નારકીજીવોને માછલા માફક સેકે છે

कप्पंति कागिणीमंसगाणि छिंदंति सीहपुच्छीणि ॥
खावेंति य णेरइए महाकाला पावकम्मरए ॥ नि. ७७ ॥

તથા પાપકાર્યમાં રક્ત મહાકાળ નામના પરમાધામી નીચે પ્રમાણે નારકીના જીવોને પીડે છે

કાકિણી જેવડા ઝીણા માસના ટુકડાવાળા નારકીના જીવોને બનાવે છે અને પાછળની પીઠમાંથી તેમના ચામડાને

છેદન કરે છે તથા જેમણે આગલા ભવમા માસનો સ્વાદ કર્યો હોય, તેમને તેમનુ માસ કાપીને ખવડાવે છે

हत्ये पाए ऊरू बाहुसिरापायअंगमगाणि ॥
छिंदति पगामं तू असि णेरइए निरयपाला ॥नि. ७८॥

અસિ નામના પરમાધામી આ પ્રમાણે અશુભકર્મ વાળા નારકીના જીવોને પીડે છે

હાથ પગ ઉરૂ બાહુ માથુ પાસા વિગેરે અગ ઉપાગ અતિશે ખડખડ કરે છે તુ અવ્યયથી જાણવું કે બીજા દુ ખ પણ પમાડે છે

कण्णोट्ठ णासकरचरणदस णट्ठणफुग्गऊरू बाहूणं ॥
छेयणभेयणसाडण असिपत्तघणूहि पाडंति ॥ नि ७९ ॥

અસિપ્રધાન નામના પરમાધામી અસિપત્ર વનને બીભત્સ કરીને ત્યા છાયા માટે આવેલા રાકડા નારકીને તલવાર વિગેરેથી કાપે છે તથા કાન હોઠ નાક હાથ પગ દાલ છાતી કેડ સાથળ બાહુને છેદી ભેદી શાતન વિગેરે પોને પવન વિકુર્વી ઝાડ હલાવી તલવાર જેવા પાંદડા વિગેરેથી પીડે છે તે કહ્યુ છે

छिन्नपादभुजस्कंधा श्छिन्नकर्णौष्ठनासिकाः ॥
भिन्नतालुशिरोमेण्ढ्रा, भिन्नाक्षिहृदयोदरा. ॥ १ ॥

પગ ભુજા ખધા કાન હોઠ નાક છેદી નાખે છે, તથા

તાલવું માથું પુ-નિગ આખ હૃદય અને પેટ લેદી નાખે છે.

कुंभीसु य पयणेसु य, लोहियसु य कंदुलोहिं कुंभीसु ॥
कुंभी य णरयपाला, हणति पाड (यं)ति णरएसु ॥ ८० ॥

કુભી નામના પરમાધામી આ પ્રમાણે નારકીજીવોને પીડે છે ઉંટડીના આકારની કુભીમા કડિલ્લક આકારની કુભીમા તથા આયસ ભાજનમા પકાવે છે

तडतडतडस्स भज्जंति भज्जणे कलंबुवालुगापट्टे ॥
वालूगा णेरइया लोलंती अंबरतलम्मि ॥ नि. ८१ ॥

વાલુકા નામના પરમાધામી અનાથ નારકીને તપેલી રેતીના ભરેલા વાસણમા ચણાની માફક ભુંજે છે,

પ્ર૦—ક્યા પચાવે?

ઉ૦—કદબના પુષ્પના આકાર જેવી વેળુરેતીમા ઉપરના ભાગમા પાડીને ખુલ્લા આકાશમા શેકે છે।

पूयरुहिरकेसट्ठिवाहिणी कलकलेंतजलसोया ॥
वेयरणिणिरयपाला, णेरइए ऊ पवाहंति ॥ नि. ८२ ॥

વૈતરણી નામના પરમ ધામી દેવો વૈતરણી નદી વિકુર્વે છે, તે પરૂ લોહીવાળ હાડકા વહેનારી મહાભયકર કલ કલાયમાનનો અવાજવાળી છે તેમા ખારૂ ગરમ પાણી બીભત્સ દેખાવનુ છે તેમા નારકીના જીવોને વહેવડાવે છે.

फप्पेंति करकएहिं, तच्छिंति परोप्पर परसुएहि ॥
सिंवलितरुमारुहंती खरस्सरा तत्थ णेरइए ॥ नि. ८३ ॥

ખરસ્વર નામના પરમાધામીઓ આ પ્રમાણે નારકીને પીડે છે કરવતીઓ ઉચેથી પાડીને પાટીયા પાડે છે, તેમ દોરા દેવાના આતરે તેમને ચીરે છે, પછી તેમને પરશુ (કોહાડા) વડે બધા શરીરના કકડાઓને છોલે છે, અને પાતળા કરે છે, તથા વજ્ર જેવી ભયકર શૂળોવાળી શાલ્મલીના ઝાડઉપર ખરસ્વરે રોતા નારકીઓને ચડાવી પાછા નીચે ખેચે છે

भीए य पलायंते समंततो तत्थ ते णिरुंभंति ॥
पसुणो जहा पसुवहे महघोसा तत्थ णेरइए ॥नि.८४॥

મહાઘોષ નામના પરમાધામીઓ શિકારીની માફક પરને પીડા કરવામા હર્ષ પામનારા ક્રીડાથી જુદી જુદી પીડાઓ વડે નારકીઓને પીડે છે તે જેમ ડરીને ભાગેલા મૃગો ચારે બાજુથી પીડાના સ્થાનમા તેને બાધે છે, પછી જેમ બકરા વિગેરેનો હોમ કરતા કે પાડા વિગેરેની કુરબાની કરતા કે કસાઈઓ બાધીને મારે છે તે સમયે બીજા હર્ષનાદ કરે છે, તે પ્રમાણે પરમાધામીઓને નારકીના જીવોને દુખ દેતા આનદ આવે છે।

આ પ્રમાણે નામનિક્ષેપ પૂરો થયો, તેથી સૂત્રાનુગમમા અસ્ખલિતાદિ ગુણયુક્ત સૂત્ર કહેવું તે આ પ્રમાણે છે

पुन्छिस्सऽहं केवलियं महेसिं, कहं भितावा णरगा पुरत्था ? ॥
अजाणओ मे मुणि बूहि जाणं, कहिं नु बाला नरयं उवि-
ति ? ॥ सू० १ ॥

જંબુસ્વામીએ સુધર્માસ્વામીને પૂછ્યું કે હે ભગવાન ! નારકીના જીવો કેવા છે ? અથવા કેવાં કર્મોથી જીવોને ત્યાં જવું પડે છે ? અથવા ત્યાં કેવી રીતની વેદનાઓ છે ? આનો ઉત્તર સુધર્માસ્વામી આપે છે, કે મે આ પ્રશ્નો કેવળી તે અતીત અનાગત વર્તમાન એ ત્રણે કાળના સૂક્ષ્મ ન દેખાતા પદાર્થોને પણ બતાવનારા છે, તથા મહર્ષિ તે ઉગ્ર તપ કરી ચારિત્ર પાળનારા અને અનુકૂળ પ્રતિકૂળ ઉપસર્ગો સમભાવે સહેનારા છે, તેવા શ્રી મહાવીર પ્રભુને મે પૂર્વે પૂછેલા છે, કે નારકીઓ કેવી પીડાએ તપાવેલા હોય છે, તે હું જાણતો નથી, તેથી આપ કેવળજ્ઞાને જાણો છો માટે કહો ! તથા આ પણ કહો કે બાળ અજ્ઞાન હિત અહિત લેવા મુકવાનો વિવેક ન જાણનારા તેવી નારકીમા કેવા કેવા કર્મો બાંધીને જાય છે, તથા કેવી વેદનાઓ પ્રકટ થાય છે ? આ પ્રમાણે મે પૂર્વે પૂછ્યું હતું

एवंमएपुट्ठे महाणुभावे, इणमोऽब्बवी कासवेआसुपन्ने ॥
पवेदइस्सं दुहमट्ठदुग्गं, आदीणियं दुक्कडियं पुरत्था ॥ २ ॥

આ પ્રમાણે મે જિનથી પાગ્યા ૩૪ અતિશયના

અનુભાવરૂપ માહાત્મ્યવાળા પ્રભુએ પ્રશ્નોના ઉત્તરો કેવળ આલોક (પ્રકાશજ્ઞાન) વડે જાણીને કહ્યા છે

પ્ર૦—કોણે

ઉ૦—વીર વર્ધમાનસ્વામી આશુપ્રજ્ઞાવાળા સર્વત્ર સદા-ઉપયોગવાળા હોવાથી છે તેઓ આ પ્રમાણે કહે છે કે હે સુધર્મ, તમે પૂછો છો તેથી હુ કહુ છુ તે તમે ધ્યાન રાખીને સાભળો

દુખ તે દુખનો હેતુ હોવાથી નરક પોતેજ દુખ છે, અને તેનુ બીજ અસત્ અનુષ્ઠાન (પૂર્વજન્મમા કરેલા દુષ્કૃત્યો છે અથવા નરકાવાસ તેજ દુખ આપે છે, માટે દુખ છે, અથવા અશાતાવેદનીયના ઉ૦યથી તીવ્ર પીડા રૂપ દુખ છે અને તે પરમાર્થથી વિચારતા દુર્ગ તે વિષમ (ગહન) છે કારણ કે તે અસર્વજ્ઞ પુરૂષોથી દુખથી વિચારાય છે એટલે તે દુખ પડે છે, એવુ પ્રમાણ સમીપમા દેખાતું નથી, અને નજરે દેખાયાવિના માનવામા બાળ જીવને ન આવે

• અથવા દુહમદ્દુગ્ગ તે દુખ તેજ પદાર્થ છે, અથવા દુખનું નિમિત્ત અથવા દુખનુ પ્રયોજન છે, તે દુખાર્થ પોતે નરકસ્થાન છે, તેજ દુર્ગ છે, કારણકે ત્યાથી પાર નીકળવુ મુશ્કેલ છે તે હું કહુ છુ હવે તે વાતનેજ પુષ્ટ કરે છે, જ્યા સર્વપ્રકારે દીનપણુ છે માટે આદીનિક છે

કારણકે ત્યાં અત્યંત શંકડા સત્ત્વ (જીવો) નો આશ્રય છે તથા ત્યાં પૂર્વે કરેલા દુષ્ટકૃત્યો અથવા પાપ કે તેના નારકના ભવમાં ભોગવાતા ફળો અશાતાવેદનીયરૂપે વેદાય છે, તેથી તે 'દુષ્કૃતિક' છે તે આગળ કહીશું, અથવા પાઠાંતરમાં (दुक्कडिण) પાઠ છે તેથી તે દુષ્કૃતિવાળા નારકીના જીવો છે, તે સંબંધી તેમનું ચરિત્ર હું પુરસ્તાત્ એટલે તેમના પૂર્વભવ સંબંધીનું કૃત્ય કહીશ ॥ ૨ ॥ હવે તે કહે છે

जे केइ बाला इह जीवियट्ठी, पावाइं कम्माइं करेंति रुद्दा ॥
ते घोररूवे तमिसंधयारे, तिव्वाभितावे नरए पडंति ॥ ३ ॥

જે કોઈ પાપી મનુષ્ય કે તિર્યંચ પંચેંદ્રિય જીવો આલોકમાં મહા આરંભપરિગ્રહમાં રક્ત બનીને પંચેંદ્રિય (પશુ કે માણસ)નો વધ કરીને માંસભક્ષણ વિગેરે પાપ કૃત્યોમાં તત્પર છે, તેવા રાગદ્વેષથી ભરેલા અસંયમ જીવન ગુજારનારા પાપના ઉપાદાનરૂપ કૃત્યો તે જીવોને ભય પમાડી રૌદ્ર બનીને હિંસા જૂઠ ચોરી વિગેરે કરે છે, તે પાપીઓ તીવ્રપાપનો ઉદય થતાં અત્યંત ભયવાળી ઘોર દશા ઘણા અંધકારવાળી નરકમાં જાય છે, ત્યાં અંધારૂં એટલું છે કે આંખોથી પોતાને પણ ન જુએ, ફક્ત અવધિ કે વિભંગજ્ઞાનથી જરા જરા ઘુવડો જેમ દિવસે જુએ છે, તેમ તે નારકીના જીવો જુએ છે તેજ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે ગૌતમસ્વામી પૂછે છે કે ભગવન્ !

પ્ર૦—કૃષ્ણલેશ્યાવાળો નારકીનો જીવ અવધિજ્ઞાનનો ઉપયોગ મુકીને ચારે દિશામા કેટલુ ક્ષેત્ર જાણે કે દેખે?

ઉ૦—ઘણું ક્ષેત્ર ન જાણે ન દેખે, પણ પોતાની આજુબાજુ થોડુ ક્ષેત્ર જુએ (તેનુ માપ બીજેથી આવશ્યક ભા. ૧ પ્ર જાણી લેવું) તે પ્રમાણે દુ:સહ તે ખેરના અગારાના મોટા ઢગલાના તાપથી અનતગણા તાપવાળો સતાપ જેમા છે, તે તીવ્રતાપવાળા નરકમા બહુ વેદનાવાળા સ્થાનમા પૂર્વભવમા વિષય અભિલાષ ન છોડવાથી પોતાના દુષ્કર્મના બોજાથી ભારે થએલા પડે છે અને ત્યા પડીને જુદી જુદી વેદનાઓ અનુભવે છે તેજ કહ્યુ છે તે શાસ્ત્રમા આ પ્રમાણે કહ્યુ છે

अच्छड्डियविसयसुहो पडइ अविज्झायसिहिसिहाणिवहे॥
ससारोदहिवलया मुहंमि, दुक्खागरे निरए॥ १॥

જે જીવે વિષયસુખ છોડયા નથી, તે સસારઉદધિના લયના મુખસમાન દુખના સમૂહવાળી નરકમા પડે છે, ત્યા નહીં બુઝાવેલા બળતા અગ્નિની જ્વાળાઓ નીકળી રહી છે, તેમા બળે છે

पायकतोरत्थलमुहकुहरुच्छलिय रुहिरगडूसे॥
करवत्तुकत्तदुहा, विरिकविविड्ंण देहद्धे॥ २॥

ત્યા પરમાધામીની જબરી લાતોથી છાતીમા ઘણો

માર પડતા મોઢું ફાડી લોહી ઓકતો નારકીનો જીવ છે, તથા તે દુખીઆ જીવને નિર્દય પરમાધામીએ કરવતીથી વહેરીને બે ભાગમા શરીર કરી નાખે છે

जततरमिळंतु च्छत्रंतससद्द भरियदिसिविवरे ॥
डज्झंतुप्फिडिय, समुच्छलत सीसट्ठि संघाए ॥ ३ ॥

પરમાધામીના યંત્રમા સેહાતો પીડાઇને તેણે પોક મુકવાથી દિશાઓ ગાજી ઉઠે છે અને તાપથી બળતા ફાટતા માથાના હાડકાનો સમૂહ ઉછળે છે

मुक्कद फडाहुक्कढंतदुकय कयंत कम्मंते ॥
मूलविभिन्नविखत्तुद्धदेहणिहुतपब्भारे ॥ ४ ॥

કડાયામા દૂધની માફક કઢતા પીડાઇને નારકીના જીવો આક્રંદ કરી રાડ મુકે છે, તે સમયે પૂર્વે કરેલા દુષ્ટ કૃત્યોનુ ફળ મરણાતકષ્ટમાફક જણાય છે, તથા શૂળીથી ભેદાયેલ ઉંચે ટેકેલ છે, ઉપરની કાયા સમૂહ જેણે તેવી દુર્દશા ભોગવે છે

सद्दयपारदुगा ानधणायारदुद्धरकिलेसे ॥
भिन्नकरचरण सकरुहिरवसादुगमप्पवहे ॥ ५ ॥

ભયંકર શબ્દ, અંધકાર, દુર્ગંધનુ બંધનાગાર (કેદખાનુ) છે જેમા દુર્ધરક્લેશ છે, તથા ભેદેલા હાથ પગમાથી નીકળતા લોહીવસાનો મોટો પ્રવાહ ચાલે છે

गिद्धमुहणिद्दउक्खित्तग्घणोमुद्धकविरकवंने ॥
ददगहियतत्तसंडासयग्गविसम्मुग्गुडियजोहे ॥ ६ ॥

પરમાધામીઓ ગીધના જેવી ચાંચોવડે નિર્દયતાથી માથાનો ભાગ ઉખેડીને કૂલા ગરદા સુધીનો ભાગ રાખતા આક્રંદ કરી રહેલ છે, તથા તપેલા ચીપીયા કે સાણસા વડે ખુબ મજબુત પકડીને જીભને ખેંચી કાઢે છે

तिक्ख कुसग्गकड्ढियकटयग्गग्गखग जज्जरसरीरे ॥
निमिसंतरंपि दुल्लहसोक्खेऽक्खेवदुक्खंमि ॥ ७ ॥

તીક્ષ્ણ અંકુશ અગ્રભાગથી ખેંચેલા કાંટાના ઝાડના અગ્ર જેવા જર્જર (નિર્બળ) શરીરવાળા નિમેષમાત્રપણ વખત સુખનો લેશ નથી, પણ દુ:ખ તો સદા ચાલુ છે

इय भिसणंमि णिरए पडंति जे विविहसत्तवहनिरया ॥
सच्चब्भट्ठायनरा जयमिकयपावसघाया ॥ ८ ॥

આ પ્રમાણે ભયકર નરકમા જુદા જુદા પ્રાણીઓને મારવામા તત્પર હોય તે તથા સત્યથી ભ્રષ્ટ થએલા મનુષ્યો પાપસમૂહ એકઠો કરેલો હોય, તેવા જીવો આ જગતમા નરકમા પડે છે આ પ્રમાણે નારકીમા પીડા ભોગવે છે

तिव तसे पाणिणो थावरे य, जे हिंसती आयसुह पडुच्चा ॥
जे लूसए होइ अदत्तहारी, ण सिक्खती सेयवियस्स किंचि ॥
सू. ४ ॥

તથા જે જીવો અતિ નિર્દયપણે રૌદ્ર પરિણામથી હિંસામા પ્રવૃત્ત થયો છે, તે બેઇંદ્રિય વિગેરે ત્રાસ પામતા ત્રસજીવોને તથા સ્થિર રહેલા પૃથ્વીકાય વિગેરે સ્થાવરજીવોને મહામોહના ઉદયથી હણે છે, તથા જે જીવ પોતાના સુખને ખાતર જુદા જુદા ઉપાયોથી જીવોને ઉપદ્રવ કરનારો થાય છે, તથા અદત્તહારી (ચોરી કરનારો) છે, તથા આત્મહિતૈષી પુરૂષે સંયમનાં અનુષ્ઠાન જે સામાયિક પ્રતિક્રમણ પૌષધ વિગેરે કે દીક્ષા લેવા જોગ છે, તે માનુ કશું કરતો નથી, અર્થાત્ પાપના ઉદયથી કાગડાનુ માંસ ત્યાગવારૂપ પણ વિરતિ (ત્યાગવૃત્તિ)નો જરા પણ પરિણામ કરતો નથી, (તે જીવ નરકમા દુઃખ ભોગવે છે)

पागब्भि पाणे बहुणं तिवाति, अनिव्वते घातमुवेति बाले ॥
णिहो णिसं गच्छति अंतकाले, अहोसिरं कट्टु उवेइ दुग्गं ॥
सू. ५ ॥

પાપમા ધૃષ્ટતા ધારણ કરે તે પ્રાગલ્ભી છે, ઘણા પ્રાણીઓના પ્રાણનો અતિપાત કરે તે અતિપાતી છે, તેનો સાર આ છે, કે પ્રાણીનો ઘાત કરીને પણ ધૃષ્ટતાથી કહે છે કે વેદમા કહેલો પ્રાણીવધ કરવાથી હિંસા થતી નથી, તથા રાજાઓનો આ ધર્મ છે કે તેમણે યજ્ઞ કરવો, વળી આખેટક (શિકાર)થી વિનોદક્રિયા માને છે, અથવા આમ બોલે કે,

न मांसभक्षणे दोषो, न मद्ये न च मैथुने ॥
प्रवृत्तिरेषा भूतानां, निवृत्तिस्तु महाफला ॥

માંસભક્ષણમાં દોષ નથી, તેમજ દારૂ કે મૈથુનમાં દોષ નથી, એતો અનાદિકાળની જીવોની પ્રવૃત્તિ છે, પણ જો તેની નિવૃત્તિ કરે તો મહાનફળ થાય છે તેથી આ પ્રમાણે ક્રૂરસિંહ કે કાળાનાગની માફક સ્વભાવથીજ જીવોની હિંસાનું કામ કરીને કદાપિ હિંસાથી શાંત ન થતો ક્રોધાગ્નિથી બળતો રહે, અથવા શિકારી માછી વિગેરેના હિંસક ધંધામાં સદા રક્ત બનેલો પ્રાણીઓને હણે, તે પોતાના કર્મોઉદયમાં આવતાં નરકમાં જાય છે, (ઘાતનો અર્થ અહીં નરક કર્યો છે)

પ્ર૦–કોણ?

ઉ૦–જે બાળ અજ્ઞ રાગદ્વેષમાં વર્તે છે, તે અંતકાળે (નિહ) નીચે (ણિસંતે) અંધકારમાં જાય છે તે પોતાના દુષ્કૃત્યોથી નીચું માથું કરીને વિષમદુર્ગ તે યાતના (પીડા)ના સ્થાનમાં જાય છે એટલે માથું નીચું કરી નરકમાં પડે છે

हण छिंदह भिंदह णं दहेति सद्दे सुणिंता परहम्मियाण ॥
ते नारगाओ भयभिन्न सन्ना कंखंति कन्नाम दिसं वयामो
॥ सू. ६ ॥

હવે નારકીમા ગયેલા જે દુ ખો ભોગવે છે, તે કહે છે તિર્યંચ કે મનુષ્યભવથી જે જીવો નરકમા ઉત્પન્ન થાય છે, તે નરકમા ઉત્પન્ન થયા પછી અંતર્મુહૂર્તમા પાખો કાપી લીધેલા પક્ષીઓ માફક પડીને નવા શરીર મેળવે છે, અને પર્યાપ્તિભાવ પ્રાપ્ત કરતા પરમાધામીના કરેલા ભયકર (સિહનાદ જેવા) અવાજોને સાભળે છે, ને આ પ્રમાણે— મુદ્ગર વિગેરેથી એમને હણો, ખડગ વિગેરેથી છેદો, શૂલ વિગેરેથી ભેદો, અગ્નિના તણખા વિગેરેથી બાળો, (સુ વાકયની શોભા માટે છે) આ પ્રમાણે કાનમા દુ ખના ભયકર શબ્દો સાંભળીને ભયથી ભમતા (ચચળ) લોચનવાળા ડરથી અત કરણ ની વૃત્તિ નાશ પામેલા અમે શરણું લેવા કઇ દિશામા જઇએ, એમ આકાક્ષા કરતા રહે છે, ॥ ૬ ॥ હવે તે ભયથી દિશાઓમા નાસતા શુ અનુભવે છે, તે કહે છે

इंगालरासिं जलियं सजोतिं, तत्तोवमं भूमिमणुक्कमंता ॥
ते डज्झमाणा कलुणं थणंति, अरहस्सरा तत्थ चिरट्ठितीया ॥
सू. ७ ॥

ખેરના અગારાના ઢગલા જ્વાળાઓથી બળતી ભૂમિની ઉપમા છે, અથવા દાવાનળથી બળતા વનની ભૂમિ માફક તે જગ્યા ઓળગતા નરકના જીવો અતિશે બળતા દીનસ્વરે આક્રદ કરે છે ત્યા આપણા જેવી અગ્નિ નથી

માટે તેવી ઉપમાવાળો જમીનનો સ્પર્શ છે એમ જાણવું, આ પ્રમાણે જાણવામાત્ર કહ્યુ છે, કારણકે નારકીના તાપની ઉપમા અહિંના અગ્નિ સાથે ન થાય, કારણકે ત્યા ઘણો તાપ છે એવા મોટા નગરના દાહથી પણ ઘણા તાપથી બળતા (અરહે પ્રકટ સ્વરવાળા મહાશબ્દો કરી બરાડા પાડતા ઘણો કાળ ત્યા દુઃખ ભોગવે છે કારણ કે નરકનું ઉત્કૃષ્ટ આયુ ૩૩ સાગરોપમનુ આયુ છે, ઓછામા ઓછુ પણ દશહજાર વર્ષનુ છે

जइ ते सुया वेयरणी भिदुग्गा, णिसिओ जहा खुर इव तिक्खसोया॥
तरंति ते वेयरणीं भिदुग्गां, उसुचोइया सत्तिसु हम्ममाणा ॥

सू. ८ ॥

વળી સુધર્મસ્વામી જંબૂસ્વામીને આ કહે છે કે ભગવાને આ પ્રમાણે કહ્યુ છે, કે તમે સાંભળ્યુ છે કે નરકમા વૈતરણી નામની નદીમા ખારૂ ઉનું પાણી લોહીના રંગવાળુ છે, તે દુઃખને ઉત્પન્ન કરનાર છે તે જેમ ધારવાળો તીખો અસ્ત્રો હોય તેની માફક તેનો પ્રવાહ શરીરના અવયવોને કાપનારો દુઃખદાયી છે, તે નદીમા જમીનના તાપે તપેલા નહાવાની ઇચ્છાવાળા તે મુશ્કેલ નદીને તરે છે

પ્ર૦—કેવા થએલા ?

ઉ૦-શરવડે કે પરોણાથી પ્રેરેલા માફક ભાલાથી હણાયેલો બચવા માટે તે ભયકર નદીમા પડે છે (શક્તિ શસ્ત્રમા ગાથામા સાતમી વિભક્તિ છે, ત્યા ત્રીજીનો અર્થ લેવો)

कीलेहिं विज्झति असाहुकम्मा, नावं उविंते सइविप्पहूणा ॥
अन्ने तु सूलाहिं तिसूलियाहिं, दीहाहिं विध्धूण अहेकरंति॥९॥

તે નારકીના જીવો વૈતરણી નદીના અત્યત ગરમ ખારાપાણી તથા દુર્ગંધથી કટાળીને લોઢાના ખીલાવાળી નાવે ચડવા જતા પૂર્વે ચઢેલા પરમાધામીઓ ગળામા તેમને વીધે છે, તે વીંધાવાથી કલકલાયમાન કરતા સર્વ સ્રોતવડે વહેલા વૈતરણી જળવડે સજ્ઞા નષ્ટ થવા છતા પણ પોતાના કર્ત્તવ્યનો વિવેક ભૂલીને તે નદીમા તણાતા દુખ પામે છે અને બીજા પરમાધામીઓ ત્યા નારકીજીવો સાથે ક્રીડા કરતા તે નાસે ત્યારે ત્રિશુલ શસ્ત્રવડે પહોળાઇમાથી વીંધીને નીચે ભૂમિમા લટકાવે છે

केसिं च वंधितु गले सिलाओ, उदगंसि बोलंति महालयंसि ॥
कलंवुयावालुय मुम्मुरे य, लोलंति पचंति अ तत्थ अन्ने॥सू.१०॥

વળી કેટલાક નારકી જીવોના ગળામાં પરમાધામીઓ મોટી પત્થરની શિલા બાંધીને ઊંડા પાણીમા ડુબાવે છે. પાછા તેમને ઉપર લઇને વૈતરણી નદીમા કલબુકા વાળુકા-

માં તથા સુમુંર અગ્નિમા ઘણી તપેલી રેતીમા ચણા માફક સેકે છે, તથા બીજા નરકાવાસમા રહેલા પોતાના કર્મના ફાસામા ફસેલા જીવોને સુઠક પરોવેલા માસની પેશી માફક પકાવે છે

असूरियं नाम महाभितावं, अधंतमं दुप्पतरं महंतं ॥
उड्ढं अहेअं तिरियं दिसासु, समाहिओ जत्थऽगणीझियाई॥सू.१

જ્યા સૂર્યનો પ્રકાશ નથી, તેવા અસૂર્ય ઘણા અધકાર વાળી નરક કુભિકાના આકારે છે, અથવા બધાજ નરકાવાસ અસૂર્ય નામે ઓળખાય છે ત્યા મહાતાપ છે, અધ તમસ છે, દુસ્તર છે, મહાન છે, આવા નરકમા મહાપાપ ના ઉદયથી ત્યા જીવો જાય છે, તે નરકમા ઉચેનીચે તીરછી બધી દિશામા સ્થાપેલો અગ્નિ બળે છે, અને તેજ કહે છે કે "समूसिओ जत्थऽगणीझियाई" પાઠ છે તેનો અર્થ આ છે કે જ્યા નારકીમા બરોબર ઉંચે રહેલો અગ્નિ બળે છે, ત્યા ઉષ્ણ સ્પર્શમા નારકીના રાકડા જીવો જાય છે

जंसी गुहाए जलणेऽतिउट्टे, अविजाणओ डज्झइ लुत्तपण्णो ॥
सया य कलुणं पुण धम्मठाणं, गाढोवणीयं अतिदुक्खधम्मं॥सू.१

વળી જે નરકમાં નીચે ઉટણીના આકારવાળી ગુફામા ગયેલો નારકજીવ અગ્નિમા અતિ વેદનાએ પીડાતો પોતાના કરેલા ખોટા કામોને ન જાણવાથી લુપ્ત પ્રજ્ઞતે નષ્ટ થયો છે, અવધિજ્ઞાનનો વિવેક જેનો એવો બળી રહેલ છે, વળી

ત્યાં અધોકાર કરૂણાપ્રાયે ઉષ્ણસ્થાન છે, તે સ્થાનમાં પ્રાપ્ત કરેલા નારકીઓને લઈ જાય છે, તેજ વિશેષ ખુલાસાથી કહે છે, કે જ્યાં અતિ દુઃખરૂપ ધર્મ (સ્વભાવ) છે, તેનો સાર આ છે કે ત્યાં આંખને ફરકવામાત્ર પણ કાળ દુઃખનો વિશ્રામ નથી, તેજ કહ્યું છે

अच्छिणिमीलणमेत्त णत्थि सुहं दुक्खमेव पडिवद्धं ॥
णिरए णेरइयाण अहोणिस पचमाणाण ॥ १ ॥

આંખ ફરકવામાત્ર પણ કાળ સુખ નથી, પણ દુઃખ માત્રજ નારકીમાં નારકીના જીવોને રાતદિવસ પીડાતા હોય છે ॥ ૧૨ ॥

चत्तारि अगणीओ समारभित्ता, जहिं कूरकम्माऽभितर्विति बालं
ते तत्थ चिट्ठंतऽभितप्पमाणा, मच्छा वजीवंतुवजोतिपत्ता ॥सू.१३

ચારે દિશામાં અગ્નિ સળગાવીને જે નરકમાં ક્રૂર કર્મવાળા પરમાધામીઓ (ઠેઠાબાટી) શેકવા માફક તે અજ્ઞનારકને તપાવે છે ત્યાં તે પાપ કરેલા નારકીઓ પોતાના કર્મની બેડીથી બંધાયેલા ઘણો કાળ મહા દુઃખથી આકુળ નરકમાં રહે છે તેનું દૃષ્ટાંત કહે છે, કે જેમ માછલાં અગ્નિ ઉપર સેકાતા તાપ સહન ન થાય તોપણ પરવશપણાથી બીજે જવા અસમર્થ છે, તેમ આ નારકીઓ પણ પરવશપણે દુઃખ ભોગવે છે માછલાનું દૃષ્ટાંત અત્યંત દુઃખની તુલના કરવા માટે લીધું છે.

संतच्छणं नाम महाहितावं, ते नारया जत्थ असाहुकम्मा ॥
हत्थेहि पाएहि य बंधिऊण, फलग व तच्छंति कुहाडहत्था॥सू.१४

વળી સાથેલગું છોલે, તે બધા જીવોને મહા દુખ દાયી છે, (નામ શબ્દનો અર્થ સભવ છે) એવો સભવ છે, તે બતાવે છે, કે પરમાધામીઓ નરકાવાસમા નારકીના જીવોને દુખદેના ભુવનપતિમાથી આવીને ક્રૂરકર્મવાળા બનીને કોહાડા વાસલા હાથમા લઇને તે રાકડા જીવોને હાથે પગે બાધીને લાકડાના ટુકડા માફક છોલીને પાતળા કરે છે

रुहिरे पुणो वच्चसमुस्सिअंगे, भिन्नुत्तमंगे परिवत्तयंता ॥
पयंति णं णेरइए फुरते, सजीवमच्छे व अयोकवल्ले ॥ १५ ॥

વળી તે પરમાધામીઓ નારકીના જીવોને તેમના લોહીમા તપેલી કવળી (કડાઇ કે પેણી) મા પકાવે છે, વળી વર્ચસથી પ્રધાન એવા આતરડા કે ઉપસેલા અગના ભાગો જેના છે તેવા નારકીજીવોના માથાને ચૂરીને પકાવે છે

પ્ર૦—કેવી રીતે ?

ઉ૦—ઉચા મુખવાળા કે નીચા મુખવાળા કરીને આમ તેમ તરફડતા આત્માને જેમ જીવતા માછલાને પેણીમા તળે, તેમ તેને તળે છે ॥ ૧૫ ॥

नो चेव ते तत्थ मसीभवंति, ण मिज्जती तिव्वभिवेयणाए ॥
तमाणुभागं अणुवेदयंता, दुक्खंति दुक्खी इहदुक्कडेणं ॥ १६ ॥

આ પ્રમાણે નારકીના જીવોને ઘણુએ તળે તોપણ નરકમા તે કોયલા કે રાખરૂપે ન થાય, તેથી તીવ્રવેદનાની તુલના અગ્નિઉપર તળાતા માછલાની જોડે ન થાય, અર્થાત્ વાણીથી ન બોલાય તેવી તીવ્રવેદનાને તે નારકીઓ અનુભવે છે, અથવા તીવ્રવેદના ભોગવવા છતા પણ બાકી રહેલા કર્મ ભોગવવાના હોવાથી મરતા નથી, ઘણા કાળસુધી પણ ઉપર બતાવેલુ સીત ઉષ્ણતાનુ દુ ખ તથા દહન છેદન ભેદન તક્ષણ ત્રિશૂલ ઉપર ચડાવવું, કુભીપાક તથા શાલ્મલી વૃક્ષ ઉપર ચડવું વિગેરેનુ દુ ખ પરમાધામીનુ કરેલુ તથા એકબીજાને કરેલુ તથા કર્મોના વિપાકથી આવેલુ અનુભવતા પડી રહે છે તેમજ પોતાના કરેલા હિંસા વિગેરે અઢારે પાપસ્થાન કરેલા, તેથી નિરતર ઉદયમા આવેલા દુ ખોથી પીડાય છે આખના પલકારા જેટલો કાળ પણ દુ ખથી મુકાતા નથી ॥ ૧૬ ॥

तहिं च ते लोलणसंपगाढे, गाढ सुतत्तं अगणिं वयंति ॥
न तत्थ सायं लहती भिदुग्गे, अरहियाभितावा तहवी तविंति ।
सू १७॥

તે મહાપીડાનુ નરકસ્થાન નારકજીવોના લોલવાથી પૂરૂ ભર્યુ છે, વળી તે નરકમા અતિ ઠડથી પીડાયેલા નારકજીવો ઘણા તપેલા અગ્નિતરફ જાય છે, ત્યાપણ અગ્નિ ઘણા જોરમા બળવાથી વધારે બળતા જરાપણ સુખને મે-

જાવતા નથી વળી અરહિત (નિરંતર) મહાદાહ હોવાથી તે અરહિત અભિતાપવાળા છે, છતા તેમને પરમાધામીઓ અતિશે તપેલા તેલના અગ્નિમાફક બાળે છે

से सुचई नगरवहे व सद्दे, दुहोवणीयाणि पयाणितत्थ ॥
उदिण्णकम्माण उदिण्णकम्मा, पुणो पुणो ते सरहं दुहेति ॥सू.१८

વળી તે નારકીઓને પરમાધામીએ ઘણા દુખ આપતા તેઓએ કરેલો ભયાનક હાહાકારના આક્રંદનો શબ્દ નગરના વધની માફક સભળાય છે તેઓ દુખથી પોકાર કરે છે, કે હે મા! હે બાપ! મને મોટુ દુખ છે, હુ અહીં અનાથ છુ, તારે શરણે આવ્યો છુ, મને બચાવ! આવા શબ્દો ત્યા સભળાય છે, તથા તે નારકીને અશુભકર્મ ભોગવવાના ઉદય આવ્યા છે, તથા પરમાધામીને બીજાને દુખ દેવાના મિથ્યાત્વ હાસ્ય રતિ વિગેરે કર્મ ઉદય આવ્યા છે, તેથી વારવાર ઉત્સાહ કરીને જુદા જુદા ઉપાયોવડે અત્યત અસહ્ય દુખ આપે છે ॥ સૂ ૧૮ ॥

पाणेहि णं पाव विओजयति, त मे पवक्खामि जहातहेणं ॥
दंडेहिं तत्था सरयंति वाला, सव्वेहिंदंडेहि पुराकएहिं ॥सू १९॥

વળી પાપી પરમાધામીઓ શરીર ઇંદ્રિયો વિગેરે પ્રાણોથી નારકીજીવોનુ શરીર જુદુ પાડે છે, એટલે વહેરીને કાપીને તેના અગના અવયવો જુદા પાડે છે

પ્ર૦–તેઓ આવું શામાટે કરે છે?

ઉ૦–તેનુ કારણ હુ તમને યથાર્થ કહુ છુ પીડા ઉત્પન્ન કરી દંડે માટે દડે છે, તે બાળ જેવા નિર્વિવેકી પરમાધામીઓ તે નારકીજીવોના પૂર્વભવોના કૃત્યો યાદ કરાવે છે, કે તું જ્યારે તે પ્રાણીઓના માસને કાપી કાપીને ખાતા હસતો હતો, તથા દારૂ પીતા ખુશ થતો, પરસ્ત્રીઓમા રક્ત હતો! હવે તેવા પાપ કરીને અહીં તેના ફળ ભોગવતા શામાટે આવા બરાડા પાડે છે! આ પ્રમાણે પૂર્વે કરેલા બીજા જીવોને આપેલા દંડો તેમને પરમાધામીઓ યાદ કરાવે છે, અને તેવુ દુ ખ પણ સાથે આપીને તેમને પીડે છે ॥ ૧૯ ॥

ते हम्ममाणा णरगे पडंति, पुन्ने दुरूवस्स महाभितावे ॥
ते तत्य चिट्ठंति दूरूवभक्खी, तुट्टंति कम्मोवगया किमीहिं॥सू.२०

વળી તે રાંકડા નરકજીવો પરમાધામીએ મારેલા ઘોરતર નરકમા જાય છે

પ્ર૦–કેવા સ્થાનમા ?

ઉ૦–જ્યા દુષ્ટ દેખાવની વિષ્ટા લોહી માસ વિગેરે મળથી ભરેલા અતિ સ તાપયુક્ત સ્થાનમા તે નારકજીવો પોતાના કર્મપાશમા બધાયેલા દુરૂપભક્ષી (અશુચિ વિગેરેના ભક્ષકો) ઘણો કાળ નરકમા રહે છે, તથા નરકપાળો (પરમાધમી) એ વિકુર્વેલા કમિઓથી પીડાય છે, તથા પરસ્પર પીડા કરેલા તે નારકીજીવો પોતાના અશુભકૃત્યોથી પીડાય છે: તેજ આગમ કહે છે

छट्ठीसत्तमासु णं पुढवीसु नेरइया पहू महंताइ लोहिकुथु-
रूवाई विउवित्ता अन्नमन्नस्स कायं समतुरंगेमाणा समतुरंगे-
माणा अणुघायमाणा अणुघायमाणा चिट्ठंति ॥ २ ॥

છઠ્ઠી અને સાતમી નારકીમા નારકીજીવો ઘણા બારીક લાલકથુઆ જેવા ઝીણા રૂપ ઘણા કરીને એકબીજાના શરીરોને પીડા કરતા રહે છે ॥ ૨૦ ॥

सया कसिण पुण घम्मठाणं, गाढोवणीय अतिदुक्खधम्मं ॥
अंदूस पक्खिप्प विहत्तु देह, वेहेण सीसं सेऽभितावयति ॥२१॥

વળી ત્યા બધીકાળ સપૂર્ણ ધર્મપ્રધાન એટલે ત્યા નારકોના સ્થાનમા અતિશે ગરમી છે કારણકે આ મનુષ્ય લોકમા છઠ્ઠા આરામા કલ્પાતકાળમા પ્રલય વખતે અત્યંત ગરમી હોય છે, તેના કરતા પણ વધારે ગરમી ઉની લૂ વાતી હોવાથી અગ્નિવડે (ઉષ્ણપુદગલો) હોય છે, તેનુ કારણ પૂર્વે તે નારકીજીવે નિધત્ત નિકાચિત અવસ્થાવાળા ચીકણા કર્મ બાધવાથી તે ઉદયમા આવેલા છ, વળી તે વિશેષથી કહે છ વળી અતિશે દુ ખવાળો સ્વભાવ જ્યા છ,તેવા સ્થાનમા રહેલા નારકીજીવને નિગડ (બેડી)મા પરમા ધામીઓ પૂરે પછી તેના માથામા ખીલાથી કાણા પાડીને દુ ખ આપે છે, અને બધા અ ગોને ચામડાની માફક પહોળા કરીને પીડે છે

छिंदंति बालस्स खुरेण नक्कं, उट्ठेवि छिंदति दुवेवि कण्णे ।
जिब्भं विणिकस्स विहत्थिमित्तं, तिक्खाहिं सूलाहिऽभि-
तावयन्ति ॥ २२ ॥

વળી તે પરમાધામીઓ તે નારકીના જીવોના પૂર્વના પાપો યાદ કરાવીને તે અજ્ઞાની નારકીજીવને આયે સર્વદા વેદના આપે છે તેને પકડીને તેનુ નાક અસ્ત્રાથી, કાપી નાખે છે, તેમજ હોઠ તથા બે કાનો પણ છેદી નાખે છે, અને દારૂ માસના સ્વાદ કરનારા તથા જુઠુ બોલનારાની જીભને वितस्ति (   ) મા નાખીને તીક્ષ્ણ શૂળોવડે કાપી નાખે છે ॥ ૨૨ ॥

ते तिप्पमाणा तलसंपुडंव, राइंदियं तत्थ थणंति बाला ।
गलंति ते सोणिअपूयमंसं,पज्जोइया खारपइद्धियंगा ॥सू.२३॥

તે શકડાના નાક કાન હોઠ જીભ છેદવાથી લોહી ઝરતાં દુ ખ પામતા રાત દિવસ કાઢે છે, ત્યા તે અજ્ઞાનજીવો પવનથી પ્રેરેલા સુકા તાડના પાંદડાના સચય માફક હમેશા બરાડા પાડતા પડી રહે છે તથા અગ્નિએ બાળેલા તથા તેના ઉપર ખાર છાટતા તેમનુ લોહી માસ પરૂ રાત દિવસ વહે છે ॥ ૨૩ ॥

जइ ते सुना लोहितपूअपाई, बालागणी तेअगुणा परेणं ।
कुंभी महंताहियपोरसीया,समूसिता लो

વળી સુધર્માસ્વામી જંબુસ્વામીને ઉદ્દેશીને વીર પ્રભુના વચનો પ્રકટ કરે છે, કે હે જંબુ ! તમે સાંભળ્યું છે, કે ત્યાં લોહી તથા પાચ બંનેને પકવનારી કુંભી છે, ત્યાં બાળ તે નવો સળગાવેલો અગ્નિ છે, તેનો તાપ જેમાં છે, તેવી અતિશે તપેલી કુંભી છે, તે કુંભી વળી ઘણી મોટી છે, પુરૂપના પ્રમાણ જેટલી ઉંટડીના આકારવાળી ઉભી કરેલી છે, તે લોહી પાચે પૂર્ણ છે તેથી અતિશે બળતી અને બીભત્સ દેખાવની છે. ॥૨૪॥ તેમાં શું કરે છે તે કહે છે

पक्खिप्प तासुं पययंति बाले, अट्टस्सरे ते कलुणं रसंते ।
तण्हाइया ते तउतंबतत्तं, पज्जिज्जमाणाऽट्टतरं रसंति ॥सू.२५॥

ઉપર કહેલ અતિશે અગ્નિથી બળતી તથા લોહી પાચ તથા કાપેલા અંગોના ગંધ દેખાવથી પૂર્ણ દુર્ગંધવાળી કુંભીમાં તે અનાથબાળ જેવા પોકાર પાડતા નારકોને ફેંકે છે પછી તાપથી બળતા રોતા રોતા તરસને શાંત કરવા પાણી પીવા માગે છે, તેમને પરમાધામી કહે છે કે તને દારૂ બહુ વ્હાલો હતો, એમ યાદ કરાવી તપેલું તરવું પાય છે, તેથી તેઓ ઘણા રડે છે

अप्पेण अप्पं इह वंचइत्ता, भवाहमे पुव्वसते सहस्से ।
चिट्ठंति तत्था बहुकूरकम्मा, जहा कडं कम्म तहासि भारे
सू. २।६॥

समज्जिणित्ता कलुसं अणज्जा, इट्ठेहि कंतेहि य विप्पहूणा ।
ते दुब्भिगंधे कसिणे य फासे कम्मोवगा कुणिमे आवसंति
॥ सू. २७ ॥

त्तिबेमि ॥ इति निरयविभत्तिए पढमो उद्देसो समत्तो ॥
॥ गाथा ग्र ३३६ ॥

આ આખા ઉદ્દેશાનો ઉપસંહાર કરે છે આ મનુષ્ય ભવમા બીજાને ઠગવા જતા ખરી રીતે પોતાના આત્માને ઠગીને પારકાને પીડા આપવામા જરા સુખ માનીને આત્માને ઠગતા ઘણા ભવોના મધ્યમા અધમભવ તે માછીમાર પારધી કસાઈ વિગેરેના પૂર્વજન્મોમા લાખો ભવોને અનુભવીને વિષયમા રક્ત બનીને સુકૃતમા વિમુખ બનીને ઉપર બતાવેલ પીડાવાળા મહા ઘોર દારૂણ નરકાવાસને પામીને ત્યા નારકીમા પણ પૂર્વભવોના વૈરની સંજ્ઞાથી એક બીજાને દુ ખ પમાડતા ઘણો કાળ રહેછે અહીં તેનુ કારણ કહે છે

પૂર્વભવમા જેવા અધ્યવસાયે જઘન્ય જઘન્યતર વિગેરે ભાવે જેવા જેવા કૃત્યો કર્યા હોય, તે પ્રમાણે તે નારકીને નારકીના ભવમા તેવી વેદનાઓનો ભાગ ભોગવવો પડેછે, ચાહે પરસ્પર ભોગવે,ચાહે પરમાધામી વિગેરેથી કે બન્ને પ્રકારે ભોગવે, તે કહે છે માસ ખાનારાને નરકમા તેના માસ કાપી તપાવીને ખવડાવે છે તથા બીજાના લોહી પીનારાઓને તેમના લોહી પાચ કાઢીને પાયછે, તથા માછીમાર શીકારીઓને તેજ પ્રમાણે છેદી

છેદીને બુરાહાલે મારે છે, તથા જુઠુ બોલનારને યાદ કરાવીને જીભ છેદી નાખે છે (ટીકાના શ્લોક ૪૦૦૦ થયા) તથા પૂર્વજન્મમા પારકાનુ દ્રવ્ય હરનારને અ ગોપાગ કાપી નાખે છે, પરદારલ પટોના ગુપ્ત ભાગમા અ ડ કાપી નાખે છે, તથા શાલ્મલીવૃક્ષ વિગેરેથી ઉપગૂહન (સ બ ધ) વિગેરે કરાવે છે તેજપ્રમાણે મહાપરિગ્રહ તથા આર ભમા રક્તજીવોને તથા ક્રોધ માન માયા તથા લોભ કરનારાઓને તેમના પૂર્વ ભવના કૃત્યો યાદ કરાવીને તેવા તેવા દુ ખો પમાડે છે એથી જ કહ્યું છે, કે જેવું તેમનુ કૃત્ય તેવું તેમનુ ફળરૂપ ભારની વેદનાઓ છે ॥ ૨૬ ॥

વળી અનાર્યકૃત્યો કરવાથી અનાર્યો તે હિ સા જુઠ ચોરી વિગેરે આશ્રવદ્વારો સેવીને અશુભકર્મો ઉપાર્જન કરીને તે ક્રૂરકર્મ કરનારા દુરભિગ ધવાળા નરકમા આવીને વસેછે

પ્ર૦—કેવા બનીને ?

ઉ૦—શબ્દ વિગેરે ઇષ્ટવિષયોથી તથા કમનીય (મનોહર) સુખોથી અનેકપ્રકારે હીન (લાચાર) બની તે નરકમા વસેછે અથવા જેને માટે કાળા કર્મ કરી પાપ બાધે છે, તે માતા પિતા પુત્ર સ્ત્રી વિગેરેથી તથા મનોહર વિષયોથી મુકાઇને તેઓ એકલાજ મડદા ગંધાતા હોય તેવા નરકાવાસમા અત્ય ત અશુભ સ્પર્શમા એકાત દુ ખદાથી સ્થાનમા અશુભ કર્મઉદયમા આવતા

માસની પેશી રૂધિર પરૂ આતરડા ફિક્સિ વિગેરેના કાદવથી વ્યાપ્ત બધી વિષ્ટાઓથી પણ અધમ બીભત્સ દેખાવના સ્થાનમા જ્યા હાહાકારના આક્રંદનુ કષ્ટ છે, હવે બસ કરો ન મારો! ઈત્યાદિ પોકારથી આકાશ ગાજતા કાન બેહરા થાય તેવા પરમ અધમ નરકાવાસમા ચારે બાજુથી દુ ખવાળા ઉત્કૃષ્ટ ૩૩ સાગરોપમના આયુ ભોગવવા નરક પૃથ્વીમા રહેછે, આવું હુ કહુછુ ॥૨૭॥ નરકવિભક્તિનો પહેલો ઉદ્દેશો સમાપ્ત થયો

હવે પાચમા અધ્યયનનો બીજો ઉદ્દેશો કહેછે પહેલો કહીને બીજો ઉદ્દેશો કહેછે, તેનો આ પ્રમાણે સબધ છે, કે પૂર્વના ઉદ્દેશામા જે કર્મોવડે જીવો નરકમા ઉત્પન્ન થાયછે, અને જેવી અવસ્થા ભોગવે છે, તે બતાવ્યું હવે તેનેજ અહીં વિશેષપ્રકારે બતાવશે આ સબધે આવેલા આ ઉદ્દેશાનુ સૂત્રાનુગમમા અસ્ખલિતાદિ ગુણયુક્ત સૂત્ર આ પ્રમાણેછે

अहावरं सासयदुक्खधम्मं, त मे पवक्खामि, जहातहेणं ।
बाला जहा दुक्कडकम्मकारी, वेदेंति कम्माइं पुरेकडाइं ॥१॥

પૂર્વે કહ્યા સિવાયનુ હવે બીજુ હુ તમને કહુછુ શાશ્વત જ્યા સુધી નારકીનુ આયુ હોય ત્યા સુધી દરેક જીવને ભોગવવાનુ છે, તેથી તે શાશ્વત (નિરતર) છે એવા સ્વભાવ (ધર્મ) વાળુ નરક છે, પણ ત્યા ક્ષણમાત્ર પણ સુખ નથી, એ હુ તમને જેવું છે, તેવું કહુછુ, પણ અહીં ઉપચાર કે અર્થવાદ (બનાવટી કે તર્કવાદ) નથી, જે જીવો

મનુષ્ય ભવમા પરમાર્થને ન જાણી વિષય સુખના લાલચુ બનીને વર્ત્તમાન સુખ દેખનારાઓએ જેવી રીતે દુષ્કૃત્યો કર્યાં છે, તે દુષ્કૃતવડે જ્ઞાન આવરણીય વિગેરે કર્મ એકઠા કર્યા, તે દુષ્કૃત કરનારા બાળ જીવોએ પૂર્વે કરેલા પાપોનાં ફળ જેવા નારકીમા ભોગવે છે, તે જ હુ કહુછુ

हत्थेहि पाएहि य बंधिऊणं, उदरं विकत्तति सुरामिएहिं।
गिण्हित्तु बालस्स विहत्तु देहं, वद्धं थिरं पिट्ठतो उद्धरतिासू.२।

કે પૂર્વે કરેલા કર્મો ઉદયમા આવતા પરમાધામીઓ ક્રીડા કરવામાટેજ નારકીઓના હાથ પગ બાધીને જુદા જુદા શસ્ત્રોવડે તેમના પેટ ચીરે છે, તથા કશી ગણતરીમા નહીં એવા રાક બાળ નારકીના જીવને લાકડી વિગેરેથી હણીને જર્જર થએલા દેહને ચામડાના ટુકડાવડે મજબુત બાધીને પીઠમાથી તથા આજુબાજુ પસવાડામાથી કાપેછે

बाहू पकत्तति य मूलतो से, थूलं वियाम मुहे आडहति।
रहंसि जुत्तं सरयंति नाउ, आरुस्स विज्झति तुदेण पीट्ठे

॥ सू. ३ ॥

વળી નારકીમા પરમાધામી તથા બીજા નારકીઓ તથા ચોથીથી સાતમી સુધી પરમાધામીવિના ફક્ત બીજા નારકી અરસપરસ ઈર્ષાથી એક બીજાના બાહુ મૂળમાથી છેદી નાખે છે, તથા પૂર્વે કહ્યાપ્રમાણે મોઢા ફાડીને એક બીજાને બળ જબરીથી તપાવેલા મોટા લોઢાના ગોળા વિગેરે નાખીને

બાળે છે તથા પરમાધામી એકેક નારકીને તેના પૂર્વનું પાપ સંભળાવીને તેને તેવું દુઃખ આપે છે, તપેલું તરવું પાનો કહે છે, કે તું દારૂ પીનારો હતો કે ? તેનું માંસ ખવડાવતાં કહે છે કે તું માંસ ખાનારો હતો કે ? આમ પાપ સંભારીને કદર્થના કરે છે તથા વિનાકારણ પણ કોપ કરીને પરોણા વિગેરેથી તે પરવશ નારકીના વાંસામાં મારેછે વીંધેછે

अयत्र तत्त जलिय सजोइ, तऊवम भूमिमणुक्कमंता ॥
ते डज्झमाणा कलुण थणंति, उसुचोइया तत्तजुगेसु जुत्ता ॥सू.४॥

વળી તપેલા લોઢાના ગોળા જેવી બળતી આગની જમીનઉપર ચાલતા બળવાથી દીનસ્વરે તે રાંકડાઓ આરડે છે, તથા તપાવેલી યુગ (ધુંસરા) માં જોડેલા ગળીયા બળદીઆ જેવા ચાલી ન શકવાથી તીર કે પરોણા વિગેરેથી પીડા કરી દોડાવતાં તેઓ વધારે રડેછે ॥ ૪ ॥

बाला बला भूमिमणुक्कमंता, पविज्जलं लोहपहं च तत्तं ।
जंसीऽभिदुग्गंसि पवज्जमाणा, पेसेव दंडेहिं पुराकरेंति ॥सू.५॥

તે નિર્વિવેકી નારકીઓ બળેલા લોઢાના જેવા માર્ગે રૂધિર પાચ વિગેરેથી ગંદાપણું જોઈને ચાલતા નથી, તેથી પ્રેરણા કરી ચલાવતાં તેઓ રૂદન કરે છે, તથા અભિદુર્ગ તે કુંભી શાલ્મલીવૃક્ષ વિગેરે તરફ ગયેલાને પરમાધામીઓ પ્રેરણા કર્યા છતાં પણ કેટલાક ન જાય, તેમને પરમાધામી કોપ કરીને મજુર ગુલામ માફક અથવા બળદ માફક મારીને

ડડથી હણીને કે પરોણા ઘોચીને આગળ દોડાવેછે, પણ તે ગાડડાઓ તેમની ઈચ્છાઅનુજબ ચાલવા કે ઉભા રહેવા પણ પામતા નથી

ते सपगाढंसि पवज्जमाणा, सिलाहि हम्मंति निपातिणीहिं।
संतावणी नाम चिरद्वितीया, सतप्पती जत्थ असाहुकम्मा
॥ सू॰ ६ ॥

તે અસહ્ય વેદનાવાળા માર્ગે ચાલતા નરકમા નારકીઓ ન ચાલી શકે ન ઉભા રહી શકે, તેથી તેમના ઉપર રોષ કરીને પરમાધામીઓ સામે પડેલી પત્થરની શિલાઓ સાથે અથડાવે છે તથા સતાપનારી કુભી જે ઘણા કાળની છે, તેમા ગયેલો નારકીનો જીવ ઘણી વેદનાએ પીડાતો બેસે ત્યા તે પૂર્વે અશુભકૃત્ય કરેલા નારકીઓ ઘણું પીડાય છે ॥૬॥

कदूसु पक्खिप्प पयंति बालं, ततोवि दड्ढा पुण उप्पयंति॥
ते उड्ढकाएहिं पखज्जमाणा, अवरेहिं खज्जंति सणप्फएहिं॥७॥

તે રાકનારકીને કડુ (ભઠી) મા નાખીને પરમાધામીઓ પકાવે છે તેઓ ત્યા ચણાની માફક ભુજાતા ભઠીમાથી ઉચે ઉછળીને પાછા નીચે પડે છે, અને ત્યા ઉચે ઉછળતા કાકપક્ષી વિગેરેએ ખાતા અન્યદિશામા નાસતા સિહ વિગેરે તેમને ખાયછે, (આ સિહ કે પક્ષીઓ વિગેરે પરમાધામીઓ તેમને દુખ દેવા માટે બનાવી રાખેછે.) ॥સૂ ૭॥

समूसियं नाम विधूमठाणं, जं सोयतत्ता कलुणं थणंति ।
अहासिरं कट्टु विगत्तिऊणं,अयव सत्थेहिं समोसवेंति॥सू.८॥
समूसिया तत्थ विसूणियंगा, पक्खीहिं खज्जंति अओमुहेहिं ।
संजीवणी नाम चिरट्टितीया,जंसि पया हम्मइ पावचेया॥सू.९॥

વળી ચિતિકાના આકારે નરકમા પીડાના સ્થાન છે, ત્યા વિધૂમ તે અગ્નિનુ સ્થાન પામીને શોકથી તપેલા દીન-સ્વરે રડેછે, વળી નારકીનુ નીચુ માથુ કરીને છીણીથી લોઢાને છેદે, તેમ તેમના શરીરના ખડ ખડ કરી નાખેછે ॥ ૮॥

તે નરકમા થભા વિગેરેથી ઉંચા બાહુ કરીને અથવા નીચે માથુ કરીને જેમ ચડાળો શૂળીએ લટકાવે તેમ તેમને લટકાવીને શરીર છેદીને ઉપરથી ચામડી છોલીને વજ્ર ચાંચવાળા પક્ષીઓ કાગડા ગીધ વિગેરેથી ખવાય છે આ પ્રમાણે પરમાધામીથી કે પરસ્પર પીડાતા છિન્ન ભિન્ન થયા છતા દુખ પામીને પણ મરતા નથી, માટે નરક તે સજીવની ભૂમિમાફક જીવિતદાન દેનારી ભૂમિ છે! કારણ કે ત્યા ઝીણા ઝીણા ટુકડા કરવા છતા આયુ નિકાચિત હોવાથી મરતા નથી, વળી તે ઉત્કૃષ્ટ આયુ ૩૩ સાગરોપમનુ છે, અને તેટલો કાળ ત્યા જન્મેલા ઉત્પન્ન થએલા નારકી પ્રાણીઓ પાપના ચિત્તવાળા મુદગર વિગેરેથી હણાય છે, તથા નરકના પ્રભાવથી મૂર્છા પામેલા ને વાર વાર પીસવા છતા પણ મરતા નથી, પણ પારા માફક પાછા એકમેક થઈ જાય છે (અર્થાત્ તેનુ શરીર પાછુ જોડાઈ જાયછે.)

तिक्खाहिं सूलाहि निवाययंति, वसोगयं सावययं व लद्धं ।
ते सूलविद्धा कलुणं थणंति, एगंत दुक्खं दुहओ गिलाणा
॥ सू. १० ॥

વળી પૂર્વે દુષ્ટ કૃત્ય કરનારા નારકીને લોઢાની શૂળોવડે મારેછે

પ્ર૦—કોની પેઠે ?

ઉ૦—શ્વાપદ તે વશમા આવેલા હરણ કે ડુક્કર આફક પોતાના કબજે લઈને પરમાધામીઓ મારે છે, તે નારકીઓ શૂળ વિગેરેથી વિંધાયા છતા મરતા નથી, પણ દીનસ્વરે બરાડા પાડે છે પણ તેમને બચાવવા કોઈ સમર્થ નથી, તે બિચારાઓ એકાતથી અંદર તથા બહારથી ગ્લાન બનેલા પ્રમોદ રહિત રોજ દુખો અનુભવેછે ॥૧૦॥

सया जलं नाम निहं महंतं, जंसी जलंतो अगणी अकट्ठो ॥
चिट्ठंति बद्धा बहूकूरकम्मा, अरहस्सरा केइ चिरट्ठितीया॥सू.११

વળી હમેશા તે નારકીનુ સ્થાન ઉષ્ણરૂપપણાથી દેદીપ્યમાન બળતાવાળુ છે તથા જ્યા નારકીઓ કર્મવશ થઈને હણાયછે, માટે નિહછે, અર્થાત્ આઘાતસ્થાન છે, તથા જ્યા લાકડાંવિના અગ્નિના ભડકા હોવાથી મહાન્ છે, આવા અતીવ પીડાના સ્થાનમા પૂર્વભવે બહુ ક્રૂરકર્મ કરેલા હોવાથી તેનો વિપાક ઉદય આવતા તે પાપે બંધાયલા ત્યા રહેલાછે

પ્ર૦—કેવા બનીને ?

ઉ૦—અરહ તે બરાડા પાડતા શબ્દોવાળા ઘણો કાળ
યા રહેનારાછે ॥ ૧૧ ॥

चिया महंतीउ समारभित्ता, छुब्भंति ते त कलुणं रसंतं ॥
आवट्टती तत्थ असाहुकम्मा, सप्पी जहा पडिय जोइमज्झे॥१२

મોટી ચિતા સળગાવીને પરમાધામીઓ તે રડતા નાર-
કીને તેમા ફેકે છે, તેમા પૂર્વે પાપ કરેલો નારકીજીવ
પીગળી જાય છે, જેમ અગ્નિમા નાખેલુ ઘી પાણી જેવું
થાયછે, તેમ નારકીજીવની દશા છે, તોપણ તે રાક દુખ-
માથી છૂટવા મરી જતો પણ નથી ! ॥ ૧૨ ॥

વળી આ બીજો પીડાનો પ્રકાર છે

सदा कसिणं पुण घम्मठाणं, गाढोवणीय अइदुक्खधम्मं ॥
हत्थेहिं पाएहि य बंधिऊणं, सत्तुव्व डंडेहिं समारभंति॥१३॥

વળી હમેશા સપૂર્ણ તપેલુ ઉષ્ણસ્થાન ચીકણા કર્મ
બાધવાથી કર્મે આવ્યું હોય તેમ દુખરૂપ સ્વભાવવાળા
પીડાના સ્થાનમા તે અનાથનારકીજીવને હાથે પગે બાધીને
ફેકે છે, અને નાખ્યા પછી તેને શત્રુ માનીને દડાથી
મારે છે ॥ ૧૩ ॥

भजंति वालस्स वहेण पुट्ठी, सीसपि भिंदंति अओघणेहिं ॥
ते भिन्नदेहा फलगंव तच्छा, तत्ताहिं आराहिं णियोजयंति॥१४

વળી તે રાકનારકીજીવને લાકડી વિગેરેથી

કરીને તેની પીઠ ભાગી નાખે છે, તથા લોખંડના ઘણથી તેનું માથું છુંદી નાખે છે, (અપિ શબ્દથી જાણવું કે) તેના બીજા અંગો પણ ચૂર્ણ જેવા કરી નાખે છે. તે ચૂર્ણ થએલા અંગોપાંગવાળા નારકીના બે પસવાડા પાટીયા માફક કકચ (રંધા) વિગેરેથી પાતળા કરી નાખે છે, પછી તપેલા આરાઓથી પીડીને ગરમ કરેલું તરણું પાણું, વિગેરે દુઃખ આપે છે ॥ સૂ-૧૪ ॥

अभिमुंजिया रुद्द असाहुकम्मा, उसुचोइया हत्थिवहं वहंति ॥
एगं दुरुहित्तु दुवे ततो वा, आरस्स विज्झंति ककाणओ से॥सू.१५

વળી રૌદ્રકામ તે બીજા નારકીને હણવા વિગેરેમાં જોડે, અથવા પૂર્વભવે કરેલા જીવહિંસા વિગેરેના કૃત્યયાદ કરાવીને તે પૂર્વભવે કરેલા અશુભકર્મવાળા નારકીને ઇષુ (તીર) ના ઘા કરી પરમાધામી પ્રેરણા કરે, પછી હસ્તિવાહ (મહાવત) ની માફક ઉપર ચડીને દોડાવેછે, અથવા હસ્તી માફક ઘણો બોજો ઉપડાવે છે, એ પ્રમાણે ઉંટસ્વાર થઇને ઉંટ માફક દોડાવે છે

પ્ર૦—કેવી રીતે દોડાવે ?

ઉ૦—નારકના ઉપર એક બે ત્રણ ચડીને તેને દોડાવે છે, ઘણો ભાર લાગવાથી તે નારક ન ચાલી શકે તો ક્રોધ કરીને પરોણાવિગેરેથી મારે છે, અને તે નારકીને મર્મ (કોમળ) ભાગમાં વિંધે છે

वाला नला भूमि मणुक्कमंता, पविज्जलं कंटइल्लं महंत ॥
विवद्धतप्पेहिं विवण्णचित्ते, समीरिया कोट्टबलिं करिंति॥सू.१६

તે બાલક જેવા પરતત્ર નારકીજીવો લોહી વિગેરેથી ખરડાયેલી ગંદી તથા કાંટાથી વ્યાપ્ત જમીન જોઈને ન ઓળગે, ધીમે ચાલે, તેથી પરમાધામીઓ બળ જબરીથી પ્રેરણા કરે, વળી તે સમયે મારના ત્રાસથી મૂર્છિત થએલા તર્પક ( ) ના આકારે પડયા હોય, તેમને અનેકપ્રકારે બાધીને પરમાધામીઓ નગરમા જેમ બળિદાનમા મારીને પશુ હોમે, તેમ તેમને આમ તેમ ફેંકે છે, અથવા કોટ્ટબલિ કરે છે ॥ ૧૬ ॥

वेतालिए नाम महाभितावे, एगायते पव्वयमंतलिक्खे ॥
हम्मंति तत्था बहुकूर कम्मा, पर सहस्साण मुहुत्तगाणं ॥सू.१७

વળી નરકમા આવો પણ સભવ છે, કે નારકીમા પરમાધામીનો કરેલો મહા દુખના કાર્યવાળો શિલાનો બનાવેલો એક મોટો વૈયાલિય (વૈક્રિય) પર્વત છે, તે અધકાર રૂપે હોવાથી એક હાથના સ્પર્શથી પણ ચડતા નારકી જીવો પીડાય છે, વળી તે નારકી જીવોએ પૂર્વે ઘણા અઘોર પાપ કર્યા છે, તે હજારો મુહૂર્ત (ઘણા કાળ) સુધી દુખ ભોગવે છે ॥ ૧૭ ॥

संबाहिया दुक्कडिणो थणंति, अहो य राओ परितप्पमाणा ॥
एगंतकूडे नरए महंते, कूडेण तत्था विसमे हता उ॥सू १८॥

એક ભાવે પીડાયેલા તે સબાધિત નારકીજીવો દુષ્ટ કૃત્યો કરનારા મહાપાપીઓ રાત દિવસ અતિ દુખથી પીડાયેલા કરૂણસ્વરે આક્રંદ કરે છે, તથા એકાંત દુખ દેનારા વિસ્તારવાળા નરકમા પડેલા પ્રાણીઓ તે ગલયત્રના ફાસા વિગેરેથી અથવા પાષાણના સમૂહથી તે વિષમસ્થાનમા હણેલા ફક્ત રડયાજ કરેછે ॥ ૧૮ ॥

भंजंति णं पुव्वमरी सरोसं, समुग्गरे ते मुसले गहेतुं ॥
ते भिन्नदेहा रुहिरं वमंता, ओमुद्धगा धरणितले पडंति॥सू.१९

તે પૂર્વભવના શત્રુ માફક પરમાધામીઓ અથવા પૂર્વભવના વેરી નારકીઓ પરસ્પર એક બીજાના અગોને ક્રોધ કરીને મૂસળ (સાબેલા) લઈને ગાઢપ્રહાર કરીને હણેછે, તેથી તે નારકીઓ અનાથ બનીને શસ્ત્રોના ઘાથી શરીરમા ઘાયેલ થએલા રૂધિરને વમતા નીચા મોઢા કરીને પૃથ્વીઉપર પડેછે ॥ ૧૯ ॥

अणासिया नाम महासियाला, पागब्भिणो तत्थ सयायकोवा,
खज्जंति तत्था बहुकूरकम्मा, अदूरगा संकलियाहि बद्धा॥सू.२०

વળી ત્યા પરમાધામીએ બનાવેલા મહાદેહ પ્રમાણ તે મોટા (હાથાકૂતરા જેવા) શિયાળીઆઓ ભૂખ્યા હોય છે, તે અતિ ધૃષ્ટ બનેલા રૌદ્રરૂપે નિર્ભય થઇને નિત્ય કોપાયમાન થએલા હોય છે, તેઓ તે રાકડા પરભવમા પાપ કરનારા તથા લોઢાની સાકળે જોડાજોડ બાધેલાછે, તેવા નારકીને ટુકડે ટુકડા કરી ભક્ષણ કરેછે, ॥ સૂ ૨૦ ॥

सयाजला नाम नदी भिदुग्गा, पविज्जल लोहविलीणतत्ता॥
जसी भिदुग्गंसि पवज्जमाणा, एगायऽताणुक्कमणं करेंति॥२१॥

વળી હમેશા જળ ભરેલી સદાજળ નામની અભિદુગ તે ઘણી ખરાબ જુદા જુદા ખારે પાચ લોહીવો ભરેલી નદી છે, અથવા તે રૂધિરથી ભરેલી હોવાથી પિચ્છિલ છે, અથવા વિસ્તીર્ણ ગભીર (ઉડા પાણીવાળી મોટી) નદીછે, અથવા ઉના બળના પાણી જેવી છે, તે બતાવેછે, અગ્નિએ તપાવેલુ લોઢુ પીગળે તેવા લોઢાના રસ જેવી નદીછે, તેવી નદીમા નારકીના જીવોને અનાથ બનીને ગમન તથા પ્લવન કરવું પડે છે, (ત્યા અનંતુ દુખ ભોગવવું પડે છે) ॥૨૧॥

આ પ્રમાણે ઉપસહાર કરતા નારકીનું વિશેષ દુખ બતાવેછે

एयाइ फासाइं फुसंति बालं, निरंतरं तत्थ चिरट्ठिनीय ॥
ण हम्ममाणस्स उ होइ ताणं,एगो सयं पच्चणुहोइ दुक्खं॥सू.२

આ પ્રમાણે બન્ને ઉદ્દેશામા બતાવેલા દુખના ફરસો પરમાધામીએ કરેલા તથા પરસ્પર વૈરથી કરેલા અથવા સ્વભાવિક ઉદયમા આવેલા અતિશે કડવારૂપ રસ ગધ સ્પર્શ તથા શબ્દોના દુખો અત્યત દુસહ છે, તે દુખો અશરણનારકીઓ ભોગવે છે તે દુખ નિરતર ક્ષણમાત્ર વિશ્રાતિ નહિ તેમ ભોગવે છે, તથા લાબી સ્થિતિ તે રત્નપ્રભા નામે પહેલી નારકીમા ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ એક સાગરોપમ બીજી ચ-

૧૦ ધૂમપ્રભામા ૧૭ તમ પ્રભામા ૨૨ અને મહાતમ પ્રભામા ૩૩ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટસ્થિતિ છે, ત્યા પોતાના પાપે ગયેલાને ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ મળતા દુ ખ પામતા કોઈપણ રક્ષક થતું નથી, જો કે ત્યા સીતેંદ્ર નામનો બારમાદેવલોકનો ઇંદ્ર લક્ષ્મણના પૂર્વભવનો ઉપકાર યાદ કરી અવધિજ્ઞાને જાણી તેને બચાવવા ગયેલ, પણ ત્યા તેને દુ ખમાથી બચાવવા સમર્થ ન થયો, એવુ સભળાય છે તે પ્રમાણે દરેક નારકીનો જીવ પોતે એકલો જેના માટે પાપ કરેલા તે બધાથી રહિત થઇને કર્મના વિપાકના ફળ દુ ખરૂપે નારકીમા ભોગવે છે પણ કોઈ તેના દુ ખમા ભાગ લેતું નથી તે જ કહ્યુ છે

मया परिजनस्यार्थे, कृत कर्म सुदारुणम् ॥
एकाकी तेन दह्येऽहं, गतास्ते फलभोगिनः ॥ १ ॥

મે પરિવાર માટે ઘણા કાળાકૃત્ય કર્યા પણ તે ફળ ભોગવનારા જતા રહ્યા, અને તેનાવડે હુ એકલોજ બળી રહ્યો છુ ! ॥ સૂ ૨૨ ॥

जं जारिस पुव्वमकासि कम्म, तमेव आगच्छति सपराए ।
एगतदुक्खं भवमज्जणित्ता, वेदति दुक्खी तमणतदुक्खं ॥सू २३॥

જેવું જેવા ભાવનુ જેવી સ્થિતિનુ કર્મ આ જીવે પૂર્વ જન્મમા કર્યું હોય, તે પ્રમાણે જઘન્ય મધ્યમ ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિના અનુભાવના ભેદવાળુ આ સસારમા તેજ પ્રકારે

અનુસરે છે, તેનો સાર આ છે કે–તીવ્ર મંદ કે મધ્યમ અ-ધ્યવસાયના જેવા સ્થાનોવડે બાંધ્યું હોય, તેજ પ્રમાણે વધતા ઓછા પ્રમાણમાં ઉદયમાં આવે છે અને એકાંતથી સુખ રહિત દુ ખજ અવશ્યે નારકીના ભવમાં ઉદય આવે છે, તે નારકભવમાં ભોગવવાયોગ્ય કર્મો ઉપાર્જન કરીને એકાંત દુ ખી આ બનેલા નારકીજીવો અસાતાવેદનીયદુ ખ જે બીજાથી ઉપશમ ન થાય, અર્થાત્ તેનો કોઈ ઉપાય નથી, તેને ભોગવે છે

एताणि सोचा णरगाणि धीरे, न हिंसए किंचण सव्वलोए॥
एगंतदिट्ठी अपरिग्गहे उ, बुज्झिज्ज लोयस्स वसं न गच्छे॥सू.२४

ઉપસંહાર કરતા ફરીથી ઉપદેશ આપે છે, કે ઉપર બતાવેલા નારકીના બધા દુ ખો સાંભળીને બુદ્ધિવડે શોભતો ધીરપુરૂષ પ્રજ્ઞાવાળુ આ પ્રમાણે કરે, કે ત્રસ સ્થાવરથી ભિન્નભેદવાળા પ્રાણીસમૂહ ઉપર દયા કરીને કોઈપણ જીવને પોતે ન હણે, તથા એકાંતથી જીવ આદિ તત્ત્વો ઉપર નિશ્ચળદષ્ટિ સમ્યગ્દર્શન જેને છે, તે એકાંતદષ્ટિ નિશ્ચળ સમ્યકત્વી બને, તથા પોતાના સુખને માટે ગ્રહણ કરાય તે પરિગ્રહ છે, તે ન રાખવાથી અપરિગ્રહવાળો બને, (તુ શબ્દથી જાણવુ કે) તેમજ જૂઠ ચોરી મૈથુનના પાપો પણ છોડે, તેજ પ્રમાણે અશુભકૃત્ય કરનારા લોકને તથા તેના ફળ ભોગવનારાને જાણે અથવા કષાયથી ભરેલ આ

લોકને ખરાસ્વરૂપે જાણે પણ તેને વશ ન થાય, (અર્થાત્ લોકોમા થતા પાપો પોતે ન કરે) ॥ ૨૪ ॥

एत तिरिक्खे मणूयासु(म)रेसुं, चतुरन्तऽणत तयणुविवाग ॥
स सव्वमेय इति वेदइत्ता, कंखेज्ज काल धुयमायरेज्ज ॥ २५ ॥
त्तिबेमि इतिश्री नरयविभत्ती नाम पचमाध्ययनं समत्तं ॥
गाथा ग्रं॰ ३३१ ॥

આ પ્રમાણે ઉપર બતાવેલા દુખો કોઇ અશે અશુભ કૃત્ય કરનારા જીવો તિર્યંચ મનુષ્ય દેવતામા પણ છે, આ પ્રમાણે નરક તિર્યંચ મનુષ્ય દેવરૂપે ચારગતિમા અનતકાળ સુધી કરેલા કૃત્ય પ્રમાણે ફળ છે, તે બુદ્ધિમાન માણસે જાણીને ધ્રુવ સયમને જીદગીસુધી વાછવો, તેનો પરમાર્થ આ છે કે ખરીરીતે જોતા ચારેગતિમા દુખ જાણીને ધ્રુવ તે મોક્ષ કે સયમ જાણીને તેના અનુષ્ઠાનમા જીદગી સુધી રક્ત રહે ॥ ૨૫ ॥

નરકવિભક્તિ નામનુ પાચમુ અધ્યયન સમાપ્ત

વીર સ્તુતિ નામનું છઠ્ઠું અધ્યયન.

પાચમુ કહીને છઠ્ઠુ કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સ-બધ છે ગયા અધ્યયનમા નરકવિભક્તિ કહી છે, તે શ્રી મહાવીર વર્ધમાનસ્વામીએ કહેલ છે, તેમના ગુણોનુ કીર્તન કરવુ, એ દ્વારવડે તેમનુ ચરિત કહે છે કારણ કે શાસ્ત્રના ઉપદેશકનુ મોટાપણુ તેટલુ જ શાસ્ત્રનુ મહત્વ છે આ સબધે આવેલા આ અધ્યયનના ચાર ઉપક્રમ વિગેરે અનુયોગદ્વારો છે તેમા ઉપક્રમમા રહેલો અર્થાધિકાર મહા વીરપ્રભુના ગુણોના ઉત્કીર્તનરૂપે છે

નિક્ષેપ બે પ્રકારે, ઓઘનિષ્પન અને નામનિષ્પન્ન છે, તેમાં ઓઘમાં અધ્યયન છે, અને નામનિષ્પન્નમાં મહાવીર સ્તવ છે તેમા મહતશબ્દનો તથા વીરનો તથા સ્તવનો એ ત્રણે શબ્દોનો નિક્ષેપો કહેવો જોઇએ અને જેમ ઉદ્દેશ તેમ નિર્દેશ કહેવો, તેથી પ્રથમ મહતશબ્દ કહે છે તેમા પણ આ મહતશબ્દ બહુપણે છે, જેમકે મહાજન તથા મોટા પણામા, જેમકે મહાઘોષ અતિના અર્થમાં, જેમકે મહાભય, પ્રાધાન્યના અર્થમા છે, જેમકે મહાપુરૂષ, આ ચાર અર્થમા છે, તેમા પ્રાધાન્યના અર્થમા મહાવીર શબ્દ લીધો છે, તે નિર્યુક્તિકાર બતાવે છે

पाहन्ने महसद्दो दव्वे खेत्ते य कालभावे य ॥
वीरस्स उ णिक्खेवो चउक्कओ होइ णायव्वो ॥नि.८३॥

તેમા 'મહાવીર સ્તવ'મા મહત્‌શબ્દ પ્રાધાન્યના અર્થમા છે, અને તે નામસ્થાપના દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ અને ભાવ એમ છ ભેદે છે, તે પ્રાધાન્યના નામસ્થાપના સુગમને છોડી દ્રવ્યથી શરૂ કરે છે

દ્રવ્ય પ્રાધાન્ય જ્ઞશરીર ભવ્યશરીર તે બેથી જુદુ સચિત્ત અચિત્ત મિશ્ર એમ ત્રણ ભેદે છે સચિત્ત પણ દ્વિપદ ચતુષ્પદ અને અપદ એમ ત્રણ ભેદે છે તેમા દ્વિપદમા તીર્થંકર ચક્રવર્તી વિગેરે છે, ચોપગોમા હાથી ઘોડા વિગેરે છે, અને અપદ (ઝાડો) મા કલ્પવૃક્ષ વિગેરે છે અથવા પ્રત્યક્ષ દેખાતા રૂપ રસ ગધ સ્પર્શથી ઉત્કૃષ્ટ પુડરીક કમળ વિગેરે પદાર્થો છે,

અચિત્તમા પ્રાધાન્ય વૈડૂર્ય વિગેરે જુદી જુદી જાતિના મણિરત્નો છે મિશ્રમા વિભૂષિત તીર્થંકર છે

ક્ષેત્રથી પ્રાધાન્ય સિદ્ધિક્ષેત્ર છે તથા ધર્મ ચારિત્રના આશ્રયથી મહાવિદેહક્ષેત્ર છે, અને સુદર ભોગોની અપેક્ષાએ દેવકુરૂ વિગેરે યુગલિકક્ષેત્રો છે

કાળથી પ્રાધાન્ય એકાત સુખમ સુખમ આરો વિગેરે છે અથવા ધર્મચરણના સ્વીકારને યોગ્ય જે કાળ છે, તે લેવો

ભાવપ્રાધાન્ય તે ક્ષાયિકભાવ છે, અથવા તીર્થંકરપ્રભુના શરીરની અપેક્ષાએ ઔદયિક છે, અહીં તે એની સાથે આપણો અધિકાર છે

વીર શબ્દના નિક્ષેપા

દ્રવ્ય ક્ષેત્ર કાળ ભાવ એમ ચાર ભેદે છે તેમા ન શરીર ભવ્યશરીર છોડી વ્યતિરિક્તમા દ્રવ્યવીર તે દ્રવ્ય માટે સગ્રામ વિગેરેમા અદ્ભુતકર્મ કરવાથી શૂરપુરૂષ છે, અથવા જે કઇ વીર્યવાળુ દ્રવ્ય છે, તે દ્રવ્યવીરમા ગણાય છે જેમકે તીર્થંકર અનત બળ વીર્યવાળા છે, તે લોકને ઉચકીને દડામાફક અલોકમા ફેકવા સમર્થ છે તથા મેરૂપર્વતનો દડ કરીને રત્નપ્રભાપૃથ્વીને છત્રમાફક ધારણ કરે, તથા ચક્રવર્તીનુ પણ દોસોલા બત્તીસા વિગેરે નિર્યુક્તિની ગાથા ૭૨ મા આવશ્યક સૂત્ર ૧ લા ભાગમા પૃષ્ટ ૧૩૭ મા બતાવેલ છે તથા વિષ તથા નસાની વસ્તુનું સામર્થ્ય ઘેલા કરવુ વિગેરે છે

ક્ષેત્રવીર તો જે ક્ષેત્રમા અદ્ભુતકર્મ કરનારો અથવા વીર તરીકે ગવાતો હોય તે જાણવો એ પ્રમાણે કાળ આશ્રયી પણ જાણવું

ભાવવીર તો તે છે કે જેનો આત્મા ક્રોધ માન માયા લોભ વિગેરે પરિસહોથી જીતાયો નથી, તેજ કહ્યુ છે

कोहं माणं च मायं च, लोभं पचेंदियाणि य।
दुज्जयं चेव अप्पाणं, सव्वमप्पे जिए जियं ॥ १ ॥

ક્રોધ માન માયા લોભ તથા પાચ ઇંદ્રિયો આત્માને જીતવી મુશ્કેલ છે, તેમને આત્માએ જીતવા તેણે બધું જીત્યુ જાણવું

जो सहस्स सहस्साणं, सगामे दुज्जए जिणे ॥
एकं जिणेज्ज अप्पाणं, एस से परमो जओ ॥ २ ॥

જે સુભટ સગ્રામમા હજારોના હજારો દુર્જય સુભટોને જીતે, તે કરતા પણ જે પોતાના આત્માને વશ કરે, તે તેનો પરમ જય છે

एक्को परिभमउ जए, वियडं जिणकेसरी सलालाए।
कंदप्पदुट्ठदाढो, मयणो विट्ठारिओ जेण ॥ ३ ॥

એક જિનકેસરી જગતમા જયવતો છે, કે જેણે કુચેષ્ટારૂપ કદપની દુષ્ટદાઢોવાળા કામદેવને પોતાની લીલામા જીતી લીધો છે ! કે જે કામદેવ જગતમા વિકટ શત્રુરૂપે બધા જીવોને ભમાડે છે

આ પ્રમાણે વર્ધમાનસ્વામીજ પોતે પરીસહ ઉપસર્ગો અનુકૂળ કે પ્રતિકૂળ આવ્યા છતા તેનાથી કાયર ન થયા, તેથી ગુણનિષ્પન્નપણાથી અદ્ભુતકર્મ કરવાપણે ભાવથી મહાવીર ગણાય છે અથવા દ્રવ્યવીર વ્યતિરિક્તમા એક ભવવાળા વિગેરે છે

ક્ષેત્રવીર તે જ્યા તે બેસે, અથવા જ્યા તેનુ વર્ણન થાય તે ક્ષેત્રવીર છે, કાળથી પણ તેમજ જાણી લેવું, ભાવ વીરનો આગમથી નામગોત્રકર્મ ઉદયમા આવતા અનુભવે, તે શ્રી વીરવર્ધમાન સ્વામીજ છે

સ્તવના નિક્ષેપા

पुढणिस्सेवो चउहा आगंतु अभूमगेहिं दव्वथुती ॥
भाव संताण गुणाण कित्तणा जे जहिं भणिया ॥ नि. ८४॥

સ્તવનાનામસ્થાપના વિગેરે ચાર પ્રકારે નિક્ષેપા છે, તેમાં નામસ્થાપના પૂર્વવત્ જાણવા, દ્રવ્યસ્તવનો જ્ઞશરીર ભવ્યશરીરથી વ્યતિરિક્ત જે કટક કેયૂર ફુલની માળા, ચંદન વિગેરે સચિત્ત અચિત્ત પૂજનીક દ્રવ્યોથી જે સત્કાર થાય તે દ્રવ્યસ્તવ છે, અને ભાવસ્તવતો વિદ્યમાન ગુણો જ્યાં જે હોય, તેનું કીર્તન કરવું

હવે પ્રથમ સૂત્રના સંસ્પર્શદ્વારવડે સંપૂર્ણ અધ્યયન સાથે સંબંધ ધરાવતી ગાથા નિર્યુક્તિકાર કહે છે

पुच्छिंसु जंबुणामो अज्ज सुहम्मा तओ कहेसी य।
एव महप्पा वीरो जयमाह तहा जएज्जाहि ॥नि.८५॥

જંબુસ્વામીએ આર્યસુધર્માસ્વામીને શ્રી મહાવીર પ્રભુના ગુણો પૂછયા, એથી તેમણે કહ્યું કે મહાવીરપ્રભુ આવા ગુણવાળા છે અને એજ પ્રમાણે શ્રીમહાવીરે સંસારના જયનો ઉપાય કહ્યો છે, તેમ તેમણે જીત્યો છે, માટે તમે પણ ભગવાનની પેઠે સંસાર જીતવા પ્રયત્ન કરો

હવે નિક્ષેપા પછી સૂત્રાનુગમમાં અસ્ખલિતાદિ ગુણયુક્ત સૂત્ર ઉચ્ચારવું, તે કહે છે

पुच्छिस्सु णं समणा माहणा य, अगारिणो या परतित्थिआ य
से केइ णेगंतहियं धम्ममाहु, अणेलिसं साहु समिक्खयाए ॥सू.१

આ સૂત્રનો પૂર્વના સૂત્ર સાથે આ પ્રમાણે સબધ છે તીર્થંકરે ઉપદેશેલા માર્ગે સયમ પાળતો મૃત્યુકાળની ઉપેક્ષા કરે (જીદગીસુધી સયમ પાળે), તે જેમણે આ માર્ગ કહ્યો છે, તે તીર્થંકરપ્રભુ કેવા છે, એમ સાધુઓ વિગેરે પૂછે છે, અને પરસ્પર સૂત્રનો સબધ તો મુખ્યેત પૂર્વે કહેલુ છે, અને તેજ પ્રમાણે આગળ પણ જે પ્રશ્નોત્તર થાય, તે પણ સમજે, આ પ્રમાણે આ સબધે આવેલા આ સૂત્રની સહિતાદિના ક્રમવડે વ્યાખ્યા કહેવાય છે, તે આ પ્રમાણે છે અનતરસૂત્રમા ઘણે પ્રકારે કહેલી નરકની વિભક્તિ સાભળીને સાભળનારનુ મન સસારથી વિરક્ત થતા તે પૂછે કે કોણે આ કહી છે ? એમ સુધર્માસ્વામીને સાધુઓ પૂછે છે અથવા જબૂસ્વામી સુધર્માસ્વામીને આ પ્રમાણે કહે છે કે સસારને પાર ઉતારવામા સમર્થ એવો આ ધર્મ કોણે કહ્યો છે, એવુ મને ઘણા માણસો પુછે છે નિગ્રથ વિગેરે શ્રમણો તથા બ્રહ્મચર્ય આદિ પાળનારા બ્રાહ્મણો તથા અગારિણો તે ક્ષત્રિય વિગેરે પુછે છે, અને પરતીર્થિક તે બાદ્ધ વિગેરે છે તે બધા પુછે છે

પ્ર૦-શુ ?

ઉ૦-તે કોણ છે ? કે જેણે દુર્ગતિમા પડતા જીવોને ધારનારો એકાત હિત કારક અનુપમધર્મ બતાવ્યો છે। અને એધ સમીક્ષા તે યથાયોગ્યતત્ત્વના બોધવડે અથવા સાધુ સમીક્ષાવડે અર્થાત્ સમભાવ રાખીને કહ્યો છે ? ॥૧॥

कह च णाणं कह दसणं से, सीलं कह नायमुतस्स आसी ॥
जाणासिणं भिक्खु जहातहणं, अहासुत बूहि जहा णिसंतं॥सू.२

અને તેજ પ્રભુના જ્ઞાનાદિ ગુણો જાણવા માટે પ્રશ્ન પુછયો, કે કેવીરીતે ભગવાને જ્ઞાન પ્રાપ્ત કર્યું, અથવા તે ભગવાનનુ જ્ઞાન કેવા વિશેષબોધવાળુ છે ? અને સામાન્ય અર્થનું પરિચ્છેદક કેવુ દર્શન છે ? તથા તેના યમ નિયમ રૂપ શીલ કેવુ છે ? જ્ઞાતનામના ક્ષત્રિયો છે તે વંશના ભગવાન વર્ધમાન સ્વામી હતા, તેમનુ ચરિત્ર મે આપને પુછયું છે તે સુધર્માસ્વામી ! જેવુ આપ જાણતા હો, તે બધુ સાંભળ્યા પ્રમાણે અવધારીને કહો ॥ ૨ ॥ આ પ્રમાણે પુછવાથી સુધર્માસ્વામી વીરપ્રભૂના ગુણો કહે છે

खेयन्नए से कुसलासुपन्ने,(खेमदेसी) अणंतनाणी य अणंतदंसी॥
जसंसिणो चक्खुपहे ठियस्स, जाणाहि धम्मं च धिइं च पहि॥३॥

તે શ્રી ભગવાન ચોત્રીશ અતિશયયુક્ત સંસારમા રહેલા જીવોના દુઃખ (ખેદ) ને જાણે છે, માટે ખેદજ્ઞ છે, અથવા ક્ષેત્રજ્ઞ તે યથાવસ્થિત આત્મસ્વરૂપ જાણવાથી આત્મજ્ઞ છે અથવા ક્ષેત્ર તે આકાશ છે તેને જાણે છે, અર્થાત્ લોક અલોકના સ્વરૂપને જાણે છે તથા ભાવકુશ તે આઠ પ્રકારના કર્મ છે, તેને છેદે માટે કુશલ છે અર્થાત શરણે આવેલા પ્રાણીઓના બોધવડે કર્મ છેદવામા નિપુણ છે તથા આશુપ્રજ્ઞાવાળા (હાજર જવાબી) છે, કારણ કે

કેવળજ્ઞાનથી સર્વત્ર સર્વકાલનુ એકસમયે જ્ઞાન છે અર્થાત્ છદ્મસ્ત માણુસની પેઠે તેમને વિચારીને ઉત્તર આપવાનો નથી, પાઠાતરમા મહર્ષિ પાઠ છે, તેથી જાણુવુ કે તે અત્યત ઉગ્ર તપચરણુને આદરે છે, તથા અતુલ ઉપસર્ગ પરિસહને સહેનાર છે તેમજ તેઓ અવિનાશી અનત પદાર્થના પરિચ્છેદક છે, અથવા વિશેષ ગ્રાહકજ્ઞાન ધરાવે છે, માટે અનતજ્ઞાની છે, એ પ્રમાણે સામાન્ય અવબોધને આશ્રયી તેઓ અનતદર્શી છે એવા ભગવાનનો અતુલ યશ મનુષ્ય સુર અસુરથી વિશેષ હોવાથી તેઓ યશસ્વી છે. તથા લોકના લોચનમાર્ગમા ભવસ્થકેવળી અવસ્થામા (દર્શનીય હોવાથી) સ્થિત છે અથવા લોકોને ઝીણા તથા પડદામા કે દૂર રહેલા ન દેખાતા પદાર્થોને પણ બતાવવાથી ચક્ષુભૂત છે તેવા મહાવીર પ્રભુનો સસારને ઉદ્ધરવાના સ્વભાવવાળો અથવા શ્રુત ચારિત્ર નામનો તેમનો કહેલો ધર્મ છે, તે જાણુ તથા તે પ્રભુને ઉપસર્ગ થયા છતા પણ નિશ્ચલ ધીરજ ચારિત્રથી ભ્રષ્ટ ન થવારૂપે રહી, અથવા સયમમા રતિ અથવા તેમની બતાવેલી છે, તેને જાણુ અર્થાત્ સમ્યક કુશાગ્ર (ઝીણી) બુદ્ધિવડે વિચારો, અથવા તે મુનિસમુદાયેજ સુધર્મોસ્વામીને પુછયુ કે તે ભગવાન યશસ્વી ચક્ષુપથમા રહેલા છે, તે પ્રભુના ધર્મ તથા ધૈર્યને જાણુતાહો, તે અમને કહો! ॥૩॥

उड्ढं अहेय तिरियं दिसासु, तसा य जे थावर जे य पाणा ॥
से णिचणिच्चेहि समिक्ख पन्ने, दीवे व धम्मं समियं उदाहु॥सू॰४

હવે સુધર્માસ્વામી તે પ્રભુના ગુણોને કહે છે ઉંચે નીચે કે તીરછા એમ સર્વે દિશામા ૧૪ રજ્જુપ્રમાણ લોકમા જે ત્રાસ પામનારા ત્રસજીવો છે, જેના ભેદો અગ્નિ વાયુ તથા વિકલેંદ્રિય પચેંદ્રિય છે, તથા સ્થિર રહેનારા પૃથ્વી પાણી વનસ્પતિ એમ ત્રણ ભેદે છે, તથા જેમને દશ પ્રાણોમાથી કોઈ પણ પ્રાણો હોય તે પ્રાણી છે, આ કહેવાથી જે લોકો પૃથ્વી વિગેર એકેંદ્રિયમા જીવત્વ માનતા નથી, તેમના મતનુ ખડન કર્યું કે તેમનામા પણ જીવત્વ છે, તે ભગવાન કેવળજ્ઞાની હોવાથી પ્રકર્ષથી જાણે માટે પ્રજ્ઞ છે, તેથીજ તે પ્રાજ્ઞ છે તથા દ્રવ્યાર્થનયાયને આશ્રયી નિત્ય અને પર્યાય અર્થને આશ્રયી અનિત્ય છે, એમ નિત્યાનિત્ય સુપદાર્થોને કેવળજ્ઞાને જાણીને પ્રજ્ઞાપના યોગ્ય પદાર્થોને કહે છે, તેથી તેઓ પ્રાણીઓ આગળ પદાર્થોને પ્રકાશવાથી દીવામાફક છે અથવા સસારસમુદ્રમા પડેલા જીવોને સારો ઉપદેશ આપવાથી આશ્વાસ લેવાયોગ્ય હોવાથી દ્વીપ જેવા છે, એવા ભગવાન્ સસાર પાર ઉતારવાને સમર્થ છે, તેવા શ્રુતચારિત્રધર્મને કહે છે તથા સમિત તે સદ્અનુષ્ઠાનથી અથવા રાગદ્વેષરહિત સમભાવે ઉપદેશ દે છે, जहा पुण्णस्स कत्थइ तहा तुच्छस्स कत्थइ, જેમ પુણ્યવાનને ઉપદેશ આપે, તેમ રકને પણ ઉપદેશ

से वीरिएण पडिपुन्नवीरिए, सुदंसणे वा णग सव्वसेट्ठे ॥
सुरालए वासिमुदागरे से, विरायए णेगगुणोववेए ॥ सू. ९ ॥

તે ભગવાન દાતીના બળવડે અને ધૈર્ય સઘયણ વિગેરેથી પ્રતિપુર્ણ વીર્યવાળા છે, કારણકે તેમનું વીર્યાતરાય કર્મ સપૂર્ણ ક્ષય થયુ છે, જેમ સુદર્શન (મેરૂ) પર્વત જંબુદ્વીપની નાભિસમાન સર્વે પર્વતોમા શ્રેષ્ઠ છે, તેમ મહાવીર પ્રભુ વીર્ય તથા અન્ય ગુણોથી શ્રેષ્ઠ છે, વળી સુરાલય તે સ્વર્ગ છે, તે ત્યાના રહેવાસી દેવોને મુદાકર (હર્ષજનક) છે, કારણકે તે પ્રશસ્ત વર્ણ ગધ રસ સ્પર્શ અને પ્રભાવ વિગેરે ગુણોથી યુક્ત (સ્વર્ગ) શોભે છે, તેવી રીતે પ્રભુ પણ અનેક ગુણોથી શોભે છે, અથવા જેમ ત્રિદશ (દેવો)નું આલય (સ્થાન) મેરૂપર્વત અનેક ગુણોથી યુક્ત શોભે છે, તેમ પ્રભુ પણ મેરૂ માફક (અનેક ભવ્યાત્મા દેવપુરૂષ જેવાને) આનદ આપનાર છે

सयं सहस्साण उ जोयणाणं, तिकंडगे पंडगवेजयंते ॥
से जोयणे णवणवते सहस्से, उड्ढुस्सितो हेट्ठ सहस्समेगं ॥सू.१०

વળી પણ પ્રભુને મેરૂ સાથે સરખાવે છે મેરૂપર્વત ૧ લાખ યોજનનો છે, તેને ત્રણ કંડ હોવાથી ત્રણ કંડવાળો કહેવાય છે, તે આ પ્રમાણે ભૂમિસબધી, (માટી વિગેરેનો) સોનાનો, તથા વૈડુર્યરત્નનો વળી તેજ વિશેષ બતાવે છે મથાળે પડકવન વૈજયન્તી (ધજા) માફક હો

વાથી પડકવૈજયંત કહેવાય છે, તથા જમીન ઉપર ૯૯ હજાર યોજન ઉંચો તથા જમીનઅંદર એકહજાર યોજન કુલે એકલાખ યોજનનો છે ॥ ૧૦ ॥

पुट्ठे णमे चिट्टइ भूमिवट्ठिए, जं सूरिया अणूपरिवट्टयंति ॥
से हेमवन्ने वहुनंदणे य, जंसी रतिं वेदयती महिंदा ॥सू० ११॥

આકાશમાં ઉંચે લાગીને રહેલ છે, તથા નીચે ભૂમિ અવગાહીને રહ્યો છે, તેથી તે ઉર્ધ્વ અધ તથા તિરછાલોકને ફરશીને રહેલ છે વળી જેને સુર્ય તથા જ્યોતિષ્કા ચંદ્ર તારા નક્ષત્રો વિગેરે પ્રદક્ષિણા કરી રહ્યા છે, તથા તે ખુબ તપાવેલા સોના જેવો ચળકે છે તથા બહુ (ચાર) નંદનવનોથી યુક્ત છે, માટે બહુ નંદનવનવાળો છે, તે કહે છે નીચેની જમીનમાં ભદ્રશાલવન છે, ત્યાથી પાચશે જોજન ઉંચે મેખલા ઉપર નંદનવન છે, ત્યાથી ૬૨ હજાર અને પાચશે જોજન ઉંચે ચડતા સોમનસવન છે, ત્યાથી ૩૬ હજાર યોજન ઉંચે શિખરઉપર પંડકવન છે, આ પ્રમાણે ચાર ભદ્રશાળ, નંદન, સોમનસ અને પંડકવન હોવાથી વિચિત્ર ક્રીડાસ્થાનોથી યુક્ત છે, જેમાં મોટા ઇંદ્રો પણ આવીને દેવલોકથી પણ તે પર્વતના રમણીયતર ગુણો જોઇને રમણક્રીડા (આનંદ)ને અનુભવે છે ॥ ૧૧ ॥

से पव्वए सद्दमहप्पगासे, विरायती कंचण मट्ठवन्ने ॥
अणूत्तरे गिरिसु य पव्वदुग्गे गिरीवरेसे जलिएव भोमे

ઉપર બતાવેલ ગુણોયુક્ત મેરૂપર્વત મદર સુદર્શન સુરગિરિ એવા અનેક શબ્દો (નામો) વડે મહાન્પ્રકાશ (પ્રસિદ્ધિ)મા છે, તેથી તે શબ્દ મહાપ્રકાશવાળો શોભે છે, વળી કંચનની માફક ચળકાટવાળો અથવા નિર્મળ વર્ણ હોવાથી કંચનમૃષ્ટ વર્ણવાળો છે, આવા ઉત્તમ ગુણો હોવાથી મેરૂપર્વતથી બીજો કોઈ શ્રેષ્ઠ નથી, તેમજ પર્વ (મેખલા)ઓ વડે અથવા દાતા કે દાઢાના આકારે બીજા પર્વતો તેને જોડાયેલા હોવાથી તે સામાન્ય જીવોને ચડવો દુર્ગ (વિષમ-કઠણ) છે, તેમજ તે પર્વત મણિરત્નોથી તથા ઔષધિઓથી દેદીપ્યમાનપણે પૃથ્વીનો એક ભાગ બળતો હોય તેમ પ્રકાશે છે ॥૧૨॥

महीइ मज्झमि ठिते णगिंदे, पन्नायते सुरिय सुद्धलेसे ॥
एव सिरीए उस भूरिवन्ने, मणोरमे जोयइ अच्चिमाली ॥सू.१३

રત્નપ્રભા પૃથ્વીમા મધ્યભાગમા જબુદ્વીપ છે, તેના પણ બરોબર મધ્યભાગમા સૌમનસ વિદ્યુત્પ્રભ, ગધમાદન, માલ્યવત એવા ચાર દષ્ટાપર્વતથી શોભિત સમભૂભાગમા દશહજાર જોજનના વિસ્તારવાળો મથાળે એકહજાર જોજનના વિસ્તારવાળો નીચે પણ દશહજાર જોજનના વિસ્તારવાળો અને દર ૯૦ જોજને ૧⁄૧૧ જોજનના અગ્યારમે ભાગે ઓછો બાકીના ૧૦⁄૧૧ ભાગે વિસ્તારવાળો (અર્થાત્ જેમ ઉચે ચડે તેમ ઓછા થતા જાય) છે, વળી આ મેરૂપર્વતના

મથાળે ૪૦ યોજનની ઉંચી ચુડા છે, તથા પર્વતમાં પ્રધાન મેરૂપર્વતને સૂર્યમાફક શુદ્ધ લેશ્યા અર્થાત્ આદિત્ય જેવો પ્રકાશતેજ છે, આ ઉપર બતાવેલી વિશિષ્ટતર શોભાવડે તે મેરૂ અનેક વર્ણના રત્નોથી યુક્ત હોવાથી અનેક રંગવાળો કહેવાય છે તેમ ત્યાં જનારનું મન રમે છે તેથી મનોરમ છે, અને અર્ચિમાલી તે સૂર્યમાફક હજારો કીરણોથી દશે દિશાઓને દીપાવે છે ॥ ૧૩ ॥

सुदसणस्सेव जसो गिरिस्स, पवुच्चई महतो पव्वयस्स ॥
एतोवमे समणे नायपुत्ते जाती जसोदंसणनाणसीले ॥सू १४

હવે મેરૂપર્વતના કહેલા ગુણો પ્રભુમાં ઘટાવે છે પ્રથમ બતાવેલ મેરૂપર્વતનું કીર્તન (યશ) ગવાય છે, તે પ્રમાણે ઉપમાઓ ઘટે છે

પ્ર૦—કોને

ઉ૦—શ્રમો સહે માટે શ્રમણ છે, તે તપથી તપેલી દેહવાળા છે અને જ્ઞાત નામના ક્ષત્રિઓ છે, તેમના પુત્ર મહાવીરપ્રભુને ઘટે છે, તે પ્રભુ જાતિએ બધી જાતિઓથી અને તમામ યશસ્વી પુરૂષોથી તથા દર્શનજ્ઞાને બીજા દર્શનજ્ઞાનવાળાઓથી તથા શીલવ્રતવડે તમામ શીલવ્રત ધારીઓથી શ્રેષ્ટ છે, (આમાં જાતિ વિગેરે ગુણોની અક્ષરઘટના વ્યાકરણના સમાસના નિયમ પ્રમાણે કરવી) (આમાં આટલું વિશેષ છે કે દાગીનાથી સ્ત્રી શોભે તેના કરતાં સ્ત્રીના નિર્મળ શીલથી તેના દાગીનાને તે શોભાવે છે, તેવીજ રીતે મહાવીરપ્રભુના

ચારિત્રથી કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થવાથી પુણ્યબળ અધિક પ્રમાણમા થવાથી તેમની જાતિ કુળ વગ્ર વિગેરે વિશેષ દીપવા લાગ્યા એટલે સુવર્ણ માફક તેમની જાતિ હતી તેમા પ્રભુના ચારિત્રજ્ઞ ન વિગેરે અન તગુણો રત્નોમાફક સ લગ્ન થવાથી વધારે દીપવા લાગી) વળી દષ્ટાતદ્વારા ભગવાનના ગુણોનુ વર્ણન કરે છે

गिरीवरे वा निसहाऽऽययाणं, रुयए व सेट्ठे वलयायताण ॥
तओवमे से जगभूइ पन्ने, मुणीण मज्झे तमुदाहपन्ने ॥सू.१५॥

જેમ નિષધ નામનો પર્વત બીજા પર્વતોની લ બાઇ કરતા વિશેષ હોવાથી જ બુદ્વીપમા અથવા અન્યદ્વીપોમા દીર્ઘતામા શ્રેષ્ઠ (પ્રધાન) ગણાયછે તથા વલયાકાર દ્વીપોમા રૂચક નામનો પર્વત વલયાકારપણે પ્રધાન છે, કારણ કે તે રૂચકદ્વીપની અ દર રહેલ માનુષોત્તર પર્વતમાફક વૃત્ત આયત છે અને તેનો પરિક્ષેપ સ ખ્યેય યોજન છે એટલે જેમ નિષધ તથા રૂચકપર્વત આયતવૃત્તતામા પ્રધાન છે, તેમ સ સારમા મહાવીરપ્રભુ પણ ભૂતિપ્રજ્ઞ તે પ્રભૂત જ્ઞાન વાળા અર્થાત્ પ્રજ્ઞાએ કરીને શ્રેષ્ઠ છે તથા બીજા મુનિઓ કરતા વિશેષ જાણે માટે પ્રજ્ઞ છે, એવું તેમનુ સ્વરૂપ જાણનારા વિદ્વાનો કહે છે ॥ સૂ-૧૫ ॥

अणुत्तरं धम्ममुईरइत्ता, अणुत्तरं झाणवर झियाइ ॥
सुसुक्कसुक्कं अपगंडसुक्कं, संखिंदुएगंतवदातसुक्कं ॥ १६ ॥

વળી જેનાથી બીજો કોઇ પ્રધાન ધર્મ નથી, તેવા સર્વોત્તમ ધર્મને વિશેષથી કહીને પોતે અનુત્તર ધ્યાનને ધ્યાય છે, જેમકે કેવળજ્ઞાન થયા પછી પ્રભુ યોગના નિરોધ સમયે (ચઉદમે ગુણસ્થાને) સૂક્ષ્મ પણ કાયયોગને રૂંધતા શુક્લ ધ્યાનનો ત્રીજો ભેદ જે અપ્રતિપાત સૂક્ષ્મ ક્રિયાવાળો ધ્યાય છે, તથા નિરૂદ્ધ યોગ નામનો શુક્લ ધ્યાનનો ચોથો ભેદ વ્યુપરત ક્રિયાવાળો અનિવૃત્ત નામનો ધ્યાય છે તે બતાવે છે કે સુષ્ઠુ શુક્લમાફક શુકલ (નિર્મળ સફે૰) ધ્યાન ધ્યાય છે, તથા દૂર થયો છે ગડ (મલીનતા ગૂમડુ) જેમાથી તેવું નિર્મળ અર્જુન સુવર્ણમાફક શુક્લધ્યાન ધ્યાય છે, અથવા તે ધ્યાન પાણીના ફેણ (અરીઠા કે સાબુના ફેણ અથવા વહાણ કે સ્ટીમર ચાલતા પાણીમા જે ફેણ દેખાય છે તેના) જેવા નિર્મળ તથા શખ ચદ્ર જેવુ એકાત નિર્મળ શુક્લધ્યાનના છેવટના બે ભેદ વાળા ધ્યાનને ભગવાન ધ્યાય છે ॥ ૧૬ ॥

अणुत्तरगं परम महेसी, असेसकम्मं स विसोहइत्ता ॥
सिद्धिं गते साइमणंतपत्ते, नाणेण य सीलेण दसणेण॥सू १७॥

તેમ આ ભગવાન શૈલેશી અવસ્થામા શુક્લધ્યાનનો ચોથો ભેદ પામ્યા પછી તુર્ત સાદિ અનતકાળની સિદ્ધિ ગતિ નામની પાચમી ગતિને પોતે પામ્યા છે તે સિદ્ધિ ગતિને વિશેષ ઓળખાવે છે, તે સર્વોત્તમ હોવાથી અનુત્તર

છે, તથા લોકના અગ્રભાગે હોવાથી અગ્રયા (સૌથી મોખરે) છે, તેવી પરમ પ્રધાનગતિને આ મહર્ષિ પામ્યા છે, મહર્ષિ એટલા માટે કહ્યા કે તે પ્રભુએ ઉગ્રતપવડે દેહને તપાવી અશેષકર્મ તે જ્ઞાનાવરણ વિગેરે આઠે કર્મને દૂર કરી વિશિષ્ટજ્ઞાન દર્શન શીવને ક્ષાયિકભાવમા મેળવી ઉપર બતાવેલ સિદ્ધિગતિ એ પહોચ્યા છે ॥ સૂ-૧૭ ॥
વળી દૃષ્ટાંતદ્વારા પ્રભુની સ્તુતિ કરે છે

रुक्खेसु णाते जह सामली वा, जस्सि रतिं वेययती सुवन्ना ।
वणेसु वा णंदणमाहु सेट्ठं, नाणेण सीलेण य भूतिपन्ने ॥सू.१८॥

વૃક્ષોમા જેમ દેવકુરૂમા રહેલ શાલ્મલીવૃક્ષ છે, તે ભુવનપતિ દેવોને ક્રીડાનુ સ્થાન છે જ્યા આગળ આવીને સુપર્ણ જાતિના ભુવનપતિ દેવો રમવાનો આનંદ મેળવે છે. વળી વનોમા જેમ નંદનવન દેવોને ક્રીડાનુ સ્થાન છે, તેમ મહાવીર પ્રભુ સમસ્ત પદાર્થોનુ પ્રકાશક કેવળજ્ઞાનવડે અને શીલ તે યથાખ્યાત ચારિત્ર વડે પ્રધાન છે, અને ભૂતિપ્રજ્ઞ તે પ્રવૃદ્ધજ્ઞાનવાળા છે ॥ ૧૮

थणियं व सद्दाण अणुत्तरे उ, चंदो व ताराण महाणुभावे ।
गंधेसु वा चंदणमाहु सेट्ठं, एवं मुणीणं अपडिन्नमाहु ॥सू १९॥

જેમ શબ્દોમા શ્રેષ્ટ અવાજ મેઘનુ ગાજવુ છે, તુ વિશેષણ માટે કે સમુચ્ચયના માટે છે, જેમ તારા નક્ષત્રમા

ચંદ્રમા મહાન અનુભાવવાળો તે ભવ્ય માણસોને નિર્વૃત્તિ આપનાર કાન્તિવડે મનોગ્મ લાગે છે, જેમ ઉત્તમ સુગધી વાળી વસ્તુઓમા ગોશીર્ષચંદન અથવા મલયદેશનુ ચદન તેને ઓળખનારા વિદ્વાનો શ્રેષ્ઠ કહે છે, તેમ મહર્ષિઓમા પ્રભુને શ્રેષ્ઠ માનેછે કારણ કે પ્રભુની પ્રતિજ્ઞા આ લોક પર લોકના સુખની વાછનારી નહોતી, તેથી તેમને અપ્રતિજ્ઞ (નિગકાક્ષી) કહે છે ॥ ૧૯ ॥

जहा सयभू उदहीण सेट्ठे, नागेसु वा धरणिंद माहुसेट्ठे ॥
खोओदए वा रस वेजयंते, तवोवहाणे मुणिवेजयंते ॥सू.२०॥

સ્વય-(પોતાની મેળે) ઇચ્છિતરૂપ બનાવે તેથી તે સ્વયભૂ કહેવાય તે દેવો છે, તેઓ જે સમુદ્રમા ક્રીડા કરવા જાય છે તે સ્વયભુરમણ સમુદ્ર છે તે બધા સમુદ્રો તથા દ્વીપોથી છેડે પ્રધાન છે, તથા નાગકુમાર નામના ભુવનપતિ દેવોમા ધરણેન્દ્ર શ્રેષ્ઠ છે તથા ઇક્ષુના રસ જેવા પાણીનો સમુદ્ર તે ઇક્ષુરસોદક છે, તે પોતાના રસના લીધે વૈજ્યત (પ્રધાન) છે, એટલે પોતાના ગુણોને લીધે બીજા સમુદ્રોમા પતાકાની માફક ઉપર રહેલ છે, તે પ્રમાણે તપઉપધાન તે વિશિષ્ટ તપવડે ત્રણ જગતની અવસ્થા માનનાર મુનિ મહાવીર પ્રભુ વૈજ્યત (પ્રધાન) છે, અર્થાત્ મહા તપવડે બધા લોકના ઉપર ધ્વજા માફક ઉચે રહેલા છે ॥ ૨૦ ॥

हत्थीसु एरावणमाहु णाए, सीहो मिगाणं सलिलाण गंगा ।
पक्खीसु वा गरुले वेणुदेवो, निव्वाण वादीणिह णायपुत्ते॥सू.२१

જેમ ઉત્તમ હાથીઓમા શક્રેદ્રનુ વાહન ઐરાવણ હાથી પ્રસિદ્ધ દષ્ટાતભૂત છે અથવા પ્રધાન તરીકે તેને જાણનારા કહે છે, જેમ મૃગોમધ્યે સિહકેસરી પ્રધાન છે, તથા ભરતક્ષેત્રની અપેક્ષાએ ગગા નદીનુ પાણી બીજા પાણી કરતા શ્રેષ્ટ ગણાય છે પક્ષીઓમા ગરૂડ જેનુ બીજુ નામ વેણુદેવ છે, તે પ્રધાનપણે છે એ પ્રમાણે સિદ્ધિક્ષેત્ર જે નિર્વાણ મોક્ષ અથવા બધા કર્મો ક્ષય થવારૂપે છે, તેનુ સ્વરૂપ બતાવનાર અથવા તે મેળવવાનો ઉપાય બતાવનારામા મહાવીર પ્રભુ જ્ઞાત જાતિના ક્ષત્રિયોના પુત્ર મુખ્ય છે કારણ કે યથાવસ્થિત નિર્વાણપદાર્થના બતાવનાર તેઓ છે ॥ ૨૧ ॥

जोहेसु णाए जह वीससेणे, पुप्फेसु वा जह अरविंदमाहु ।
खत्तीण सेट्ठे जह दंतवक्के, इसीण सेट्ठे तह वद्धमाणे ॥सू.२२

રણસગ્રામમા લડનાર યોદ્ધાઓમા જેમ વિશ્વ (સંપૂર્ણ) સેન તે હાથી ઘોડા રથ પદાતિ ચતુરગ બળયુત ચક્રવર્ત્તી છે, તે દષ્ટાતભૂત છે, તથા ફૂલોમા જેમ અરવિદ (કમળ) છે, તથા દુષ્ટોના મારથી બચાવનાર ક્ષત્રિયો છે તેમા દાત (ઉપશાત) થયા છે જેના વાક્યવડે શત્રુઓ તે દાતવાક્ય ચક્રવર્ત્તી છે, તે શ્રેષ્ટ છે આ પ્રમાણે ઘણા પ્રશસ્ત દષ્ટાતો

બતાવીને હવે પ્રભુને તેમના નામપૂર્વક પ્રશસ્વા કહે છે, કે તેજ પ્રમાણે રૂષિઓ મધ્યે શ્રીમાન્ વર્ધમાનસ્વામી શ્રેષ્ટ છે

दाणाण सेट्ठ अभयप्पयाणं, सच्चेसु वा अणवज्जं वयंति।
तवेसु वा उत्तम बंभचेरं, लोगुत्तमे समणे नायपुत्ते ॥ सू.२३ ॥

વળી પોતાના અને પારકાના અનુગ્રહ માટે યાચકોને (ખપવાળાને) જે અપાય તે દાન અનેક પ્રકારનું છે તે બધામાં જીવિતના અર્થી જીવોમાં રક્ષણ આપનાર હોવાથી અભયદાન શ્રેષ્ટ છે તેજ કહ્યું છે

दीयते म्रियमाणस्य, कोटिं जीवितमेव वा।
धनकोटिं न गृह्णीयात् सर्वो जीवितुमिच्छति ॥ १ ॥

મરનાર મનુષ્યને કોઇ કરોડ રૂપિયા આપે, અને બીજો જીવિત આપે, તે વખતે મરનારો ક્રોડ રૂપિયા નહી માગે, પણ જીવિત વાંછશે આ વિષય ગોવાળીયા ના બાળકો સુધા પણ સહેલાઇથી સમજે, માટે અભયદાનનું પ્રધાનપણું બતાવવા કથા કહે છે

વસંતપુર નગરમાં અરિદમન નામનો રાજા હતો, તે કોઇ વખતે વાતાયન (ઝરૂખા) માં ચારે સ્ત્રીઓ સાથે ક્રીડા કરી રહેલો છે કોઈ વખતે જેને રાતા કણુીર (કણેર) ની ફૂલની માળાઓ માથાઉપર લટકાવી છે, રાતા ચંદનવડે શરીર ઉપર લેપ કર્યો છે એવા

આગળ મારવાના કારણુની ડોટી પીટાતા ને લઈ જવાના રાજમાર્ગે લઈ જવાય છે, તેવા ચોરને રાણીઓ સહિત રાજાએ દેખ્યો, તે દેખતા રાણીઓએ પૂછયુ કે આ ચોરે શું અપરાધ કર્યો છે ? તેમની આગળ એક રાજપુરૂષે કહ્યુ કે એણે કોઈની ચોરી કરી એ રાજવિરૂદ્ધ કૃત્ય કર્યું છે, તેથી એક રાણીએ રાજાને કહ્યુ, પૂર્વે આપે મને વર આપ્યો છે, તે મને આજ આપો, કે જેથી હુ તેને કાઇ ઉપકાર કરૂ, રાજાએ હા પાડી, પછી રાજાની આજ્ઞા લઈને તે રાણીએ તે પુરૂષને સ્નાન વિગેરે કરાવી દાગીના પહેરાવી હજાર સુવર્ણ મોહરોના ખર્ચે પાચે પ્રકારના સુન્દર શબ્દ વિગેરેના વિષયોથી એક દિવસસુધી આનંદ પમાડયો બીજે દિવસે તેજ પ્રમાણે બીજી રાણીએ એક લાખ સુવર્ણ મોહરોના ખર્ચે આનંદ પમાડયો, ત્રીજે દિવસે ત્રીજી રાણીએ કરોડ સુવર્ણ મોહરોથી સત્કાર કર્યો, ચોથી રાણીએ રાજાની આજ્ઞા લઈ અભયદાન આપીને મરણથી બચાવ્યો તેથી ત્રણ રાણીઓએ ચોથીને હસીને કહ્યુ કે તે કઇ પણ આપ્યુ નથી ! આ પ્રમાણે માહોમાહે એક બીજીએ પોતાના મોટા ઉપકારની વાતો કહી ને વિવાદ કર્યો, તેથી ઝગડો પતાવવા રાજાએ ચોરને બોલાવી પૂછયુ કે તને કોણે વધારે ઉપકાર કર્યો ? તેણે કહ્યું ! હે મહારાજ ! મરણના મહા-ભયને લીધે મેં ડરેલાએ તે સમયે સ્નાન વિગેરેનુ કશું સુખ જાણ્યુ નહોતું; પણ અભયદાન સાભળતા નવો જન્મ મને

મળ્યો છે, એમ આત્મામાં આનંદ માનું છું આથી સિદ્ધ થયું કે સર્વ દાનોમાં અભયદાન શ્રેષ્ઠ છે તથા સત્ય વાક્યોમાં પરને પીડા ન આપે તેવું નિર્દોષવચન શ્રેષ્ઠ છે પણ પરને પીડા કરે તે સત્યવચન નથી, કારણકે સત્પુરૂષોનું હિત કરે તે સત્ય છે તેજ કહ્યું છે

लोकेऽपि श्रुयते वादो, यथा सत्येन कौशिकः ॥
पतितो वधयुक्तेन, नरके तीव्रवेदने ॥ १ ॥

લૌકિકમાં પણ સભળાય છે કે કૌશિક નામનો કોઈ (અનુચિતરીતે) સત્ય બોલવા જતા આલોકમાં ભુંડે હાલે મરણ પામી નરકમાં ગયો છે વળી સૂત્રમાં પણ કહ્યું છે

तहेव काणं काणत्ति, पंडगं पंडगत्ति वा ।
वाहियं वावि रोगित्ति, तेणं चोरोत्ति नो वदे ॥ १ ॥

કાણા ને કાણો ન કહેવો, પંડકને પંડક ન કહેવો, રોગીને રોગીયો ન કહેવો, ચોરને ચોર ન કહેવો, કારણ કે તેથી તેને અપ્રીતિ થાય છે, (જરૂર પડતા વિવેકથી પૂછવું અથવા રાજાના અધિકારીને યોગ્યકારણે કહેવું પડે તો પણ વિવેકથી બોલવું) તેથી નિર્દોષ સત્ય તેજ શ્રેષ્ઠ છે વળી તપમાં ઉત્તમ નવવિધ ગુપ્તિસહિત બ્રહ્મચર્ય છે તેવીજ રીતે સર્વ લોકોથી ઉત્તમ રૂપ સંપદા અને સર્વ અતિશયયુક્ત શક્તિ અને ક્ષાયિક જ્ઞાન દર્શન તથા શીલ વડે ભગવાન મહાવીર સાધુઓમાં શ્રેષ્ઠ છે ॥ ૨૩ ॥

ठिईण सेट्ठा लवसत्तमा वा, सभा सुहम्मा व सभाणसेट्ठा ।
निव्वाणसेट्ठा जह सव्वधम्मा, ण णायपुत्ता परमत्थि नाणी ॥सू.२४॥

સર્વ સ્થિતિઓમા જેમ લવસત્તમ છે, એટલે તે પાચમા અનુત્તર સર્વાર્થસિદ્ધ વિમાનવાસી દેવો સર્વેથી વધારે સ્થિતિવાળા પ્રધાન છે, જો તેમને મનુષ્યજન્મમા ધર્મ આરાધતા સાત લવ જેટલો કાળ વધારે આયુ હોત, તો તેઓ કેવળજ્ઞાન પામી મોક્ષમા જાત, તેથી તેઓ લવસત્તમ કહેવાય છે વળી પર્ષદાઓમા સૌધર્મઇંદ્રિની પર્ષદા શ્રેષ્ઠ છે, કારણકે ત્યા અનેક ક્રીડાના સ્થાનો છે વળી સ્વ ધર્મો મોક્ષથી પ્રધાન છે, કારણ કે જૈનેતર પણ પોતાના દર્શન (મત-પ) નુ ફળ મોક્ષ બતાવે છે તેવીજ રીતે શ્રી વર્ધમાનસ્વામીનુ કેવળજ્ઞાન છે, તેનાથી બીજુ કોઈ અન્યવિજ્ઞાન નથી, અર્થાત્ સર્વથાજ ભગવાન મહાવીર બીજા જ્ઞાનીઓથી અધિક જ્ઞાનવાળા છે ॥ ૨૪ ॥

पुढोवमे धुणइ विगयगेही, न सण्णिहिं कुव्वति आसुपन्ने ।
तरिउं समुद्दं व महाभवोघ, अभयकरे वीर अणंतचक्खू ॥२५॥

વળી તે ભગવાન મહાવીર પૃથ્વી જેમ સર્વ સત્ત્વોના આધારરૂપે છે, તેમ તેઓથી સર્વે જીવોને અભયદાન દેવાથી અથવા સદુપદેશ દેવાથી સત્ત્વાધાર છે અથવા પૃથ્વી જેમ બધા ફરશોને સહે છે, તેમ પ્રભૂ પણ બધા પરિસહ ઉપસર્ગોને સમતાથી સહે છે, તથા આઠે પ્રકારના

કર્મોને ધુએ છે (કર્મ શબ્દ અધ્યાહાર છે) તે પ્રમાણે ભગવાનને બાહ્ય અભ્યંતર ગૃદ્ધપણું ન હોવાથી વિગયગેહી (વિગતગૃદ્ધિ) છે, તેજ પ્રમાણે પાસે રાખવુ તે સનિધિ છે, તેમા દ્રવ્યસનિધિધન ધાન્ય હિરણ્ય બેપગા ચોપગારૂપ પરિગ્રહ છે, અને ભાવસનિધિ તે માયા અથવા ક્રોધ વિગેરે કષાયો છે, તે બનેનો પણ પ્રભુએ સનિધિ (સગ્રહ) રાખ્યો નથી, તથા પ્રભુ હમેશા ઉપયોગ રાખતા હોવાથી આશુપ્રજ્ઞ છે, પણ છદ્મસ્થ માફક વિચારીને બોલતા નથી, એવા ઉત્તમ પ્રભુ સમુદ્ર તરવા માફક અપાર ચાર ગતિ રૂપ મહાભવ ઓઘ જે બહુ વ્યસનોથી ભરેલ છે, તેને તરીને સર્વોત્તમ નિર્વાણને પામ્યા છે ફરી વિશેષથી કહે છે, કે ભગવાન પોતે તથા બીજાને ઉપદેશ આપાને પ્રાણીઓના રક્ષારૂપ અભયદાન આપે તેથી અભયકર છે તથા આઠે પ્રકારના કર્મોને વિશેષથી પ્રેરે માટે વીર છે તથા જ્ઞેયપદાર્થો અનત હોવાથી તથા જ્ઞાન નિત્ય રહેવાથી અનત છે, તેવુ ચક્ષુ માફક કેવળજ્ઞાન ધરાવતા હોવાથી અનતચક્ષુ છે ॥ ૨૫ ॥

कोह च माणं च तहेव मायं, लोभ चउत्थ अज्झत्थदोसा ।
एआणि वंता अरहा महेसी, ण कुव्वई पाव ण कारवेइ ॥२६॥

નિદાનના ઉચ્છેદથી નિદાનીનો ઉચ્છેદ થાય છે, અન્યાયે સસારસ્થિતિનુ મૂળ ક્રોધાદિ કષાયો છે એથી અધ્યાત્મ (અદર રહેલા) ક્રોધાદિ ચારે કષાયોને સર્વથા છોડીને

તે પ્રભુ તીર્થંકર થયા, તથા મહર્ષિ થયા, કારણ કે અધ્યા ત્મદોષો જેના દૂર થાય, તેજ ખરીરીતે મહર્ષિ છે, પણ બીજી રીતે નથી, તથા પોતે સ્વયં પાપ કરતા નથી, તેમ બીજા જીવો પાસે પણ કરાવતા નથી ॥ સૂ-૨૬॥

किरियाकिरिय वेणइयाणुवाय, अण्णाणियाणं पडियच्चठाणं ।
से सव्ववाय इति वेयइत्ता, उवट्ठिए संजमदीहराय ॥ सू. २७॥

તે ભગવાન મહાવીરે ક્રિયાવાદી અક્રિયાવાદી વૈનયિક અને અજ્ઞાનીઓના પક્ષ (મતવ્ય) ને બતાવ્યો છે, અ-થવા જેમા સ્થિરતા થાય તે દુર્ગતિમા ગમન વિગેરે ચાર ગતિરૂપ સ્થાન છે, તેને સમ્યક્ પ્રકારે જાણીને બતાવેલ છે, જેનુ સ્વરૂપ આગળ જતા ટુકાણમા કહીશુ, અહીં થો ડામા બતાવીએ છીએ

ક્રિયાવાદી વિગેરેનુ વર્ણન

પરલોકના હિત માટે ક્રિયાજ પ્રધાન છે, એવુ જે માને તે ક્રિયાવાદી છે કારણકે તેઓ નો આ મત છે કે દીક્ષાથીજ એટલે દીક્ષાની ક્રિયા કરવાથી મોક્ષ થાય છે અને અક્રિયાવાદી તો જ્ઞાનવાદી છે એટલે તેઓનુ કહેવું આ છે કે યથાવસ્થિત વસ્તુનુ પરિજ્ઞાન થવાથીજ મોક્ષ છે તેજ તેઓ કહે છે

पंचविंशतितत्त्वज्ञो यत्र तत्राश्रमे रतः ॥
शिखी मुंडी जटी वापि, सिद्धयते नात्र संशयः ॥ १ ॥

૨૫ તત્ત્વો શાસ્ત્રકારે બતાવ્યાં છે, તેને જાણનારો ગમે તે આશ્રમમા રહ્યો હોય, પછી તે ચોટી રાખનારો હોય, માથુ મુડાવનારો કે જટા ધારનારો હોય, તોપણ તે જરૂર મોક્ષમા જશે

તથા વિનયથીજ મોક્ષ માનનારા તે ગોશાળાના મતને માનનારા વિનયથી વિચરે માટે વૈનયિક છે તથા કેટલાક વાદીઓ આલોક પરલોકના હિત માટે અજ્ઞાનજ સારૂ છે, એમ માનનારા અજ્ઞાનિક છે આ પ્રમાણે તેમનુ મતવ્ય પોતાના નિર્મળ બોધવડે જાણીને વીરવર્ધમાન સ્વામીએ બીજા પણ અન્યમતાવલમી બૌદ્ધાદિકને તથા જે કઇ સસારમા વાદ છે, તેને જાણીને બીજા સત્ત્વોને યથાવસ્થિત તત્ત્વ ઉપદેશવડે બોધ આપીને પોતે પણ સયમના અનુષ્ઠાન સારીરીતે પાળ્યા છે પણ બીજા બોલે, છતા પાળવામા તૈયાર થતા નથી, તેજ કહે છે

यथा परेषां कथका विदग्धाः, शास्त्राणि कृत्वा लघुतामुपेताः।
शिष्यैरनुज्ञामलिनोपचारैर्वक्तृत्वदोषास्त्वयि ते नसंति ॥ १ ॥

વીતરાગની સ્તુતિ કરતા જૈનાચાર્ય કહે છે હે પ્રભો! તમારામા તે બોલવાના દોષો નથી કે જે અન્યમા છે, કે તેઓ અન્યપુરૂષોને ઉપદેશ દેવામા બહુ કુશળ છે તેથી શાસ્ત્રો રચીને લઘુતા પામ્યા છે કારણકે તેઓ અનુજ્ઞાના-મલિન ઉપચારવાળા શિષ્યોથી યુક્ત છે અર્થાત્ તેઓ

કંઇ બીજાને ઉપદેશ આપે છે, તેવુ તે સમ્યગ્વર્તન રાખતા નથી, પણ તમે તો 'દીર્ઘરાત્ર' તે આખી જીંદગી સુધી સંયમસ્થાનવડે વિચર્યા છે. ॥ ૨૭ ॥

से वारिया इत्थी सराइभत्तं, उवहाणवं दुक्खखयट्ठयाए ।
लोगं विदित्ता आरं परं च, सव्वं पभू वारिय सव्ववारं ॥२८॥

વળી તે પ્રભૂએ સ્ત્રીપરિભોગ (મૈથુન) તથા રાત્રિભોજન પણ સાથે ત્યાગીને તથા ઉપલક્ષણથી બીજા પણ પ્રાણાતિપાત વિગેરે પાપો ત્યાગીને ઉપધાન તે તપ છે, તેને પોતે આદર્યો, માટે ઉપધાનવાન છે અર્થાત્ કાયાને તપવડે તપાવો છે

પ્ર૦—શા માટે ?

ઉ૦—દુ:ખવે માટે દુ:ખ છે, તે આઠ પ્રકારના કર્મો છે, તેનો ક્ષય કરવા માટે

વળી લોકને જાણીને તથા આલોક પરલોક અથવા આર તે મનુષ્યલોક, પાર તે નારક આદિ છે, તેનું સ્વરૂપ તથા તે કેવીરીતે મળે છે, તેના હેતુઓ જાણીને તેને નિવારવાના ઉપાયો ઘણીરીતે બતાવ્યા છે તેનો સાર આ છે, કે અઢારે પાપ સ્થાન પ્રાણાતિપાત વિગેરે છે, તેનો પોતે નિષેધ વિગેરે જાતે કરીને બીજાઓને પણ પાપથી અટકાવ્યા છે કારણ કે પોતે જ્યા સુધી ન અટકે, ત્યા સુધી બીજાને પાપથી અટકાવવા સમર્થ ન થાય તેજ કહ્યુ છે

ब्रुवाणोऽपि न्याय्यं स्ववचनविरुद्धं व्यवहरन्,
परान्नाल कश्चिद्दमयितुमदान्तः स्वयमिति ।
भवान्निश्चित्यैव मनसि जगदाधाय सकलं,
स्वमात्मानं तावद्दमयितुमदान्त व्यवसितः ॥ १ ॥

ન્યાયનુ વચન બોલવા છતા પણ પોતાના બોલવાથી વિરૂદ્ધ વર્ત્તન કરતો પોતાની ઇંદ્રિયોને દમન ન કરવાથી પારકાને દમન કરવા સમર્થ થતો નથી, હે ભગવન ! એવો તમે મનમા નિશ્ચય કરીને પોતાના અદાત આત્માને સપૂર્ણ રીતે દમન કરવા માટે ઉદ્યમ કરી રહ્યા હતા ! વળી

तित्थयरो चउनाणी, सुरमहिओ सिज्झियव्वयधुवंमि ।
अणिगूहियबलविरिओ, सव्वत्थामेसु उज्जमइ ॥ १ ॥

તીર્થંકર દીક્ષા લેતી વખતે ચારજ્ઞાનવાળા થાય છે, દેવતાઓ પૂજે છે, જ્ઞાનથી જાણે છે કે નિશ્ચયથી મોક્ષમા જવું છે, તોપણ પોતાનુ બળ છુપાવ્યાવિના બધીરીતે તપ કરવામા ઉદ્યમવાળા થાય છે ॥ સૂ-૨૮ ॥

सोच्चा य धम्मं अरहंतभासियं, समाहितं अट्ठपदोवसुद्धं ।
तं सद्दहाणा य जणा अणाऊ, इंदाव देवाहिव आगमिस्सति
॥ सू. २९ ॥ त्तिवेमि (गाथाग्र. ३९०) इति श्री वीरथुती
नाम छट्ठमज्झयणं समत्तं ॥

આ પ્રમાણે સુધર્મોસ્વામી વીરપ્રભુના ગુણો પોતાના શિષ્યોને કહીને કહે છે, કે આ પ્રમાણે

ધર્મ છે, તે તે શ્રુત ચારિત્ર એના બે ભેદે અર્હતોએ કહ્યો છે, તે ધર્મમા સમ્યગ્રીતે પદાર્થ સ્વરૂપની યુક્તિઓ અથવા હેતુઓવડે ઉપશુદ્ધ (નિર્મળ) છે યુક્તિ તથા હેતુઓથી સહિત છે અથવા અભિધેયપદોવડે તથા વાચક શબ્દોવડે નિર્દોષ એવો અરિહતપ્રભુનો ધર્મ સાભળી તેમા શ્રદ્ધા કરનારા તથા તે પ્રમાણે વર્તનારા લોકો અનાયુ તે આયુકર્મ દૂર થવાથી સિદ્ધ થાય છે, અને તેમનો મહિમા કરવા આયુષ્ય તે આયુષ્યવાળા ઇંદ્ર વિગેરે દેવોના સ્વામીઓ આવે છે આ પ્રમાણે પ્રભુ પાસે જે મે સાભળ્યુ તે તમોને કહ્યુ છે

વીરસ્તવ નામનુ છઠ્ઠું અધ્યયન સમાપ્ત થયુ.

કુશીલ પરિભાષા નામનુ સાતમુ અધ્યયન

છઠ્ઠું અધ્યયન કહીને હવે સાતમું કહે છે તેનો આ પ્રમાણે સબધ છે, કે ગયા અધ્યયનમા મહાવીરપ્રભુના ગુણો પ્રશસવાથી સુશીલની પરિભાષા (વર્ણન) કહી, અને હવે તેનાથી ઉલટા કુશીલોનુ વર્ણન કરે છે, આ સબધે આવેલા આ અધ્યયનના ચાર અનુયોગદ્વારો કહેવા, તેમા ઉપક્રમમા રહેલો અર્થાધિકાર આ પ્રમાણે છે કુશીલ તે પરતીર્થિક અથવા પાર્શ્વસ્થા અને અશીલ તે ગૃહસ્થો છે, તેમનુ વર્ણન કરીએ છીએ એટલે તેમના સસારી કૃત્યો

તથા તેનો વિપાક ભોગવવા દુર્ગતિમા ગમન થાય છે, તે બતાવે છે અને તેના વિપર્યયરૂપ કોઇ અંશે સુશીલનુ પણ વર્ણન છે નિક્ષેપ ત્રણ પ્રકારે છે. ઓઘ, નામ, સૂત્રાલાપક તેમા ઓઘમા અધ્યયન, નામનિષ્પન્નમા કુશીલપરિભાષા, તેના અધિકારેજ નિર્યુક્તિકાર કહે છે

सोले चउक्क दवे, पाउरणाभरणभोयणादीसु ।
माव उ ओहसील अभिक्खमासेवणाचेव ॥ नि. ८६ ॥

પ્રથમ શીલના નિક્ષેપા કરે છે તેનો ચાર પ્રકારે નિક્ષેપો છે તેમા નામસ્થાપના સુગમને છોડી દ્રવ્યશીલ પ્રાવરણ, આભરણ, તથા ભોજન વિગેરેમા જાણવુ તેનો આ અર્થ છે, કે જે કોઇ ફળની અપેક્ષા રાખ્યાવિના તેના સ્વભાવથીજ ક્રિયામા પ્રવર્ત્તે છે, તે તેનુ શીલ છે તેમા અહીં પ્રાવરણશીલ, તે પ્રાવરણના પ્રયોજનના અભાવમા પણ તેના શીલ (આદત)થી પ્રાવરણ સ્વભાવવાળો (અંગપર ચાદર વિગેરે ઓઢી રાખે) છે, અથવા તેનું ધ્યાન વારવાર પ્રાવરણમાજ રહે તે, એ પ્રમાણે આભરણ ભોજન વિગેરેમા પણ સમજી લેવું અથવા જે ચેતન અચેતન વસ્તુનો જે સ્વભાવ તે દ્રવ્યશીલ છે, (જેમકે મરચાનો સ્વભાવ તીખો, સાકરનો મીઠો, અને ગધેડાનો ભુકવાનો, કૂતરાનો ભસવાનો, એ દ્રવ્યશીલ જાણવું)

ભાવશીલનું વર્ણન.

તે બે ભેદે છે ઓઘશીલ તથા આભીક્ષ્ણ્ય સેવનાશીલ છે, તેમા પ્રથમ ઓઘશીલનું વિવરણ કરે છે

ओहे सीलं विरतो विरयाविरई य अविरती असीलं ।
धम्मे णाणतवादी अपमत्थ अहम्मकोवादी ॥ नि. ८७ ॥

ઓઘ તે સામાન્ય અથવા સામાન્યથી સાવદ્યયોગથી વિરત થએલો (સાધુ) અથવા વિરત અવિરત (વ્રતધારી શ્રાવક) શીલવાન કહેવાય છે તેથી ઉલટો હોય તે અશીલવાન કહેવાય છે

આભીક્ષ્ણ્યસેવા તે અનવરત (વારવાર) સેવનામા જેનુ શીલ હોય છે, જેમકે ધર્મવિષયમા પ્રશસ્તશીલ તે વારવાર અપૂર્વજ્ઞાન મેળવવા કે વિશિષ્ટતપ કરવાની ઇચ્છા હોય છે આદિ શબ્દથી જાણવુ કે નવા નવા (ઈંદ્રિય દમનના) અભિગ્રહ વિગેરે કરે

અપ્રશસ્ત ભાવશીલ તે અધર્મમા બાહ્ય પ્રવૃત્તિ કરવી, અથવા અંતઃકરણમા ક્રોધાદિની પ્રવૃત્તિ કરવી આદિ શબ્દથી જાણવુ કે બીજા કષાયો તથા ચોરી ખોટું કલંક કલહ વિગેરે કરે

હવે કુશીલપરિભાષા નામના અધ્યયનની ખરી વિચારણા (અન્વર્થતા) કહે છે

परिभासिया कुसीला य, एत्थ जावति अविरता केई ॥
सुत्ति पससा सुद्धो कुत्ति दुगुंछा अपरिसुद्धो ॥ नि. ८८ ॥

પરિ (સર્વથા) ભાવિતા (બતાવ્યા) કુત્સિત (ખરાબ) શીલવાળા તે કુશીલ પરતીર્થિઓ છે, અને પાર્શ્વસ્થા વિગેરે છે

ગાથામા ચ શબ્દ છે તેથી જાણવુ કે જે કોઈ અવિરત છે, તે બધાનુ વર્ણન આ અધ્યયનમા છે, તેથી તે કુશીલ પરિભાષા એવુ નામ છે

પ્ર૦—કુશીલ તે અશુદ્ધ કેવી રીતે ગણ્યા છો ?

ઉ૦—સુ-ઉપસર્ગ પ્રશસા કે શુદ્ધના વિષયમા છે, જેમ કે સુરાજ્ય સુધારો તેમજ કુઉપસર્ગ પણ જુગુપ્સા કે અશુદ્ધના અર્થમા વર્તે છે, જેમકે કુતીર્થ કુગ્રામ કુધારો કુચાલ વિગેરે છે

પ્ર૦—જો ખરાબ ચાલના તેજ કુશીલ કહેતા હોતો પરતીર્થિક તથા પાર્શ્વસ્થા વિગેરે કેવી રીતે કુશીલ છે ?

ઉ૦—તે કહે છે

अफासुयपडिसेविय, णाम भुज्जो य सीलवादी य ।
फासु वयति सीलं, अफासुया मो अभुंजंता ॥ नि ८९ ॥

આ શીલ શબ્દ તેના સ્વભાવના અર્થમા છે, જેમકે કોઈ ફળનિરપેક્ષ આભરણ વિગેરેની ક્રિયામા પ્રવર્તે છે, તે ઉપર દ્રવ્યશીલપણે બતાવેલ છે તેમજ ઉપશમ

બતાવે છે તૃણ કે કુશ વિગેરેનું ઘાસ છે, આડ તે પીપળો વિગેરે છે, બીજ તે કમોદ વિગેરે છે એ પ્રમાણે વેલો ગુલ્મ વિગેરે પણ વનસ્પતિકાયના જીવોના ભેદ છે, તથા ત્રાસ પામનારા ત્રસજીવો બેઇંદ્રિય વિગેરે છે તથા પ્રાણ તેને ધારનારા પ્રાણીઓ છે અને જે ઇંડામાંથી જન્મે તે અંડજ છે, તે શકુનિ (પક્ષી) સાપ વિગેરે છે અને જે જરાયુજ છે તે જ બાળ ( ) થી વીંટાયલા જન્મે છે, તે ગાય ભેંસ ઘેટા બકરા માણસ વિગેરે છે (તેને જન્મતા શરીરઉપર પાતળુ પડ હોય છે તે જરાયુ કહેવાય છે) તથા સસ્વેદજ તે પરસેવા વિગેરેથી ઉત્પન્ન થનારા જુ માકણ કૃમિ વિગેરે છે અને જે રસમા તે દહી મોવી દક વિગેરેમા ફુની પાણો જેવા ઝીણા જીવો ઉત્પન્ન થાય છે, તે સઘળા જીવો છે આ પ્રમાણે જુદા જુદા ભેદોથી જીવોના સમૂહને બતાવી તેના ઉપઘાતમા દોષ થાય તે બતાવેછે

पयाइं कायाइं पवेदिताइं, एतेसु जाणे पडिलेह साय ।
एतेण काएण य आयदंडे, एतेसु या विप्परियासुविंति ॥सू.२॥

આ પૃથ્વી વિગેરે બધા જીવો જિનેશ્વરે બતાવ્યા છે (માગધી ગાથા હોવાથી જીવ પુલિંગ છતા નપુંસકમા રૂપ લીધુ છે) આ બધા જીવોમા સુખ જાણ, તેનો ભાવાર્થ આ છે કે સર્વેપણ જીવો સુખના વાંછક તથા દુખના દ્વેષી છે આ પ્રમાણે જાણીને કુશાગ્ર (તીક્ષ્ણ) બુદ્ધિવડે

વિચારી જો, કે જે કાયોના આરભમા જીવોને પીડા થાય તેથી આપણો આત્મા દડાય છે અર્થાત્ આવા આરભના કામ કરવાથી આત્મદડ થાય છે (આરભ કરનારને પાપ લાગે છે) અથવા આવા કાયોવડે કાર્ય કરવાથી આયત (મોટા) દડ થાય છે, તેનો સાર આછે કે ઉપર બતાવેલ કાયાને જે જીવો ઘણો કાળ પીડે છે, તેમને શું ફળ થાય છે, તે દર્શાવે છે, કે તે આરભ કરનારા જીવો પોતેજ તે પૃથ્વી કાય વિગેરેમા અનેકરીતે જાય છે, અર્થાત્ વાર વાર પોતે પૃથ્વીકાય વિગેરેમા જન્મ લે છે, અને દુખો ભોગવે છે) અથવા વિપર્યાસનો અર્થ વ્યત્યય છે, એટલે એમ સમજવું કે જે જીવો પોતાના સુખને માટે પૃથ્વીકાય વિગેરેનો સમારભ કરે છે, તે સમારભથી દુખજ પામે છે, પણ સુખ પામતા નથી અથવા જીવોના આરભવડે કુતીર્થિઓ મોક્ષમા જવા ક્રિયા કરે છે, તેથી મોક્ષને બદલે તેને સસારજ વધે છે ॥ ૨ ॥ હવે તે મોક્ષનો અર્થી આયત દડવાળો બનીને તે તે કાયોનો આરંભ કરીને તેના વિપર્યયથી સસાર મેળવે છે તે બતાવે છે

जाईपहं अणुपरिवट्टमाणे, तसथावरेहिं विणिघायमेति ।
से जाति जातिं बहूकूरकम्मे, जं कुव्वती मिज्जति तेण बाले॥सू.३॥

એકેદ્રિય વિગેરેનો પથ તે જાતિપથ છે, અથવા જાતિ તે જન્મ છે, અને વધ તે મરણ છે તે જાતિ વધમાં વારવાર વર્ત્તતો એટલે એકેદ્રિય વિગેરે જાતિમા ભટકતો વાર

જન્મમરણને અનુભવતો ત્રસ તે તેઉકાય વાયુકાય કે બેઇંદ્રિય વિગેરેમા તથા કર્મથી સ્થાવર તે પૃથ્વી પાણી વનસ્પતિ । ઉત્પન્ન થઇને બીજી કાયોને દુ:ખ દેવાથી બ ધાયેલા કર્મવડે વારવાર વિનાશ પામે છે તેવો આયતદંડવાળો જીવ ફરી જન્મી જન્મીને દારૂણ અનુષ્ઠાન કરવાથી બહુ ક્રૂર કર્મવાળો બને છે, તે સારા માઠાના વિવેકરહિત હોવાથી બાળ જેવો છે, તે એકેંદ્રિયાદિક જાતિના જીવોના પ્રાણ હરનારા દુષ્ટ કર્મ કરે છે તેથી તે કર્મવડેજ ભરાય છે અથવા મી ધાતુનો અર્થ હિંસા છે, તેથી તે હિંસા કરે છે અથવા જે બહુ ક્રૂરકર્મવાળો હોય, તે આ ચોર છે, આ લંપટ છે, એમ તે પોતાના કુકર્મથી જાહેર થાય છે (ચોર લંપટ ભ્રષ્ટ વિગેરે તેના નામ પડે છે) ॥ ૩ ॥

अस्सिं च लोए अदुवा परत्था, सयग्गसो वा तह अन्नहावा ।
संसारमावन्न पर परं ते, बंधंति वेदंति य दुन्नियाणि ॥ सू. ४ ।

પ્ર૦—તે કઇ જગ્યાએ કર્મોવડે મપાય છે?

ઉ૦—તે કહેછે

જે શીઘ્રફળ આપનારા કર્મો છે, તેતો તેજ ભવમાં ફળ આપે છે અથવા નરક વિગેરેના બીજા ભવમા તેના ફળ કર્મ આપે છે એટલે એકજ ભવમા તીવ્રવિપાક ભોગવવા પડે છે, અથવા ઘણા ભવોમા ફળ ભોગવવા પડે છે, જેવા પ્રકારે અશુભકર્મને આચરે છે, તેવેજ પ્રકારે ફળ ઉદયમા આવે છે. અથવા બીજી રીતે, એટલે

કોઈ કર્મનો તેજ ભવમા ફળ આપી દે છે, અને કોઈ બીજા ભવોમા—જેમ મૃગાપુત્ર લોઢીયાને દુખ આપ્યું તે દુખવિપાક અધ્યયનમા વિપાકસૂત્ર નામના ૧૧ મા અગમાં ગુતરકધમા કહ્યુ છે (આ કર્મ બીજા ભવમા ઉદય આવ્યું છે); પણ દીર્ઘકાળની સ્થિતિનુ કર્મ હોય તે અપરજ ભોના આતરે વેદાય છે, તેપણ એકવાર કે અનેકવાર ભોગવવુ પડે છે અથવા અન્ય પ્રકારે એકવાર અથવા હજાર વાર શિરચ્છેદ વિગેરે અને હાથ પગનુ કપાવું વિગેરે અનુભવે છે આ પ્રમાણે તે કુશીલ પુરૂષો અનતકાળ ચાર ગતિવાળા સસારમા કુવાના અરટ ઘી ઘેડાના ન્યાયે ભટકવાથી પ્રકૃષ્ટ પ્રકૃષ્ટ દુખ અનુભવે છે, એટલે પૂર્વભવે કરેલ આ ભવમા દુખ ભોગવે, અને દુખ ભોગવતા આર્ત્તધ્યાન મા ફસાઈ જવાથી નવિન કર્મ બાંધે છે, અને વેદે છે દુષ્ટકર્મો વઈ જવાયા (કરાયા) તે દુષ્કૃત છે આ દુષ્કૃતો કરાયલા હેય તેનુ ફળ ભોગવ્યાવિના છુટે નહિ તે જ કહ્યુછે.

मा होहि रे विसन्नो जीव, तुमं विमणदुम्मणो दीणो।
णहु चिंतिएण फिट्टइ त दुक्खं जं पुरा रइयं ॥ १ ॥

હે જીવ! તું ખેદમત કર, તું અમણ દુમણ દીન શા માટે થાય છે! કારણ કે ચિતા કરવામાત્રથી પૂર્વે કરેલાં કર્મ ફીટી (નાશ) ન જાય

जइ पविससि पायालं, अडविं व दरिं गुह समुद्द वा।
पुव्वकयाउ न चुक्कसि, अप्पाणं घायसे जइवि ॥ २॥

જો દુખથી હારીને પાતાળમાં પેશીશ, જંગલમા જઇશ, દરી કે ગુફામા કે સમુદ્રમા છુપાઇશ તોપણ પૂર્વે કરેલા તારાં કર્મો નાશ નહિ થાય અને જો કર્મ ભોગવતા હાય પીટ કરીશ તો વ્યર્થ તારા આત્માને ઘાત કરીશ (નવાં કર્મ બાંધીશ) ॥ ૪ ॥

આ પ્રમાણે ઓઘથી કુશીલોનુ વર્ણન કર્યું, હવે પાખંડીઓનો અધિકાર કહે છે

जे मायरं वा पियरं च हिच्चा, समणव्वए अगणिं समारभिज्जा।
अहाहु से लोए कुसीलधम्मे, भूताइं जे हिंसति आयसाते ॥सू५॥

જે કોઇ પરમાર્થને ન જાણનારા દેખાદેખી ધર્મ કરવા ઉઠેલા માણસો માતા પિતાને ત્યાગીને (કારણ કે માતા પિતાનો મોહ ત્યાગવો મુશ્કેલ છે તે ત્યાગવાનું પ્રથમ બતાવ્યુ તથા ઉપલક્ષણથી ભાઇ દીકરો વહુ વિગેરેને પણ તે ત્યાગે એમ જાણવું) એમ જાણે કે હવે અમે સાધુ થયા, આમ સાધુવ્રત સ્વીકારીને અગ્નિકાયનો આરંભ કરે અર્થાત્ રાંધે, રંધાવે, રસોઈ કરે કરાવે અથવા સાધુ માટે તૈયાર કરેલુ વિગેરે ઔદ્દેશિક વિગેરે દોષિત આહાર લઇને અગ્નિ કાયનો સમારંભ કરે, આવા કૃત્ય કરનારાને તીર્થંકર ગણધર વિગેરે માનનીય પુરૂષો પાખંડી કહે છે અને તે વેષ લેવા છતા પણ અગ્નિકાયના આરંભમા સામીલ થવાથી તે કુશીલીયો છે અને તેનો ધર્મ પણ કુશીલ હોવાથી તે કુશીલધર્મવાળો છે

પ્ર૦—તે કેવા છે ?

ઉ૦—તે બતાવે છે

કે જે થયા છે, થાય છે અને ભવિષ્યમા થશે (નવા જન્મો લેશે) માટે તે જૂનો (જીવ સમૂહ) છે, તેને તે કુશીલધર્મી પીડે છે, મારે છે, તે બતાવે છે કે પચાગ્નિ તપ કરીને દેહને તપવે, તથા અગ્નિહોત્ર વિગેરેની ક્રિયા કરીને પાખંડિકો સ્વર્ગપ્રાપ્તિને વાછેછે, તેજ પ્રમાણે લૌકિક ધર્મવાળા પચન પાચન વિગેરેના પ્રકારથી અગ્નિકાયનો સમારંભ કરી સુખને વાંછે છે ॥ ૫ ॥

उज्जालओ पाण निवातएज्जा, निव्वावओ अगणि निवायवेज्जा।
तम्हा उ मेहावि समिक्ख धम्मं, ण पंडिए अगणि समारभिज्जा

सू. ।६।

અગ્નિકાયના સમારંભમા જેવો પ્રાણાતિપાત (જીવ હિંસા) થાય છે, તે બતાવે છે તાપવા માટે કે પ્રકાશ (દીવા) માટે લાકડું વિગેરે બાળીને જે પુરુષ અગ્નિકાયનો સમારંભ કરે છે, તે અગ્નિકાયના જીવોને તથા પૃથ્વી વિગેરેને આશ્રયે રહેલા સ્થાવર તથા ત્રસજીવોને હણે છે અથવા મન વચન કાયાના યોગથી અથવા આયુથી કે બળથી હીન બનાવે, મારી નાખે, તથા અગ્નિકાયને પાણી વિગેરેથી બુઝાવવા જતા તે પાણીના જીવોને તથા તેમા રહેલા અન્ય જીવોને મારી નાખે હવે તે આગ સળગાવનારો તથા બુઝવનારો

બે આરંભક છે તેમાં સળગાવનારો વધારે પાપી છે, તે સૂત્ર બતાવે છે

दो भंते पुरिसा अन्नमन्नेण सद्धिं अगणिकायं समारभंति, तत्थ णं एगे पुरिसे अगणिकायं उज्जालेइ, एगे ण पुरिसे अगणिकायं निव्वावेइ, तेसिं भंते! पुरिसाणं कयरे पुरिसे महाकम्मतराए कयरे वा पुरिसे अप्प कम्मतराए, ? गोयमा! तत्थ णं जे से पुरिसे अगणिकायं उज्जालेइ से ण पुरिसे बहुतराग पुढविकायं समारभंति, एवं आउकायं वाउकायं वणस्सइकायं तसकायं अप्पतराग अगणिकायं समारभइ; तत्थ णं जे से पुरिसे अगणिकायं निव्वावेइ से णं पुरिसे अप्पतरागं पुढविकायं समारभइ जाव अप्पतराग तसकायं, समारभइ, बहूतरागं अगणिकायं समारभइ; से एतेणं अट्ठेणं गोयमा एवं वुचइ ॥

ગૌતમસ્વામી પૂછે છે

હે ભગવન! બે પુરૂષો અગ્નિકાયનો સમારંભ કરે છે એકતો તેને સળગાવે છે, બીજો બુઝાવે છે તેમાં ઘણું કર્મ કોને લાગ્યું અને ઓછું કર્મ કોને લાગ્યું? મહાવીર પ્રભુ તેનો ઉત્તર આપે છે

હે ગૌતમ! કે જે પુરૂષ અગ્નિકાયને સળગાવે છે, તે પૃથ્વીકાયનો અપકાય વાયુકાય તથા વનસ્પતિકાયનો તથા ત્રસકાયનો ઘણો આરંભ કરે છે, અને અગ્નિકાયનો ઓછો આરંભ કરે છે

પણ જે અગ્નિકાયને બુઝાવે તે પૃથ્વીકાયનો પાણીનો વાયુનો વનસ્પતિનો તથા ત્રસકાયનો ઓછો આરભ કરે છે, પણ અગ્નિકાયના જીવોનો વધારે સમારભ કરે છે (સળગાવનારને ફક્ત અગ્નિકાયનો ઓછો આરભ હિંસા છે, અને બુઝાવનારને ફકત અગ્નિકાયનો વધારે આરભ છે! માટે સળગાવનારને બધી રીતે વિચારતા વધારે પાપ છે માટે બને ત્યાસુધી અગ્નિને ખાસ કારણવિના ગૃહસ્થે પણ ન સળગાવવો તો સાધુને સળગાવવાની તો વાતજ શું છે?) એટલા માટે હે ગૌતમ હુ આવુ કહુ છુ કે તેમા જીવોનો આરભ છે વળી કહ્યુ છેકે,

भूयाण एसमाघाओ, हव्ववाहोणससओ

આ અગ્નિનો સમારભ જીવોનો આઘાત (નાશક) છે, તેમા સશય નથી

આવુ જાણીને મેધાવી તે સારા નરસાનો વિવેક જાણનારો પુરૂષ બુદ્ધિમાન હોય તેણે ધર્મને વિચારીને પાપથી દૂર રહેને પડિત પુરૂષ છે, એમ સમજીને અગ્નિકાયનો આરભ ન કરવો અર્થાત્ પરમાર્થથી વિચારતા એ જ પડિત છે કે જે કોઈ અગ્નિના સમારભન પાપથી દૂર રહે છે ॥ ૬ ॥ હવે અગ્નિકાયના સમારભથી બીજી કાયાને કેવી રીતે વધ થાય છે તેની શકા દૂર કરે છે

पुढवीवि जीवा आऊवि जीवा, पाणा य संपाइम सपयंति ॥
संसेयया कट्ठसमस्सिया य, एते दहे अगणि समारभंते ॥सू.७॥

એટલે અગ્નિકાયના સમારંભથી બે ઈંદ્રિય વિગેરે તેના આશ્રયીજીવો મરે છે, એટલુ નહિ પણ માટીરૂપ જે પૃથ્વી છે, તેપણ જીવોનો પિંડ છે તથા પ્રવાહીરૂપ પાણી પોતે જીવોનો પિંડ છે અને તેને આશ્રયી સપાતિમ તે ઉડતાંજંતુ શલભ (પતંગીયા) મચ્છર ડાસ વિગેરે અપલાઈ મરે છે તથા છાણા વિગેરેમા તથા બાળવાના લાકડામા રહેલા સસ્વેદજ તે ઘુણ કોડીઓ કૃમીઓ તથા મોટા ઈમારતી લાકડામા રહેલા જે કોઈ સ્થાવર જંગમ જીવો છે તે બધાને અગ્નિકાયનો સમારંભક માણસ બાળી નાખે છે. તેથીજ કહ્યુ છે કે અગ્નિકાયનો સમારંભ મહાદોષ માટે થાય છે ॥ ૭ ॥

हरियाणि भूताणि विलम्बगाणि, आहार देहा य पुढोसियाइं॥
जे छिंदती आयसुहं पडुच्च, पागब्भि पाणे बहूणं तिवाती॥सू.८॥

આ પ્રમાણે અગ્નિકાયના સમારંભક તાપસોનુ તથા પાકથી અનિવૃત્ત શાક્ય વિગેરે સાધુઓનુ સ્વરૂપ કહ્યુ, અને હવે જે કોઈ વનસ્પતિના સમારંભથી અનિવૃત્ત છે, તેનુ સ્વરૂપ ચિતવે છે 'હરિતાનિ' દૂર્વાના અંકુરા વિગેરે પણ યોગ્ય ખોરાક મળતા વધતા દેખાય છે તેથી તે પણ જીવવાળા (સચિત્ત) છે તથા 'વિલંબકાનિ' તે જીવના આકારે લટકે, ધારે છે, જેમકે કલલ, અર્બુદ માસપેશી ગર્ભ પ્રસવ બાલકુમાર યુવક મધ્યમ સ્થવિરની અવસ્થાએ

મનુષ્ય છે, એજ પ્રમાણે શાલિ વિગેરે વનસ્પતિ અનુક્રમે નવા નવા રૂપોને ધારણ કરી રસથી પોષાતા યૌવનવાળી લીલીફક્કાર બનીને પછી પાકી પીળારંગ જેવી થઈને છેવટે જીર્ણ થઈ સુકાઈને મરે છે. તથા વૃક્ષો પણ અંકુરાઅવસ્થાથી ઉત્પન્ન થઈને મૂળસ્કંધ શાખા પ્રશાખા વિગેરે વિશેષરૂપો ધારણ કરીને વધતા સુવાન થાય છે તેને પોત ( ) કહે છે એ પ્રમાણે ઘણું વધીને છેવટે ઠુંઠું રહી જાય છે, એ બધી અવસ્થાઓમા ઉપર પ્રમાણે સમજી લેવુ આ પ્રમાણે હરિત વિગેરે પણ જીવાકારને ધારણ કરે છે વળી એ ઝાડ વિગેરે મૂળ સ્કંધ શાખા પત્ર પુષ્પ વિગેરે સ્થાનોમા દરેકમા જુદા જુદા જીવો રહેલા છે, પણ એમ ન સમજવુ કે આપણા શરીર માફક આખા ઝાડમા મૂળથી પાદડા સુધી એકજ જીવ છે, પણ અનેક જીવો છે વળી આ વનસ્પતિમા સંખ્યેય અસંખ્યેય અનંત જીવો પણ રહેલા છે, તે બધા જીવોનો નાશ કરીને પોતાના દેહના રક્ષણ માટે આહાર કરવા શરીર પુષ્ટ કરવા કે ઘાયલ થયેલા દેહને રૂઝ લાવવા જે કોઈ પોતાના સુખ માટે છેદે છે, તે પુરૂષ ધૃષ્ટતાને ધારણ કરવાથી ઘણા જીવોનો ઘાતક થાય છે આ જીવોની હિંસાથી તેના હૃદયમા કોમળતા ન રહેવાથી તેને ચારિત્રધર્મનો લાભ થતો નથી, તેમ પરિણામે કડવા દુઃખ ભોગવવાના હોવાથી આત્મસુખ પણ નથી ॥ ૮ ॥

ઓ કલેશ પામે છે, તોપણ મોહ મુકતા નથી, એ આ અર્થ છે !

तण्हाइयस्स पाणं, कुरो छुहियस्स भुजए तित्ती ॥
दुक्खसयसमयउत्त, जरियमिव जग कलयलेइ ॥ ? ॥

તરસથી દુખીયાને પીણું મીઠું લાગે, ભૂખ્યાને કૂર (ભાત) ખાતા તૃપ્તિ થાય, આ પ્રમાણે આખા જગતના જીવો સેકડો દુખોથી નહિત છે, અને તાવથી બકતા મા કુક કળકળાટ કરી મુકે છે આવા દુખવાળા લોકમા પણ અનાર્યકર્મનો કરનારો પોતાના કર્મે સુખનો અર્થી બનીને પ્રાણીઓનો ઘાણ કાઢીને પરિણામે દુખજ પામે છે અથવા મોક્ષાર્થી બનવા જીવહિસા કરતા સસારમાજ ભમે છે ॥ ૧૧ ॥

इहेग मूढा पवयंति मोक्खं, आहारसपज्जणवज्जणेणं ॥
एगे य सीओदगसेवणेण, हुएण एगे पवयंति मोक्खं॥सू.१२॥

કુશીલીયાના કડવા દુખ બતાવ્યા, હવે તેવા કોણ છે, તે બતાવે છે આ મનુષ્યલોકમાં અથવા મોક્ષમા જવાના અધિકારમા કેટલાક અજ્ઞાનથી આચ્છાદિત મતિવાળા મૂઢો અન્યોથી મોહિત થએલા આવુ પ્રતિપાદન કરે છે, કે મોક્ષ આ પ્રમાણે મળે છે

પ્ર૦—તેઓ કેવી રીતે બતાવે છે ?

ઉ૦—તે કહે છે

ખવાય તે આહાર છે, અને તેની પુષ્ટિ (સ્વાદ) લવણ (મીઠુ) છે, તેને ફક્ત વર્જવાથી મોક્ષ મળવાનુ બતાવે છે અથવા પાઠાતરમા 'आहारसपचयवज्जणेण' આહાર સાથે લવણપચક તે આહારસપચ: છે લવણપચકના નામ— સિંધવ સુચળ બિડ રોમ અને સમુદ્રના પાણીનુ બનાવેલુ છે તે લવણથીજ બધા રસોનો સ્વાદ આવે છે. તેજ કહ્યુ છે

लवणविहूणा य रसा, चक्खुविहूणा य इंदियग्गामा ॥
धम्मो दयाय रहिओ, सोक्खं संतोपरहियं नो ॥ १ ॥

લવણથીરહિત રસો ચક્ષુવિના બીજી ઇંદ્રિયો દયા રહિત ધર્મ તથા સતોષ રહિત સુખ નથી તેમજ રસોમા લવણ, ચીકણાશ (સ્નિગ્ધતા)મા તેલ, અને મેધ્ય (યજ્ઞ) મા ઘી વિના નકામું છે આ પ્રમાણે લવણની રસોમા પ્રધાનતા બતાવીને તેના વર્જનથી બધા રસોનો ત્યાગ બતાવે છે, અને તે લવણ ત્યાગવાથીજ કેટલાક મૂઢો મોક્ષ માને છે, અથવા પાઠાતરમા आहारओ पचकवज्जणेण એટલે આ હારમાથી પાચ વસ્તુ ત્યાગે છે લસણ ડુંગળી સાઢણીનુ દૂધ ગાયનુ માસ અને મદ્ય આ પાચ વર્જવાથી મોક્ષ બતાવે છે તથા કેટલાક વારિભદ્રક વિગેરે ભાગવતમતના શીતોદક (કાચુપાણી) ના સેવન (વાપરવાથી) મોક્ષ બતાવે છે, અને આ પ્રમાણે તે યુક્તિ ઘટાવે છે કે જેમ

પાણી બાહ્ય મલ તે શરીર તથા કપડા ઉપરનો મેલ દૂર કરે છે, તેમજ તે પાણી અંદરનો હૃદયનો મેલ પણ દૂર કરે છે તથા કેટલાક તાપસ બ્રાહ્મણો વિગેરે યજ્ઞ કરવાથી મોક્ષ માને છે એટલે જેઓ સ્વર્ગ વિગેરેનુ ફળ ન વાછતા સમિધના લાકડા ઘી વિગેરેથી હોમ કરી અગ્નિને તૃપ્ત કરે છે, તે મોક્ષ માટે અગ્નિહોત્ર કરે છે, અને બાકીના પોતાના અભ્યુદય (ચડતી) માટે હોમ કરે છે, તેઓ આ પ્રમાણે યુક્તિ બતાવે છે, કે જેમ અગ્નિ સોના વિગેરેનો મેલ નાશ કરે છે, તેમ તે હોમ કરવાથી આત્માના અંદરના મેલ પણ બાળી નાખે છે ॥ ૧૨ ॥

पाओसिणाणादिसु णत्थि मोक्खो, खारस्स लोणस्स अणासएणं॥
ते मज्जमंसं लसणं च भोचा, अन्नत्थ वासं परिकप्पयंति॥सू.१३
उदगेण जे सिद्धिमुदाहरंति, सायं च पायं उदगं फुसंता ॥
उदगस्स फासेण सिया य सिद्धि, सिज्झिसु पाणा बहवे दगंसि
॥ सू. १४ ॥

હવે ઉપર બતાવેલા અસમંજસ બોલનારા વાદીઓના કુતર્કોનો ઉત્તર આપે છે, प्रातःस्नानादिषु नास्ति मोक्षः શીલભ્રષ્ટોને પ્રભાતના સ્નાન વિગેરેથી મોક્ષ મળતો નથી, તેમ હાથ પગ ધોવાથી પણ મોક્ષ થતો નથી, તેજ કહે છે પાણીના પરિભોગથી તેના આશ્રિત જીવોનો નાશ થાય છે, અને જીવોના ઉપમર્દનથી મોક્ષપ્રાપ્તિ નથી, તેમ બાહ્ય

મેલ પણ પાણી એકાતથી દૂર કરતું નથી (કારણ કે ચીક ણા તેલ વિગેરેથી ગદુકપડુ પાણીએ ધોવા છતા પણ સાબુ વિગેરેમા ઉકાળ્યાવિના સાફ થતું નથી) કદાચ કોઈ અશે સાફ થતું હોય તોપણ તે અદરનો મેલ ધોતું નથી કારણ કે ભાવશુદ્ધિથીજ અતરનો મેલ સાફ થાય છે, અને એમ માનતા હો કે ભાવરહિત જીવોની પણ મળશુદ્ધિ થાય છે, તો માછીમાર વિગેરેની પણ જળના રાતદિવસના અભિષેકથી મોક્ષ થાય (પણ તેતો તમે પણ માનતા નથી) તેમ પાચ પ્રકારનું લવણ છોડી દેવા થી મોક્ષ થતો નથી, કારણ કે લવણ ન ખાવાથી મોક્ષ થાય એ યુક્તિરહિત છે" તેમ એવું એકાતે નથી કે લવણ રસજ પુષ્ટિજનક છે 'ક્ષીર' સાકર વિગેરેમા તે રસ છે, તેથી તમારૂ કહેલું દોષિત છે વળી તે વાદીને આ પુછવુ કે દ્રવ્યથી લવણ વર્જવાથી મોક્ષ છે કે ભાવથી મોક્ષ છે ? જો કે દ્રવ્યથી, તો લવણવિનાના દેશના સર્વે જીવોનો મોક્ષ થઇ જાય, પણ એવુ દેખ્યું નથી, તેમ માનવુ ઈષ્ટ નથી, અને જો ભાવથી મોક્ષ છે, તો લવણ વર્જવાથી શું વિશેષ છે ? વળી જે માણસો મૂઢ બનીને મધ માસ લસણ વિગેરે ખાઇને તથા તેવાં અનુષ્ઠાન (પાપારભ) કરીને અને સમ્યગ્ દર્શન જ્ઞાન ચારિત્રને ન આદરવાથી મોક્ષથી અન્યત્ર સંસારમા વાસ કરે છે ॥ ૧૩ ॥

હવે વિશેષથી ત્યાગવાનુ બતાવે છે

તથા જે કોઇ મૂઢા ઠંડા પાણીથી પરલોક (સિદ્ધિ) ગમન માને છે, તથા સવારમાં મધ્યાન્હે કે સાંઝરે એમ ત્રિકાળ મધ્યામાં પાણીનો સ્પર્શ કરી સ્નાનાદિક ક્રિયાને જળવડે કરવાથી પ્રાણીઓની વિશિષ્ટ ગતિ માને છે એ પણ અયુક્ત છે, કારણ કે જો ઉદકના સ્પર્શ માત્રથી પ્રાણીની સિદ્ધિ થતી હોય તો નિરંતર ઉદકમાં રહેલા માછીમારો વિગેરે ક્રૂરકર્મ કરનારા નિર્દય ઘણા મનુષ્યો તથા અન્ય પ્રાણીઓ છે, તે મોક્ષમાં જાય વળી બાહ્યમેળ કાઢનાર પાણી સાક્ષાત્ દેખાય છે, તે પણ વિચારવાથી યુક્ત નથી દેખાતું, કારણ કે જેમ બાહ્યમેલ કાઢવાને પાણીનું સામર્થ્ય છે, તેમ તમારૂં ઇચ્છિત અંગે લગાવેલું કેસર વિગેરે પણ દૂર કરી નાખે છે અને તેથી તો જેમ પાપ દૂર કરનારૂં માનો તેમ પુણ્યને પણ દૂર કરનારૂં ઇષ્ટ ફળને વિઘ્ન કરનારૂં સિદ્ધ થશે વળી સાધુ બ્રહ્મચારીઓને ઉદક (પાણી) થી સ્નાન કરવું દોષને માટેજ થાય છે. તેજ કહ્યું છે

स्नान मददर्पकरं, कामांग प्रथमं स्मृतम् ॥
तस्मात्कामं परित्यज्य, न ते स्नान्ति दमे रताः॥ १ ॥

મદ અને કામદેવને ઉત્તેજના આપનાર સ્નાન છે, તે કામવિકારનું પહેલું અંગ છે, માટે કામને છોડીને ઇંદ્રિયો તથા મનને દમન કરવામાં રક્ત થએલા પુરૂષો સ્નાન કરતા નથી

नोदकक्लिन्नगात्रो हि, स्नात इत्यभिधीयते ॥
सस्नातो यो व्रतस्नानः, स बाह्याभ्यन्तरः शुचिः ॥२॥

પાણીથી શરીર ભીનુ કરવાથી સ્નાત (પવિત્ર થએલો) કહેવાતો નથી પણ ખરો સ્નાત તેજ છે કે જેણે વ્રત લેઇને તે પ્રમાણે પાળ્યા, તેથી સ્નાત છે અને તેજ બાહ્ય તથા અદરની શુચિ (પવિત્રતા) છે ॥ સૂત્ર ૧૪ ॥

मच्छा य कुम्मा य सिरीसिवा य, मग्गू य उट्टा(ट्टा)दगरक्खसा य।
अट्ठाणमेय कुसला वयंति, उदगेण जे सिद्धिमुदाहरंति॥सू.१५॥

વળી જે જળસ્પર્શથીજ મોક્ષ થતો હોય, તો જે જીવો સતત પાણીમા અવગાહન કરીરહેલ એવા માછલા કાચબા જળમા રહેલા સાપો તથા મદગવ ઉટ (આ ગાય તથા ઉટના આકારના માછલા) તથા જળના મનુષ્યો જે ઉદકરાક્ષસ કહેવાય છે તે જળચરોજ પ્રથમ સિદ્ધ થશે, તેવુ થતુ દેખાતું નથી, તેમ માનવું પણ ઇષ્ટ નથી માટે જે પાણીથી મોક્ષ બતાવે છે, તે અયુક્ત છે, એવુ મોક્ષ માર્ગને જાણનારા નિપુણો કહે છે ॥ સૂ-૧૫ ॥

उदयं जइ कम्ममल हरेज्जा, एव सुह इच्छामित्तमेव ॥
अंधव णेयारमणुस्सरित्ता, पाणाणि चेव विणिहंति मदा॥सू.१६॥

વળી જો પાણી કર્મમેળને હરે, તો શુભપુણ્યને પણ નાશ કરે, અને જો પુણ્ય નાશ ન કરે, તો પાપ પણ

નાશ ન કરે, માટે જેમ ઇચ્છામાં આવે તેમ બોલી દો, કે "જળ પાપનો નાશ કરે છે," તે ઠીક નથી આ પ્રમાણે સિદ્ધ થવાથી જે ક્રિયા સ્નાન વિગેરેની સ્માર્તમાર્ગને અનુસરનારા કરે છે, તે જેમ એક જન્માંધ બીજા જાતિઅંધને નાયક બનાવી તેની પાછળ જતા કુપથના આશ્રયી બને છે પણ ઇચ્છિત સ્થાને પહોંચતા નથી તેમ સ્માર્તમાર્ગને અનુસરનારા જલશૌચપરાયણમાં અજ્ઞાન બનેલા કર્તવ્ય અકર્તવ્યના વિવેકથી વિકલ થઇને પાણી તથા તેનો આશ્રય કરીને રહેલા પૂરા વિગેરે જળચર જીવોને હણે છે કારણ જલક્રિયાથી તેના જીવોને દુ:ખ થવાનો સંભવ છેજ ॥૧૬॥

पावाइं कम्माइं पकुव्वतो हि, सिओदगं तु जइ तं हरिज्जा ॥
सिज्झिंसु एगे दगसत्तघाती, मुसं वयंते जलसिद्धिमाहु ॥सू.१७॥

વળી પાપો તે પાપોના ઉપાદાનભૂત જે પ્રાણીઓને દુ:ખ દેનારા કૃત્યો છે, તે કરનારો જીવ જે કર્મવડે ઉપચિત (ભારે) થાય છે તે પાપને જો પાણી દૂર કરતું હોય તો એમ સિદ્ધ થયું કે પ્રાણીના ઉપમર્દનથી જે કર્મ બંધાય તે જળના અવગાહનથી દૂર થઇ જાય છે તો પછી ઉદકના જીવોના ઘાતકો પાપથી ઘણા ભારે થયા હોય તેપણ મોક્ષમાં ચાલ્યા જાય, પણ આવું દેખ્યું નથી, તેમ માનવું ઇષ્ટ નથી માટે જે જળના અવગાહનથી મોક્ષ માને છે તે જૂઠું બોલે છે

શિષ્ય ! તું યથાવસ્થિત તત્ત્વ ગ્રહણ કરીને ત્રસ સ્થાવર જંતુ વડે (તેમને દુ:ખ દઈને) તેઓ કેવી રીતે સુખ મેળવશે, તે વિચારી જો ! તેનો સાર આ છે કે—

સર્વ પ્રાણીઓ પણ સુખના અભિલાષી અને દુ:ખના દ્વેષી છે અને જે ત્રસ સ્થાવર સુખના અભિલાષી છે, તેમને દુ:ખ ઉત્પન્ન કરવાથી દુ:ખ દેનારને સુખની પ્રાપ્તિ ન થાય અથવા 'विज्जागहाय' એ પાઠ છે, તેનો અર્થ આ છે કે વિદ્યા (જ્ઞાન) મેળવીને વિવેક પ્રાપ્ત કરીને ત્રસ સ્થાવર જંતુઓવડે સાત (સુખ)ને જાણ, તેજ શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—

पढमं नाणं तयो दया, एवं चिट्ठइ सव्व संजए।
अन्नाणो किं काही, किंवा णाही छेयपावगं ॥ (द. सू. ४)

પ્રથમ જ્ઞાન મેળવવું પછી દયા કરવા તૈયાર થવું, આ પ્રમાણે બધા સાધુએ વર્તવું, કારણ કે જ્ઞાન મેળવ્યા વિના અજ્ઞાની સાધુ શું કરશે ? અથવા પુણ્ય પાપ કેવી રીતે જાણશે ? ॥ ૧૯ ॥

थणति लुप्पंति तसंति कम्मी, पुढो जगा परिसंखाय भिक्खू।
तम्हा विऊ विरतो आयगुत्ते, दट्ठु तसे या पडिसंहरेज्जा ॥सू.२०

ઉપરનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરીને તેમનું રક્ષણ કરવું, પણ જેઓ તે પ્રાણીઓના ઉપમર્દનવડે સુખને વાંછે છે, તે અશીલ અને કુશીલ છે, તેઓ સંસારમાં આ પ્રમાણે અ

વસ્થાઓ અનુભવે છે, તે કહે છે અગ્નિકાયના જીવોનો સમારંભ કરનારા જીવોના સમારંભવડે સુખને વાંછતા નરકાદિ ગતિને પામેલા છે અને ત્યાં તીવ્ર દુખો વડે પીડાતા અસહ્ય પીડાથી ખેદિત મનવાળા અશરણ બનેલા રૂએ છે, કૃત્ત દયાજનક આક્રંદ કરે છે, તથા ખડગ વિગેરેથી છેદાય છે, આ પ્રમાણે ત્યાં કદર્થના પામવાથી ત્રાસ પામીને તે રાકડા ભાગવા (નાસવા) જાય છે તેઓ સકર્મી અર્થાત્ પાપીઓ છે (છતાં તે દુખથી બચી શકતા નથી) આવું જાણીને પુઢો (પૃથક) જગા (જંતુઓ) સર્વત્ર જુદા જુદા જીવો રહેલા છે, એવું સમજીને ભિક્ષાથી જીવન ગુજારનાર સાધુએ વિચારવું કે પ્રાણીઓને દુખ દેનારા સંસારમાં ભમીને પોતે દુખ પામે છે માટે વિદ્વાને તેવા પાપોથી વિરત બનીને પાપોના અનુષ્ઠાનથી જેણે આત્માનું રક્ષણ કર્યું તે આત્મગુપ્ત છે, અર્થાત્ મન વચન કાયા ત્રણેને વશમાં રાખે છે તે ત્રસ તથા સ્થાવર જીવોને જાણીને તેવા જીવોને ઉપઘાત કરનારી ક્રિયાને ત્યાગે છે (નિર્મળ સંયમ પાળે છે) ॥ ૨૦ ॥

जे धम्मलद्धं विणिहाय भुंजे, वियडेण साहट्टु य जे सिणाई।
जे धोवती लूसयतीव वत्थं, अहाहु से णागणियस्स दूरे ॥२१॥

હવે પોતાના (જૈન) સાધુઓ કુશીલીઆ જે આલે છે, તે કહે છે જે શીતલવિહારી (પડવાઇ) સાધુઓ સ્વભાવિક ગોચરી ઉદ્દેશ ક વેચાતી લીધેલી વિગેરે દેષથી

રહિત નિર્દોષ મળે, તે ધર્મલબ્ધ કહેવાય, તેવાને રાખી મુકીને (જમણુ વિગેરેના લાડુ વિગેરે પકવાન્નોનો સંગ્રહ કરે) અને બીજે વખતે ખાય, તથા પ્રાસુક (અચિત્ત) પાણીવડે પણ અંગો સંકોચીને અચિત્ત જગ્યામાં પણ બેસીને થોડું અથવા ઘણું સ્નાન કરે છે, તથા જે કોઇ વસ્ત્રોને ધુવે છે તથા શોભાને માટે લાંબુ ફાડીને ટુંકુ કરે, અથવા ટુંકુ સાંધીને મોટું કરે છે તે સ્વાર્થ માટે કે પરને માટે કરે, તેવો સાધુ 'णागणियस्स' તેનિર્ગ્રંથભાવના સંયમઅનુષ્ઠાનથી દૂર વર્ત્તે છે, પણ તેને સંયમ નથી, એવું તીર્થંકર ગણધરો વિગેરે કહે છે ॥ ૨૧ ॥ આ પ્રમાણે કુશીલોનું વર્ણન કર્યું, અને હવે તેનાથી પ્રતિપક્ષરૂપ સુશીલોનું વર્ણન કરે છે

कम्मं परिन्नाय दगंसि धीरे, वियडेण जीविज्ज य आदिमोक्खं।
से बीयकंदाइ अभुंजमाणे, विरते सिणाणाइसु इत्थियासु ॥सू.२२

ધીવડે રાજે માટે ધીર બુદ્ધિમાન સાધુ હોય તે ઉદકના સમારંભમાં કર્મબંધ થાય છે એવું સમજીને શું કરે? તે કહે છે પ્રાસુક ઉદકવડે.સૌવીર વિગેરે અચિત્ત પાણીથી પ્રાણોને ધારે, તેમ ચ શબ્દથી જાણવું કે તે સાધુ અન્ય આહાર પણ પ્રાસુક લઇનેજ જીવન ગુજારે

પ્ર૦—કયાથી તે કયા સુધી?

ઉ૦—જ્યારથી દીક્ષા લીધી, તે આદિ સંસાર છે,

તેનો મોક્ષ થાય ત્યાં સુધી, તે આદિમોક્ષ છે, અથવા ધર્મકારણોનું આદિ ભૂત શરીર છે, તેની વિમુક્તિ સુધી, અર્થાત્ યાવજ્જીવતે જીંદગી પહોંચે ત્યાંસુધી અચિત્ત આહારપાણી વાપરે વળી તે સાધુ બીજ કંદ ન વાપરે, આદિ શબ્દથી જાણવું કે મૂળપત્ર ફુલ પણ ત્યાગે, એ મૂળ કંદ વિગેરે અપરિણતને ત્યાગી વિરત થાય છે

પ્ર૦—કેવી રીતે?

ઉ૦—તે કહે છે નહાવું, ઉવટણ કરવું, વિગેરે ક્રિયાથી તથા શરીરનું મમત્વ મુકી જે દવા વિગેરેની ક્રિયાઓ છે તેનાથી પણ દૂર રહે તથા સ્ત્રીઓથી વિરત છે, તે બ્રહ્મચર્ય પાળે, તે પ્રમાણે બીજા પણ આશ્રવો હોય તે ત્યાગે આ પ્રમાણે બધા આશ્રવદ્વારોથી વિરત થએલો પોતે કુશીલ દોષને ન સેવે, અને તે આશ્રવો ત્યાગવાથી સંસારમાં ભમતો નથી તેથી કુગતિમાં દુઃખી થઇને રડવું પડતું નથી તેમ જુદા જુદા ઉપાયોવડે નરકમાં પરમાધામીથી છેદાતો ભેદાતો નથી ॥ ૨૨ ॥

વળી ફરીથી કુશીલોને આશ્રયી કહે છે

जे मायर च पियरं च हिच्चा, गारं तहा पुत्तपसुधणंच ॥
कुलाइ जे धावइ साउगाइ, अहाहुसे सामणियस्स दूरे ॥सू. २३॥

જેઓ કેટલાક ધર્મ પૂરેપૂરો પરિણત થયાવિના (વિના સમજે) દેખાદેખી માતા પિતા ભાઇ દીકરીના દીકરા

તથા ઘર અપત્ય હાથી ઘોડા રથ ગાય બેસો વિગેરે પશુઓ તથા ધન ત્યાગીને દીક્ષા લેઇને પચમહાવ્રતના ભારને ખાધે ચડાવી (સાધુ બનીને) પાછા હીનસત્ત્વપણે રસ સાતા વિગેરેના ગૌરવથી ગૃદ્ધ થએલો સ્વાદવાળા (મોટા) ઘરોમા સારા ભોજન માટે દોડે છે, તેપણ સાધુપણાથી દૂર છે, એવુ તીર્થંકર ગણધરો કહે છે ॥ ૨૩ ॥ વળી તેજ વિશેષથી બતાવે છે

कुलाइ जे धावइ साउगाइं, आघाति धम्म उदराणुगिद्धे ।
अहाहु से आयरियाण सयसे, जे लावएज्जा असणस्सहेऊ॥सू २४

જે સ્વાદુ ભોજનવાળા કુળેમા જઇને ધર્મ કહે છે અથવા ભિક્ષામા ગયેલો જેવુ જેને રૂચે તેવુ કથાનક તેને કહે છે

પ્ર૦—કેવો બનીને ?

ઉ૦—તે કહે છે,

ઉદર (પેટ) મા ગૃદ્ધ થએલો તે પેટ ભરવામા વ્યગ્ર થયેલો છે, તેનો સાર આ છે કે જે ઉદરમાટે ગૃદ્ધ બનીને આહારાદિના નિમિત્તે દાનની શ્રદ્ધાવાળા કુળોમા જઇને કથાઓ કહી ગોચરી લે તે કુશીલ છે આ સાધુ આચાર્યના ગુણોથી અથવા આર્યોના ગુણોથી સોમા ભાગે અને હજારમે ભાગે પણ નીચે વર્તે છે કારણ કે જે ભોજનને માટે અથવા વસ્ત્રને માટે પોતાના ગુણો અપર (કથા) વડે પ્રકટ કરે, અથવા બીજા પાસે

પ્રશસા કરાવે, તો તે પણ આર્ય (શ્રેષ્ટ) પુરુષાના ગુણોથી હજારમે ભાગે થઇ જાય છે, તો પોતાની મેળેજ પોતાના ગુણો ગાવા લાગે તેનુ તો શું કહેવુ ? ॥ ૨૪ ॥

णिक्खम्म दीणे परभोयणंमि, मुहमंगलीए उदराणुगिद्धे ।
नीवारगिद्धेव महावराहे, अदूरए एहिइ घातमेव ॥ सू. २५ ॥

વળી જે પોતાનુ ધન ધાન્ય હિરણ્ય વિગેરે છોડી દીક્ષા લઇને પરના આહારમા દીનતા ધારણ કરે, એટલે જેમ ભાટ બીજાની પ્રશસા કરે, તેમ પોતે જીભથી પરવશ બનીને દાન દેનારના ગમે તેવી રીતે પ્રશસાન વાકયો દીનતા ધારણ કરીને બોલે, તે આ પ્રમાણે—

सोए सो जस्स गुणा वियरंतनिवारिया दसदिसासु ।
इहरा कहासु सुव्वसि, पच्चक्खं अज्ज दिट्ठोऽसि ॥ १ ॥

તે એજ તમે છો, કે જેના ગુણો દશદિશામા કોઇથી રોકાયાવિના વિચરે છે, અને કથામા બીજી રીતે તે ગુણો સભળાય છે, તે આજ તમને પ્રત્યક્ષ જોઇએ છીએ ! આ પ્રમાણે ઉદરમાટે ગૃદ્ધ થએલો છે, જેમ મોટો સુવર હોય તે નીવાર એટલે તેને પકડવામાટે ખાવાનું અન્ન કે ઘાસ રાખ્યું હોય, તે દેખીને ખુશ થઇ ખાવા દોડતા આસક્ત મનવાળો બની પોતાના ટોળા સાથે મોટા સકટમા પડી સમીપજ ઘાતને પામશે, અર્થાત્ તેનુ ચોક્કસ ત્યા મોત જ થશે, પણ તેની બીજી ગતિ નથી, તેમ આ ઉદરનો

રૂપમાં રાગ દ્વેષ ન કરે, એ પ્રમાણે સર્વ જાતના કોમળ,
કારોમાં ગૃદ્ધતા છોડીને સયમ પાળવો સર્વથા સુદર ખરાબ
વિષયોમાં રાગદ્વેષ ન કરવો તેજ કહ્યું છે

सद्देसु य भद्दयपावएसु, सोयविसयमुवगएसु।
तुट्ठेण व रुट्ठेण व, समणेण, सया ण होयव्व ॥ १ ॥

શબ્દો સુંદર કે ખરાબ હોય, તે કાને સાભળવામા
આવે તેમા ખુશ કે નાખુશ સાધુએ કોઈપણ વખત ન થવુ.

रूवेसु य भद्दयपावएसु, चक्खुविसयमुवगएसु ।
तुट्ठेण व रुट्ठे ण व समणेण सया ण होयव्व ॥ २ ॥

રૂપસુદર કે ખરાબ દૃષ્ટિઆગળ આવે, તોપણ સા-
ધુએ કોઈપણ વખત ખુશ નાખુશ ન થવુ

गधेसु य भद्दय पावएसु घाण विस य मुवगएसु ॥

ગધો સારા કે ખરાબ નાક આગળ આવે તો પણ
સાધુએ હર્ષ ખેદ ન કરવો

भक्खेसु य भद्दयपावएसु, रसणविसयमुवगएसु ॥

ભોજન સારૂ કે માઠુ મોઢા આગળ ખાવા માટે મળ્યું
હોય તો પણ ખાતા રાગ દ્વેષ ન કરવો

फासेसु य भद्दयपावएसु, फासविसयमुवगएसु ॥

સ્પર્શો સારા માઠા શરીરને ફરશે તોપણ સાધુએ રાગદ્વેષ
ન કરવો (આ આચારાગ સૂત્રના બીજા સ્કધમા બતાવેલ
છે) ॥ ૨૭ ॥

न्वाइं संगाई अइच्च धीरे, सव्वाइं दुक्खाइं तितिक्खमाणे।
खिले अगिद्धे अणिएयचारी, अभयंकरे भिक्खू अणाविलप्पा
॥ सू. २८॥

જેવી રીતે ઇંદ્રિયોનો નિરોધ કરે, તેવી રીતે અપર-
પ્રેગોનો પણ નિરોધ કરવો, તે બતાવે છે સર્વે સંબંધો
ી અંદરના સ્નેહ સંબંધી છે, અને બહાર તે દ્રવ્યપરિ-
ગ્રહ છે તે બંને પ્રકારના સંબંધોને છોડીને ધીર (વિવેકી)
સાધુ શરીર મનના દુઃખોને છોડીને પરિસહ ઉપસર્ગથી
થયેલાં દુ:ખોની પણ ઉપેક્ષા કરી સમ્યક્પ્રકારે સહેતો
જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રવડે અખિલ (સંપૂર્ણ) બને છે, તથા
કામ વાસનાઓમાં અગૃદ્ધ થતો અપ્રતિબદ્ધ વિહારી બને
છે, તથા સર્વે જીવોને અભય કરનારો ભિક્ષુ વિષયકષા-
યોથી આકુળ ન બનતાં આત્મા સ્થિર રાખવાથી અનાવિલ
આત્માવાળો બની સંયમને યોગ્યરીતે પાળે છે ॥ ૨૮ ॥

ारस्स जाता मुणि भुंजएज्जा, कंखेज्ज पावस्स विवेग भिक्खू॥
क्खेण पुट्ठे धुयमाइएज्जा, संगामसीसे व परं दमेज्जा॥सू. २९॥
विहम्ममाणे फलगावतट्ठी, समागमं कंखति अंतकस्स ।
णेधूय कम्मं ण पवंचुवेइ, अक्खक्खए वा सगडं त्तिबेमि॥सू.३०॥
ति कुसील परिभासिय सत्तमयज्झयणं समत्तं गाथा ग्रं. ४०२

સંયમભાર યાત્રા તે પંચમહાવ્રતના ભારના નિર્વા
હને માટે કાળ ત્રણને જાણનારો મુનિ આહાર ગ્રહણ કરે
તથા પોતે પૂર્વે અશુભકૃત્યો પાપો આચર્યાં હોય, તેનો

વિવેક એટલે ત્યાગવા આકાંક્ષા કરે, વળી તે ભિક્ષુ પરિસહ ઉપસર્ગથી થએલ પીડાથી ફસાતા છતા પણ ધ્રુવસંયમ કે મોક્ષમા ધ્યાન રાખે, જેમ કોઇ સુભટ યુદ્ધમા મોખરે ઉભેલો શત્રુઓથી પીડાવા છતા પણ પરના સુભટોને દમે છે, એ પ્રમાણે આ મુનિ પણ પર તે કર્મશત્રુઓને પરિસહ ઉપસર્ગોથી પીડાવાછતા પણ દમે, વળી પરિસહ ઉપસર્ગોથી હણાવા છતા પણ સમ્યક સહે છે

પ્ર૦—કોની માફક ?

ઉ૦—પાટીયા માફક જેમ સુતારે બને બાજુએથી પાટીઉ છોલતા પાતળુ તથા સરખુ બને છે, પણ તે રાગ દ્વેષ કરતુ નથી, તે પ્રમાણે આ સાધુ પણ બાહ્ય અભ્યતર તપવડે દેહને ખુબ તપાવવાથી દુર્બળ શરીરવાળા થાય તોપણ રાગદ્વેષ ન કરે, અને અતક (મૃત્યુ)ની પ્રાપ્તિ વાછે છે, એટલે મૃત્યુસુધી પણ રાગ દ્વેષ કરતો નથી, આ પ્રમાણે આઠે કર્મોને દૂર કરે છે, પણ જન્મ જરા મરણ રોગ શોક વિગેરે પ્રપચો નટ માફક જેમા ફેલાય, તે સંસાર છે, તે સસારને પોતે પામતો નથી. જેમ અક્ષ તે ધરી છે, તેનો વિનાશ થતાં ગાડુ વિગેરે સારા કે વિષય માર્ગે ધરીના આધારવિના આગળ ચાલી ન શકે, તેમ આ સાધુને પણ આઠે પ્રકારના કર્મો ક્ષય થવાથી સસાર પ્રપચ વધતો નથી, અનુગમ થયો નયો પૂર્વમાફક છે

કુશીલપરિભાષાનામનુ સાતમુ અધ્યયન સમાપ્ત થયું

ટાકરવાડા ગામમા ઉજમણુ તથા અઠાઇમહોત્સવ.

જે વખતે આ ગ્રથ છપાતો હતો તે સમયે આ ગામમાં વાણુ ડોસજી સાકરચદના સ્મરણાર્થે તેમના પત્ની નાલીબાઇ તરફથી સ ૧૯૭૯ ના ફાગણ વદી ૩ થી દશમ સુધી આ મહોત્સવ કરવામા આવેલો છે તેમા પ્રથમના છ દિવસ સુધી ગામના તથા પરગામના આવેલા સગાઓનુ સ્વામીવાત્સલ્ય કરવામા આવ્યું હતું, અને છેવટના બે દિવસમા ટાકરવાડા સાથે સ બ ધ ધરાવતા પાત્રીસીના ગામોના જૈનબ ધુઓને આમ ત્રણ આપી તેડાવ્યા હતા, તેમનુ યોગ્ય રીતે સ્વામીવાત્સલ્ય કરવામા આવ્યુ

આઠે દિવસ સુધી વિવિધ પૂજાઓ

નવા બનાવેલા મ ડપમા મ દિર ઉપાશ્રયના ચોકમા જિનેશ્વર આગળ ભણાવવામા આવી હતી

છેલે દિવસે પાલણપુરથી ચાદીનો રથ તથા ઇદ્રિધ્વજ તથા પૂજાના ઉપકરણો મ ગાવી રથયાત્રાનો વરઘોડો કાઢવામા આવ્યો હતો, તે સમયે શહેરના તથા ગામોના લોકોએ પોતાના તન મન અને ધનથી ધાર્મિક ચડાવા કરી જૈનશાસનની પ્રભાવના કરી હતી, યોગ્ય રીતે નિર્વિઘ્ને દેવગુરૂની કૃપાથી તમામ મહોત્સવ સમાપ્ત થયો, યાચકોને પણ ઉચિત દાન આપ્યું

આ મહોત્સવમા ચંદ્રવા પુઠીયા તોરણ રૂમાલ ત્રણ જોડી મળી બાર નંગ હતાં, તેની સાથે મંદિરનાં ઉપકરણો ચારિત્રના ઉપકરણો મુકવામા આવ્યા હતા, અને તે સમયે આવેલા મુનિરાજો અને સાધવીઓને તે આપવામા આવ્યા છે

અને આ સૂત્રોમા છપાવવામાં રૂ ૫૧) એકાવન આપવામાં આવેલા છે

આવા જ્ઞાનોત્સવ પ્રસંગે ખાસ જ્ઞાનનું કાર્ય થયું જોઇએ તે કારણથી પાલણપુરથી જૈનબોર્ડીંગના વિદ્યાર્થીઓને બોલાવવામા આવ્યા હતા, તેમના અક્ષરાથી તથા ભાષણ સંવાદની નિપુણતાથી પ્રસન્ન થઈને ટાકરવાડા મહાજન તરફથી તેમનો યોગ્ય સત્કાર કરવામા આવેલ હતો

રૂ ૬૨૫) શા નહાલચંદ સરૂપથી

રૂ ૨૫૦) શા પીતાંબર રામચંદ્ર તરફથી

રૂ ૧૦૦) વોરા ખાઇચંદ માણેકચંદ

રૂ ૫૧) શા ઉસજી સાંકરચંદ તરફથી

આપવામા આવેલા છે તે પ્રમાણે સર્વત્ર થવાની જરૂર છે

આ મહોત્સવમા ચન્દ્રવા પુંઠીયાં તોરણ રૂમાલ ત્રણ જોડી મળી બાર નંગ હતા, તેની સાથે મંદિરનાં ઉપકરણો ચારિત્રના ઉપકરણો મુકવામા આવ્યા હતા, અને તે સમયે આવેલા મુનિરાજો અને સાધવીઓને તે આપવામા આવ્યા છે

અને આ સૂત્રોમા છપાવવામાં રૂ ૫૧) એકાવન આપવામા આવેલા છે

આવા જ્ઞાનોત્સવ પ્રસંગે ખાસ જ્ઞાનનું કાર્ય થવુ જોઈએ તે કારણથી પાલણપુરથી જૈનબોર્ડીંગના વિદ્યાર્થીઓને બોલાવવામા આવ્યા હતા, જેમના અભ્યાસથી તથા ભાષણ સંવાદની નિપુણતાથી પ્રસન્ન થઈને ટાકરવાડા મહાજન તરફથી તેમનો યોગ્ય સત્કાર કરવામા આવેલ હતો

રૂ ૬૨૫) શા નહાલેચંદ તરફથી

રૂ ૨૫૦) શા પીતાંબર રામચંદ તરફથી

રૂ ૧૦૦) વોરા ખાઇચંદ માણેકચંદ

રૂ ૫૧) શા ઉકાજી સાંકરચંદ તરફથી

આપવામા આવેલા છે તે પ્રમાણે સર્વત્ર થવાની જરૂર છે

